

ธรรมศึกษาชั้นตรี

กรมการศาสนา
กระทรวงวัฒนธรรม
จัดพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๕๔
www.dra.go.th
(ห้ามซื้อ-ขาย)

ธรรมศึกษาชั้นตรี

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม
จัดพิมพ์เผยแพร่
พ.ศ. ๒๕๕๔

ห้ามซื้อ-ขาย

ธรรมศึกษาชั้นตรี

ผู้จัดพิมพ์

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

พิมพ์ครั้งที่ ๘

พ.ศ. ๒๕๕๔

จำนวนพิมพ์

๕๕,๐๐๐ เล่ม

ISBN

974-9536-14-2

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระวันรัต

วัดบวรนิเวศวิหาร

พระพรหมวชิรญาณ

วัดยานนาวา

นายสด แดงเอียด

อธิบดีกรมการศาสนา

นายจรูญ นราคร

รองอธิบดีกรมการศาสนา

นายพิสิทธิ์ นิรัตติวงศกรณ์

ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์

นางสาวภัคสุดีจิรณ จิปีภพ

เลขานุการกรมการศาสนา

รวบรวมเรียบเรียง

นายเอนก ขำทอง

นายปัญญา สละทองตรง

ปรับปรุงแก้ไข

นายสำรวย นักการเรือน

ประสานงาน

นางศรีนวล ลักกิตโร

นางสาวอมรา ไหมพิมพ์

นางสาววิภารัตน์ กอพยัคฆินทร์

นายชนะกิจ คชชี

นายธนพล พรหมสูงษ์

นางสาวภคกรณ์ อมรัตน์

นายผดุงศักดิ์ กระรัต

นายณรงค์ยุทธ ยี่มนอก

นางสาวสุพิน มาไกล

นายเอกสิทธิ์ มาแดง

นางสาวนภัทรรณ เกตุสร้อย

นางสาวนันทยา อายุวัฒน์

นายอนันต์ตชาติ สุทธการ

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

๗๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐

โทร. ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๖๑-๕๑๐๑

นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๔

อนุโมทนาภา

ได้รับทราบด้วยความยินดีว่า กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีนโยบายและแผนงานในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในเชิงรุก โดยกำหนดให้มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่วิถีการดำเนินชีวิตของเด็ก เยาวชน และประชาชน ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม คือ นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้าสู่สถานศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ ให้นักเรียนได้เรียนธรรมศึกษา ตามหลักสูตรของทางคณะสงฆ์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนแต่เยาว์วัย โดยกำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งมีการเรียนและการสอนธรรมศึกษาตามหลักสูตรของทางคณะสงฆ์ คือ

- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ให้มีการเรียนและสอบธรรมศึกษาชั้นตรี
- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ให้มีการเรียนและสอบธรรมศึกษาชั้นโท
- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ให้มีการเรียนและสอบธรรมศึกษาชั้นเอก

และยังมีแผนที่อำนวยความสะดวกในการศึกษา โดยจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษาทั้ง ๓ ชั้น แจกให้ทั่วถึงอีกด้วย จึงขอแสดงความชื่นชม อนุโมทนาไว้ ณ โอกาสนี้

หนังสือหลักสูตรชั้นธรรมศึกษา ที่กรมการศาสนาจะได้พิมพ์แจกจ่ายนั้น ทางสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้ปรับปรุงแก้ไข และประกาศใช้เป็นหลักสูตรธรรมศึกษาตรี-โท-เอก บรรจุข้อธรรมที่เหมาะสมสำหรับภูมิธรรมศึกษาแต่ละชั้น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานเพียงพอที่จะให้ได้ศึกษาค้นคว้าหลักธรรมในระดับสูงต่อไป

การศึกษาธรรม ที่ทางศาสนาเรียกว่า การปฏิบัติ เป็นกรรมวิธีหนึ่งในหลายวิธี ที่เป็นเครื่องดำรงไว้ซึ่งพระศาสนาให้ถาวรสืบไป แต่ยังไม่ถึงเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา และยังไม่ถือว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าที่แท้จริง แต่ถ้าได้นำหลักธรรมที่ได้ศึกษานั้น มาประพฤติปฏิบัติตามความ

เหมาะสม นำคำสอนทางศาสนาไปแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน ตามที่กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งทางศาสนาเรียกว่า “ธัมมานุวัตรปฏิบัติ” การปฏิบัติธรรมสมควรแก่พื้นภูมิ และฐานะของแต่ละคน ซึ่งจะเกิดผลสูงสุด คือ ปฏิเวธ ความพ้นทุกข์ อันจะเป็นพลังขับเคลื่อนประเทศ ให้เจริญก้าวหน้ายั่งยืน ตามเป้าหมายสืบไป ทั้งได้ชื่อว่าได้เจริญรอยตามพระพุทธองค์ ผู้ทรงพระคุณ บทหนึ่งว่า “วิสุทธิวารณสมปโน” ผู้ถึงพร้อมด้วยทั้งความรู้และความประพฤติ ดังนี้

สมเด็จพระวันรัต

(สมเด็จพระวันรัต)

แม่กองธรรมสนามหลวง

วัดบวรนิเวศวิหาร

คำนำ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้กำหนดจัดชั้นเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นกลาง ชั้นสูง และกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอน ดังนี้ **ชั้นต้น** วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี **ชั้นกลาง** วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นโท **ชั้นสูง** วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นเอก ส่วนวิชาเลือก กำหนดให้เลือก ๑ วิชา จาก ๙ วิชา คือ สุขศึกษาและพลศึกษา, ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์, สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, ภาษาไทย, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, การงานและอาชีพ, ภาษาต่างประเทศ และคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ ได้กำหนดให้มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา วันสำคัญที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วม

ในการนี้ กรมการศาสนา ได้จัดพิมพ์หนังสือธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยจัดพิมพ์มาแล้ว ๓ ครั้ง ได้แจกจ่ายแก่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศ และการจัดพิมพ์ในครั้งนี้ ๘ นี้ ได้ปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กรมการศาสนาหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก จักอำนวยประโยชน์แก่การเรียนการสอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้เป็นอย่างดี

(นายสด แดงเอียด)

อธิบดีกรมการศาสนา

ประวัติอักษรธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า **นักธรรม** เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวก และทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า **การศึกษาพระปริยัติธรรม** ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นไป โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งแก้กระทุ้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงกำหนดหลักสูตร**องค์สามเณรผู้รู้ธรรม**ขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น **“องค์นักธรรม”** สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค ในนวโกวาท แต่งความแก้กระทุ้ธรรม และแปลภาษามครเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณัฏฐกรให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คือ **อย่างสามัญ** เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ**อย่างวิสามัญ** เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบท มีแก้ อรรถบาลีไวยากรณ์และสัมผัส และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณัฏฐกรอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรม หมวดคิปปิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุ สามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า **นัฏฐกรชั้นตรี** การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และ แพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานัฏฐกรอำนวยประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมา จึงทรงพระดำริขยายการศึกษานัฏฐกรให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนัฏฐกรชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนัฏฐกรชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานัฏฐกรมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครอง ฆราวาสวิสัยก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานัฏฐกรด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนัฏฐกรสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า **“ธรรมศึกษา”** มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนัฏฐกรของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติ ที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบ เป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มี **สมเด็จพระวันรัต** (พรหมคุณฺตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

สนามหลวงแผนกธรรม

สารบัญ ๑

เรื่อง	หน้า
อนุโมทนากถา	
คำนำ	
ประวัตินักธรรม	
หลักสูตรธรรมศึกษาที่ประกาศใช้ปัจจุบัน ธรรมศึกษาชั้นตรี	๑
วิชาเรียนความกระตือรือร้น	
บทนำ ความสำคัญของวิชาเรียนความกระตือรือร้นของการเรียนธรรม	๓
บทที่ ๑ หลักเกณฑ์และวิธีการแต่ง	๔
บทที่ ๒ การใช้ภาษาและสำนวนในการพรรณนา	๗
บทที่ ๓ ความกลมกลืนของเนื้อความและอรรถรส	๙
บทที่ ๔ ความสมบูรณ์ของกระตือรือร้นด้วยอุปมาและสาธก	๑๐
ตัวอย่างกระตือรือร้น ธรรมศึกษาชั้นตรี	๑๓
พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ห้าหมวด	๑๗
วิชาธรรม	
ทูกะ คือ หมวด ๒	๒๕
ธรรมมีอุปการะมาก ๒	๒๕
ธรรมเป็นโลกบาล คือคัมภีร์ครองโลก ๒	๒๖
ธรรมอันทำให้งาม ๒	๒๗
บุคคลหาได้ยาก ๒	๒๘
ติกะ คือ หมวด ๓	๓๐
รตนะ ๓	๓๐
คุณของรตนะ ๓	๓๑
โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓	๓๒
ทุจิริต ๓	๓๒
สุจิริต ๓	๓๓
อกุศลมูล ๓	๓๓
กุศลมูล ๓	๓๔
สัปปริสบัญญัติ คือข้อที่ท่านสัตบุรุษตั้งไว้ ๓	๓๔
บุญกิริยาวัตถุ ๓	๓๕
จตุกกะ คือ หมวด ๔	๓๖
วุฒิธรรม คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔	๓๖
จักร ๔	๓๖

สารบัญ ๒

เรื่อง	หน้า
อคติ ๔	๓๗
ปราน คือความเพียร ๔	๓๗
อธิษฐานธรรม คือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔	๓๗
อิทธิบาท คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔	๓๘
ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน	๓๙
พรหมวิหาร ๔	๓๙
อริยสัจ ๔	๔๐
ปัญจกะ คือ หมวด ๕	๔๑
อนันตริยกรรม ๕	๔๑
อกิณหปัจจเวกขณะ ๕	๔๑
ธัมมัสสวนานิสงส์ คืออานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕	๔๒
พละ คือธรรมเป็นกำลัง ๕	๔๒
ขันธ ๕	๔๓
ฉักกะ คือ หมวด ๖	๔๔
การวะ ๖	๔๔
สาราณียธรรม ๖	๔๔
สัตตกะ คือ หมวด ๗	๔๖
อริยทรัพย์ ๗	๔๖
สัปปริสธรรม ๗	๔๖
สัปปริสธรรม ๗ อีกประการหนึ่ง	๔๗
อัฐกะ คือ หมวด ๘	๔๘
โลกธรรม ๘	๔๘
ทสกะ คือ หมวด ๑๐	๔๙
บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	๔๙
คหิปฏิบัติ	
จตุกกะ หมวด ๔	๕๐
ทัญจัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔	๕๐
สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ในภายหน้า ๔	๕๐
มิตรปฏิรูป คือคนเทียมมิตร ๔ จำพวก	๕๑
มิตรแท้ ๔ จำพวก	๕๒
สังคหวัตถุ ๔	๕๓

สารบัญ ๓

เรื่อง	หน้า
ธรรมเนียมของพระราชา ๔	๕๔
ปัญจกะ หมวด ๕	๕๕
มิจฉาวณิชา คือการค้าขายไม่ชอบธรรม ๕	๕๕
สมบัติของอุบาสก ๕	๕๕
ฉักกะ หมวด ๖	๕๖
ทิส ๖	๕๖
อบายมุข คือเหตุเครื่องนิบภัย ๖	๖๑
วิชาพุทธประวัติ	
บทนำ ทำไมต้องเรียนพุทธประวัติ	๖๔
บทที่ ๑ ปฐมกาล ชมพูทวีป และประชาชน	๖๕
สักกชนบทและศากยวงศ์	๖๗
ประสูติ	๗๐
บรรพชา	๗๑
ตรัสรู้	๗๒
บทที่ ๒ ปฐมโพธิกาล ปฐมเทศนา และปฐมสาวก	๗๖
ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา	๗๙
โปรดชฎิล	๘๑
โปรดพระเจ้าพิมพิสาร	๘๒
บทที่ ๓ มัชฌิมโพธิกาล ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในมครรัฐ	๘๖
เสด็จสักกชนบท	๙๐
โปรดอนาถบิณฑิกเศรษฐี	๙๑
บทที่ ๔ ปัจฉิมโพธิกาล ทรงปลงอายุสังขาร	๙๒
ทรงพระประชวร	๙๕
สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล	๙๗
อุปรานหุคค ๔ จำพวก	๙๗
นิพพาน	๙๙
บทที่ ๕ อปรกาล ถวายพระเพลิง	๑๐๐
แจกพระบรมสารีริกธาตุ	๑๐๑
เจดีย์ ๔ ประเภท	๑๐๓
การจัดประเภทแห่งเจดีย์	๑๐๓
สังคายนา	๑๐๓

สารบัญ ๔

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก	๑๐๕
ศาสนพิธี	
บทนิเทศ	๑๐๖
หมวดที่ ๑ กุศลพิธี	๑๐๘
พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	๑๐๘
พิธีรักษาอุโบสถ	๑๒๐
พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๒๖
หมวดที่ ๒ บุญพิธี	๑๒๙
พิธีทำบุญเลี้ยงพระ	๑๒๙
ทำบุญงานมงคล	๑๓๐
ทำบุญงานอวมงคล	๑๓๙
หมวดที่ ๓ ทานพิธี	๑๔๓
ระเบียบพิธี	๑๔๔
คำถวายทานต่าง ๆ	๑๔๕
หมวดที่ ๔ ปกิณกะ	๑๕๓
วิธีแสดงความเคารพพระ	๑๕๓
วิธีประเคนของพระ	๑๕๔
วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาถวายจุดปัจจัย	๑๕๕
วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม	๑๕๖
วิธีกรวดน้ำ	๑๕๘
วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม	
บทนำ	๑๖๒
ข้อความเบื้องต้น	๑๖๓
หลักสำคัญในการรักษาศีล	๑๖๔
วิรัติ	๑๖๖
คำว่า รูปธรรม-นามธรรม	๑๖๗
เบญจศีล	๑๖๘
เบญจกัลยาณธรรม	๑๘๘
ปัญหาและเฉลยข้อสอบธรรมศึกษาชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๕๓	๑๙๗
บรรณานุกรม	๒๓๕

หลักสูตรธรรมศึกษาที่ประกาศใช้ปัจจุบัน

ธรรมศึกษาชั้นตรี

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ในชั้นนี้ กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ ๑. ทานวรรค ๒. ปาปวรรค ๓. ปุญญวรรค ๔. สติวรรค ๕. สีลวรรค

ให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุผล อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๑ สุภาษิต บอกชื่อ คัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิปปิปฏิบัติ ชั้นนี้กำหนดให้เรียน หมวดธรรม ดังนี้

ทุกะ หมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก ๒

ธรรมเป็นโลกบาล ๒

ธรรมอันทำให้งาม ๒

บุคคลหาได้ยาก ๒

ติกะ หมวด ๓

รตนะ ๓

คุณของรตนะ ๓

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓

ทุจริต ๓

สุจิริต ๓

อกุศลมูล ๓

กุศลมูล ๓

สัปปริสบัญญัติ ๓

บุญกิริยาวัตถุ ๓

จตุกกะ หมวด ๔

วุฑฒิ ๔

จักร ๔

อคติ ๔

ประธาน ๔

อธิฐานธรรม ๔

อิทธิบาท ๔

ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

พรหมวิหาร ๔

อริยสัจ ๔

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

บทนำ

เรียงความ เป็นวิชาที่เป็นทั้งศิลป์และศาสตร์ ซึ่งอาจเรียกได้ว่า “ศิลปศาสตร์” ที่กล่าวว่า เป็นศิลป์ ก็เพราะเรียงความเป็นเรื่องราวของความงามในการใช้ภาษา ส่วนที่กล่าวว่าเป็นศาสตร์นั้น ก็เพราะเรียงความเป็นวิชาที่มีหลักการ มีทฤษฎี ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้และมีประสบการณ์ มากพอสมควร จึงจะสามารถเขียนเรียงความได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของวิชาเรียงความ

๑. ส่งเสริมความเจริญทางด้านจินตนาการ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียน
๒. ทำให้ผู้เรียนรู้จักลำดับความคิด สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนออกมา ให้ผู้อื่นเข้าใจตามต้องการได้
๓. รู้จักเลือกถ้อยคำสำนวนโวหารมาใช้ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา
๔. ส่งเสริมให้ผู้เรียนเขียนได้ถูกต้องตามแบบที่นิยม

ประโยชน์ของการเรียนกระทู้ธรรม

๑. ทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมะ
๒. ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงผลดี ผลเสีย กล่าวคือ คุณและโทษของการปฏิบัติตามและ ไม่ปฏิบัติตามธรรมะ
๓. ให้เข้าใจในชีวิตและรู้จักแสวงหาความสุขโดยมีธรรมะเป็นเครื่องชี้แนวทาง
๔. ช่วยพัฒนาด้านจิตใจของมนุษย์ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ละความชั่วประกอบความดี โดยพยายามงดเว้นความชั่วโดยเด็ดขาด

หลักเกณฑ์และวิธีการแต่ง

หลักเกณฑ์

เรียงความแก้กระทู้ธรรม คือการแสดงความคิด ความรู้สึกของผู้เขียนออกมาโดยการพูดหรือเขียนเป็นหนังสือ เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังได้เข้าใจความคิด ความรู้สึกที่ผู้เขียนได้แสดงออก เรียงความจะดีหรือไม่เพียงไร ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้เขียน การเข้าใจในหลักเกณฑ์ การเรียงความเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เขียนเรียงความได้ดี เพราะการเรียงความเป็นศิลปะอย่างหนึ่งจึงจำเป็นจะต้องอาศัยความชำนาญของผู้เขียนอีกด้วย อย่างไรก็ตามการเข้าใจหลักเกณฑ์ ย่อมจะช่วยให้เรียงความดีขึ้นกว่าโดยไม่เข้าใจในหลักเกณฑ์ เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่เราจะต้องศึกษาหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้พอสมควร การเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม จำต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ตีความหมาย
๒. ขยายความให้ชัดเจน
๓. ตั้งเกณฑอธิบาย

ตีความหมาย ได้แก่ การให้คำจำกัดความของธรรมนั้น ว่ามีความหมายอย่างไร เช่น พุทธภาษิตว่า “กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปํ” ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว ดังนี้ ก็ให้คำจำกัดความคำว่า กรรมดีคืออะไร กรรมชั่วคืออะไร ในที่นี้ กรรมดี หมายถึง กุศลกรรมบถ กรรมชั่ว หมายถึง อกุศลกรรมบถ ฯลฯ

ขยายความให้ชัดเจน ได้แก่ การขยายเนื้อความของคำซึ่งได้ให้ความหมายไว้แล้ว คือ กุศลกรรมบถ และอกุศลกรรมบถ ว่ามีอย่างละ ๑๐ ประการ ฯลฯ

ตั้งเกณฑอธิบาย ได้แก่ การวางโครงร่างที่จะอธิบายเนื้อความ ว่ามีอะไรบ้าง มีอะไรเป็นมูลเหตุทำให้เกิดขึ้น มีผลดีผลเสียอย่างไร มีข้อเปรียบเทียบหรือมีตัวอย่างมาประกอบให้เห็นเด่นชัดได้หรือไม่ และควรจะนับถึงผลกรรมนั้น ๆ อย่างไร จึงจะทำให้ผู้อ่านผู้ฟังคล้อยตาม โดยเรียงเป็นลำดับขั้นตอนก่อนหลังไม่สับสนวกไปวนมา

อนึ่ง นอกจากหลักเกณฑ์สำคัญทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแล้ว เรียงความโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. คำนำ

๒. เนื้อเรื่อง

๓. คำลงท้าย (สรุป)

คำนำ นับว่าเป็นตอนเริ่มต้นที่สำคัญที่สุด เพราะการเขียนคำนำที่ดีก็จะสามารถชักจูงจิตใจของผู้อ่านให้ติดตามอ่านเรียงความต่อไปจนจบ หากเริ่มต้นคำนำแบบจืดชืด ก็จะไม่เกิดความประทับใจผู้อ่าน แต่คำนำของเรียงความแก้กระทู้ธรรม โดยมากจะเขียนไปในแนวอารัมภบทพจนานาคา เพื่อเป็นแนวทางประพจน์ปฏิบัติของผู้อ่าน (คำนำของเรียงความแก้กระทู้ธรรมนั้น ควรเขียนประมาณ ๓-๔ บรรทัดกำลังพอดี)

เนื้อเรื่อง หมายถึง เรียงความแก้กระทู้ธรรมนั้น ๆ จะต้องให้เนื้อหาสาระที่สำคัญแก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านได้คุณค่าในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา ความรู้ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฯลฯ โดยลำดับเนื้อหาสาระให้ต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลกันไป ไม่ทำให้ผู้อ่านสับสนไขว้เขว (เนื้อเรื่องของเรียงความแก้กระทู้ธรรมนั้น ควรเขียนประมาณ ๑๕-๒๐ บรรทัดกำลังพอดี) เมื่อเขียนอธิบายความของเนื้อเรื่องมาพอสมควรแล้ว ก็นำเอาข้อธรรม (กระทู้รับ) ที่มีเนื้อความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันกับเนื้อเรื่องที่เขียนมาอ้างรับรองไว้เป็นหลักฐาน แล้วอธิบายความของกระทู้รับนั้นต่อไป (กระทู้รับ ควรเขียนประมาณ ๕-๗ บรรทัดกำลังพอดี)

คำลงท้าย หมายถึง การรวบรวมใจความที่สำคัญของเนื้อเรื่องที่ได้อธิบายมาตั้งแต่ต้นมาสรุปไว้อย่างย่อ ๆ โดยให้มีหลักคติธรรมนำไปประพจน์ปฏิบัติตามได้ เพราะว่า คำลงท้ายที่ดีย่อมเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของเรียงความแก้กระทู้ธรรม ทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งและรู้สึกว่เรียงความที่อ่านมีคุณค่าน่าเชื่อถือ น่าปฏิบัติตาม เกิดศรัทธาในความคิดของผู้เขียน และเรียงความนั้นจะได้คะแนนโดยไม่ต้องสงสัย (สรุปความ ควรเขียนประมาณ ๕-๗ บรรทัดกำลังพอดี)

วิธีการแต่ง

การแต่งกระทู้ธรรมมี ๒ แบบ คือ

๑. แบบตั้งวง คือ อธิบายความหมายของธรรมข้อนั้น ๆ เสียก่อนแล้วจึงขยายความออกไป
 ๒. แบบตีวง คือ บรรยายเนื้อความไปก่อนแล้ว จึงวกเข้าหาความหมายของกระทู้ธรรมนั้น
- วิธีการแต่งทั้ง ๒ แบบนี้ โดยมากผู้แต่งนิยมใช้แบบที่ ๑ คือ อธิบายความหมายก่อน แล้วจึงขยายความให้ชัดเจนต่อไป

การใช้ภาษาและสำนวนในการพรรณนา

การใช้ภาษา

ในการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมนั้น ผู้เขียนจะต้องพิถีพิถันในการใช้ภาษาให้มาก จะต้องเขียนอย่างประณีต ไม่ใช่เพียงเขียนเพื่อให้เต็ม ๆ หน้าเท่านั้น ต้องคำนึงถึงภาษาที่ใช้ด้วย กล่าวคือ ภาษาที่ใช้จะต้องเป็นภาษาเขียน ไม่ใช่เขียนด้วยภาษาพูด เช่น ไม่ควรใช้คำว่า “ชั้น” ในที่ที่ควรเขียนว่า “ชั้น” หรือ “เค้า” ในที่ที่ควรเขียนว่า “เขา” ไม่ควรเขียนว่า “เป็นไง” แทนคำว่า “เป็นอย่างไร” ฯลฯ และไม่ควรเขียนแบบใช้ภาษาไทยปนภาษาต่างประเทศ ซึ่งบางทีผู้เขียนอาจเห็นว่า ถ้าเขียนเช่นนั้น แสดงว่าตนเป็นผู้มีความรู้สูง แต่นั่นหาใช่เป็นการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมที่ดีไม่ การเรียบเรียงเรื่องราวก็ควรให้เป็นไปตามลำดับก่อนหลังไม่วกไปวนมาจนน่าเวียนหัว เพราะฉะนั้น ในเวลาเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมข้อใดก็ตาม ผู้หัดเขียนใหม่ ๆ จึงควรวางโครงเรื่องที่จะเขียน ให้ดีเสียก่อน แล้วเขียนให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนของเรื่องที่วางไว้

เรื่องการใช้ภาษาในการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมนั้น พอสรุปเพื่อจำง่าย ๆ ได้ว่า

๑. ต้องใช้ภาษาเขียนที่ถูกต้อง โดยมีประธาน กริยา หรือประธาน กริยา กรรม อย่างสมบูรณ์
๒. ไม่ใช้ภาษาตลาด ภาษาสแลง ภาษาคำพวน
๓. ไม่ใช้ภาษาพื้นเมืองหรือภาษาท้องถิ่น
๔. ไม่ใช้ภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

สำนวนในการพรรณนา

การเขียนเรียงความภาษาไทยโดยทั่วไปใช้สำนวนหรือโวหารได้หลายแบบ เช่น บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร ฯลฯ แล้วแต่ผู้เขียนจะมีความสามารถใช้โวหารแบบใด ส่วนเรียงความแก้กระทู้ธรรมนั้น นิยมใช้เทศนาโวหาร ซึ่งเป็นสำนวนที่ใช้แสดงหรืออธิบายข้อความให้กว้างขวางออกไป โดยหาเหตุผลหรือหลักฐานมาประกอบอ้างอิงตามความรู้ความเห็นของผู้แต่ง ด้วยความมุ่งหมายจะให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจความหมายอย่างชัดเจน และเพื่อให้เห็นจริง เห็นดี เห็นชอบ เชื่อถือตาม เป็นข้อสำคัญ

เทศนาโวหารนั้น มีหลักการเขียน ดังนี้

๑. ข้อความที่เขียนนั้นจะต้องมีเหตุผลใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้
๒. มีอุทาหรณ์และหลักคติธรรม
๓. ผู้เขียนจะต้องแสดงให้เห็นว่า ตนมีลักษณะและคุณสมบัติพอเป็นที่เชื่อถือได้

ความกลมกลืนของเนื้อหาและอรรถรส

เนื่องจากวิชาเรียงความแก่กระตุ้ธรรมเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง จึงจำเป็นจะต้องอาศัยความสามารถและความชำนาญของผู้เขียนที่จะเขียนเรียงความเรื่องหนึ่ง ๆ โดยให้สาระสำคัญแก่ผู้อ่านผู้ฟัง ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังได้คุณค่าในด้านต่าง ๆ คุ่มค่ากับเวลาที่เสียไป ไม่ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังสับสนไขว้เขว โดยการนำเอาเนื้อหาที่ไม่จำเป็น ไม่น่าสนใจมาบรรจุไว้

นอกจากเนื้อหาสาระจะต้องสมบูรณ์แล้ว ยังจะต้องมีความหมายชัดเจนแจ่มแจ้ง ไม่คลุมเครืออีกด้วย เพราะฉะนั้นเรียงความเรื่องหนึ่ง ๆ จะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความมุ่งหมายเพียงอย่างเดียว คือจะต้องอธิบายเนื้อหาให้อยู่ในขอบข่ายของหัวเรื่องที่ได้ตั้งเอาไว้ ไม่นำเรื่องอื่นมาพูด หากมีความจำเป็นก็ต้องเลือกเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกัน หรือทำให้เรื่องเดิมเด่นชัดยิ่งขึ้น

อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ในเนื้อหาเป็นอย่างดี และนำเสนอตามลำดับขั้นตอน ให้ต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ กล่าวคือ ใจความของเรียงความนั้นจะต้องเกี่ยวโยงกันประดุจลูกโซ่

เรียงความแก่กระตุ้ธรรมที่ดี นอกจากเนื้อหาจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสัมพันธ์กันแล้ว ผู้เขียนต้องเข้าใจจิตวิทยาในการใช้ภาษา กล่าวคือ การสร้างความงามในการใช้ภาษา เช่น ลายมือ ความสะอาด การจัดย่อหน้า การใช้คำ การเรียบเรียง ประโยคสำนวนโวหาร และแบบของการเขียน ฯลฯ เพื่อให้เกิดความไพเราะ น่าอ่าน ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความพอใจ ประทับใจ

ความสมบูรณ์ของกระทู้พร้อมด้วยอุปมาและสาธก

เรียงความแก้กระทู้ธรรมที่ได้คะแนนน้อยนั้น ส่วนมากจะมีข้อบกพร่องต่าง ๆ หลายประการ เช่น อธิบายเนื้อความของกระทู้ตั้งผิดจากความมุ่งหมายของกระทู้ธรรมนั้นบ้าง อธิบายความสับสนวกไปวนมาเสียบ้าง ไม่มีสรุปความบ้าง ใช้ภาษาไม่ถูกต้องและใช้ถ้อยคำไม่เหมาะสมบ้าง นอกจากนั้นแล้วยังมีข้อบกพร่องซึ่งประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ อีก คือ

๑. ไม่อ้างกระทู้ธรรมมาเชื่อมข้อความที่แต่ง (ไม่มีกระทู้รับ)
๒. อธิบายความไม่สมเหตุสมผลกับกระทู้ธรรมที่ตั้งไว้
๓. เขียนข้อความโดยไม่มีการเว้นระยะวรรคตอนหรือเว้นระยะวรรคตอนไม่ถูกต้อง
๔. เขียนข้อความโดยไม่มีการย่อหน้าหรือย่อหน้าเอาตามความพอใจ โดยยังไม่ทันสิ้น

กระแสดความ

๕. นำกระทู้ธรรมมาเชื่อม โดยไม่อ้างถึงข้อความของกระทู้ธรรมนั้นก่อน
๖. ไม่บอกชื่อคัมภีร์ที่มาของกระทู้ธรรมที่นำมารับหรือบอกชื่อคัมภีร์ผิดพลาด
๗. เขียนคำบาลีและคำแปลภาษาไทยไม่ถูกต้องหรือขาดตกบกพร่อง
๘. เขียนตัวสะกด การันต์ ผิดพลาดมาก
๙. เขียนหนังสือสกปรก โดยมีการขีดฆ่า ขูดลบ ปรากฏอยู่ทั่วไป

อนึ่ง เรียงความแก้กระทู้ธรรมที่ดี นอกจากไม่มีข้อบกพร่องซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้แต่งควรจะนำอุปมาและสาธกยกมาประกอบข้อความที่แต่งด้วย

อุปมา คือการใช้ข้อความเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น โดยไม่ขัดกับเรื่องที่แต่ง และมีความหมายเหมาะสมกัน อุปมานั้นต้องคู่กับอุปไมยเสมอ เช่น ครู เปรียบเสมือนเรือจ้าง ชวนาเปรียบเหมือนกระดุกสันหลังของชาติ ใจบุญเหมือนพระเวสสันดร ฯลฯ

สาธก คือการยกตัวอย่างหรือยกนิทานชาดกมาประกอบข้อความที่แต่งเพื่อให้แจ่มแจ้งเห็นจริง โดยยกมาหมดทั้งเรื่อง ตัดตอนมาเฉพาะบางส่วนซึ่งมีความสัมพันธ์กับกระทู้ธรรมที่แต่งหรือย่อเรื่องให้เหลือเพียงสั้น ๆ เฉพาะตอนที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับครูผู้สอนและนักเรียน

บทนำ	ครูผู้สอน	อธิบายให้นักเรียนทราบว่า การเรียนพระพุทธธรรมมีประโยชน์อย่างไร ซาบซึ้งในเนื้อหาสาระของธรรมะแค่ไหน
	นักเรียน	ได้รู้คุณค่าของธรรมะ รู้จักรับผิดชอบชีวิต รู้จักใช้ธรรมะให้เป็นประโยชน์แก่ตน ในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในปัจจุบัน

หลักเกณฑ์และวิธีการต่าง

ครูผู้สอน	ต้องพยายามอธิบายให้นักเรียนเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน ถ้าผู้ใดยังไม่เข้าใจ ต้องอธิบายซ้ำอีกจนเข้าใจ
นักเรียน	ต้องตั้งใจฟังเวลาครูอธิบาย และที่สำคัญต้องจดจำหลักเกณฑ์ ๓ ประการ และองค์ประกอบ ๓ ประการ ของวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมให้ได้แม่นยำ

การใช้ภาษาและสำนวนในการพรรณนา

ครูผู้สอน ต้องยกตัวอย่างภาษาเขียนและภาษาพูด มาเขียนให้นักเรียนได้ดูหลาย ๆ อย่าง และแนะนำว่า ประโยค วลี หรือคำเช่นใด ควรใช้ไม่ควรใช้ เป็นต้น

นักเรียน ต้องอาศัยประสบการณ์ และกำหนดจดจำภาษาทั้งสองนั้น นำมาใช้ให้ถูกต้อง และต้องจำลักษณะ ๓ ประการ ของเทศนาโวหารให้ได้แม่นยำ

ความกลมกลืนของเนื้อความและอรรถรส

ครูผู้สอน	ต้องชี้แจงและเน้นให้นักเรียนทราบ ว่า เรื่องความที่ตึ้นจะต้องมีเนื้อความ สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือ เนื้อหาสาระอยู่ในขอบข่ายของ หัวข้อเรื่องที่ตึ้งไว้
นักเรียน	ต้องเขียนเรียงความให้อยู่ในขอบเขตของหัวเรื่องที่ตึ้งไว้ โดยให้เนื้อความ กลมกลืนกัน ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจ

ความสมบูรณ์ของกระทู้พร้อมด้วยอุปมาและสาธก

ครูผู้สอน ต้องยกข้อความเปรียบเทียบ หรือยกตัวอย่างที่เหมาะสมกับเรื่องที่แต่งมาอธิบายให้นักเรียนเข้าใจ โดยมีเหตุผลเหมาะสมกัน

นักเรียน ต้องหลีกเลี่ยงลักษณะความบกพร่อง ๙ ข้อให้ได้ อย่าให้ผิดพลาดเรื่องความที่เขียนขึ้นนั้น จึงจะเป็นเรื่องความที่สมบูรณ์และได้คะแนนดี

บทสรุป สำหรับแบบฝึกหัดนั้น นักเรียนต้องหัดเขียนบ่อย ๆ โดยใช้หัวข้อธรรมจากหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ซึ่งใช้เรียนอยู่

ตัวอย่างเรียงความแก้กระทู้ธรรม พระปริยัติสารเมธี วัดราชผาติการาม แต่งเป็นตัวอย่าง

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย

บัดนี้ จะได้พรรณานความแห่งกระทู้ธรรมที่ตั้งไว้ พอเป็นปทัฏฐานแห่งการศึกษาและ
การปฏิบัติศาสนธรรม เป็นลำดับไป

ความแห่งกระทู้ธรรมที่ตั้งไว้ ณ เบื้องต้นนั้น มีความหมายว่า บุคคลที่ไม่ประมาท คือบุคคล
ที่มีสติอยู่ทุกเมื่อ มีความไม่เลินเล่อเปลอเฟลน ก่อนที่จะทำ จะพูด จะคิด ก็มีสติกำกับอยู่ทุกเมื่อ
มีสติอยู่ทุกขณะจิต ก็จักไม่เกิดความผิดพลาด ความไม่ผิดพลาดในชีวิตของเรานั้น จะทำให้เราอยู่ได้
ในสังคมอย่างมีความหมาย ความไม่ผิดพลาดนี้แหละท่านเรียกว่าไม่ตาย เพราะจะทำให้เราได้
บำเพ็ญความดี เพราะฉะนั้นบุคคลที่ไม่ประมาทก็เหมือนบุคคลที่ไม่ตาย คือไม่ตายจากคุณงามความดี
นั่นเอง

ความไม่ประมาท ได้แก่ ความมีสติ มีความไม่เลินเล่อ ความระวัง มีสติกำกับตัวไว้เสมอ ตรง
กันข้ามกับความประมาท คือเป็นบุคคลที่ไม่มีสติกำกับ มีความเลินเล่อ ไม่มีความระวัง ทั้งใน
การพูด การทำ และการคิด ความผิดพลาดจะต้องเกิดขึ้นเสมอแก่บุคคลที่ประมาท เพราะฉะนั้น
ท่านจึงว่า บุคคลที่ประมาทแล้วก็เหมือนบุคคลที่ตายแล้ว คือตายไปจากคุณงามความดี

ความประมาทนั้น ท่านแปลตามศัพท์ว่า ความเมาทั่ว คือความไม่รู้ลึกลึกว่าตัวเองได้ทำ
อะไรลงไป เราดูได้จากคนเมา ไม่ว่าคน ๆ นั้นจะเมาอะไร ก็เกิดความเสียหายทั้งนั้น จะเป็นเมา
ในลาภสักการะ เมาในยศ ในตำแหน่ง เมาในความรู้ เมาในการบริโภค เมาในกิเลสตัณหา เป็นการทำ
ความเสียหายได้ทั้งนั้น ทำคนเมานั้นให้ล้มตัว ไม่มีสติควบคุม ซึ่งทำความผิดพลาดให้เกิดขึ้นได้ ความเมานั้น
เมื่อสรุปแล้วก็มีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ เมาในวัย ๑ เมาในชีวิต ๑ และเมาในความไม่มีโรค ๑

เมาในวัยนั้น หมายความว่า เห็นว่าตัวเองยังหนุ่มสาว อยู่ในวัยที่จะแสวงหาความสนุกสนานเพลิดเพลินได้ ก็หาความสนุกเรื่อยไป ในปัจจุบันนี้มีสิ่งที่เป็นที่ดึงดูดใจความเมามาก ทำคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวให้ประมาทมัวเมา เช่น สถานที่เรีงมย์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่เรีงมย์เช่นใด ทำให้คนมัวเมาได้บางคนถึงกับทิ้งการเรียนการศึกษาเมื่อทิ้งการเรียนการศึกษาก็กลายเป็นคนไม่มีความรู้ ไม่มีอนาคตที่ดี แม้ไม่ละทิ้งการเรียน แต่ยังมีเมาในการเที่ยวเตร่หาความสนุกสนาน การเรียนก็ไม่ได้ผลเต็มที่ แล้วอนาคตจะเป็นอย่างไร ความหวังของผู้ปกครองที่ต้องการเห็นบุตรหลานของตนเองมีอนาคตสดใส ก็พลอยผิดหวังไปด้วย พวกที่เมาอยู่ในวัยหนุ่มสาว ไม่คำนึงถึงอนาคตของตนเอง ก็เท่ากับทำตัวให้ตายไปด้วย

เมาในชีวิตนั้น ได้แก่ การใช้ชีวิตในทางที่ผิด ๆ แล้วไม่สร้างคุณงามความดี พวกนี้มักจะคิดว่า ไม่เป็นไร ความดีนั้นทำเมื่อไหร่ก็ได้ ขอใช้ชีวิตให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินก่อน ลืมไปว่าชีวิตของคนเรานั้นสั้นนัก อยู่ไม่ถึงร้อยปีก็ตายแล้ว ไม่เร่งรีบในการสร้างอนาคต สร้างที่พึ่งให้แก่ตนเอง ก็เหมือนกับได้ตายไปแล้วเช่นกัน

ส่วนบุคคลที่เมาในความไม่มีโรคนั้นก็เป็นผู้ประมาทว่า เรายังแข็งแรงอยู่ โรคภัยไข้เจ็บยังไม่มี ยังไม่เป็นไร พอโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้นก็ทำอะไรไม่ได้แล้ว ทรัพย์สินสมบัติเงินทองที่จะหาการรักษา ก็ไม่มี ใช้จ่ายไปกับความสนุกสนานหมดแล้ว เมื่อรักษาไม่ได้ รักษาไม่หาย ก็ต้องตายนั่นเอง

ผู้ที่ตกอยู่ในความเมาทั้ง ๓ ประการนี้ เหมือนกับบุคคลที่ตายไปแล้ว ทั้ง ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ คือตายทั้งเป็น เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนไว้ว่า บุคคลที่ประมาทเหมือนคนที่ตายแล้ว คนที่ประมาทมัวเมาเช่นนี้ เป็นคนที่ควรถูกตำหนิตั้งทางส่วนตัวและสังคม แม้ท่านผู้รู้ก็ตำหนิด้วย ส่วนคนที่ไม่ประมาทนั้น ท่านผู้รู้ ผู้เป็นบัณฑิตก็สรรเสริญ ดังพระพุทธภาษิตที่มาในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่า **อปฺปมาทํ ปสฺสนฺติ** ความว่า **บัณฑิตย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท** ดังนี้

ความไม่ประมาท ก็คือความมีสติกำกับตัวเองอยู่ทุกเมื่อ ผู้ที่ไม่ประมาทเป็นผู้ที่ไม่มัวเมาในวัย ในชีวิต ในความไม่มีโรค ท่านสอนไว้ว่า บุคคลควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน คือ ไม่ประมาทในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต ๑ ไม่ประมาทในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต ๑ ไม่ประมาทในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต ๑ และไม่ประมาทในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูก ๑

เราจึงเห็นได้ว่า บุคคลที่ไม่ประมาท จะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไรก็ไม่ผิดพลาด ถูกต้องเสมอ เพราะมีสติกำกับอยู่ ภัยทั้งหลายย่อมไม่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาทแล้ว เมื่อบุคคลไม่ประมาท ก็จะสามารถสร้างอนาคตของตนเอง สร้างความหวังของตนเอง และผู้อื่นอันเป็นที่รักของตน ให้สมหวังได้ และสร้างความคิดดีให้เกิดแก่สังคม ประเทศชาติ ถึงแม้ท่านตายไปแล้ว แต่ความคิดชื่อเสียงของท่านไม่ได้ตายไปจากโลกนี้ ยังเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของคนทั้งหลาย ที่เป็นเช่นนี้ เพราะท่านเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ผู้ที่ไม่ประมาท ย่อมยึดถือประโยชน์ไว้ได้ แม้ทั้งในปัจจุบันและประโยชน์ในภายภาคหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือหมดกิเลส สมดังพระบาลีพุทธภาษิตที่มากในธรรมบท ขุททกนิกายว่า

อปฺปมตฺโต อุโภ อตุเล

อิคฺคฺหาติ ปณฺทิตो

แปลความว่า

บัณฑิตผู้ไม่ประมาท

ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งสอง ดังนี้

สรุปความว่า ผู้ที่ไม่ประมาท คือมีสติอยู่ทุกเมื่อ ทำอะไรก็ไม่มีความผิดพลาด เมื่อไม่ผิดพลาด สิ่งที่สร้างนั้นก็เป็นอย่างงามความดีให้แก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติ ผู้นั้นก็เท่ากับว่ายังไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ ยังได้รับการกล่าวขวัญถึง ยกย่องนิยมนับอยู่ตลอดไปดังคำประพันธ์ที่ว่า

“อันประมาทปราชญ์ขมนิยมนัก

ว่าเป็นมรรคครุโลอันใหญ่หลวง

ให้ประชาสาธุชนคนทั้งปวง

พ้นจากบ่วงตัณหาสิ้นราศี”

มีอรรถาธิบายมา ด้วยประการฉะนี้

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

ช. ขา. อฏฐก.	ชุททกนิกาย ชาตก	อัฐกนิบาต
ช. วิ.	ชุททกนิกาย	วิมานวัตถุ
ช. เปต.	ชุททกนิกาย	เปตวัตถุ
ช. ฐ.	ชุททกนิกาย	ธัมมปทกถา
ช. อุ.	ชุททกนิกาย	อุทาน
ช. ขา. สุตตก.	ชุททกนิกาย ชาตก	สัตตกนิบาต
ช. เถร.	ชุททกนิกาย	เถรคาถา
ช. ขา. ปกิณณก.	ชุททกนิกาย ชาตก	ปกิณณกนิบาต
ช. ขา. นวก.	ชุททกนิกาย ชาตก	นวกนิบาต
ช. ขา. ทสก.	ชุททกนิกาย ชาตก	ทสกนิบาต
ช. ขา. เอก.	ชุททกนิกาย ชาตก	เอกนิบาต
ช. อิติ.	ชุททกนิกาย	อิติวุตตะกะ
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ม. ม.	มัชฌมิกาย	มัชฌิมปิณณาสกั
วิ. จุล.	วินัยปิฎก	จุลลวรรค
วิ. มหา.	วินัยปิฎก	มหาวรรค
ว. ว.	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า	กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ส. ส.	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค
ส. ส.	สมเด็จพระสังฆราช (สา)	
อง. ปญจก.	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต
อง. ติก.	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต

พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑

๕ หมวด

๑. ทานวรรค คือ หมวดทาน

๑. ทานญจ ยุกุทธญจ สมานมาหุ.
ท่านว่า ทานและการรบเสมอกัน
ถึ. ส. ๑๕/๒๙, พุ. ชา. อฏฺฐก. ๒๗/๒๔๙
๒. นตฺถิ จิตฺเต ปสฺนณฺมฺหิ อปฺปกา นาม ทกฺขิณา.
เมื่อจิตเลื่อมใสแล้ว ทักขิณาทานชื่อน้อย ย่อมไม่มี
พุ. วิ. ๒๖/๘๒
๓. วิเจยฺย ทานํ สุคตปฺปสฺตถึ.
การเลือกให้ อันพระสุคตทรงสรรเสริญ
ถึ. ส. ๑๕/๓๐, พุ. ชา. อฏฺฐก. ๒๗/๒๔๙, พุ. เปต. ๒๖/๑๙๗
๔. พาลา หเว นปฺปสฺสฺนติ ทานํ.
คนพาลเท่านั้น ย่อมไม่สรรเสริญทาน
พุ. ฐ. ๒๕/๓๗
๕. ททํ มิตฺตานํ คนฺถติ.
ผู้ให้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้
ถึ. ส. ๑๕/๓๑๖
๖. ททํ ปิโย โหติ ภขฺนติ นํ พหุ.
ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก คนหม่อมมากย่อมคบเขา
อง. ปญจก. ๒๒/๔๓
๗. ททมาโน ปิโย โหติ.
ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก
อง. ปญจก. ๒๒/๔๔

๘. สุขสฺส ทาตา เมธาวิ สุขํ โส อธิจฺจนติ.
ปราชญ์ผู้ให้ความสุข ย่อมได้รับความสุข
อง. ปญจก. ๒๒/๔๕
๙. มนาปทาเย ลกเต มนาปี.
ผู้ให้สิ่งที่ชอบใจ ย่อมได้สิ่งที่ชอบใจ
อง. ปญจก. ๒๒/๔๕
๑๐. เสฏฺฐนทโท เสฏฺฐมฺเปติ จานํ.
ผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐ ย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐ
อง. ปญจก. ๒๒/๕๖
๑๑. อคฺคสฺส ทาตา ลกเต ปฺนคฺคํ.
ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศอีก
อง. ปญจก. ๒๒/๕๖
๑๒. ททโต ปุณฺณํ ปวทุตฺติ.
เมื่อให้ บุญก็เพิ่มขึ้น
ที. มหา. ๑๐/๑๕๙, พุ. อุ. ๒๕/๒๑๕
๑๓. ทเพยฺย ปุริโส ทานํ.
คนควรให้ของที่ควรให้
พุ. ชา. สัตตก. ๒๓/๒๑๓

๒. ปาปวรรค คือ หมวดบาป

๑๔. มลา เว ปาปกา ฐมา อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ.
บาปธรรมเป็นมลทินแท้ ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกอื่น
อง. อญฺญก. ๒๓/๑๙๘, พุ. ฐ. ๒๕/๔๓
๑๕. ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย.
ความสั่งสมบาป นำทุกข์มาให้
พุ. ฐ. ๒๕/๓๐

๑๖. ปาปานิ อกรณิ สุขิ.
การไม่ทำบาป นำสุขมาให้
ช. ฐ. ๒๕/๕๙
๑๗. ปาปิ ปาเปน สุกริ.
ความชั่วอันคนชั่วทำง่าย
วิ. จุล. ๗/๑๙๕, ช. ฐ. ๒๕/๑๖๘
๑๘. ปาเป น รมติ สุจิ.
คนสะอาดไม่ยินดีในความชั่ว
วิ. มหา. ๕/๓๔, ช. อุ. ๒๕/๑๖๖
๑๙. สกมมุนา หลยติ ปาปธมโม.
คนมีสันดานชั่ว ย่อมลำบากเพราะกรรมของตน
ม. ม. ๑๓/๔๑๓, ช. เถร. ๒๖/๓๓๙
๒๐. ตปสา ปชหติ ปาปกมมํ.
สาธุชนย่อมละบาปกรรมด้วยตบะ
ช. ชา. อฏฐก. ๒๗/๒๔๕
๒๑. ปาปานิ กมฺมานิ กโรนติ โมหา.
คนมักทำบาปกรรมเพราะความหลง
ม. ม. ๑๓/๔๑๓, ช. ชา. ปกิณณก ๒๗/๓๘๐
๒๒. นตฺถิ ปาปิ อกุพฺพโต.
บาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำ
ช. ฐ. ๒๕/๓๑
๒๓. ธมฺมํ เม ภณฺมานสฺส น ปาปมุปลิมฺปติ.
เมื่อเรากล่าวธรรมอยู่ บาปย่อมไม่แปดเปื้อน
ช. ชา. สตฺตก. ๒๗/๒๒๔

๒๔. นตฤติ อการิย์ ปาป มุสาวาทิสฺส ชนฺตฺโน.
คนมักพูดมุสา จะไม่พึงทำความชั่ว ย่อมไม่มี
นัย. พุ. ฐ. ๒๕/๓๘, นัย. พุ. อิติ. ๒๕/๒๔๓
๒๕. ปาปานิ ปริวชฺชเย.
พึงละเว้นบาปทั้งหลาย.
พุ. ฐ. ๒๕/๓๓
๒๖. น พาสเหตุปิ กเรยฺย ปาป.
ไม่ควรทำบาปเพราะเห็นแก่กิน
นัย. พุ. ชา. นวก. ๒๗/๒๖๒

๓. ปุญญวรรค คือ หมวดบุญ

๒๗. ปุญฺญํ โจเรหิ พุหฺร.
บุญอันโจรนำไปไม่ได้
ถึ. ส. ๑๕/๕๐
๒๘. ปุญฺญํ สุขํ ชีวิตฺตฺสขมฺหิ.
บุญนำสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต
พุ. ฐ. ๒๕/๕๙
๒๙. สุโข ปญฺญสฺส อจฺจโย.
ความสงบขึ้นซึ่งบุญ นำสุขมาให้
พุ. ฐ. ๒๕/๓๐
๓๐. ปุญฺญานิ ปฺรโลภสฺมึ ปตฺติจฺจา โหนฺติ ปาณิน.
บุญเป็นที่พึงของสัตว์ในโลกหน้า
ถึ. ส. ๑๕/๒๖, อจ. ปญจก. ๒๒/๔๔, พุ. ชา. ทสก. ๒๗/๒๙๕
๓๑. ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหาณิ.
ควรทำบุญอันนำสุขมาให้
ถึ. ส. ๑๕/๓, อจ. ติก. ๒๐/๑๙๘

๔. สติวรรค คือ หมวดสติ

๓๒. สติ โลกสมิ ชาคโร.
สติเป็นธรรมเครื่องตื่นอยู่ในโลก
ถึ. ส. ๑๕/๖๑
๓๓. สติ สพุพตล ปตติยา.
สติจำปรารถนาในที่ทั้งปวง
ว. ว.
๓๔. สติมโต สทา ภาททำ.
คนผู้มีสติ มีความเจริญทุกเมื่อ
ถึ. ส. ๑๕/๓๐๖
๓๕. สติมา สุขเมธติ.
คนมีสติ ย่อมได้รับความสุข
ถึ. ส. ๑๕/๓๐๖
๓๖. สติมโต สุเว เสยโย.
คนมีสติ เป็นผู้ประเสริฐทุกวัน
ถึ. ส. ๑๕/๓๐๖
๓๗. รกขมาโน สโต รกฺเข.
ผู้รักษา ควรมีสติรักษา
ส. ส.

๕. สီลวรรค คือ หมวดศีล

๓๘. สีลํ ยาว ชรา สาธุ.
ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา.
ถึ. ส. ๑๕/๕๐

๓๙. สู้ ยาว ชรา สิ้น.

ศีลนำสุขมาให้ตราบเท่าชรา

พ. ฐ. ๒๕/๕๙

๔๐. สิ้น ก็เร็ว กลุณ.

ท่านว่า ศีลนั้นเทียว เป็นความดี

พ. ชา. เอก. ๒๗/๒๘

๔๑. สิ้น โลเก อนุตตร.

ศีลเป็นเยี่ยมในโลก

พ. ชา. เอก. ๒๗/๒๘

๔๒. สำนเณ สิ้น เวทิตพ.

ศีลพึงรู้ได้เพราะอยู่ร่วมกัน

นัย. พ. อุ. ๒๕/๑๗๘

๔๓. สำน สพพต สำน.

ความสำรวมในที่ทั้งปวง เป็นดี

ส. ส. ๑๕/๑๐๖, พ. ฐ. ๒๕/๖๔

๔๔. สำนมโต เวร น จียติ.

เมื่อคอยระวังอยู่ เวรย่อมไม่ก่อขึ้น

ที. มหา. ๑๐/๑๕๙, พ. อุ. ๒๕/๒๑๕

๔๕. สิ้น รกขย เมธาวิ.

ปราชญ์พึงรักษาศีล

พ. อิติ. ๒๕/๒๘๒

๒. วิชาธรรม

บทนำ

ธรรมวิภาค ได้แก่ การแบ่งแยก จำแนก หรือจัดข้อธรรมเป็นหมวดหมู่ตามลำดับประมาณ หรือจำนวน เพื่อสะดวกในการค้นหา เมื่อต้องการเรียนรู้หลักธรรมหมวดนั้น ๆ สำหรับผู้ยังใหม่ ต่อธรรมะในพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ดี คำว่า **ธรรม** นับว่าเป็นคำศัพท์ที่น่าสนใจมาก เฉพาะอย่างยิ่ง มีคนจำนวนไม่น้อย ยังเข้าใจว่าเป็นภาษาของชาววัด สำหรับศึกษาพุทธศาสนาเท่านั้น พวกกันพูดว่า ธรรมะธัมโม สอนนักเรียน เรียนปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรมเป็นต้น มีเพียงได้ยินหรือพบ คำว่า **ศีลธรรม** ยังชวนให้คิดเตลิดไปถึงว่าเรื่องชวนเบื่อเกี่ยวกับเรื่องคำสอนที่ท่านเทศน์อบรมนั่นเอง แท้ที่จริงแล้ว **ธรรม** คำนี้ นิยมใช้พูดจนติดปาก สืบเนื่องกันมานานมาจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ส่วนใหญ่ ต่างพากันลืมที่จะคิด ทั้งนี้ เนื่องมาแต่การเพิ่มคำอื่นนำหน้า และต่อท้ายของคำว่าธรรม เช่น ยุติธรรม กรรมธรรม์ ธรรมดา ธรรมชาติ เป็นต้น

คำว่า ธรรม อาจกล่าวได้ว่า เป็นแกน เมล็ดใน ศูนย์กลาง คือเป็นแก่นของมลาธรรม คำสอนในพุทธศาสนา ธรรม คำนี้มีความหมายค่อนข้างสับสนและลึกซึ้งยากที่จะจำกัดความให้แน่ชัด ลงไป แต่จะอย่างไรก็ตาม นักปราชญ์ผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาในยุคก่อน ตลอดจนสมัยปัจจุบันนี้ก็ ได้ ให้ทัศนะคติอันเป็นอุดมการณ์ไว้ในรูปลักษณะต่าง ๆ ใครจะรวบรวมอุทาหรณ์เกี่ยวกับความหมายของ คำว่า ธรรม จากวรรณคดีภาษาบาลีมาอ้างหลาย ๆ แห่ง ดังนี้

๑. นีธรรม นีวินัย นีสตฺตฺตฺสณฺ (อัย ฐมโม อัย วินโย อิทํ สตฺตฺตฺสณฺ) พุทธพจน์ ในพระไตรปิฎก

๒. เพิ่งจะมาสู่ธรรมวินัยนี้ไม่นานนัก (อรุณาคโต อิมํ ฐมฺมวินยํ) พรหมจรรย์ ศาสนา

๓. ตถาคตกถาว่าหลักธรรมไว้ดีแล้ว เธอจงประพาสพรหมจรรย์เถิด (สวากขาโต ฐมฺโม จรต ภิกฺขโว พฺรหฺมจริยํ) หลักศีลธรรม ทฤษฎี

๔. คุณวิเศษอันลึกซึ้ง เห็นได้ยาก เข้าใจได้ยาก (ฐมฺโม คมฺภีโร พุทฺทโส พุราณโปโธ) ปรมัตถธรรม

๕. สิ่งทั้งปวง นอกเหนืออำนาจตน (สัพเพ ธมมา อนตฺตา) ปรากฏการณ์ธรรมชาติ
๖. นั้น (ข้อเท็จจริง) เป็นกฎเกณฑ์โบราณ (อมตะ) (เอส ธมโม สนนฺตโน) กฎหมายหลักเกณฑ์
๗. อธรรมย่อมนำไปสู่นรก (อธฺโม นิรยํ เนติ) ความประพฤติดีต สกัดจากกาม และสงบจากอกุศลธรรม (วิวิจฺเจว กามะหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ) อกุศลธรรม
- บาปธรรมทั้งหลายทำให้เศร้าหมอง (มลา เว บาปกา ธมฺมา) บาป
- ส่วนแนวบรรยาย หรือหลักเกณฑ์ในการอธิบายข้อธรรมในที่นี้ โดยทั่วไปแล้วมุ่งที่จะให้เข้าใจง่าย ใช้ภาษาตลาด โดยตัดทอนและเพิ่มเติมเนื้อความเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น ทั้งนี้ ด้วยความประสงค์จะใช้เป็นคู่มือประกอบการเรียนรู้เนื้อหาแห่งธรรม เฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้เริ่มสนใจธรรมขั้นต้น ยิ่งกว่าการแนะนำการสอนวิชาธรรมสำหรับครูผู้ทำการสอนหลักสูตรธรรมขั้นต้น

วิชาธรรม

ทุกะ คือ หมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก ๒

ความหมาย ชื่อว่า ธรรมมีอุปการะมาก เพราะ

- เป็นคุณธรรมที่เสริมสร้างทางดำเนินชีวิตให้ก้าวหน้าและสูงส่ง
- เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติงานให้สำเร็จเรียบร้อยรอบคอบ

หัวข้อธรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สติ ความระลึกได้ นึกถึงตนเองอยู่ตลอดเวลาโดยละเอียดถี่ถ้วน คือ ไม่พลั้งเผลอจนไม่รู้สีกตัว

๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว ควบคุมกระแสจิตให้จดจ่อปรากฏปกติและสม่ำเสมอด้วยความระมัดระวังมั่นคง

อง. ทุก. ๒๐/๔๐๗/๑๑๙; ที. ปา. ๑๑/๓๗๘/๒๙๐

แนวปฏิบัติ จิตสำนึกเหล่านี้สามารถกลายเป็นชุมพลังและทรงอิทธิพลเหนือสภาพแวดล้อม โดยผ่านการนึกและอบรมอันถูกต้องตามระบบขั้นตอน ดังนี้

๑. ก่อนจะทำ จะพูด จะคิด ต้องไตร่ตรองเหตุผลอย่างรอบคอบและชอบธรรมทุกครั้ง
๒. ขณะทำ ขณะพูด ขณะคิด ใจมุ่งจดจ่อต่อสิ่งนั้นโดยสม่ำเสมอและมั่นคง
๓. ฝึกฝืนสนใจตรงกิจที่กำลังดำเนินอยู่ ตรวจทานและปรับปรุงเพื่อเหมาะสมยิ่งขึ้น
๔. จดเว้นจากของมีนเมาและสิ่งเสพติดให้โทษโดยเด็ดขาด
๕. ปลุกนิสัยใจคอให้เยือกเย็น สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน โดยหาโอกาสเจริญกัมมัฏฐาน

ประโยชน์

๑. งานที่ทำ คำที่พูด เรื่องที่คิด ไม่ผิดพลาดบกพร่อง ได้ผลสมบูรณ์ และปลอดภัย
พ้นภัยทั้งปวง
๒. ป้องกันมิให้จิตฟุ้งซ่าน ฟั่นเฟือน แต่จะสุขุมเยือกเย็น เหมาะแก่งานละเอียดและ
กิจสำคัญ
๓. สุขภาพร่างกายแข็งแรง จิตผ่องใสเยือกเย็น มีความคิดเฉียบแหลมและปัญญา
ฉลาดเฉลียว
๔. เกื้อหนุนให้สำเร็จการศึกษา ก้าวหน้าในอาชีพ และดีเด่นในสังคม

พุทธภาษิต

สติ สพฺพทุคฺค ปตฺติยา	ในการทำงานทุกอย่าง จำเป็นต้องมีสติรอบคอบ
สติมโต สุว เสฺวโย	ผู้มีสติย่อมเจริญยิ่งขึ้นทุกวัน

ธรรมเป็นโลกบาล คือคัมภีร์ครองโลก ๒

ความหมาย ชื่อว่า คัมภีร์ครองโลก เพราะ

- ธรรมสนับสนุนชาวโลกให้รู้จักยับยั้งจิตและละอายตนเองไม่กล้าทำทุจริต
- ประมวลอรรถาธิบายและใจให้บริสุทธิ์ ทั้งประกอบด้วยหลักมนุษยธรรม
- ช่วยบำบัดความวุ่นวายเดือดร้อน พิทักษ์โลกด้วยการปลูกสวัสดิภาพและสันติอันถาวร
- และชื่อว่า “เทวธรรม” เพราะเป็นแก่นแห่งมนุษยธรรม และทำให้จิตมนุษย์สูงเสียดยิ่งเทวดา

หัวข้อธรรมแบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

๑. หิริ ความละอายแก่ใจ ต่อหน้าไม่ทำบาปกลับหลังไม่กล้าประพฤติก้าว ไม่พัวพันทุจริต
ไม่ยอมเกี่ยวข้องกับคดีละเมิดกฎหมายและผิดศีลธรรม ใจสูง ไม่นำพาลสิ่งชั่วร้ายในไฟต่ำ
๒. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว ใจเกลียดพฤติกรรมชั่ว กลัวเกรงโทษผิดและทุกข์ภัย
ไม่เลื่องทำผิดทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

อิง. พุท. ๒๐/๒๕๔/๖๕; พุ. อิติ. ๒๕/๒๒๐/๒๕๗

หลักการฝึกตนเอง

๑. ถำนีกหน้าทีและรับผิตชอบส่วนตนและส่วนรวม ด้วยความสุจริตใจ จริงใจ และชอบด้วยศีลธรรม
๒. วางตนเปิดเผย ตรงไปตรงมา สมเหตุสมผลเสมอ ทั้งไม่เป็นพิษภัยต่อใครทั้งสิ้น
๓. ไม่ฝืนใจทำเองและไม่สนับสนุนผู้อื่นทำทุจริต ไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัล
๔. รักเกียรติและศักดิ์ศรี ยึดมั่นสุจริตธรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อรางวัลคือชื่นอกและอิมใจ

ผลตอบแทน

๑. ผลส่วนตัว เป็นตัวอย่างนำทางดี ก่อเกียรติและศรีแก่ตระกูล ตลอดจนอนุชน
๒. ผลด้านสังคม ดับทุกข์เชื้ญและเพิ่มพูนสันติสุขร่มเย็น
๓. ผลดีแก่ชาติ ลดคดีมีจฉาชีพ อาชญากรรม ชาติอยู่รอดปลอดภัย
๔. ผลสะท้อนต่อโลก ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและมนุษยธรรมให้ยืนนาน

ธรรมอันทำให้งาม ๒

ความหมาย ชื่อว่า ทำให้งาม เพราะ

- บุคลิกงาม บึกบึน สู้ทรหด บุกบ้นอย่างเด็ดเดี่ยว กล้าเผชิญหน้าต่ออุปสรรคและภัยอันตราย
- อธิยาศัย ใจงาม น้ำใจอดทน เขือกเย็น ยิมรับการหยามหมิ่น และอดกลั้นสิ่งยั่วยุและเย้ายวน

หัวข้อธรรมแบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

๑. ขันติ ความอดทนต่อทุกข์ยาก ลำบากตรากตรำในการประกอบกิจเลี้ยงชีพต่อกัยธรรมชาติหนาวร้อน และสัตว์ร้ายเบียดเบียน อดกลั้นต่อคำกล่าวล่วงเกิน อดใจต่อสิ่งยั่วชวน (อิริยาสนขันติ ยอดของขันติ)
๒. โสรัจจะ ความสงบเสถียร น้ำใจองอาจ สู้ทน ไม่วู่วาม คุมสติอารมณ์คงที่ ไม่หวั่นไหวเพราะรัก และไม่หวั่นเพราะชัง น้ำใจหนักแน่นมั่นคง ไม่สะทกสะท้าน

อง. ทุก. ๒๐/๔๑๐/๑๑๘; วิ. มหา. ๕/๒๔๔/๓๓๔

สร้างนิสัยดีงาม

๑. สนใจเลือกเฉพาะงานสุจริต ต้องตามประเพณีนิยม และเที่ยงธรรมสมเหตุสมผลเท่านั้น
๒. ตั้งใจประกอบภารกิจที่กำลังทำ แม้จะยาก ด้วยความอดทนจริงจังแบบหนักเอาเบาผู้
๓. ใช้วิจารณ์ปัญญาอันแยบยล ปรับปรุงตนเองให้เก่งงาน สถานที่ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง
๔. กล่าวหาโทษเฉพาะปัญหาและอุปสรรค บางครั้งแก้้งทำเป็นโง่ ไม่รู้ และทำเป็นยอมแพ้

ผลสนองทันตา

๑. สุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง บুদ্ধิองอาจ มีเสน่ห์ กิริยามารยาทสง่างาม อายุยืน
๒. อุปนิสัยดีงาม จิตใจสูงส่ง เชื้อมั่นตนเอง เป็นที่น่ายำเกรงและรักใคร่ของเพื่อนฝูง
๓. งานบรรลุตรงเป้าหมาย ชีวิตครอบครัวปลอดภัย ผาสุกมั่นคง
๔. เป็นบุคคลแบบอย่างที่ดี ญาติมิตร หน่วยงานต่าง ๆ และประเทศชาติพึงปรารถนา

บุคคลหาได้ยาก ๒

ความหมาย - พ่อแม่บังเกิดเกล้า คือพ่อตัวแม่ตัวที่แท้ มีสองคนเท่านั้น หาแทนไม่ได้ หาได้ยาก

- พ่อตัวแม่ตัวที่แท้ ผู้พลีทำหน้าที่ของตนต่อลูกอย่างสมบูรณ์ ทำได้แสนยากหาได้ยาก
- ลูกตั้งหลายคน แต่จะหาผู้เสียสละทำหน้าที่สนองคุณพ่อแม่สองคนโดยเต็มที่และจริงใจนั้นไม่ค่อยมี หาได้ยาก

บุคคลหาได้ยาก ๒ ประเภท คือ

๑. บุพพการี คนผู้ทำอุปการะก่อน
 - บิดามารดาบังเกิดเกล้า คือ ชายและหญิงผู้ให้กำเนิดและชีวิตใกล้ชิดดีกว่าใครทั้งหมด
 - ผู้เสียสละ ทุ่มเทเลี้ยงแสนเหนื่อยยาก มิได้หวังตอบแทนอะไรเลย
 - พ่อแม่บุญธรรม คือ เพียงอุปถัมภ์ เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ พร้อมทั้งชุบชูชีวิตตลอดมา

๒. กตัญญูทเวที คนผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทนคุณท่าน

- บุตรธิดาที่เกิดสืบสายเลือดในอกแท้ ผู้เสมือนดวงใจโดยตรงของพ่อแม่ คือ ลูกในไส้
- เด็กที่ผู้อื่นยกให้และได้รับอุปการะชุบเลี้ยง จนสามารถพึ่งตนเองได้ คือ ลูกบุญธรรม
- คนภายใต้ปกครอง พักพิงอาศัยเรียนศิลปวิทยา และอบรมบ่มนิสัย คือ ลูกศิษย์

สายธารแห่งน้ำใจของพ่อแม่

๑. ห่วงใยชีวิตลูกยิ่งกว่าตนเอง พยายามป้องกันมิให้ลูกชกจุกหลงผิดจนเสียคน
๒. สร้างอนาคตให้สดใส โดยการปลูกฝังให้มีนิสัยทำงาน มีสมบัติผู้ดีมีสกุล
๓. เสียสละทุกสิ่งด้วยน้ำใจจริง ทุ่มเทศนับสนุนลูกให้มีความรู้และอาชีพเป็นหลักฐาน
๔. รอบรู้หน้าที่ได้ทุกอย่าง กระทั่งยอมเป็นหนี้ ด้วยความยินดีกับความสำเร็จของลูก
๕. ตัดลูกไม่ขาด ต้องอุปการะถึงที่สุด และยกทรัพย์มรดกให้ในสมัย

หน้าที่รับผิดชอบที่ลูกควรทำ

๑. ลูกควรมีใจเมตตากรุณา ไม่เห็นแก่ตัว ควรบำรุงเลี้ยงพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า
๒. ตนเองคือเลือดเนื้อและที่รักของพ่อแม่ จึงควรเอาอกเอาใจท่านให้ชื่นบานเสมอ
๓. ทำตนเป็นคนว่าง่าย รักษาจารีตอันเป็นมรดกล้ำค่าของตระกูลไว้ให้มั่นคง
๔. ประพฤติตนเป็นทายาทที่น่าไว้วางใจ สมกับที่ท่านรักและห่วงใย
๕. เมื่อท่านสิ้นชีพ ก็กระทำบุญกุศลสนองความดีมีน้ำใจของท่าน

วัฒนธรรมด้านจิตใจ

๑. การเลี้ยงดูพ่อแม่ให้มีความสุข เป็นวัฒนธรรมอันดีของสังคมมนุษย์
๒. ให้รู้คุณค่าแห่งชีวิต เทิดทูนปณิชนียบุคคลสำคัญประจำตระกูล
๓. สงวนเอกลักษณ์ของครอบครัวไทย ให้คงอยู่เป็นแบบแผนที่น่ายกย่องคู่โลกสืบไป

ติ๊กะ คือ หมวด ๓

รตนะ ๓

โดยทั่วไป รตนะ คือ แก้วหรืออัญมณีมีค่า เฉพาะที่นี้ รตนะ หมายถึง วัตถุคือสิ่งมีคุณประเสริฐล้ำค่ามหาศาล ควรเคารพบูชาอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา รัตนตรัยและไตรรัตน์ ก็เรียกรตนะ ๓ อันสำคัญยอดเยี่ยม ซึ่งศาสนิกชนชาวพุทธยอมยึดถือเป็นที่พึ่งทางใจชั่วชีวิต เปล่งวาจารับไตรสรณคมน์ก่อนประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกครั้ง ดังนี้

๑. พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้า นามเดิม สิทธัตถะ โคตมโคตร

- ผู้ค้นพบ โดยตรัสรู้สัจธรรมอันประเสริฐโดยชอบด้วยพระองค์เอง และสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

- ผู้ทรงตั้งพระพุทธศาสนา ประกาศพรหมจรรย์ คือ ธรรมวินัยแก่ชาวโลกไม่เลือกเผ่าพันธุ์

- ผู้ประทานกำเนิดพุทธบริษัท ๔ และผู้ประกอบด้วยพระคุณ ๓ ประการ (บริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระคุณ ๓ คือ ปัญญาคุณ บริสุทธิคุณ มหากรุณาคุณ)

๒. พระธรรม คือ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา

- คำสอน คำสั่งของพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระธรรมวินัยหรือพระไตรปิฎก (วินัย สุตตันตะ และอภิธรรม)

- สัจธรรมซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ตลอดเวลาไม่เลือกกาล

- หลักธรรมนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ล่วงพ้นทุกข์ ชีวิตไม่ตกต่ำสามารถรู้แจ้งเห็นจริงด้วยตนเอง

๓. พระสงฆ์ คือ อริยสงฆ์และสมมติสงฆ์

- หมู่สาวกผู้ประพฤติพรหมจรรย์ตามสิกขาบทบัญญัติแห่งพระธรรมวินัย

- ผู้ปฏิบัติถูกต้องและชอบด้วยศีลธรรมอันดี ปฏิบัติโดยเคร่งครัด

- ผู้บำเพ็ญตนโดยชอบธรรมและเผยแผ่พุทธธรรมแก่ชาวโลก

พ. พ. ๒๕/๑/๑

การปฏิบัติต่อพระรัตนตรัย

๑. แสดงตนเคารพ เช่น ถอดรองเท้า ไม่กั้นร่ม เป็นต้น กิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อย ภายนอกบริเวณนั้น ๆ

๒. ยกย่องบูชา ระลึกถึงพระคุณ และกราบไหว้สักการะ

๓. ศึกษาหาความรู้ในหลักธรรม ปฏิบัติตามด้วยความเชื่อมั่นและความสามารถ

๔. ช่วยกันเผยแผ่ศาสนาธรรม สรรเสริญเกียรติคุณ และอุปถัมภ์บำรุงตามกำลังศรัทธา

คุณหรืออานิสงส์

๑. ชีวิตที่พึงยึดเหนี่ยว จิตสำนึกผิชอบชั่วดี โดยใจมั่นและบำเพ็ญความดี

๒. ดำเนินชีวิตตามสายกลาง

๓. เห็นคุณค่าและรสนิยมด้านวรรณคดี ภาษา และศิลปวัฒนธรรม

คุณของรตนะ ๓

รตนะ คือ สิ่งมีคุณประเสริฐล้ำค่ามหาศาล มี ๓ ประการ คือ

- พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตาม
- พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว
- พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย

รตนะมีคุณ คือ

๑. **พระพุทธเจ้า** พระองค์ทรงสั่งสอน เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

๒. **พระธรรม** พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้

๓. **พระสงฆ์** พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเป็นอัครรรย คือ ผู้ปฏิบัติตาม ย่อมได้ประโยชน์

โดยสมควรแก่การปฏิบัติ

นัย. อภ. ตัก. ๒๐/๕๖๕/๓๕๖

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓

นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงตั้งพระหฤทัยที่จะบำเพ็ญประโยชน์ โดยเสด็จจาริกไปสั่งสอนพุทธบริษัททุกหมู่เหล่าในสถานที่ต่าง ๆ เริ่มด้วยแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ตราบเท่าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรชานั้นทรงแสดงพระธรรมเทศนาจำนวนมาก แต่หากจะประมวลลง ได้แก่ “แก่นของพระพุทธศาสนา” คือ โอวาทปาติโมกข์ ๓ ดังนี้

๑. การไม่ทำบาปทุจริต คือ ไม่ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ (สพฺพปาปสฺส อภณฺณ)
๒. การประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ (กุสลสฺสุปสมฺปทา)
๓. การอบรมจิตของตนให้บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากกิเลส (สจิตฺตปริโยทปนํ)

ที่. มหา. ๑๐/๕๔/๕๗

ทุจริต ๓

ทุจริต คือ ความประพฤติชั่วทางกาย วาจา และใจ ซึ่งขัดต่อประเพณีและศีลธรรม

ทุจริต คือ พฤติกรรมก่อให้เกิดความทุกข์เดือดร้อน ท่านผู้รู้จึงเกียจตำหนิ เป็นกิจไม่ควรทำ ๓ ประเภท และมีส่วนประกอบ ๑๐ อย่าง คือ

๑. **กายทุจริต** พฤติกรรมไ้เริ่มนุชยธรรม ทำโดยพลังทางกาย ๓ อย่าง
 - ๑.๑ ทรมานเบียดเบียน หรือทำลาย ฆ่าสิ่งมีชีวิตให้ถึงตาย (ปาณาติบาต)
 - ๑.๒ ประพฤติเยี่ยงโจร ลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น (อทินนาทาน)
 - ๑.๓ ล่วงประเวณีทางเพศ ผิดจารีตนิยม และไม่ชอบด้วยกฎหมาย (กาเมสุมิฉฉาจาร)
๒. **วจีทุจริต** พูดจาภาษาไม่สุภาพ ไร้สมบัติผู้ดี มี ๔ อย่าง
 - ๒.๑ พูดเท็จ หลอกลวงทำให้คนอื่นหลงเชื่อ เลี่ยงความจริง ผลาญประโยชน์ผู้อื่น
 - ๒.๒ พูดส่อเสียด ยุยงฝ่ายนี้ให้เข้าใจผิดฝ่ายโน้น แกล้งให้สองฝ่ายบาดหมางกันและกัน
 - ๒.๓ พูดคำหยาบ เยาะเย้ย เสียดสี เพื่อให้ผู้ฟังเดือดร้อนและแค้นใจ
 - ๒.๔ พูดเพ้อเจ้อ ใช้ภาษาพล่อย ๆ เหลวไหล ไม่เหมาะแก่บุคคลและสถานที่

๓. มโนทุจจริต อุปนิสัยใจคออยากได้ ปองร้าย เห็นผิด เกิดแต่จิตสำนึก ๓ อย่าง

๓.๑ คิดโลภจัด เห็นแก่ตัว ดันรนเพื่อครอบครองสิ่งของของผู้อื่น

๓.๒ พยาบาทปองร้าย จองเวรผูกเวร หมายถึงผลาญชีวิต และทำลายสมบัติของผู้อื่น

๓.๓ มีทัศนคติผิดคลองธรรม คิดเห็นขัดแย้งต่อปรากฏการณ์แท้จริง ผันกฎแห่งกรรม

อง. ทสภ. ๒๔/๑๘๘/๓๐๒

สุจริต ๓

สุจริต คือ ความประพฤติชอบ ประกอบด้วยมนุษยธรรม ทำด้วยกาย วาจา และใจ

สุจริต คือ พฤติกรรมบริสุทธิ์ ประกอบด้วยประโยชน์สุข เป็นกรรมพึงกระทำ โดยแท้ (ตรงข้ามกับทุจจริต) มีประเภทและส่วนประกอบ ดังนี้

๑. กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย ๓ อย่าง

๒. วาจาสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา ๔ อย่าง

๓. มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ ๓ อย่าง

กายสุจริต ๓ อย่าง วาจาสุจริต ๔ อย่าง มโนสุจริต ๓ อย่าง เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ก็ได้ เป็นกรรมฝ่ายดี ดังนั้น จึงตรงกันข้ามกับ ทุจจริต (อกุศลกรรมบถ ๑๐) ที่กล่าวข้างต้น ในกายสุจริตและวาจาสุจริต เพิ่มคำ “เว้นจาก” ส่วนมโนสุจริตเปลี่ยนเป็น “ไม่โลภ ไม่พยาบาทปองร้าย และเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม”

อง. ทสภ. ๒๕/๑๘๘/๓๐๓

อกุศลมูล ๓

อกุศลมูล คือ มูลเหตุอันสำคัญแห่งพฤติกรรมชั่วโหด หรือรากเหง้าของบาปทุจจริต ๓ อย่าง คือ

๑. โลภะ อยากได้ เห็นแก่ตัว ลู่อ่านาจ ดันรนเพื่อมีสิทธิเหนือสิ่งของของผู้อื่น

๒. โทสะ คิดประทุษร้ายเขา จิตเดือดพล่าน โหดร้าย หมายถึงประหารผู้อื่นให้ถึงเจ็บและตาย

๓. โหมะ หลงไม่รู้จริง หลงผิด ไม่รู้แจ้งเห็นจริงตามข้อมูลและข้อเท็จจริง

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๓๙๓/๒๙๑; พุ. อิติ. ๒๕/๒๒๘/๒๖๔

บรรดาปัญหาทำลายกฎหมาย คดีมีพิษภัยต่อสังคม เช่น อาชญากรรม โจรกรรม และฆาตกรรมที่เขย่าขวัญเกรี้ยวกราว ทุกหนทุกแห่งทั่วมุมเมือง โดยคิดเฉลี่ยแล้วเกิดขึ้นจากความ เหลวไหลของจิตไร้สำนึกผิดชอบ ปลอ่ยให้ความโน้มน้าวเห็นแก่ตัวที่ฝังราก หยั่งลงลึก จนแนบ แน่นในใจ เชื่อว่า อุกศลมูล จัดเป็นปหัตตพพธรรม ควรกำจัดให้สิ้นซาก

กุศลมูล ๓

กุศลมูล คือ พื้นฐานแห่งจริยธรรมฝ่ายดี เป็นภาเวตัพพธรรม ควรปลูกสร้างให้เกิดขึ้น ในจิตสันดาน ๓ อย่าง

๑. อโลกะ สำนึกในสิทธิมนุษยชน ไม่เห็นแก่ได้ กลับมีน้ำใจเสียสละ โอบอ้อมอารี
๒. อโทสะ ช่มอารมณ์ ไม่วุ่นวาย รู้จักให้อภัย ไม่ถือโทษ และมีน้ำใจ เมตตาปรานี
๓. อโมหะ มีปัญญารอบคอบ เข้าใจเหตุผล และเฉลียวฉลาดทันต่อเหตุการณ์

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๓๙๔/๒๙๒

สัปปริสบัญญัติ คือข้อที่ทำนสัตบุรุษตั้งไว้ ๓

หลักธรรมสำหรับผู้ดำเนินชีวิตในสังคม ที่ปราชญ์คือคนดีผู้เจนในปรัชญาชีวิตได้บัญญัติ เป็นแนวทางไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ทาน แบ่งปันสิ่งของแก่ญาติมิตรอื่น ๆ ด้วยน้ำใจเอื้อเฟื้อ
๒. ปิพพัชชา ถือบวชเป็นอุบายวิธีปลีกตนรักสงบและจิตว่าง ปราศจากพิษภัย
๓. มาตาปิตุอุปัฏฐาน บำรุงพรหมคือบิดามารดาให้ผาสุกด้วยอาหารและเอาใจ

อภ. ติก. ๒๐/๔๘๔/๑๙๑

บุญกิริยาวัตถุ ๓

เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญหรือหลักของการทำบุญ ซึ่งมีผลเป็นประโยชน์สุข โดยย่อมี ๓ ประการ

๑. ทานมัย บุญเกิดแก่ความเสียสละ แจกจ่ายสิ่งของให้ผู้รับอิมกายและสบายใจ
๒. สีลมัย บุญเกิดมาจากฝึกอบรมกายและวาจา มีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย
๓. ภาวนามัย บุญเกิดจากทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และทำกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มพูนมากขึ้น

พ. อิติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐; อัง. ภูมิ. ๒๓/๑๒๖/๒๔๕

จตุกกะ คือ หมวด ๔

วุฒิธรรม คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔

วุฒิธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุให้ถึงความเจริญ ความรุ่งโรจน์ และสันติสุขแห่งชีวิต มี ๔ ประการ คือ

๑. สัมปรัสังเสวะ คบหาสัตบุรุษ เลือกคบคนสนิทเฉพาะกัลยาณมิตรผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและระเบียบวินัย
๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังสัทธรรม เชื่อฟังคำตักเตือนและคำแนะนำจากสัตบุรุษสม่ำเสมอและจริงจัง
๓. โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย ฟังแล้วใช้ปัญญาไตร่ตรองเห็นโทษแห่งความชั่ว และคุณประโยชน์แห่งความดี
๔. ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม งดเว้นจากบาปทุจริตได้เด็ดขาด ตั้งใจประพฤติสุจริตธรรมอย่างจริงจัง

อภ. จตุกก. ๒๑/๒๔๘/๓๓๒

จักร ๔

ธรรมะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองซึ่งเปรียบเสมือนล้อที่นำรถไปสู่ที่หมาย มี ๔ ประการ คือ

๑. ปฏิรูปทสวาสะ อยู่ในสถานที่สมควร ได้อยู่อาศัยเลี้ยงชีพในสถานที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม
๒. สัมปรัสุปัสนะ คนคนดี เลือกผูกไมตรี ใกล้ชิดกับอารยชนคนมีวัฒนธรรม และรู้ดีปฏิบัติชอบ
๓. อุตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ ได้เรียนรู้และเห็นตัวอย่างดีแล้ว ปรับปรุงตัวให้ชอบด้วยศีลธรรม

๔. ปุพเพกตปุญญตา การเป็นผู้ทำความดีไว้ก่อน อาศัยพื้นอุปนิสัยที่เคยอบรมไว้พรั่งจิตให้โน้มเอียง แต่สุจริตและสัมมาชีพ

อภ. จตุกก. ๒๑/๓๑/๔๑

อคติ ๔

อคติ คือ การเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่วางตัวเป็นกลาง ไร้ความเที่ยงธรรม ความลำเอียงแห่งอารมณ์ผุดขึ้นจากความเหลื่อมล้ำต่ำสูง และช่องว่างในสังคม มี ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โอนเอียงโดยสนับสนุนญาติมิตรที่ชอบพอหรือผู้จ่ายสินจ้างแก่ตน

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เข้าข้างหรือลงโทษฝ่ายที่ตนเกลียดชังให้หนักกว่าฝ่ายที่ตนชอบพอ

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา เสียความยุติธรรมเพราะโง่เขลา ไม่รู้ทันเหตุการณ์ที่แท้จริง

๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว ขาดดุลยอุมร่วมด้วยเพราะเกรงอำนาจอิทธิพล หรือกลัวจะขาดผลประโยชน์

อภ. จตุกก. ๒๑/๑๗-๑๙/๒๓

ปธาน คือความเพียร ๔

ปธาน คือ ความเพียรที่แรงกล้า ไม่ย่อท้อถอย พยายามด้วยน้ำใจเด็ดเดี่ยว บากบั่นจริงจัง ขยันมั่นใจสม่ำเสมอ มี ๔ ประการ คือ

๑. สังวรปธาน เพียรระวังกิริยามารยาท ไม่ประพฤติทราม ไม่พูดเหลว และไม่คิดร้าย

๒. ปหานปธาน เพียรเลิกละทุจริต ไม่พูดคำหยาบ กำจัดความคิดเหลวไหล

๓. ภวานาปธาน เพียรบำเพ็ญสุจริต พุดจาสุภาพ ฝึกทำใจให้ผ่องใส โดยจริงใจเสมอ

๔. อนຸຣຸກขณາปธาน เพียรยึดมั่นในการบำเพ็ญประโยชน์สุข ทำความดีเกื้อกูลไม่หยุดยั้ง

อภ. จตุกก. ๒๑/๑๔/๒๐

อธิษฐานธรรม คือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔

อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ หมายความว่า ตั้งใจยึดมั่นในอันที่จะปลูกฝัง อริยาศยดีงาม และทำให้จิตว่าง สงบ คือ

๑. ปัญญา รอบรู้ศิลปวิทยาทั้งคฤหัสถ์ คหิทธิกรรม ตลอดจนหยั่งรู้สภาวะธรรม
๒. สัจจะ ประพฤติธรรมด้วยใจซื่อถือสัตย์ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยน้ำใสใจจริง
๓. จาคะ สละอารมณ์ขัดแย้งที่ทำให้ท้อแท้และขัดสิ่งเข้ายวนให้สิ้นซาก
๔. อุปสมะ ใจว่าง สว่างจากกิเลสทั้งปวง คือ ปลอดโปร่งใจและสงบสุข

ม. อุ. ๑๔/๖๘๒/๔๓๓

ประโยชน์

๑. นับเป็นส่วนสำคัญ ในทางเสริมบุคลิกภาพและอุปนิสัยใจคอ
๒. มีกำลังใจเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว ชนอุปสรรคต่าง ๆ โดยไม่ย่อท้อ
๓. มีสมรรถนะในการประกอบภารกิจที่รับผิดชอบ ให้บรรลุผลสำเร็จเรียบร้อย
๔. เป็นตัวอย่างผู้นำทำความดี ชีวดีก้าวหน้า และชื่อเสียงดีเด่น

อิทธิบาท คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔

อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ เหตุที่ทำให้บรรลุความสำเร็จ มี ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทะ สนใจ โดยประเมินคุณค่าของงาน ทุ่มเทพลังกายและปัญญารับผิดชอบหน้าที่
๒. วิริยะ เต็มใจ อาศัยความพยายาม กำลังใจเข้มแข็ง อดทน หนักเอาเบาสู้
๓. จิตตะ ตั้งใจ จิตจดจ่อต่องาน ขวนขวายด้วยความกระตือรือร้นและจริงจัง
๔. วิมังสา เข้าใจ ตัดแปลงและปรับปรุงงานให้เหมาะสมแก่สถานที่และกาลเวลา

อภิ. วิ. ๓๕/๕๐๕-๕๐๖/๒๙๒

ประโยชน์

๑. ทำให้เป็นคนมีนิสัยรักงาน ใฝ่ใจติดตามผลงานอย่างเพลิดเพลีน
๒. รู้จักรับผิดชอบงานที่ทำด้วยความมีระเบียบและสมเหตุสมผล
๓. มีประสบการณ์ชัดเจนในกิจกรรมหลายสาขา สามารถแก้ปัญหาได้เฉียบขาดถูกต้อง

และรอบคอบ

๔. ทำให้กิจการซึ่งไม่เหลือต่ำกว่าแรงบรรลุป่าหมาย สำเร็จ คุ่มค่า และทันเหตุการณ์

ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

๑. ในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต
๒. ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต
๓. ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต
๔. ในการละความเห็นผิด ประพฤติทำความเห็นให้ถูก

อีกอย่างหนึ่ง

๑. ระวังใจไม่ให้กำหนดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด
๒. ระวังใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง
๓. ระวังใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง
๔. ระวังใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

อภ. จตุกก. ๒๑/๑๑๖-๑๑๗/๑๖๐-๑๖๐

พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร คือ คุณสมบัติประจำใจสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีมุงธรรมสูงส่งดุจพรหม คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปราบปรามสันติสุขแก่ทุกชีวิต ประสานโลกให้อบอุ่นร่มเย็น
๒. กรุณา ความสงสารใฝ่ใจในอันจะรับรู้ความเดือดร้อนแทนคนอื่นเหมือนทุกข์ของตน
๓. มุทิตา ความยินดี พลอยชื่นชมยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยบริสุทธิ์ใจ
๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ปลงใจวางเฉย เห็นเป็นธรรมดาของโลก

ประโยชน์

๑. กลายเป็นคนใจคอกว้างขวาง เขือกเย็น ไม่ก่อพิษและแพร่ภัยแก่ใคร
๒. บุคลิกลักษณะน่านิยมนับถือ เป็นที่พึ่งของสังคม

๓. มีน้ำใจประเสริฐ เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม มองโลกในแง่ดี ซึ่งจะทำให้มีชื่อเสียงดีเด่น ชีวิต
ผาสุกทุกสถาน

อริยสัจ ๔

อริยสัจ หมายถึง

ความจริงเป็นของประเสริฐ ธรรมชาติที่แท้จริง เป็นธาตุแท้ดีจริง

ความจริงของพระอริยะ ซึ่งค้นพบโดยพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ความจริงที่ทำให้เป็นอริยะ สัจธรรมนำไปสู่ปฏิบัติตามตรัสรู้และพ้นทุกข์ได้ มี ๔ ประการ คือ

๑. ทุกข์ ความไม่สบายกาย เดือดร้อนใจ ทุกข์เพราะเกิดดับ ไม่สมหวัง พลัดพราก
จากคนรักและของชอบใจ และทุกข์เนื่องจากมีเบญจขันธ์

๒. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ความอยากได้กามคุณ
ภวตัณหา อยากมี อยากเป็น วิภวตัณหา อยากให้ตัวเองไม่เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

๓. นิโรธ ความดับทุกข์ กำจัดตัณหาให้สิ้นไป จิตสงบว่างจากกิเลสและนิวรณ์

๔. มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ทาง ๓ ขั้น หรือ
อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา

อภิ. วิ. ๓๕/๑๔๔-๑๔๕/๑๒๓

ความสำคัญและดีเด่น

๑. อริยสัจธรรม นำไปสู่ที่สุด คือ วิปัสสนาปัญญา ข้ามพ้นสังสารทุกข์ในวิภวได้

๒. มัชฌิมาปฏิปทา แนวปฏิบัติเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา เหมาะแก่ทุกชั้น ทุกเพศ และ
ไม่จำกัดเวลา

๓. สามุกกังสิกา พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ยกอริยสัจ ๔ ขึ้นแสดงเป็นเทศนาสำคัญ

๔. พระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เหล่าพระอรหันตสาวกบรรลุมรรคตาม
เพราะอาศัยอริยสัจ ๔

บัญญัติ คือ หมวด ๕

อนันตริยกรรม ๕

อนันตริยกรรม หมายถึง กรรมหนักฝ่ายบาปอกุศล ให้ผลทันที มี ๕ ประการ คือ

๑. ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา พุทธการณณ์แฝงด้วยอกตัญญู เนรคุณหยาบช้า และประหารแม่บังเกิดเกล้า
๒. ฆ่าบิดา การทรยศ โหดร้าย ฆ่าพ่อตนเองอย่างไรสำนึกคุณธรรม
๓. อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ โฉดชั่ว หัวหาญ คล้ายผลาญแม้ชีวิตพระอรหันต์ผู้ไม่เป็นพิษภัยต่อใคร
๔. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห่อพระโลหิต มุ่งร้ายทำให้เกิดฟกช้ำมีพระโลหิตไหลขึ้นในพระวรกายของพระพุทธเจ้า เช่น พระเทวทัตกลิ้งหินทับ
๕. สังฆเภท ทำสงฆ์ให้แตกกัน สหธรรมิกุญแจยังสงฆ์ให้แตกกัน แยกสงฆ์แบ่งพรรคพวกไม่ร่วมสังฆกรรม

อง. ปญจก. ๒๒/๑๒๔/๑๖๕

ข้อสังเกต

พระภิกษุสงฆ์ด้วยกัน ทำลายสงฆ์เป็นหมู่ โดยแยกทำสังฆกรรม จึงเป็นสังฆเภทได้ ส่วนชาวบ้านทำได้แต่สนับสนุน คือแบ่งพรรคแยกพวก แต่ไม่ถึงเป็นสังฆเภท

อภิณหปัจจเวกขณะ ๕

อภิณหปัจจเวกขณะ คือ การพิจารณาเนื่อง ๆ การวิเคราะห์ดูพฤติกรรมของชีวิตเป็นประจำสม่ำเสมอ คือ

๑. พิจารณาเนื่อง ๆ ถึงความแก่ ความเสื่อมโทรมของร่างกาย และเสื่อมถอยกำลังกาย
๒. กำหนดรู้ธรรมดาของความเจ็บป่วย สังขารถูกบีบคั้นโดยปัจจัยภายนอกและภายในกาย
๓. นึกถึงความตายเสมอ ชีวิตของตนต้องสิ้นสุดลงด้วยความตาย หลีกเลียงไม่พ้น

๔. รู้ทันล่วงหน้าว่าจำต้องพรากจากคนรัก จำต้องพลัดพรากจากของรักของหวง แม้แต่ร่างกายของตนเองยังต้องทิ้งไป

๕. ตระหนักว่า เป็นทายาทของกรรม ตนเองต้องรับมรดกของกรรมที่ตนก่อไว้ไม่ว่าดีหรือเลว

อจ. ปญจก. ๒๒/๕๗/๘๑

ประโยชน์

๑. ไม่เสียใจยามตกยากอับเฉา และไม่เหลิงเพลินใจยามมั่งมีและมีความสุข
๒. ไม่ประมาทในชีวิต รับผิดชอบและประกอบภารกิจเต็มความสามารถด้วยใจรักและสุจริต
๓. เข้าใจคุณค่าแห่งชีวิต เข้าถึงธาตุแท้แห่งการดำรงชีพที่ดั่งงามไม่น้อยใจในเรื่องเกี่ยวกับโชควาสนา

ธัมมัสสวนานิสงส์ คืออานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕

ผู้ฟังธรรมย่อมได้รับความรู้ความเข้าใจ มีผลเป็นความสุขใจ คือ

๑. ฟังในสิ่งไม่เคยฟัง ฟังโดยสนใจ ยอมรับรู้สิ่งใหม่และเรื่องแปลกเพิ่มขึ้น
๒. ฟังมาแล้วไม่เข้าใจ ย่อมเข้าใจชัด ได้ทบทวนความจำสิ่งที่ผ่านมาแล้ว เข้าใจชัดเจนกว่าเดิม
๓. บรรเทาความสงสัยได้ กำจัดความคลุมเครือและคลายสงสัยให้หมดไป
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้อง ปรับทัศนคติหรืออุดมการณ์ให้สอดคล้องกับสัจธรรม
๕. จิตผ่องใส เข้าใจแจ่มแจ้ง ปลอดปถิมใจ

อจ. ปญจก. ๒๒/๒๐๒/๒๗๖

พละ คือธรรมเป็นกำลัง ๕

พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง หมายถึง ธรรมะซึ่งทรงอำนาจให้พลังทางจิตในด้านส่งเสริมการบรรลุมรรค ผล นิพพาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ เพราะเป็นหลักใหญ่ รับผิดชอบหน้าที่โดยตรงมี ๕ ประการ คือ

๑. สัทธา ความเชื่อ เชื่อพุทธศาสนาอย่างจริงใจ และเชื่อว่าคุณและโทษของกรรมมีจริง
๒. วิริยะ ความเพียร เพียรชอบ คือ ระวังตัวละเว้นบาปอกุศลและสะสมบุญกุศลเสมอ
๓. สติ ความระลึกได้ ระลึกรู้ มีสติรอบคอบ ขณะทำ พูด และคิดมิให้ฟุ้งซ่าน พลังเปลว
๔. สมာธิ ความตั้งใจมั่น จิตตั้งมั่น ปราศจากนิวรณ์ ว่าง และสงบนิ่งมีอารมณ์เป็นหนึ่ง
๕. ปัญญา ความรอบรู้ รู้เท่าทันสภาวะธรรมคือนามรูปตามเป็นจริง

อง. ปญจก. ๒๒/๑๓/๑๑

ขั้น ๕

ขั้น ๕ แปลว่า กอง หมายถึง กอง ๕ กองที่รวมกันเข้าเป็นชีวิตประกอบเป็นกายและจิต คือ รูปกับนาม รวมเรียกว่า เบญจขันธ์ หรืออุปาทานขันธ์ มี ๕ ประการ คือ

๑. รูป เรือนร่างที่คลุมรวมกันไว้ด้วยธาตุ ๔ อันเป็นส่วนที่ปรากฏเห็นได้ด้วยตา
๒. เวทนา การเสวยอารมณ์ รู้สึกสุขกายสบายใจ เดือดร้อน เจ็บแค้นใจ ใจเบิกบาน

และเฉย ๆ

๓. สัญญา รู้และจำอารมณ์ที่ผ่านอายตนะทั้ง ๖ เข้ามาแล้วบันทึกไว้ในใจ
๔. สังขาร สภาวะปรุงแต่งวิญญาณผู้ก่อกรรมเกิดรูปนามติดต่อไป
๕. วิญญาณ รู้แจ้งอารมณ์ภายในที่สัมผัสกับปัจจัยภายนอก

ข้อสังเกต

รูป คงเป็นรูป (มองเห็นได้) ที่เหลือ ๔ จัดเป็นนามทั้งนั้น

อภิ. วิภค. ๓๕/๑/๑

ฉีกกะ คือ หมวด ๖

การวะ ๖

การวะ คือ ความเคารพ ความนับถือ การตระหนักถึงความสำคัญและคุณสมบัติ แล้วแสดงกิริยานอบน้อม เทิดทูนไว้สูงเหนือกว่าตนเอง ๖ ประการ คือ

๑. ความเคารพในพระพุทธเจ้า ระลึกถึงคุณด้วยความนอบน้อม ไม่แสดงอาการไม่สุภาพ ต่อพระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น

๒. ความเคารพในพระธรรม ศึกษาและปฏิบัติศาสนธรรมด้วยความเคารพและจริงใจ

๓. ความเคารพในพระสงฆ์ ให้เกียรติและเคารพพระสงฆ์โดยการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ และ รับฟังคำสั่งสอน

๔. ความเคารพในการศึกษา ทุ่มเทพลังกายและใจในการศึกษาพระธรรมวินัย และวิชาการ ต่าง ๆ ด้วยความสนใจ

๕. ความเคารพในความไม่ประบาท สำรวมระวังตนเสมอในทุกอิริยาบถและชวนชาย ในทางปฏิบัติ

๖. ความเคารพในปฏิสันถาร จลาตรอบรู้ในการต้อนรับและเจรจาปราศรัยกับผู้มีอายุเยี่ยง

อจ. นก. ๒๒/๒๐๓/๓๖๙

ข้อสังเกต

ความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นการเสริมเสน่ห์และบุคลิกภาพ นับเป็นเกียรติคุณแก่ผู้ประพฤติ และเป็นการจงใจผู้พบเห็นให้ยกย่องพระพุทธศาสนา

สาราณียธรรม ๖

สาราณียธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ซึ่งเป็นธรรมประสานสัมพันธ์ อยู่ร่วมกันสนิทสนมอบอุ่น และอาลัยรักให้ระลึกถึงกัน ยามห่างไกลของพระภิกษุสามเณร คือ

๑. ช่วยกันและกันทำภารกิจด้วยน้ำใจจริง รับผิดชอบร่วมกัน ไม่ดูดายและไม่รังเกียจ

๒. ต่อหน้าตักเตือนแนะนำ ถ้อยหลังก็ปรารภถึง ด้วยห่วงใยและปรารถนาดี

๓. มุ่งประโยชน์สุขสวัสดิ์ อาศัยเมตตาจิตต่อเพื่อนสหธรรมิกทั้งต่อหน้าและลับหลัง
๔. แบ่งปันทั่วถึงระหว่างหมู่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งปัจจัยลาภและกิจนิมนต์
๕. เครื่องครัดในศีลและวัตร ประพฤติปฏิบัติหมจดจ่ดัดเทียมเพื่อนพรหมจรรย์มิให้รังเกียจ
และกินแห่งแคลงใจ
๖. ปรับแนวความคิดให้สอดคล้องกับเพื่อนสหธรรมิก หลีกเลี่ยงการขัดแย้งหรือบาดหมางกัน

ผลที่หวังได้รับ

๑. ทำให้ผู้ประพฤติเป็นที่รักและนับถืออย่างสนิทใจ
๒. สร้างมนุษยสัมพันธ์อย่างอบอุ่น เกื้อกูลกลมเกลียวอย่างแน่นแฟ้น
๓. อยู่ร่วมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวเหมือนกลุ่มญาติ จากไปไกลก็คิดถึงกัน

สัตตกะ คือ หมวด ๗

อริยทรัพย์ ๗

อริยทรัพย์ คือ คุณธรรมที่ปรุ้งแต่งอธยาศัยและจิตให้มีประสิทธิภาพและคุณค่า ดังทรัพย์อันประเสริฐ มี ๗ ประการ คือ

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ปักใจเชื่อพิสูจน์ได้สมเหตุสมผล
๒. สील รักษากาย วาจาให้เรียบร้อย มีสมบัติผู้ดี มารยาทสงบเสงี่ยม พุดจาสุภาพ
๓. หิริ ละอายใจ ไม่กล้าทำบาปทุจริต ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
๔. โอตตปปะ เกรงกลัวต่อความชั่ว เกรงเวรภัย และเสื่อมศักดิ์ศรี จึงไม่เสี่ยงทำผิด
๕. พาหุสัจจะ ความเป็นคนรอบรู้ ชำนาญการทั้งคดีโลกคดีธรรม
๖. จาคะ สละแบ่งปันสิ่งของ ไม่แก่งหน้าใจ เพื่อแผ้วพัสต์สิ่งของเพื่อความสุขของผู้อื่น
๗. ปัญญา รอบรู้ หลักแหลมแยบคายในอุบายชีวิต ทั้งรับผิตชอบ ควรมิควรรอย่างไร

อง. สดุดก. ๒๓/๖/๕

สัปปริสธรรม ๗

สัปปริสธรรม คือ ธรรมอันเป็นสมบัติของคนดีผู้มีสกุล วางตนพอดี พอเหมาะแก่สมาคม สมแก่กาลและสถานที่ มี ๗ ประการ คือ

๑. รัมมัญญตา ความรู้จักเหตุ รู้ชัดถึงเหตุแห่งความทุกข์เดือดร้อน และบ่อเกิดแห่งความผาสุก
๒. อตถัญญตา ความรู้จักผล รู้ซึ่งถึงความเจริญสุขและทุกข์โทษสืบมาแต่บาปทุจริต
๓. อตตัญญตา ความรู้จักตน ลำเหนียกความรู้ความสามารถ วางตนสมอัตภาพอย่างเจียมใจ
๔. มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ รู้จักใช้งบประมาณพอดี สมควรแก่ฐานะในการบริโภคใช้สอย

๕. กาลัญญตา ความรู้จักกาล จัดสรรกิจการให้ถูกจังหวะของกาลเวลา

๖. ปริสัญญตา ความรู้จักชุมชน เข้าใจปรับบุคลิกภาพของตนให้สอดคล้องกับสมาคม
ทุกระดับ

๗. บุคคลปรปักษ์ญตา ความรู้จักคบคน อ่านอรรถาัยคนออกด้วยจิตของตน ถ่อมตน
หรือยกย่องผู้อื่นสมแก่กรณี

อภ. สุตตก. ๒๓/๖๕/๑๑๓-๑๑๘

สัปปริสธรรม ๗ อีกประการหนึ่ง

๑. มีคุณสมบัติ ๗ ประการ คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ วิริยะ สติ และปัญญา

๒. อวิหิงสา ปรีกษาหาโร ไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อนเพราะพฤติกรรมของตน

๓. ปรรตนาดี มีเมตตาจิต ไม่คิดร้ายต่อใคร

๔. พุดจาปราศรัยเชื่อถือได้ ไพเราะ

๕. ทำประโยชน์ไม่บกพร่อง ช่วยงานสังคมไม่ย่อหย่อน

๖. มีระดับจิตสูงด้วยทัศนคติและอุดมการณ์

๗. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสุภาพอ่อนโยน

นัย. ม. อุ. ป. ๑๔/๑๔๔/๑๑๒

อัฐฐกะ คือ หมวด ๘

โลกธรรม ๘

โลกธรรม คือ สิ่งประจำโลก ปราภฏการณัปรจำโลกมนุษย์ หรือชีวิตมนุษย์ตกอยู่ภายใต้
อำนาจของปราภฏการณัอย่างหลักไม่พ้น มี ๘ ประการ คือ

อิฏฐารมณั ทุกคนต้องการ	อนิฏฐารมณั ไม่มีใครอยากได้
๑. มีลาภ มีสิ่งที่ต้องการสมใจ	๕. เสื่อมลาภ ไม่มีครอบครองของที่หวัง
๒. มียศ มีตำแหน่งหน้าที่ถูกใจ	๖. เสื่อมยศ ถูกวิตรอนสิทธิและลดตำแหน่ง
๓. สรรเสริญ ชื่อเสียงเด่น	๗. นินทา ถูกติเตียน กล่าวร้าย
๔. สุข ชีวิตผาสุก สดชื่น จิตแจ่มใส	๘. ทุกข์ ทรมานกายขมขื่นใจ

อง. อฎฐก. ๒๓/๙๕/๑๕๘

วิธีปฏิบัติตนเพื่ออยู่รอดพ้นอิทธิพลของโลกธรรม

- อย่าห่วงยินดี ติดใจเพติดเพลินไปกับส่วนที่ต้งการ ไม่ยินร้ายเสียใจกับสิ่งที่ไม่อยากได้
- ปลงตกว่า ธรรมดาของโลกยอมมีการผันแปรไม่แน่นอน เมื่อมีได้ก็เสื่อมได้

ทศกะ คือ หมวด ๑๐

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ สิ่งสำคัญในการประกอบประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม
แนวทางแห่งการทำบุญ มี ๑๐ ประการ คือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการสละทรัพย์และสิ่งของช่วยคนยากจน และสาธารณประโยชน์
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติชอบด้วยกายและวาจา
๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการอบรมและเจริญกัมมฐาน
๔. อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่
๕. เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนช่วยในกิจการชอบธรรม
๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการแบ่งให้คนอื่นมีส่วนแห่งความดีที่ตนทำ
๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยความพลอยยินดี รับรู้ความดีงามของผู้อื่น
๘. รัम्मัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยความตั้งใจฟังธรรมโดยเคารพ
๙. รัम्मเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแนะนำแนวทางที่ชอบด้วยศีลธรรม
๑๐. ทิฏฐชุกกัมม บุญสำเร็จด้วยการปรับแนวความคิดให้ตรงตามหลักธรรม

สุ. วิ. ๓/๒๕๖; ที. อ. ๓/๒๔๖

สังคห. ๒๙

คิปปฎิบัติ

จตุกกะ หมวด ๔

ทฎฐธัมมิกัตถประโยชน คือประโยชนใปัจจุบัน ๔

ทฎฐธัมมิกัตถประโยชน หมายถึง ประโยชนใที่เกดมีขึ้นใปัจจุบัน บทบาทใทางสร้างควม
ล่ำเรีจและมั่นคงแห่งชีวิตปัจจุบัน หัวใจเศรษฐี ก็เรียก มี ๔ ประการคือ

๑. อุฎฐานสัปปทา ถึงพร้อมด้วยควมหมั่น เพียรเอาจรงเอาจรงใการศึกษา เลี้ยงชีพธุรกิจ
ทุกอย่ง
๒. อารักขสัปปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คุมการกจิมีให้บกพร่อง ประหยัดและคุ้มครอง
ทรัพย์สิน
๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี เลี้ยงหลบคนชั่ว ปลูกมิตรกับคนดี
๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตตามสมควร จัปปายเลี้ยงชีพและครอบครั้ว พอสมควรแก่รายได้
และใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น

อง. อฎฐก. ๒๓/๑๔๕/๒๙๔

สัปปรายิกัตถประโยชน คือประโยชนใภายหน้า ๔

สัปปรายิกัตถประโยชน หมายถึง ประโยชนใที่จะเกดมีขึ้นใภายภาคหน้า คุณสมบัติหลัก
ใทางสะสมทรัพย์ คือ บุญ ควมสุข และมรรคผลภายหน้า มี ๔ ประการ คือ

๑. สัทธาสัปปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เชื่อมั่นหลักธรรม เชื่อกฎแห่งกรรม
๒. สีสัปปทา ถึงพร้อมด้วยศีล ประพฤติชอบด้วยกายวาจา
๓. จาคสัปปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาค มีน้ำใจเสียสละ เกื้อกูลผู้อื่นใให้มีสุขสบาย
๔. ปัญญาสัปปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา จิตลำนึกผิดชอบชั่วดีรู้ปรัชญาชีวิตเจนจบ

อง. อฎฐก. ๒๓/๒๙๕/๒๙๓

มิตรปฏิรูป คือคนเทียมมิตร ๔ จำพวก

มิตรปฏิรูป หมายถึง คนเทียมมิตร คนที่มีใช้มิตรแท้ ผู้ไม่มีความจริงใจ ไม่ควรคบใกล้ชิด มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. **คนปอกลอก** ทำดีสนิทให้วางใจ ปลิ้นปล้อน
๒. **คนดีแต่พูด** กำนัลด้วยลมปากหวานหวานล่อม
๓. **คนหัวประจบ** ทำโอนอ่อนใจเลี้ยวลด ใจคดปากซื่อ
๔. **คนชักชวนในทางฉิบหาย** ชักจูงให้หลงผิดจนเสียตัวเสียคน

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๖/๑๙๓

ลักษณะของคนปอกลอก ๔

- (๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- (๒) เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก
- (๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรีบทำกิจของเพื่อน
- (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัว

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๗/๑๙๔

ลักษณะของคนดีแต่พูด ๔

- (๑) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย
- (๒) อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
- (๔) ออกปากฟังมิได้

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๘/๒๐๐

ลักษณะของคนหัวประจบ ๔

- (๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม
- (๒) จะทำดีก็คล้อยตาม

(๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ

(๔) กลับหลังต้งนินทา

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๙/๒๐๐

ลักษณะของคนชักชวนในทางฉิบหาย ๔

(๑) ชักชวนดื่มน้ำเมา

(๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน

(๓) ชักชวนให้มัวเมาในการละเล่น

(๔) ชักชวนเล่นการพนัน

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๒/๒๐๑

มิตรแท้ ๔ จำพวก

มิตรแท้ คือเพื่อนแท้ที่มีความปรารถนาดี มีน้ำใสใจจริง รักเพื่อนเหมือนส่วนหนึ่งของชีวิตตน มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ ยามเดือดร้อนอาศัยได้ ครวญรำเคียดก็เกื้อกูล

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ น้ำใจซื่อ เปิดเผย เข้าถึงใจกัน เสียสละแทนกันได้

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ ตักเตือนมิให้หลงผิด ปลูกปลูกบให้ตั้งตนไว้ชอบ

๔. มิตรมีความรักใคร่ เสมอต้นเสมอปลาย รักและภักดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๒/๒๐๑

ลักษณะของมิตรมีอุปการะ ๔

(๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว

(๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว

(๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้

(๔) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๓/๒๐๑

ลักษณะของมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ๔

- (๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน
- (๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย
- (๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- (๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๔/๒๐๑

ลักษณะของมิตรแนะประโยชน์ ๔

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- (๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- (๔) บอกทางสวรรค์ให้

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๕/๒๐๑

ลักษณะของมิตรมีความรักใคร่ ๔

- (๑) ทุกข์ ๆ ด้วย
- (๒) สุข ๆ ด้วย
- (๓) โต้เถียงคนที่พูดดีเตือนเพื่อน
- (๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๖/๒๐๒

สังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ ธรรมสำหรับผูกไมตรีเป็นจรรยาบรรณ
ด้านมนุษยสัมพันธ์ เกิดเสน่ห่มหานิยมชนะใจคน ครองใจคน มี ๔ ประการ คือ

๑. ทาน การให้ แจกจ่ายแก่คนยากจน คนประสบภัยพิบัติต่าง ๆ และบริจาคเพื่อกุศล
สงเคราะห์

๒. ปิยวาจา การพูดด้วยคำไพเราะ พูดจานุ่มนวล อ่อนหวาน

๓. อรรถจริยา การประพฤติประโยชน์ สงเคราะห์ผู้ขัดสน และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
๔. สมานัตตตา การวางตนเสมอ วางตนเหมาะสมแก่สิ่งแวดล้อมไม่ถือตัว

อง. จตุกก. ๒๑/๓๒/๔๒

ประโยชน์

๑. สร้างความผาสุกแก่เพื่อนมนุษย์ ส่งเสริมเศรษฐกิจสังคมให้คล่องตัว
๒. สร้างความเอื้อโย โमतริจิตกระชับมนุษยสัมพันธ์
๓. อนุรักษ์สวัสดิภาพ วัฒนธรรม เพื่อเกียรติคุณเพื่อตนและประเทศ
๔. เป็นตัวอย่างที่ดี นำเคารพ สรรเสริญ

ธรรมของพรพาวาส ๔

ชีวิตชาวบ้านจะร่มเย็นเป็นสุขและรุ่งโรจน์มั่นคงเหมือนเรือนสุวรรณค์ เพราะคุณธรรม คือ

๑. สัจจะ น้ำใจสัตย์ซื่อ จริงใจ และจงรักภักดีซึ่งกันและกัน
๒. ทมะ ช่มจิต ยับยั้งชั่งใจ ปรับอารมณ์โดยนิกเอาใจเขามาใส่ใจเรา
๓. ขันติ อุดทน สู้ในการประกอบสัมมาชีพ อุดทนต่ออุปสรรค และอดกลั้นสิ่งสะเทือนใจ
๔. จาคะ เอื้อเฟื้อ แบ่งปันสิ่งของของตน อดออมถนอมน้ำใจ ให้สละอารมณ์ที่คั่งค้าง

ให้หมด

ถึ. ถึ. ๑๕/๘๕/๓๑๖

บัญญัติ หมวด ๕

มิจฉาณิชา คือการค้าขายไม่ชอบธรรม ๕

อาชีพอซื้อขายเฉพาะขายสินค้าที่ชาวพุทธไม่ควรดำเนินการ คือ

๑. ค้าขายเครื่องประหาร ศัสตรา อาวุธ หอก ดาบ ปืน ระเบิด และเครื่องดักจับสัตว์
๒. ค้าขายคน โดยบังคับใช้งานเยี่ยงทาส และบังคับหญิงให้ค้าประเวณี
๓. ค้าขายสัตว์มีชีวิต เพื่อฆ่าปรุงเป็นอาหารบริโภค
๔. ค้าขายของมีนเมา ประเภทสุรายาเมาและสิ่งเสพติดให้โทษ
๕. ค้าขายยาพิษ ยาเบื่อ อุปกรณ์สำหรับทำลายชีวิตสัตว์และแมลง

อง. ปญจก. ๒๒/๑๗๗/๒๓๒

สมบัติของอุบาสก ๕

คุณสมบัติพิเศษของชาวพุทธ ทั้งอุบาสกและอุบาสิกา คือ

๑. เปี่ยมด้วยศรัทธา เชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธศาสนา เชื่อกฎแห่งกรรม
๒. มีศีลบริสุทธิ์ เคร่งครัดไม่ละเมิด ยึดศีลทั้งทางกายและวาจา
๓. เชื่อแน่ว่าโชคกลางหรืออาภัพ เพราะอำนาจกรรม มิใช่เทวดาบันดาล
๔. ไม่ร่อนเร่แสหาที่พึ่งทางใจนอกพระพุทธศาสนา
๕. ประพฤติสิ่งที่บำเพ็ญความดีตามหลักพระพุทธศาสนา

อง. ปญจก. ๒๒/๑๗๕/๒๓๐

ฉีกกะ หมวด ๖

ทิศ ๖

จุดสัมพันธ์แห่งหน้าที่พลเมืองดีแต่ละหน่วย ตามแบบฉบับชาวพุทธ คือ

๑. พ่อแม่ คือผู้ที่ลูกรู้จักและใกล้ชิดก่อนใครหมด	ชื่อว่าตรงหน้า (ปรัตถิมทิศ)
๒. อาจารย์หรือครู ผู้อบรมและสั่งสอน	ชื่อว่าขวามือ (ทักษิณทิศ)
๓. ภรรยาและบุตรธิดา ติดตามมาภายหลัง จำต้องเลี้ยงดู	ชื่อว่าเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ)
๔. มิตร เพื่อนสนิทที่ร่วมเรียนร่วมงาน	ชื่อว่าซ้ายมือ (อุตตรทิศ)
๕. บ่าว คนรับใช้ กรรมกรรับจ้าง ซึ่งอยู่ภายใต้บังคับบัญชา	ชื่อว่าเบื้องล่าง (เหนือภูมิทิศ)
๖. สมณพราหมณ์ นักบวชบำเพ็ญพรตพรหมจรรย์	ชื่อว่าเบื้องบน (อุปริมทิศ)

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๘/๒๐๓

๑. หน้าที่อันบุตรธิดาต้องทำต่อพ่อแม่ ๕ คือ

- ๑) เลี้ยงดูด้วยอาหารและเอาอกเอาใจ
- ๒) ทำงานแทนเมื่อตนสามารถ
- ๓) รักษาจารีตประเพณีของสกุลไว้
- ๔) ประพฤติเป็นทายาทหน้าวางใจ
- ๕) ทำบุญอุทิศกุศลให้ตามโอกาส

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๘/๒๐๓

พ่อแม่อนุเคราะห์บุตรธิดา ๕ คือ

- ๑) ป้องกันมิให้หลงผิดเสียคน
- ๒) ปลุกฝังนิสัยดีงาม
- ๓) ส่งเสริมให้ศึกษาและรู้จักเลี้ยงชีพ

- ๔) หาคู่ครองที่เหมาะสมให้
- ๕) มอบทรัพย์สินมรดกให้เมื่อถึงเวลา

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๙๙/๒๐๓

๒. หน้าที่ศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ ๕ คือ

- ๑) เอาใจใส่คอยต้อนรับ
- ๒) คอยรับใช้อยู่ใกล้ชิด
- ๓) เชื่อฟังและว่าง่าย
- ๔) ประนินบัติและช่วยทำกิจท่าน
- ๕) ตั้งใจเรียนโดยเคารพอ่อนน้อม

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๐๐/๒๐๓

ครูอาจารย์สนองน้ำใจศิษย์ ๕ คือ

- ๑) อบรมให้วางตนอ่อนน้อม
- ๒) สอนจนเกิดความสันทัดชัดเจน
- ๓) ชี้แจงให้รู้แจ้งปฏิบัติตามได้จริง
- ๔) ให้กำลังใจจนผลงานดีเด่นในหมู่เพื่อน
- ๕) ฝากฝังให้แสดงผลงานตามสถาบันต่าง ๆ

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๐๐/๒๐๔

๓. หน้าที่ที่สามต้องปฏิบัติต่อภรรยา ๕ คือ

- ๑) ยกย่องให้ภรรยามีหน้าที่ในสังคม
- ๒) ไม่เหยียดหยามหรือทำให้สะเทือนใจ
- ๓) ทะนุถนอมรักใคร่ให้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น
- ๔) มอบให้ภรรยารับผิดชอบการเรือนเต็มที่
- ๕) ให้เครื่องประดับและอาภรณ์

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๐๑/๒๐๔

ภรรยาสนองตอบสามี ๕ คือ

- ๑) จัดแจงควบคุมกิจการภายในบ้านเรียบร้อย
- ๒) อุดหนุนเครื่องญาติของสามีให้พอใจ
- ๓) เอาใจรักและรักดีไม่จืดจาง
- ๔) สะสมทรัพย์สินเศรษฐกิจมั่นคง
- ๕) ทำภารกิจหนักเบาทุกประเภทด้วยความฉลาดปราดเปรียว

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๐๑/๒๐๔

๔. เพื่อนพึงปฏิบัติต่อมิตร ๕ คือ

- ๑) เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ๒) พุดจาพโลบใจ ปราศรัยจงจิต
- ๓) ร่วมแรงร่วมใจทำงานให้จนสำเร็จ
- ๔) วางตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย
- ๕) มีจิตซื่อสัตย์และปรารภนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๐๒/๒๐๔

มิตรสนองตอบเพื่อน ๕ คือ

- ๑) ป้องกันมิให้เพื่อนถูกชักชวนหลงทำผิด
- ๒) ค้ำครองลูกเมียและสมบัติของเพื่อนให้ปลอดภัย
- ๓) ปลุกปลอบใจเป็นที่พึ่งยามว่าเหวเดือดร้อน
- ๔) สุขก็เคียงไหล่ ยากไร้ก็ทอดคอดกัน
- ๕) นับถือญาติของเพื่อนเหมือนญาติสนิทของตน

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๐๒/๒๐๔

๕. นายจ้างพึงอนุเคราะห์ผู้รับจ้าง ๕ คือ

- ๑) มอบหมายงานให้เหมาะสมแก่วัยและกำลังความสามารถ
- ๒) เหนี่ยงกินและของใช้เป็นรางวัล
- ๓) มีสวัสดิการสงเคราะห์ยามเจ็บป่วย
- ๔) แจกของกำนัลและของขวัญแปลก ๆ บ้าง
- ๕) ปลอ่ยให้เที่ยวเตร่ผ่อนคลาຍอารมณ์ในงานเทศกาลพิเศษ

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๓/๒๐๕

ผู้รับจ้างพึงสนองน้ำใจนายจ้าง ๕ คือ

- ๑) ซะมักเขม้นเริ่มงานก่อนนายจ้างเสมอ
- ๒) ตรวจงานเรียบร้อยแล้วเลิกงานที่หลัง
- ๓) ซื่อตรงไม่ยกยอกกินเศษกินเลย
- ๔) แก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติให้รู้ดหน้าอยู่เสมอ
- ๕) เผยแพร่เกียรติคุณนายจ้างและกิจกรรมของงานให้รู้ทั่วถึง

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๓/๒๐๕

๖. ศาสนิกชนพึงอุปถัมภ์สมณพราหมณ์ ๕ คือ

- ๑) แสดงน้ำใจเคารพยำเกรงด้วยกิริยามารยาทเรียบร้อย
- ๒) พุดจาปราศรัยถ่อมตน นอบน้อม
- ๓) เชิดชูบูชาด้วยน้ำใสใจจริง
- ๔) ยินดีเชื่อเชิญสู่บ้านเรือนตลอดเวลา
- ๕) อุปถัมภ์สิ่งบริโภคดีใช้สอยและบำรุงสถาบันให้มั่นคง

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔/๒๐๕

สมณพราหมณ์ควรอนุเคราะห์สนองต่อศาสนิกชน ๖ คือ

- ๑) สั่งสอนมิให้หลงทำทุจริตผิดศีลธรรม
- ๒) ชักจูงแนะนำในทางประพฤติชอบ
- ๓) หมายส่งเสริมให้ก้าวหน้าเจริญสุขด้วยใจจริง
- ๔) แนะนำดำเนินชีวิตใหม่และแปลกเสมอ
- ๕) ชี้แจงยับยั้ง ๗ ให้เข้าใจชัด
- ๖) จูงใจให้ทำดีมีความสุขก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ที่. ปาฐ. ๑๑/๒๐๔/๒๐๖

อบายมุข คือเหตุเครื่องนิบภัย ๖

อบายมุข คือ เหตุเครื่องนิบภัย เหตุใกล้ต่อความเสื่อม ไร้ความเจริญรุ่งเรือง ไม่ควรประกอบ

มี ๖ ประการ คือ

๑. ดื่มของมึนเมา มั่วสุมสิ่งเสพติดให้โทษ
๒. เตรีงเตร่เสเพล มั่วสุรานารีจนตึกลงค่อนคิน
๓. พร่ำเวลา ผลาญทรัพย์ ไปสถานเรีงรมย์และมหรสพ
๔. เล่นการพนัน ฝืนทางเลียงโชค
๕. นิยมพวกมิฉฉาชีพ ใกล้ชิดนักเลงอันธพาล
๖. เลียงหลบงาน เกียจคร้านเฉื่อยชา

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๑๗๘/๑๙๖

๑. โทษคือพิษร้ายจากของมึนเมา สิ่งเสพติดให้โทษ ๖ คือ

- ๑) เสียทรัพย์สิ้น ลิ่นเงินตรา
- ๒) ก่อบาดหมาง สร้างศัตรู
- ๓) บ่เกิดโรคร้าย ร่างกายอ่อนแอ
- ๔) เพื่อนฝูงตำหนิ ญาติมิตรติเตียน
- ๕) หน้าด้านน่วมบ่าม พุดจาไร้อาย
- ๖) ปัญญามีดมืด จิตเสื่อมทรม

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๑๗๘/๑๙๖

๒. โทษและภัยแห่งการเสเพลยามราตรี ๖ คือ

- ๑) เอาตนเลียงอันตราย
- ๒) ลูกเมียกังวลใจไม่อบอุ่น
- ๓) โภคทรัพย์เสื่อมสูญง่ายดาย
- ๔) คนทั้งหลายรังเกียจระแวง

- ๕) ถูกสังคมคาดหวังและคดีความ
- ๖) ชีวิตลำบากจนวายใจอดรื้อน

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๐/๑๙๗

๓. ผลเสียหายเนื่องจากพรวาเวลาในสถานเริงรมย์และมหรสพ ๖ คือ

- ๑) เสียเวลาดำเนินธุรกิจ
- ๒) ผูกมิตรกับคนเสเพล
- ๓) สนุกสนานฮาเฮผลาญสมบัติ
- ๔) กำหนดเสียงแสงสิ่งยั่วชวน
- ๕) ฝังตนจนหมดอนาคต
- ๖) ตกเป็นทาสอารมณ์และตัณหา

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๑/๑๙๗

๔. โทษมหันต์แห่งการพนันและเสียงโชค ๖ คือ

- ๑) เกิดศัตรูแข่งเมื่อเล่นได้
- ๒) ผิสีงจืดจางแค้นจะเอาคืน
- ๓) เสริมธุรกิจครอบครัพล่มจม
- ๔) ลมปากก็ไม่มีคนเชื่อ
- ๕) เพื่อนฝูงเบือนหน้าปรามาส
- ๖) ไร้ค่าสิ้นชีวิตไร้คู่ครอง

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๒/๑๙๗

๕. ผลเสียเกิดจากถ่ายทอดนิสัยและตามคนที่ใกล้ชิด ๖ คือ

- ๑) กลายเป็นนักเลงการพนัน
- ๒) หัดนิสัยเจ้าชู้หนุ่มเจ้าสำราญ
- ๓) นักสุราบานคอเหล้า

- ๔) นักต้มหลอกหลวงปลอมแปลง
- ๕) เป็นคนปลิ้นปล้อนฉ้อโกง
- ๖) ใจหยาบซ้ารับจ้างฆ่าและขายชาติ

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๓/๑๙๓

๖. โทษและความเสื่อมเนื่องจากเกียจคร้านเฉื่อยชา ๖ คือ

- ๑) เจ้าเล่ห์เพียบอ้างหนาร้อน
- ๒) อ่อนว่าเย็นและเช้านักแฉ่วนอนเฉื่อยชา
- ๓) หิวจ้งโหยจริงขอนิ่งหลบงาน
- ๔) สุขภาพจิตเสื่อมกำลังใจท้อแท้
- ๕) เศรษฐกิจการเงินตกต่ำ
- ๖) นุชชีวิตตกต่ำล่มจมในที่สุด

ที่. ปาฐ. ๑๑/๑๘๔/๑๙๓

๓. วิชาพุทธประวัติ บทนำ

ทำไมต้องเรียนพุทธประวัติ

เป็นธรรมดาอยู่เอง เมื่อจะยอมรับนับถือคำสั่งสอนของท่านผู้ใด มักจะสืบดูภูมิหลังของท่านผู้นั้นเสียก่อนว่า เป็นผู้ที่น่านับถือเคารพบูชาหรือไม่ คำสอนของท่านนั้นท่านเองประพฤติปฏิบัติหรือไม่ หรือว่าดีแต่สอน ส่วนตนเองประพฤติตนไปในทางที่ชั่ว ในทางหายณะ เมื่อทราบภูมิหลังว่าสกปรก ถึงแม้คำสอนของท่านจะประเสริฐปานใด ก็ไม่สามารถจะยอมรับนับถือได้ แต่เมื่อสืบทราบว่าคุณิหลังของท่านเป็นคนสะอาด ก็เกิดศรัทธา ความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใสในคำสอนยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงต้องเรียนพุทธประวัติ

ประโยชน์ของการเรียนพุทธประวัติ

ในการเรียนพุทธประวัติ นั้น มีประโยชน์ดังนี้

๑. ได้ศรัทธาและปสาทะ
๒. ได้ทราบพระประวัติของพระพุทธองค์
๓. ได้ทราบพระจริยวัตร การประพฤติปฏิบัติของพระพุทธองค์
๔. ได้ทิวทัศน์นาคติ แบบแผนที่ดีงาม
๕. นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อปรับปรุงชีวิตของตนเอง

บทที่ ๑

ปริมกาล ชมพูทวีป และประชาชน

ชมพูทวีป คือ แผ่นดินที่เรียกว่าประเทศอินเดียในกาลก่อน แต่ในสมัยปัจจุบันเป็นที่ตั้งของประเทศ ๔ ประเทศ คือ อินเดีย เนปาล ปากีสถาน และบังกลาเทศ ซึ่งอยู่ทางทิศพ่ายของประเทศไทย

ชนชาติที่อาศัยอยู่มี ๒ เผ่า คือ

๑. ชนชาติมิลักษะ เจ้าถิ่นเดิมอาศัยอยู่ก่อน

๒. ชนชาติอริยกะ ยกข้ามภูเขาคิมาลัยมารุกไล่เจ้าของถิ่นเดิม จนร่นลอยไปอยู่ปลายแดน

แล้วตนเองเข้ายึดครองชมพูทวีปนั้น

แบ่งออกเป็นจังหวัดใหญ่ ๆ ๒ จังหวัด คือ

๑. มัชฌิมชนบทหรือมัธยมประเทศ ได้แก่ จังหวัดส่วนกลาง

๒. ปัจฉิมชนบทหรือปัจฉิมประเทศ ได้แก่ จังหวัดปลายแดนหรือรอบนอก

อาณาเขตแห่งมัชฌิมชนบทในครั้งพุทธกาล ตามในวินัยปิฎก จัมมขันธ์กะ มหาวรรค มีดังนี้

ทิศบูรพา ภายในแต่มหาศาลนครเข้ามา

ทิศอาคเนย์ ภายในแต่แม่น้ำสัลลวตีเข้ามา

ทิศทักษิณ ภายในแต่เสตถ์ณณิกนิคมเข้ามา

ทิศปัจฉิม ภายในแต่ถุนคามเข้ามา

ทิศอุดร ภายในแต่ภูเขาคิมาลัยเข้ามา

นอกจากเขตที่กำหนดนี้ เป็นอาณาเขตแห่งปัจฉิมชนบท

อาณาจักรต่าง ๆ

ในครั้งพุทธกาล ชมพูทวีปแบ่งการปกครองออกเป็น ๒๑ อาณาจักร หรือแคว้น คือ

๑. ที่ปรากฏในพระบาลีอุโบสถสูตร ตกนิบาต อังคุตตรนิกาย มี ๑๖ แคว้น คือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโปชะ
๒. ที่ปรากฏในพระสูตรอื่นที่ชื่อไม่ซ้ำกัน ๕ แคว้น คือ ลักกะ โกสิยะ ภัคคะ วิเทหะ อังคุตตรปาละ

อาณาจักรเหล่านี้ ผู้ปกครองดำรงยศเป็นมหาราชบ้าง เป็นราชาบ้าง เป็นอธิบดีบ้าง

การปกครอง บางอาณาจักรปกครองโดยอำนาจสิทธิ์ขาด บางอาณาจักรปกครองระบอบประชาธิปไตย บางอาณาจักรก็ปกครองโดยสามัคคีธรรม

วรรณะ ๔ ประชาชนชาวชมพูทวีป แบ่งออกเป็น ๔ จำพวก เรียกว่า วรรณะ ๔ คือ

๑. **กษัตริย์** จำพวกเจ้า จัดเป็นพวกชั้นสูง
๒. **พราหมณ์** จำพวกเล่าเรียนและทำพิธีกรรม จัดเป็นพวกชั้นสูง
๓. **แพศย์** จำพวกพลเรือน ทำนา ค้าขาย จัดเป็นพวกสามัญ
๔. **ศูทร** จำพวกกรรมกร จัดเป็นพวกชั้นต่ำ

กษัตริย์และพราหมณ์ ถือตนเองว่าเป็นคนมีวรรณะสูง จึงรังเกียจพวกที่มีวรรณะต่ำ ไม่ยอมร่วมกินร่วมนอน จะสมสู่เป็นสามีภรรยาเฉพาะในวรรณะของตนเท่านั้น ถ้าหากหญิงที่เป็นนางกษัตริย์หรือพราหมณ์ไปแต่งงานกับชายเป็นแพศย์หรือศูทร บุตรที่เกิดมาจะถูกเรียกว่าเป็นคน “จัณฑาล” เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป โดยถือว่าเป็นคนกาลกัณฐี หรือที่คนไทยถือว่าเป็น “เสนียดจัญไร”

หน้าที่และการศึกษา

กษัตริย์ มีหน้าที่ในการปกครองบ้านเมือง จึงต้องศึกษาเกี่ยวกับยุทธวิธี

พราหมณ์ มีหน้าที่ในการสั่งสอนและทำพิธี จึงต้องศึกษาเกี่ยวกับศาสนา พิธีกรรม และวิทยาการต่าง ๆ

แพศย์ มีหน้าที่ในการทำนา ค้าขาย จึงต้องศึกษาเกี่ยวกับการเพาะปลูก

ศูทร มีหน้าที่รับจ้างทำงาน จึงต้องศึกษาเกี่ยวกับการใช้แรงงาน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการตายการเกิด คนยุคนั้นมีความคิดเห็นต่าง ๆ นานา แต่พอสรุปได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. ถือว่าตายแล้วเกิด
๒. ถือว่าตายแล้วสูญ

พวกที่ถือว่าตายแล้วสูญ ก็มีความเห็นต่างกันออกเป็น ๒ จำพวก คือ

๑. ตายแล้วสูญโดยประการทั้งปวง
๒. สูญเพียงบางสิ่งบางอย่าง

เกี่ยวกับความสุขความทุกข์ พอสรุปได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. สัตว์จะได้รับความสุขความทุกข์ ก็ได้เอง ไม่มีเหตุปัจจัย
๒. สัตว์จะได้รับความสุขความทุกข์ เพราะมีเหตุปัจจัย

พวกถือว่า สัตว์จะได้รับความสุขความทุกข์ เพราะมีเหตุปัจจัยนั้นยังมีความเห็นแตกต่างกันออกไปเป็น ๒ ประการ คือ

๑. เป็นเพราะเหตุภายนอก มีเทวดา เป็นต้น
๒. เป็นเพราะเหตุภายใน คือ กรรม

ส่วนคนพื้นเมืองทั่วไป ถือว่าโลกธาตุที่เทวดาสร้างขึ้นมีเทวดาประจำ เช่น ดิน น้ำ ไฟ ลม มีเทวดาแต่ละองค์ประจำอยู่ จึงมีการกราบไหว้บวงสรวงเทวดาตามลัทธิของพราหมณ์

สักกชนบทและศากยวงศ์

สักกชนบท ตั้งอยู่ในชมพูทวีปตอนเหนือ ณ ประเทศหิมพานต์ ในดงไม้สักกะ หรือสาเก (ไม่ใช่ดงไม้สัก) จึงได้ชื่อว่า “สักกชนบท” มีตำนานเล่าว่า พระเจ้าโอกกากราชมีพระราชบุตร ๔ พระองค์ พระราชธิดา ๕ พระองค์ ต่อมาพระมเหสีทิวงคต จึงมีพระมเหสีใหม่ มีพระราชโอรส ๑ พระองค์ พระองค์ทรงโปรดปรานมาก จึงปลั่งพระโอรสให้แก้แค้น พระนางตรัสขอราชสมบัติให้แก่พระโอรส พระองค์จึงตรัสให้พรพระราชบุตร-ธิดา ไปสร้างพระนครอยู่ใหม่ พระราชบุตร-ธิดา ทั้ง ๙ จึงยกพลเสนาออกจากพระนครไปสร้างพระนครอยู่ใหม่ในกลางดงไม้สักกะ ประเทศหิมพานต์

กบิลพัสดุ์ พระนครที่สร้างขึ้นใหม่นี้ มีนามว่า “กบิลพัสดุ์” เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. พระนครนี้สร้างในสถานที่อันเป็นที่อยู่ของกบิลดาบส

๒. พระนครนี้สร้างขึ้นตามคำแนะนำของกบิลดาบส มีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระราชบุตร-ธิดา เหล่านั้นไปพบกบิลดาบส เล่าถึงความประสงค์ของตน กบิลดาบสจึงแนะนำให้สร้างขึ้นตรงสถานที่อยู่ ของตน โดยกล่าวว่าสถานที่นี้เป็นมงคลสถาน พระนครนี้จะมีชื่อเสียงต่อไปในภายภาคหน้า

ศากยวงศ์ พระราชบุตร-ธิดาเหล่านั้น อภิเษกสมรสกันเองระหว่างพี่น้อง เว้นแต่พระเชษฐ- ภคินี (พี่สาวใหญ่) ซึ่งยกไว้ในฐานะพระราชมารดา ตั้งวงศ์กษัตริย์วงศ์นี้ ได้นามว่า “ศากยวงศ์” เพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เพราะกษัตริย์วงศ์นี้ตั้งอยู่ในลัทธิชนบท

๒. เพราะกษัตริย์วงศ์นี้สมสู่กันเองระหว่างพี่น้อง ที่เรียกว่า “สกสังวาส”

๓. เพราะกษัตริย์วงศ์นี้ทรงถือเอาพระราชดำรัสของพระเจ้าโอกกากราชที่ออกพระโอษฐ์ ชมว่า ลักกา เป็นผู้อาจหาญ มีความสามารถ

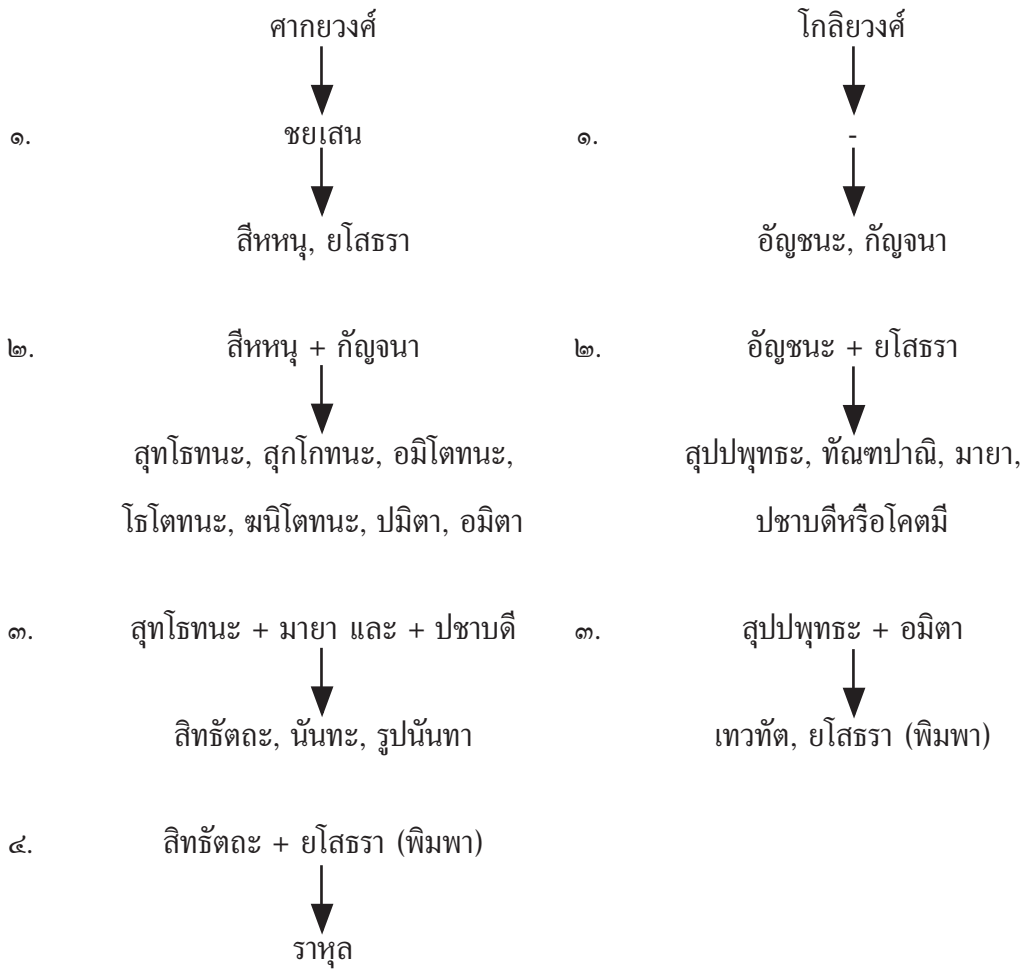
เนื่องด้วยภายหลังต่อมา พระเจ้าโอกกากราชตรัสถามถึงพระราชบุตร-ธิดาของพระองค์ อำมาตย์ได้กราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้ทรงทราบ จึงทรงออกพระโอษฐ์เช่นนั้น ส่วนพระเชษฐภคินี ภายหลังมีจิตปฏิพัทธ์กับพระเจ้ากรุงเทวทหะ จึงได้อภิเษกสมรส แล้วตั้งวงศ์กษัตริย์โกลิยะสืบมา

การปกครอง สันนิษฐานว่า ปกครองโดยสามัคคีธรรมเหมือนแคว้นวัชชีและแคว้นมัลละ

ลำดับวงศ์

ศากยวงศ์และโกถิยวงศ์ สืบเชื้อสายต่อกันมาโดยลำดับ คือ

เครื่องหมาย ↓ หมายถึงพระราชบุตร-ธิดา
+ หมายถึงอภิเษกสมรสหรือสมสู่
- หมายถึงไม่ปรากฏชื่อ

ประสูติ

ปฏิสนธิ สุธโชนกุมาร ได้อภิเษกสมรสกับพระนางเจ้ามายา พระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนะกับพระนางยโสธราฝ่ายโกถิยะ เมื่อพระเจ้าสีหหนุทิวงคตแล้วได้สืบราชสมบัติแห่งนครกบิลพัสดุ์ จำเนียรกาลต่อมา พระโพธิสัตว์ได้จุติจากดุสิตเทวโลกมาปฏิสนธิในพระครรภ์เมื่อเวลาใกล้รุ่งคืนวันเพ็ญแห่งอาสาฬหมาส (วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา) ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี บังเกิดแผ่นดินไหวซึ่งในคืนนั้น พระนางเจ้ามายาทรงพระสุบินว่ามีพญาช้างเผือกชูดอกบัวขาวเข้าสู่พระครรภ์ของพระองค์

ประสูติ เวลาสายใกล้เที่ยง ณ วันเพ็ญแห่งวิสาขมาส (วันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีจอ) ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี เวลาเช้าพระนางเจ้ามายาเสด็จประพาสพระราชอุทยานลุมพินีวัน ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะต่อกัน ขณะประพาสเล่นอยู่ เกิดประจวบพระครรภ์จะประสูติ อำมาตย์ผู้ตามเสด็จจึงจัดที่ประสูติถวายได้ร่มสาละเท่าที่จะจัดได้ พระนางเจ้าได้ประสูติพระราชโอรส ณ ที่นั้นเองบังเกิดแผ่นดินไหว แต่อาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์กล่าวว่า น่าจะเป็นความประสงค์ของพระนางเจ้าที่จะกลับไปประสูติ ณ ที่สกุลเดิมของพระนาง ตามธรรมเนียมของพราหมณ์มากกว่าที่จะไปประพาสพระราชอุทยาน แต่เกิดประจวบพระครรภ์เสียก่อนจึงได้ประสูติที่นั่น ขณะประสูติพระนางเจ้ามายาประทับยืน พระหัตถ์ทรงจับกิ่งสาละ พระโพธิสัตว์พอประสูติจากพระครรภ์แล้ว ดำเนินไปได้ ๗ ก้าว แล้วแปลงอาสภิวาจา อันเป็นบุรพนิมิตแห่งโพธิญาณ

ทำนายลักษณะ ฝ่ายอสิตดาบสหรือกาฬเทวิลดาบส ผู้คุ่นเคยแห่งราชสกุลทราปชาวจึงได้เข้าเฝ้า เมื่อเห็นพระโพธิสัตว์มีลักษณะต้องตามตำรับมหาปุริสลักษณะ จึงทำนายว่ามีคติเป็น ๒ คือ

๑. ถ้าเป็นฆราวาส จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

๒. ถ้าออกบวช จะได้เป็นศาสดาเอกในโลก

เกิดความเคารพจึงก้มลงกราบที่พระบาททั้งคู่ แล้วถวายพระพรลากลับ

ขนานพระนาม เมื่อประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโชนะโปรดให้ชุมนุมพระญาติวงศ์และเสนามาตย์ พร้อมกัน เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คน มาฉันโภชนาหาร แล้วทำนายพระลักษณะและทำมงคลรับพระลักษณะ ขนานพระนามว่า “สิทธัตถกุมาร” แต่มหาชนทั่วไปมักจะเรียกตามพระโคตรว่า “โคตมะ”

มารดาทิวกต พอประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาก็ทิวกต พระเจ้าสุทโธทนะจึงมอบพระโอรสตัวให้อยู่ในความดูแลของพระนางปชาบดีโคตมีต่อมา

ศึกษาศิลปวิทยา เมื่อพระชนมายุได้ ๗ พรรษา พระราชบิดาตรัสให้ชุดสระขึ้นภายในพระราชนิเวศน์ ๓ สระ ปลุกอุบล บัวขาวสระ ๑ ปลุกปทุม บัวหลวงสระ ๑ ปลุกปูลุทริก บัวขาวสระ ๑ และเห็นว่าควรจะศึกษาศิลปวิทยาได้แล้ว จึงทรงพาไปมอบไว้ในสำนักครูวิศวามิตร

อภิเษกสมรส เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา เห็นควรจะมีพระชายาได้แล้ว พระราชบิดาตรัสสั่ง ให้สร้างปราสาทขึ้น ๓ หลัง เพื่อเหมาะแก่การอยู่ตามฤดูทั้ง ๓ แล้วตรัสขอพระนางยโสธรา หรือพิมพา พระราชบุตรของพระเจ้าสุปปพุทธะกับพระนางอมิตา แห่งโกถียวงศ์มาอภิเษกเป็นพระเทวี จนกระทั่งพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา พระนางพิมพาจึงมีพระโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า “ราหุลกุมาร”

บรรพชา

ในปีที่พระชนมายุ ๒๙ พรรษานั้นเอง พระโอรสตัวเสด็จออกบรรพชา มูลเหตุให้เสด็จออกบรรพชา และอาการที่เสด็จบรรพชานั้น พระอาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ มีความเห็นเป็น ๒ นัย คือ

๑. อาจารย์ผู้แต่งอรรถกถา กล่าวตามนัยมหาปทานสูตรว่า พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ อันเทวดาสร้างเนรมิตไว้ในระหว่างทาง เมื่อเสด็จประพาสพระราชอุทยานทั้ง ๔ วาระโดยลำดับ ทรงสังเวชสดพระทัยเมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๓ ข้างต้น แต่พอพระทัยในการบรรพชาเพราะได้เห็นสมณะในวันที่พระราหุลกุมาร ประสูตินั้นเอง เวลากลางคืนยามดึกพระองค์ทรงมำกัณฐกะ มีนายฉันทะตามเสด็จหนีออกจากพระราชวังถึงฝั่งแม่น้ำอโนมาณี ทรงตัดพระเมาฬี ด้วยพระขรรค์ แล้วอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต ณ วันเพ็ญอาสาฬหบูชา (ขึ้น ๑๕ เดือน ๘) เวลาใกล้รุ่ง

๒. ส่วนอาจารย์ผู้แต่งมัชฌิมนิกายกล่าวว่า ทรงปรารถนาความแก่ ความเจ็บ และความตาย ที่มีอยู่ทั่วทุกตัวตน ไม่มีใครจะรอดพ้นไปได้ แต่ถึงอย่างนั้น เพราะเหตุที่ไม่ได้ฟังคำสั่งสอนของท่านผู้รู้ เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย จึงเกิดความเบื่อหน่าย ความเกลียดชัง ไม่คิดบ้างว่า ตนเองก็ต้องเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน มัวเมาอยู่เพราะความเมา ๓ ประการ คือ ๑. เมาในความเป็นหนุ่มสาว ๒. เมาใน

ความไม่มีโรค ๓. เมาในชีวิต เหมือนหนึ่งว่าตนเองจะไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย มีแต่ชวนขวยหาของ อันมีสภาวะเช่นนั้น ไม่คิดหาอุบายเครื่องที่จะให้พ้นจากความแก่ เจ็บ ตาย บ้างเลย ถึงพระองค์ก็ต้อง เป็นเช่นนั้นเป็นธรรมดา แต่จะเบื้อหน่ยหรือเกลียดชังเหมือนอย่างเขา ไม่สมควร เมื่อดำริเช่นนี้ ก็บรรเทาความเมา ๓ ประการ และความเพิดเพลินในกามสมบัติเสียได้ จึงดำริต่อไปว่า ธรรมดา สภาวะทั้งปวงย่อมมีของแก่กัน เช่น มีร้อนก็มีเย็นแก่ มีมืดก็มีสว่างแก่ บางทีจะมีอุบายแก้ทุกข์ ๓ อย่างนี้ บ้าง แต่ว่าการจะแสวงหาอุบายแก้ทุกข์ ๓ อย่างนั้นเป็นของยาก ถ้ายังอยู่ในฆราวาสวิสัย เพราะฆราวาสวิสัยนี้คับแคบและเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ์อันทำให้เศร้าหมอง เพราะความรัก ความชัง ความหลง ดูกเป็นทางมาแห่งธุลี ส่วนบรรพชาเป็นช่องว่าง พอที่จะแสวงหาอุบายนั้นได้ ทรงดำริอย่างนี้แล้ว ก็มีพระทัยน้อมไปในการบรรพชา ไฉนโยตีในฆราวาสสมบัติ การบรรพชานั้นในครั้งแรกคงจะถูก พระบิดามารดาและพระญาติวงศ์ผู้ไม่ยินยอมห้ามปราม ดังนั้น ภายหลังพระองค์จึงปลงพระเกศา และพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสายะ ถือการปฏิบัติแบบบรรพชิต

แต่อย่างไรก็ตาม ความเห็นของพระอาจารย์ทั้ง ๒ นั้น ก็ลงรอยเป็นอันเดียวกันว่า พระมหาบุรุษทรงบรรพชาเพราะปรารถนาถึงความแก่ เจ็บ ตาย และเสด็จออกบรรพชาจากศากยสกุล เมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา

ตรัสรู้

ให้ปฏิญญา เมื่อบรรพชาแล้วเสด็จพักแรมอยู่ที่อนุปิยัมพวัน แขวงมัลลชนบท ๗ วัน แล้วเสด็จจาริกไปสู่นครชนบท ผ่านกรุงราชคฤห์ พบพระเจ้าพิมพิสารได้สนทนา ปราศรัยกันแล้ว พระเจ้า พิมพิสารทรงชักชวนให้อยู่ โดยจะมอบราชสมบัติให้กึ่งหนึ่ง พระองค์ไม่ทรงรับ แสดงพระประสงค์ใน การจะแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุโมทนา แล้วตรัสขอปฏิญญาว่า ถ้าตรัสรู้แล้วขอให้เสด็จมาโปรดบ้าง พระองค์ทรงรับโดยดุษณีภาพ (คือนิ่ง)

ศึกษาลัทธิ เป็นธรรมดาอยู่เองสำหรับพระองค์ผู้ใหม่ต่อลัทธิต่าง ๆ จำเป็นต้องหาครูอาจารย์ เพื่อศึกษาลัทธิ จึงเสด็จไปสู่สำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส รามบุตร ศึกษาลัทธิ สมัยของท่านจบจบสมาบัติ ๘ ประการ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ เมื่อเห็นว่ามีไขทางตรัสรู้จึงลา ออกจากสำนักจาริกไปจนถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทรงเห็นว่าเป็นสถานที่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร จึงประทับอยู่ ณ ที่นั้น

บำเพ็ญทุกกรกิริยา พระมหานรุษทรงทดลองบำเพ็ญทุกกรกิริยา คือ การทรมานพระวรกาย ให้ลำบากที่นักบำเพ็ญตะบั้งหลายยกย่องว่าเป็นการบำเพ็ญเพียรอย่างยอดเยี่ยมโดยการบำเพ็ญเพียร ๓ วาระ คือ

๑. วาระแรก ทรงกดพระทนต์ด้วยพระทนต์ (กัดฟัน) กดพระตาลูด้วยพระชีวหา (ใช้ลิ้นกดเพดาน) ไ่ว้นแน่น จนน้ำพระเสโท (เหงื่อ) ไหลออกจากพระกัจฉะ (รักแร้) เกิดทุกขเวทนา อย่างแรงกล้า

๒. วาระต่อมา ทรงผ่อนและกลืนลมอัสสาสะปัสสาสะ (ลมหายใจเข้าออก) เมื่อลมเดิน ไม่สะดวกทางช่องพระนาสิก (จมูก) และพระโอษฐ์ (ปาก) ก็เกิดเสียดังอยู่ที่ช่องพระกรรณ (หู) ทั้งสอง ทำให้ปวดพระเศียร (ศีรษะ) เสียดพระอุทร (ท้อง) ร้อนในพระวรกาย

๓. วาระสุดท้าย ทรงอดอาหาร ผ่อนเสวยแต่วันละน้อย ๆ บ้าง เสวยแต่อาหารที่ ละเอียดบ้าง จนพระกายเหี่ยวแห้ง พระฉวีวรรณเศร้าหมอง พระอัฐิ (กระดูก) ปรากฏทั่วพระวรกาย เสวยทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นพระองค์ก็มีทรงท้อพระทัย

เกิดอุปมา ๓ ข้อ

ครั้งนั้นอุปมา ๓ ข้อมาปรากฏแก่พระองค์

๑. สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดก็ตาม มีกายยังไม่หลีกออกจากกาม ยังมีความพอใจรักใคร่ ในกาม จะเสวยทุกขเวทนาอันแรงกล้า ซึ่งเกิดเพราะความเพียรหรือไม่ก็ตาม ก็ไม่ควรจะตรัสรู้ เหมือนไม้สดที่แช่น้ำ ยากที่จะลี้ให้เกิดไฟได้

๒. สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดก็ตาม แม้มีกายหลีกออกแล้วจากกาม แต่ยังมีมีความพอใจ รักใคร่ในกามอยู่ ก็ไม่ควรจะตรัสรู้ เหมือนไม้สด ถึงจะไม่แช่น้ำ ก็ยากที่จะลี้ให้เกิดไฟได้

๓. สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดก็ตาม ที่มีกายหลีกออกจากกาม และละความพอใจ รักใคร่ในกามเสียได้ ก็ควรจะตรัสรู้ เหมือนไม้แห้งที่ห่างไกลจากน้ำ อาจลี้ให้เกิดไฟได้

ดังนั้น พระองค์จึงพยายามป้องกันพระหฤทัยมิให้น้อมไปในกามารมณ์ ครั้นเห็นว่ามิใช่ หนทางตรัสรู้ จึงได้ละทุกกรกิริยานั้นเสีย กลับมาเสวยพระกระยาหารใหม่ เพื่อที่จะบำเพ็ญเพียร ทางใจต่อไป

ในขณะที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่นั้น ฤๅษี ๕ ตน คือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ รวมเรียกว่า **ปัญจวัคคีย์** ซึ่งเคยได้เห็นบ้าง ได้ยินมาบ้างว่าพระมหาบุรุษถ้าออกบวช จะได้เป็นศาสดาเอกในโลก เมื่อได้ทราบข่าวว่าพระองค์เสด็จออกบรรพชา จึงพากันออกบวชตามหา มาพบขณะบำเพ็ญทุกกรกิริยา จึงคอยเฝ้าอยู่ปฏิบัติ แต่เมื่อเห็นพระองค์ละทุกกรกิริยาเสีย จึงคิดว่า ทรงคลายความเพียร ไม่มีทางที่จะตรัสรู้ได้ จึงพากันละทิ้งพระองค์ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

ทรงรับข้าวมธุปายาส พระมหาบุรุษเสวยพระกระยาหาร จนพระวรกายกลับมีพระกำลังขึ้น เหมือนเดิมแล้ว ทรงเริ่มบำเพ็ญเพียรทางใจต่อไป นับตั้งแต่บรรพชามาประมาณ ๖ ปี จนถึงวันเพ็ญแห่งวิสาขมาส (วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) ตอนเช้าวันนั้น นางสุชาดา ธิดาของกุฎุมพีผู้เป็น นายบ้านของชาวบ้านอุรุเวลาเสนานิคมปรารถนาจะทำการบวงสรวง (แก้บน) เทวดา จึงนำข้าวมธุปายาสไปยังต้นไทรต้นหนึ่งใกล้บ้าน ได้เห็นพระมหาบุรุษประทับนั่งอยู่ สำคัญว่าเป็นเทวดา จึงน้อม ข้าวมธุปายาสเข้าถวาย พระองค์ทรงรับพร้อมทั้งลาดทองแล้วทรงถือไปยังริมแม่น้ำเนรัญชรา ทรงเสวยหมดแล้ว ทรงอธิษฐานลอยลาดเสียในกระแสน้ำ เวลาเย็นพระองค์เสด็จมาสู่ต้นโพธิ์ ทรงรับหล้าคา ๘ กำมือ ที่โสถียพรหมณ์ถวายในระหว่างทาง ทรงปูลาดหล้าคาที่โคนต้นโพธิ์แล้ว ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา หันพระปฤษฎางค์ (หลัง) ไปทางลำต้นมหาโพธิ์ ทรงอธิษฐานพระทัยว่า トラบไดยังมิได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ แม้พระมังสะ (เนื้อ) และพระโลหิต (เลือด) จะเหือดแห้งไป เหลือแต่พระตจะ (หนัง) พระนหารุ (เอ็น) พระอัฐิ (กระดูก) ก็ตามที ก็จะไม่ลุกขึ้นตราบนั้น

ชนะมาร สมัยนั้น พญามารได้ยกพลเสนามารมาผจญ พระองค์ทรงต่อสู้ด้วยพระบารมี ๑๐ ทิศ คือ (๑) ทาน การเสียสละ (๒) ศีล การรักษากายวาจาให้ปกติ (๓) เนกขัมมะ การออกจากกาม ได้แก่ บรรพชา (๔) ปัญญา รู้สิ่งที่ควรรู้ (๕) วิริยะ ความเพียรพยายาม (๖) ขันติ ความอดทน (๗) สัจจะ ความซื่อสัตย์ (๘) อธิษฐาน ความตั้งใจอย่างมั่นคง (๙) เมตตา ความรัก (๑๐) อุเบกขา ความวางเฉย จนพญามารได้พ่ายแพ้ไปตอนพระอาทิตย์จะตกแล้ว พระองค์ทรงเริ่มเจริญสมถภาวนา ทำจิตใจให้เป็นสมาธิ จนได้บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน แล้วยังฌานอันเป็น องค์แห่งปัญญา ๓ ประการให้เกิดขึ้นในยามทั้ง ๓ คือ

๑. ในปฐมยาม ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ระลึกชาติได้
๒. ในมัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือ รู้การตายการเกิดของเหล่าสัตว์ หรือ อีกนัยหนึ่ง เรียกว่า ทิพยจักขุญาณ คือ ตาทิพย์
๓. ในปัจฉิมยาม ทรงพิจารณาปฏิจสมุปบาท คือ ธรรมที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นเป็นเหตุ และเป็นผลเนื่องกันเหมือนกับลูกโซ่ จนได้รู้แจ้งอริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ คือ
 ๑. ทุกข์ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
 ๒. สมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
 ๓. นิโรธ ความดับเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
 ๔. มรรค หนทางที่จะดับทุกข์

แล้วจึงได้บรรลุอาสวกขญาณ คือ ความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวกิเลส จิตของพระองค์ก็พ้นจากกิเลสและอาสวะทั้งปวง ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน อันเป็นการได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยามที่ ๓ แห่งราตรีวิสาขมาส ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี จึงได้พระนามบัญญัติโดยคุณนิมิตว่า **อรหัน** เป็นพระอรหันต์ ห่างไกลกิเลสทั้งปวง และ **สัมมาสัมพุทธ** เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้โดยชอบด้วยลำพังพระองค์เอง หาได้มีผู้ใดผู้หนึ่งอื่นเป็นครูอาจารย์ไม่

บทที่ ๒

ปฐมโพธิกาล ปฐมเทศนา และปฐมสาวก

สัตตมหาสถาน^๑ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้นตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว เสด็จประทับเสวยวิมุตติสุข คือ สุขเกิดแต่ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ ลี้กาลนาน ๗ สัปดาห์ ณ สถานที่ ๗ แห่ง คือ

สัปดาห์ที่ ๑ หลังจากทีพระพุทธรองค์ตรัสรู้แล้ว เสด็จประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ภายใต้อร่มไม้พระศรีมหาโพธิ์ ตลอด ๗ วัน ทรงพิจารณาปฏิจสงุมบาท ตามลำดับและทวนลำดับกลับไปกลับมา ทั้งฝ่ายเกิดและฝ่ายดับ ตลอด ๓ ยามแห่งราตรี แล้วเปล่งอุทาน คือ ตรัสออกมาด้วยความเบิกบาน พระอุทัยยามละครั้ง

สัปดาห์ที่ ๒ เสด็จไปทางทิศอีสาน ประทับยืนทอดพระเนตรต้นพระศรีมหาโพธิ์ โดยมีได้กะพระปิพระเนตร ตลอด ๗ วัน สถานที่นั้นเรียกว่า อนิมิสสเจดีย์

สัปดาห์ที่ ๓ เสด็จกลับจากที่นั้นมาหยุดอยู่ระหว่างกลางต้นพระศรีมหาโพธิ์และอนิมิสสเจดีย์ ทรงเนรมิตที่จึงกรมขึ้นแล้ว เสด็จจงกรมกลับไปกลับมา ณ ที่นั้น ตลอด ๗ วันสถานที่นั้นเรียกว่า รัตนจงกรมเจดีย์

สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จไปทางทิศพายัพหรือทิศปัจฉิมแห่งต้นศรีมหาโพธิ์ ประทับนั่งขัดสมาธิ ณ เรือนแก้วที่เทวดาเนรมิตขึ้น ทรงพิจารณาอภิธรรมปิฎก ตลอด ๗ วัน สถานที่นั้น เรียกว่า รัตนฆรเจดีย์ (เรือนแก้ว)

สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จไปทางทิศบูรพาแห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ ไปยังต้นไทรต้นหนึ่งอันเป็นที่พักอาศัยร่มเงาของคนเลี้ยงแพะ ซึ่งได้ชื่อว่า อชปาลนิโครธ ถูกพราหมณ์คนหนึ่งผู้มีปกติชอบกล่าวคำว่า หี หี หรือ หุง หุง อันเป็นคำหาญจนติดปากทูลถามถึงพราหมณ์และธรรมที่ท่านให้เป็นพราหมณ์^๒

^๑ตามนัยแห่งอรรถกถา (วิ. อ. ๓/๑-๖/๓-๑๒; พุ. พุทฺธ. อ. ๔๑๙-๔๒๐ สารดุด. ฎีกา ๓/๔/๑๗๕)

^๒พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม ๔ เป็นสัปดาห์ที่ ๒

สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปยังต้นจิก ซึ่งอยู่ทางทิศอาคเนย์แห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ใกล้สระน้ำอันเป็นที่อยู่ ของพญานาคชื่อมูจลินท์ สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่า **มูจลินท์** ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข ตลอด ๗ วัน ทรงเปล่งอุทานว่า ความสดเป็นความสุขของบุคคลผู้มีธรรมอันได้สดับแล้ว เป็นต้น^๓

สัปดาห์ที่ ๗ เสด็จไปยังต้นเกด ซึ่งได้นามว่า ราชายตนะ อยู่ทางทิศทักษิณแห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ มีพ่อค้า ๒ คนพี่น้อง ชื่อตปุสสะและภัลลิกะ เดินทางมาจากอุกกถชนบท ได้นำข้าวสัตตูก้อน สัตตุมงมาถวายแล้วแสดงตนเป็นอุบาสก โดยขอถึงพระพุทธ พระธรรมเป็นสรณะที่พึ่งทางใจ นับว่าเป็นอุบาสกคนแรกในพระพุทธศาสนาที่ถึงรัตนะ ๒ ประการ (เทววจิอุบาสก)^๔

ปฐมเทศนา ครั้นล่วง ๗ วันแล้ว พระองค์เสด็จออกมายังร่มไม้ราชายตนะ (ต้นเกด) กลับมาประทับ ณ ร่มไม้ชบาลนิโครธอีก ทรงพิจารณาถึงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วว่าเป็นธรรมที่ลึกซึ้งยากที่บุคคลที่ยินดีในกามคุณจะรู้ตามได้ ท้อพระทัยที่จะสั่งสอน แต่อาศัยพระมหากรุณาในหมู่สัตว์ ส่วนพระคันถรจนาจารย์แสดงความเป็นกาลที่พระองค์ท้อพระทัยนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบพุทธอัธยาศัย จึงมากราบทูลอาราธนาเพื่อทรงแสดงธรรม พระองค์พิจารณากัทราบด้วยปัญญาว่า หมู่สัตว์เปรียบได้กับดอกบัว ๔ เหล่า คือ

๑. อุคฆตติญญ เหล่าสัตว์ที่มีกิเลสบางเบา มีอินทรีย์แก่กล้า มีอาการอันดี ฟังสอนให้รู้ได้โดยง่าย เปรียบเหมือนดอกบัวที่ขึ้นพ้นน้ำ พอดีต้องแสงอาทิตย์ก็บานทันที

๒. วิปจิตญญ เหล่าสัตว์ผู้มีคุณสมบัติเช่นนั้นพอปานกลาง ได้รับการอบรมจนมีอุปนิสัยแก่กล้าก็สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่เสมอน้ำ จักบานในวันพรุ่งนี้

๓. เนยยะ เหล่าสัตว์ผู้มีคุณสมบัติอย่างนั้นยังอ่อน หาอุปนิสัยไม่ได้เลย ก็ยังควรได้รับการแนะนำในธรรมเบื้องต้นไปก่อน เพื่อบำรุงอุปนิสัย เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ จักบานในวันต่อไป

๔. ปทปรมะ เหล่าสัตว์ที่เป็นอกัปปบุคคล ไม่ยอมรับคำแนะนำ เปรียบเหมือนดอกบัวที่เริ่มแตกดอกใหม่ ๆ ที่อยู่ใต้น้ำลึก เหมาะที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่า

ดังนั้น พระองค์จึงตกลงพระทัยที่จะแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระองค์ทรงพิจารณาบุคคลผู้สมควรรับเทศนาครั้งแรก ทรงปรารภถึงอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส รามบุตร แต่ทรงทราบว่าท่านทั้งสองสิ้นชีพเสียแล้ว จึงทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ว่ามีอุปการะแก่พระองค์มาก ทรงตัดสินใจ

^๓ พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม ๔ เป็นสัปดาห์ที่ ๓

^๔ พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม ๔ เป็นสัปดาห์ที่ ๔

พระทัยที่จะแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ จึงเสด็จจากต้นอชปาลนิโครธไปยังเมืองพาราณสี ได้พบอุปัชฌาย์ก
กลางทางระหว่างต้นโพธิ์กับเมืองคยา เสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันในเวลาเย็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน
อาสาฬหะ (เดือน ๘) ณ วันรุ่งขึ้นพระองค์ทรงเรียกปัญจวัคคีย์มาเพื่อจะทรงสั่งสอน คือ ประทาน
ปฐมเทศนา โดยพระองค์บอกว่าพระองค์ได้บรรลุอมตธรรม (คือธรรมที่ผู้บรรลุแล้วไม่ตาย) ถูกปัญจวัคคีย์
คัดค้านในตอนแรก แต่ในที่สุดก็ยอมจำนนและยอมรับฟัง พระธรรมเทศนากัณฑ์แรกที่พระองค์ทรงแสดง
ได้แก่ **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** เนื้อความแห่งพระสูตรนี้ พระองค์ทรงแสดงทาง ๒ สาย คือ

๑. ให้ละทาง ๒ สาย คือ (๑) **ทางที่หย่อนเกินไป** ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือ
การประกอบตนให้มีความสุข โดยหมกมุ่นอยู่ในกาม (๒) **ทางที่ตึงเกินไป** ได้แก่ อตตกิลมณานุโยค
คือ การบำเพ็ญเพียรโดยการทรมานตัวให้ลำบาก ทางทั้ง ๒ สาย มิใช่ทางตรัสรู้

๒. ให้ดำเนินทางสายกลาง คือ **มัชฌิมาปฏิปทา** ไม่หย่อนเกินไป และไม่ตึงเกินไป ได้แก่
มรรคมีองค์ ๘ ประการ อันเป็นทางที่จะให้ตรัสรู้ได้

และทรงแสดงอริยสัจ คือ ความจริงอย่างประเสริฐ ๔ ประการ คือ

๑. ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ
๒. สมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
๓. นิโรธ ความดับเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
๔. มรรค หนทางที่จะดับทุกข์

ปฐมสาวก ขณะที่พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่นั้น ปรากฏว่า ธรรมจักขุ คือ ดวงตา
เห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่ท่านโกณฑัญญะว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อม
ความดับเป็นธรรมดา” คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาแล้วย่อมแตกสลาย ไปทั้งหมด เป็นเหตุให้ท่าน
โกณฑัญญะเป็นพระโสดาบัน พระองค์ทรงทราบจึงเปล่งอุทานว่า “โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ”
เพราะพระอุทานที่ว่า “อัญญาสิ” ที่แปลว่า “ได้รู้แล้ว” จึงเป็นคำนำหน้านามว่าอัญญาโกณฑัญญะ
ตั้งแต่นั้นมา พอจบพระธรรมเทศนาท่านจึงทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระองค์ประทาน
อุปสมบทให้ด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหม
จรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” การอุปสมบทแบบนี้ เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา”
เป็นอันว่าท่านพระอัญญาโกณฑัญญะได้เป็นปฐมสาวก คือ พระสาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา

และในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอาสาฬหะนั้นเอง สังฆรัตนะได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในโลก เป็นเหตุให้ครบ ๓ รัตนะ ที่เรียกว่า “รัตนตรัย”

พระสาวกลำเร็จเป็นพระอรหันต์ จำเดิมแต่นั้นพระองค์ทรงสั่งสอนบรรพชิตทั้ง ๕ ให้เกิดดวงตาเห็นธรรมด้วยพระธรรมเทศนาเบ็ดเตล็ดแล้วประทานอุปสมบทให้ ครั้นวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ เห็นว่าปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ มีอินทรีแก่กล้า จึงได้ประทานพระธรรมเทศนาชื่อว่า “อนัตตลักขณสูตร” (พระสูตรที่แสดงถึงลักษณะไม่มีตัวไม่มีตน) โดยใจความแห่งพระธรรมเทศนานั้นว่า ชันธุ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตา คือ มิใช่ตัวมิใช่ตน เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิให้ยึดมั่นว่าเป็นเราเป็นของเรา เมื่อจบพระธรรมเทศนา จิตของภิกษุทั้ง ๕ ก็หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ได้สำเร็จ มรรคผลเบื้องสูง คือ พระอรหันต์ เป็นพระอรหันต์ นับว่าพระอรหันต์อุบัติขึ้นแล้วในโลก ๖ องค์ คือ พระบรมศาสดา ๑ กับพระสาวกปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕

ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

ยสบรรพชา มีกุลบุตรผู้หนึ่งชื่อยสะ เป็นบุตรเศรษฐีเมืองพาราณสี ครั้งนั้นเป็นฤดูฝน ยสกุลบุตรอยู่ปราสาทที่เหมาะสมแก่ฤดู มีหญิงล้วน ๆ ขับร้องประโคมดนตรี คืบวันหนึ่งยสะตื่นขึ้นมายามดึก เห็นอากัปภิกิริยาของหญิงนางบำเรอมีอาการต่าง ๆ ก็เกิดความเบื่อหน่าย จึงสวมรองเท้าเดินออกจากบ้านไปตามทางที่จะไปป่าอิสิปตนมฤคทายวันเดินไปพลางบันไปพลางว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” ขณะนั้นเป็นเวลาใกล้รุ่ง พระบรมศาสดา เสด็จจงกรมได้ยินเข้า จึงตรัสไปว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง เหตุทางนี้เกิด และนั่งลง เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน” ยสะได้ยินดังนั้นจึงถอยรองเท้าเข้าไปเฝ้าถวายนมัสการ แล้วนั่งลงที่สมควรแห่งหนึ่ง

พระองค์ทรงแสดงอนุปพพิกขา ๕ ประการ คือ (๑) ทาน การเสียสละ (๒) ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (๓) สวรรค์ (๔) กามาทินพ โทษของกาม (๕) เนกขัมมานิสงส์ อานิสงส์แห่งการออกจากกาม แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔ พอจบพระธรรมเทศนา ยสกุลบุตรได้ดวงตาเห็นธรรม

ฝ่ายมารดาของยสะตื่นขึ้นตอนเช้าไม่เห็นลูกชาย จึงบอกแก่สามีและจัดแจงให้คนใช้ไปตามหา ส่วนเศรษฐีผู้บิดาของยสะ เดินไปตามลูกชายที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เห็นรองเท้าก็จำได้จึงเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา พระองค์ทรงเทศนาอนุปพพิกขาและอริยสัจเหมือนกัน

พอจบธรรมเทศนา เศรษฐีได้ดวงตาเห็นธรรม ส่วนยสะสำเร็จพระอรหัต เศรษฐีได้แสดงตนเป็นอุบาสก
ขอถึงรัตนทั้ง ๓ เป็นสรณะตลอดชีวิต จึงนับว่าเป็นอุบาสกคนแรกในโลกที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ
(เตวาจิกอุบาสก) เศรษฐีเมื่อเห็นลูกชายจึงบอกให้กลับบ้าน พระบรมศาสดาจึงตรัสว่ายสะได้บรรลุ
พระอรหัตแล้ว ไม่ควรจะไปครองเรือนอีก เศรษฐีจึงว่าเป็นลาภอย่างยิ่งของยสะแล้ว เชิญเสด็จ
พระศาสดากับยสะเพื่อเสวยภัตตาหารในเช้าวันนั้น พระองค์ทรงรับโดยอุษณิภาพ (การนั่ง)

เมื่อเศรษฐีจากไป ยสะทูลขออุปสมบท พระองค์ประทานด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงเป็น
ภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” ในที่นี้ไม่มีคำว่า “เพื่อทำที่สุด
แห่งทุกข์โดยชอบเถิด” เพราะยสะเป็นพระอรหันต์ ถึงที่สุดแห่งทุกข์แล้ว ในเช้าวันนั้นพระองค์
พร้อมกับพระยสะได้เสด็จไปบ้านเศรษฐี มารดาและภรรยาเก่าของท่านพระยสะเข้าเฝ้า พระองค์
ทรงแสดงอนุพัฟฟิกาและอริยสัจโปรด เมื่อจบพระธรรมเทศนา หลวงทั้งสองได้เป็นโสดาบันแล้ว
แสดงตนเป็นอุบาสก โดยถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต นับเป็นอุบาสกคนแรกในโลก
พอเสวยพระกระยาหารเสร็จ ทรงแสดงธรรมให้คนทั้ง ๓ ให้เกิดความอาหาญว่าเริงแล้ว ก็เสด็จ
กลับไปป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

สหายพระยสะบรรพชา ฝ่ายสหายของพระยสะที่มีชื่อ ๔ คน คือ วิมล สุพาหุ ปุณณชิ
และควัมปติ และที่ไม่ปรากฏชื่อ ๕๐ คน ทราบข่าวว่ายสะกุลบุตรบวช จึงพากันมาหาท่าน พระยสะได้
พาไปเฝ้าพระศาสดา พระองค์จึงทรงสั่งสอนจนกุลบุตรเหล่านั้นได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ประทาน
อุปสมบทและทรงสั่งสอนจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้งนั้นมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลกแล้ว ๖๑ องค์

ส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา เมื่อพระสาวกมีมากพอที่จะส่งไปประกาศพระศาสนา
ได้แล้ว พระองค์จึงตรัสเรียกพระสาวกทั้ง ๖๐ องค์มาแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายเราได้พ้นแล้วจาก
บ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็เหมือนกัน เธอทั้งหลายจง
เที่ยวไปตามชนบท เพื่อประโยชน์และความสงบสุขแก่ชนเป็นอันมาก แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ องค์
จงแสดงธรรมที่มีคุณในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้ง
พยัญชนะอันบริสุทธิบริบูรณ์โดยสิ้นเชิง ลัทธิทั้งหลายมีกิเลสบังปญญาจุจลในจักขุนน้อยมีอยู่
เพราะโทษที่มีได้ฟังธรรมจึงเสื่อมจากคุณที่จะฟังได้ฟังถึง ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีอยู่ แม้เราเองจะไปยัง
ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อจะแสดงธรรม”

เมื่อพระสาวกทั้ง ๖๐ องค์ ได้จาริกประกาศพระศาสนาไปตามคามนิคมชนบท ได้มีกุลบุตร เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ใครจะอุปสมบท ก็ไม่สามารถจะให้อุปสมบทได้ จึงพามาเฝ้าพระพุทธองค์ หวังจะให้ประทานอุปสมบทให้ พระพุทธองค์ทรงเห็นความลำบากนั้น ทรงยกขึ้นเป็นเหตุแล้วทรง อนุญาตว่า “บัดนี้ เรออนุญาต เธอทั้งหลายจงให้กุลบุตรอุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เองเถิด กุลบุตรนั้นเธอพึงให้ปลงผมและหนวดเสียก่อน แล้วให้นุ่งห่มผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาด แล้วให้นั่งกระโหย่ง ประนมมือ กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย แล้วสอนให้ว่าตามว่า ‘พุทฺธ สรณํ คจฺจามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ พุทฺธิมปิ ฯลฯ ตติยมปิ ฯลฯ’ ดังนี้” การบวชแบบนี้เรียกว่า ดิสรณคณูปสัมปทา คือ การ บวชด้วยการรับไตรสรณคมน์ ซึ่งพระองค์ทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชกุลบุตรเป็นครั้งแรก

โปรดชฎิล

ภัททวัคคีย์บรรพชา ครั้งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองพาราณสีพอควรแก่พระประสงค์แล้ว จึงได้เสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ในระหว่างทางเสด็จแวะพักที่ไร่นาแห่งหนึ่งได้ทรงพบสหาย ๓๐ คน ซึ่งได้ชื่อว่า “ภัททวัคคีย์” พร้อมทั้งภรรยาอยู่ ณ ที่นั้น ทรงตรัสสอนบุพพิกถาและอริยสัจโปรดจน สหายเหล่านั้นได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วประทานอุปสมบท (และทรงส่งไปประกาศพระศาสนา)

โปรดชฎิล ส่วนพระองค์เสด็จไปโดยลำดับถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย ของชฎิล ๓ พี่น้องกับหมู่ศิษย์ ๑,๐๐๐ คน พี่ชายใหญ่ชื่ออุรุเวลกัสสปะ น้องชายคนกลางชื่อณทีกัสสปะ น้องชายคนเล็กชื่อคยาก็สสปะ ทั้งสามแยกกันสร้างอาศรม อยู่กับบริวารของตนใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา พระองค์ทรงทรมานอุรุเวลกัสสปะด้วยวิธีต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าลัทธินั้นไม่มีแก่นสาร จนอุรุเวลกัสสปะ สลดใจ จึงพร้อมทั้งบริวารลอยผมที่เกล้าเป็นชฎาและเครื่องบริขารบำเพ็ญพรตและบูชาไฟ เสียในแม่น้ำทูลขออุปสมบท พระองค์ประทานให้

ส่วนน้องชายทั้งสองตั้งอาศรมอยู่ทางใต้กระแสน้ำ ได้เห็นชฎาและบริขาร เครื่องบำเพ็ญพรต บูชาไฟ จึงพร้อมกับบริวารพากันมายังอาศรมพี่ชาย เห็นพี่ชาย ถือเพศเป็นภิกษุ ถามทราบความว่า พรหมจรรย์นี้ประเสริฐ จึงลอยชฎาและบริขารของชฎิลเสียเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาทูลขออุปสมบท พระองค์ก็ประทานให้

ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร พระพุทธองค์เมื่อเห็นอินทรีย์ของภิกษุเหล่านั้นแก่กล้าแล้ว จึงทรงไปยังตำบลคยาสีสะใกล้แม่น้ำคยา ประทับอยู่ ณ ที่นั้น ตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาพร้อมกัน แล้วทรงแสดง “อาทิตตปริยายสูตร” พระสูตรว่าด้วยความร้อนใจ ความแห่งพระสูตรนั้นว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน คือ

๑. อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นของร้อน
๒. อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมมารมณ เป็นของร้อน
๓. วิญญาณ ผัสสะ และเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอายตนะภายใน กับอายตนะภายนอก กระทบกันเป็นของร้อน

ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะไฟ ๓ กอง คือ ไฟคือราคะ ๑ ไฟคือโทสะ ๑ ไฟคือโมหะ ๑ และ ร้อนเพราะการเกิด แก่ ตาย ความเศร้าโศกคร่ำครวญ ความทุกข์ ความเสียใจ และความขัดเคืองใจ

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุทั้ง ๑,๐๐๓ รูป ได้สำเร็จพระอรหัตต์เป็นพระอรหันต์ใน พระพุทธศาสนา

โปรดพระเจ้าพิมพิสาร

พระพุทธองค์ครั้งประทับอยู่ที่คยาสีสะตามควรแก่พระอภัยาคัยแล้ว พร้อมด้วยภิกษุสาวก เหล่านั้น เสด็จถึงกรุงราชคฤห์โดยลำดับ ประทับอยู่ ณ ลัฏฐิวัน สวนตาลหนุ่ม พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินมคธ ได้ทรงสดับกิตติศัพท์นั้นเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยราชบริวารและ ประชาชนออกไปเฝ้า ทรงนมัสการแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่อันสมควรแห่งหนึ่ง ส่วนราชบริวารและ ประชาชนนั้นมีอาการต่าง ๆ กัน แบ่งออกได้เป็น ๕ ประการ คือ (๑) บางพวกถวายเป็นสังฆมณฑล (๒) บางพวกเพียงแต่กล่าววาจาปราศรัย (๓) บางพวกเพียงแต่ประนมมือ (๔) บางพวกเพียงแต่ ประกาศชื่อและโคตรของตน (๕) บางพวกก็นั่งนิ่งเฉยอยู่

พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นอาการของบริวารเหล่านั้นต่าง ๆ กัน ยังไม่สมควรจะรับ พระธรรมเทศนา มีพระประสงค์ให้พระอรุณเวลกัสสปะ ซึ่งเป็นที่นับถือของชนเหล่านั้นประกาศความ ไม่มีสาระแก่นสารแห่งลัทธิเก่าให้ทราบ จึงได้ตรัสเรียกท่านพระอรุณเวลกัสสปะมา เมื่อท่านอรุณเวลกัสสปะ ประกาศความไม่มีแก่นสารแห่งลัทธิเดิมของตนแล้ว จึงลุกขึ้นขับศิระลงที่พระบาทพระบรมศาสดา

ทูลประกาศว่า “พระองค์เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นสาวกของพระองค์” พวกบริวารเหล่านั้นจึงได้น้อมจิตใจตั้งโสตคอยรับฟังพระธรรมเทศนา พระพุทธองค์ทรงแสดงอนุปพุทฺธิกา ๕ และอริยสัจ ๔ เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมราชบริวาร รวมเป็น ๑๑ นหุต (เท่ากับ ๑๑๐,๐๐๐) ได้ดวงตาเห็นธรรม อีกส่วนตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์

ความปรารถนาของพระเจ้าพิมพิสาร ครั้งนั้น พระราชประสงค์ของพระเจ้าพิมพิสารสำเร็จบริบูรณ์ พระองค์จึงกราบทูลว่า ครั้งก่อนเมื่อข้าพระองค์ยังเป็นราชกุมาร ได้ตั้งความปรารถนาไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. ขอให้ข้าพเจ้าได้รับอภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินในนครรัฐนี้เกิด
๒. ขอท่านผู้เป็นพระอรหันต์ ผู้รู้เองโดยชอบ พึงมายังแคว้นของข้าพเจ้า
๓. ขอข้าพเจ้าพึงได้เข้าไปนั่งใกล้พระอรหันต์นั้น
๔. ขอพระอรหันต์นั้นพึงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า
๕. ขอข้าพเจ้าพึงรู้ทั่วถึงธรรมของพระอรหันต์นั้น

บัดนี้ ความปรารถนาของข้าพระองค์นั้นสำเร็จแล้วทั้ง ๕ ประการ

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารกราบทูลเช่นนั้นแล้ว จึงแสดงตนเป็นอุบาสก และกราบทูลเชิญเสด็จพระบรมศาสดาพร้อมหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยที่พระราชนิเวศน์ในวันพรุ่งนี้ เสด็จลุกจากที่ประทับ ถวายอภิเวท ทำประพาศณแล้วเสด็จกลับ ในเช้าวันรุ่งขึ้น พระองค์ทรงอังคาส (คือถวายอาหาร) พระบรมศาสดาพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ด้วยอาหารอันประณีต ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง เสร็จแล้วทรงจับพระเต้าทองหลังน้ำทักษิโณทกถวายพระราชอุทยานเวพวัน (สวนไม้ไผ่) เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยแห่งภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน พระพุทธองค์ทรงรับและทรงแสดงธรรมเทศนา อนุโมทนาให้อาหากฎาว่าเรงในสัณมาปฏิบัติตามสมควรแล้วเสด็จประทับอยู่ ณ เวพวันนั้น เวพวันมหาวีหรณินับเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา

อัครสาวกบรรพชา ครั้งนั้น มาณพสกุลาพราหมณ์ ๒ สหาย คือ อุปติสสะ บิดาชื่อวังคันตะ มารดาชื่อสารี และโกลิตะ บิดาชื่อโกลิตะ มารดาชื่อโมคคัลลี บิดาของสองสหายเป็นนายบ้านตำบลนาลันทา สองสหายกับบริวารบวชอยู่ในสำนักสัณขัฏฐปริพาชก ณ กรุงราชคฤห์ แต่ยังมีได้บรรลุนิเทศอันเป็นที่สุดที่พอใจ จึงนัดหมายกันว่าผู้ใดได้บรรลุนิเทศก่อนผู้นั้นจงบอกแก่อีกผู้หนึ่ง

วันหนึ่งอุปติสสะได้พบท่านพระอัสสชิกำลังบิณฑบาตอยู่ มีอาการนำเลื่อมใส จึงติดตามไปข้างหลัง เมื่อถึงเวลาอันควรเข้าไปถามว่า “ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านหมดจดดีนัก ท่านบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจธรรมของใคร”

“ผู้มีอายุ เราบวชเฉพาะพระมหาสมณะ ผู้เป็นโอรสแห่งศากยสกุล พระองค์เป็นศาสดาของเราเราชอบใจธรรมของพระองค์” พระอัสสชิตอบ

“พระศาสดาของท่านสั่งสอนอย่างไร”

“ผู้มีอายุ เราเป็นคนใหม่ บวชยังไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ ไม่อาจแสดงธรรมโดยพิสดารได้ จักกล่าวโดยย่อพอรู้ความว่า ‘ธรรมใดเกิดแต่เหตุ พระศาสดาทรงแสดงเหตุแห่งธรรมนั้น และความดับแห่งธรรมนั้น พระองค์ทรงสั่งสอนอย่างนี้’

อุปติสสะพอได้ฟังก็ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา” เมื่อทราบว่พระบรมศาสดาประทับอยู่ที่เวฬุวัน จึงกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอตานอาจารย์กลับไปก่อน ผมจะกลับไปบอกสหาย และจะพากันไปเฝ้าพระบรมศาสดา”

เมื่อพระเถระกลับไปแล้ว จึงกลับมาสู่อารามปริพาชกอันเป็นที่อยู่ บอกข่าวที่ได้ไปพบพระเถระและแสดงธรรมให้โกลิตะฟัง โกลิตะปริพาชกพอฟังจบก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ทั้งสองจึงชวนกันไปลาสัญญาัยผู้อาจารย์ ถูกห้ามไว้และอ่อนวอนให้อยู่หลายครั้งก็ไม่ฟัง พาบิรवारมาเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลขออุปสมบท พระองค์ทรงอนุญาต เมื่อบวชแล้วภิกษุสหธรรมิกส่วนมากเรียกท่านอุปติสสะว่า สารีบุตร เหตุเป็นบุตรของนางสารี เรียกท่านโกลิตะว่า โมคคัลลานะ เหตุเป็นบุตรนางโมคคัลลี ภิกษุผู้เป็นบิรवारบวชแล้วไม่นานได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบำเพ็ญเพียรก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อน

ฝ่ายท่านพระโมคคัลลานะแต่อุปสมบทได้แล้ว ๓ วัน ไปทำความเพียรอยู่ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ อ่อนใจนั่งโง่งมอยู่ พระพุทธองค์เสด็จไปที่นั่น ทรงแสดงอุบายระงับความง่วง ๘ ประการ มีทำใจถึงสัญญา และตรีกตรองพิจารณาถึงธรรมที่ได้ฟังมาแล้ว เป็นต้น ท่านพระโมคคัลลานะได้สดับอุบายแก้ง่วงและปฏิบัติตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันนั้นเอง ภายหลังได้รับการยกย่องเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย เลิศทางมฤตยู

ส่วนท่านพระสารีบุตรอุปสมบทแล้วได้กึ่งเดือน นั่งถวายงานพัดอยู่เบื้องหลังพระบรมศาสดา
ที่ถ้ำสุกขาตา เขิงภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ ได้ฟังพระธรรมเทศนาอันเป็นอุบายแห่งการละทิฐิ
๓ ประการ และเวทนาปริคคหสูตร (การกำหนดเวทนา ๓ ประการ) ที่พระองค์ทรงแสดงแก่ปริพาชก
ชื่อทิมนชะ (มีเล็บยาว) อัคคิเวสสนโคตร ก็ใช้ปัญญาพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนา
จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทานได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนทิมนชปริพาชกนั้น
ได้เพียงดวงตาเห็นธรรม หมดความสงสัยในพระพุทธศาสนาทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตน
เป็นอุบาสกแล้วหลีกไป ส่วนพระสารีบุตรภายหลังได้รับยกย่องเป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวา เลิศทางปัญญา

บทที่ ๓

มัชฌิมโพธิกาล ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในนครรัฐ

ประธานอุปสมบทแก่พระมหากัสสปะ คราวหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกโปรดประชาชน ในนครชนบท ประทับอยู่ใต้ร่มไทร เรียกว่า พุพฺพุตตนิโครธ ในระหว่างกรุงราชคฤห์และนาลันทา ต่อกัน ในเวลานั้น ปิปปลิมาณพ กัสสปโคตร เปื่อนายการครองเรือน ถือเพศบรรพชิตบวชอุทิศ พระอรหันต์ในโลก เพียวจาริกมาถึงที่นั่น พบพระพุทธองค์เกิดความเลื่อมใส นับถือพระองค์ เป็น ศาสดาของตนแล้วทูลขอบวช พระองค์ประธานอุปสมบทให้ โดยการประธานโอวาท ๓ ข้อว่า

๑. กัสสปะ เธอพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละอายและความยำเกรงไว้ในภิกษุทั้งที่เป็น ผู้เฒ่า ผู้ปานกลาง และผู้ใหม่อย่างแรงกล้า

๒. ธรรมใดก็ตาม ที่ประกอบไปด้วยกุศล เราจักเงี่ยหูลงฟังธรรมนั้น และพิจารณาเนื้อความ แห่งธรรมนั้น

๓. เราจักไม่ละสติที่เป็นไปในกาย คือ พิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์ (กายคตาสติ) ครั้นทรงสั่งสอนอย่างนี้แล้ว ก็เสด็จหลีกไป

การบวชแบบนี้เรียกว่า “อุปสมบทโดยรับโอวาท ๓ ข้อ”

ท่านพระปิปลิได้ฟังพุทธโอวาทที่ทรงสั่งสอนแล้ว บำเพ็ญเพียรไม่ช้านัก ในวันที่ ๘ แต่อุปสมบทมา ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อท่านเข้ามาสู่พระธรรมวินัย สหธรรมิกทั้งหลาย มักเรียกชื่อท่านว่า **พระมหากัสสปะ**

แม้ท่านพระมหากัสสปะจะได้มาอุปสมบทโดยเอหิภิกขุอุปสัมปทาจากพระบรมศาสดา ณ กรุงราชคฤห์

มหาสันนิบาตแห่งสาวก ครั้งหนึ่ง เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ เมืองหลวงแห่งมคธรัฐ ได้มีการประชุมพระสาวกครั้งใหญ่คราวหนึ่งเรียกว่า **จาตุรคสันนิบาต** แปลว่า การประชุมมีองค์ ๔ คือ

๑. พระสาวก ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย
๒. พระสาวกเหล่านั้นทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันตชีนาสพทั้งสิ้น
๓. พระสาวกเหล่านั้นล้วนบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งสิ้น (คือมีพระพุทธองค์เป็นอุปัชฌาย์)

๔. วันนั้นเป็นวันพระจันทร์เพ็ญเต็มดวงเสวยมาฆฤกษ์ (เดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ)

เมื่อองค์ ๔ มาประชุมพร้อมกันเช่นนี้ พระองค์จึงทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่พระสาวกเหล่านั้น นับแต่นั้นมาพระพุทธองค์ทรงแสดงทุกกึ่งเดือน ภายหลังเมื่อทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรมทั้งหมด จึงทรงอนุญาตให้สวดพระปาติโมกข์แทน

หัวใจพระพุทธศาสนา โอวาทปาติโมกข์ นับว่าเป็นหลัก หรือหัวใจพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมคำสอนไว้ทั้งหมด มีใจความ ดังนี้ คือ

๑. **ขันติ** คือ ความอดทน เป็นตบะอย่างยอดเยี่ยม ท่านผู้รู้กล่าวนิพพานว่าเป็นยอดบรรพชิตผู้ฆ่าผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ

๒. **การไม่ทำบาป** (ความชั่ว) ทั้งปวง การยังกุศล (ความดี) ให้บริบูรณ์ และการทำจิตของตนให้ผ่องใส เป็นคำสอนของท่านผู้รู้

๓. **การไม่พูดค่อนขอดกัน การไม่ประหัดประหารกัน ความสำรวมในปาติโมกข์ การรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร การพอใจที่นอนที่นั่งอันสงัด การประกอบจิตไว้โดยยิ่ง** เป็นคำสอนของท่านผู้รู้

ทรงอนุญาตเสนาสนะ ตอนต้นพุทธกาล ภิกษุสงฆ์สาวกไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายเวฬุวันให้เป็นที่ประทับพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ต่อมาเศรษฐีเมืองราชคฤห์เลื่อมใสจึงถวายวิหารแด่พระภิกษุสงฆ์ พระองค์ทรงอาศัยเหตุนี้จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ คือ ที่นอนที่นั่ง ๕ ชนิด ได้แก่ (๑) วิหาร คือ กุฏิมีหลังคาและปีกทั้งสองข้างอย่างปกติ (๒) อัทธมโยคะ ได้แก่ โรงหรือร้านที่มุงด้านเดียว เช่น โรงโขน โรงลิเก เป็นต้น (๓) ปราสาท บ้านหรือตึกปลูกซ้อนกันเป็นชั้น ๆ

ตั้งแต่สองชั้นขึ้นไป (๔) หัมมิมะ ได้แก่ ดึกหลังคาคัด ใช้หลังคาเป็นที่ตากอากาศได้ (๕) คูหา ได้แก่ ถ้า

ทรงแสดงวิธีทำปุพพเปตพลี พวกพราหมณ์มีธรรมเนียมเช่นและทำทักษิณอุทิศบุรพบิดรของเขาเรียกว่า ศราท เนื่องจากการเผาศพ ครอบรอบวันตายหรือต้นเดือนต้นปีบุรพบิดร ๓ ชั้น คือ พ่อ ปู่ ทวด พราหมณ์จะเช่นด้วยก้อนข้าว เรียกว่า สปิณฑะ แปลว่า ผู้ร่วมก้อนข้าว บุรพบิดรพ้นจากนั้นไป หรือญาติผู้มีได้สืบสายโลหิตโดยตรงเป็นผู้จะพึงได้รับน้ำกรวด เรียกว่า สมานอทก แปลว่า ผู้ร่วมน้ำ ส่วนพระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตให้ทำบุญอุทิศแก่เปรตชน คือ ผู้ตายทั่วไป โดยไม่จำกัดเพียงบุรพบิดรเท่านั้น จะเป็นเพื่อนมิตรสหายหรือใครก็ได้ โดยการกระทำทั้ง ๒ อย่าง คือ สปิณฑะและสมานอทก โดยนำไปบริจจาคในสงฆ์ แทนที่จะวาง ให้สัตว์มีกาเป็นต้นกิน แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่เปรตชนเหล่านั้น ทักษิณาทักษิณให้คนตายทั่วไป เรียกชื่อว่า ทักษิณานุทาน แปลว่าการตามเพิ่มให้ทักษิณบ้าง เรียกชื่อว่า มตกทาน แปลว่า การถวายทานอุทิศให้ผู้ตายบ้าง ส่วนทักษิณาทักษิณเฉพาะบุรพบิดร เรียกว่า ปุพพเปตพลี

เปรตชน มีความหมายเป็น ๒ นัย

๑. หมายถึงคนตายไปแล้ว ได้ในคำว่า เปโต กาลกโต แปลว่า ผู้ละไปแล้ว ผู้ตายไปแล้ว
๒. หมายถึงสัตว์ที่เกิดในปิตติวิสัย เป็นพวกอภิสสมานกาย มีกายไม่ปรากฏที่เรียกกันว่า

เปรต

เปรตชนจะได้ผลทานเพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. ทายกบริจจาคทานแล้วต้องอุทิศส่วนบุญไปให้
๒. ปฏิภาหผู้รับทานเป็นทักษิณียะ คือ ผู้ควรที่จะรับทาน
๓. เปรตชนนั้นได้รับส่วนบุญแล้วต้องอนุโมทนา

ทายกผู้ทำทักษิณได้แสดงออก ๓ ประการ คือ

๑. ได้แสดงญาติธรรมให้ปรากฏ
๒. ได้ทำการบูชา คือยกย่องเปรตชน
๓. ได้เพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุทั้งหลาย

เป็นอันได้บุญมิใช่น้อย

ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ วันหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นราชนคราพราหมณ์ มีร่างกายผ่ายผอม มีผิวพรรณเศร้าหมอง ตรัสถามได้ความว่าอยากจะบวช แต่ไม่มีผู้ใดบวชให้ จึงตรัสให้พระสารีบุตรเป็นอุปัชฌาย์บวชพราหมณ์ ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว ตรัสให้เลิกการอุปสมบทด้วย ไตรสรณคณูปสัมปทา ทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยวิธีประชุมสงฆ์ตั้งอุตติ ๑ ครั้ง และสวดอนุสาวนา (สวดประกาศ) ๓ ครั้ง วิธีนี้เรียกว่า “อุตติจตุตถกรรมวาจา” แม้ในสังฆกรรมอื่น ๆ ก็ทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์ โดยแบ่งสงฆ์ออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. จตุวรรค ภิกษุ ๔ รูป สำหรับกรรมทั่วไป เว้นการให้อุปสมบท ปวารณา กรณกฐิน อัฟกาน (การรับกลับเข้าหมู่)

๒. ปัญจวรรค ภิกษุ ๕ รูป สำหรับกรรมทั่วไป เว้นการให้อุปสมบทในมัชฌิมประเทศ และอัฟกาน

๓. ทสวรรค ภิกษุ ๑๐ รูป สำหรับกรรมทั่วไป เว้นอัฟกาน

๔. วิสดีวรรค ภิกษุ ๒๐ รูป สำหรับกรรมทั่วไป (ใช้ได้ในสังฆกรรมทุกประเภท)

สังฆกรรมทุกประเภท ภิกษุทุกรูปที่เข้าประชุมเห็นชอบ อนุมัติ จึงจะใช้ได้ ถ้ามีผู้แย้ง เพียงรูปเดียวก็ใช้ไม่ได้

ทรงสอนผ่านคติธรรมคติโลก พระพุทธองค์ทรงเปลี่ยนแปลงการไหว้ทิศทั้ง ๖ ของสังคาล-
มาณพมาใช้ในหลักพระพุทธศาสนาว่า

๑. ทิศบูรพา อันเป็นทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา

๒. ทิศทักษิณ อันเป็นทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครู อาจารย์

๓. ทิศปัจฉิม อันเป็นทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตร ภรรยา

๔. ทิศอุดร อันเป็นทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย

๕. เหนือภูมิทิศ อันเป็นทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้าง คนใช้

๖. อุปริมทิศ อันเป็นทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์

ผู้ที่จะไหว้ทิศทั้ง ๖ ควรเว้นสิ่งต่อไปนี้ คือ

๑. กรรมกิเลส คือการงานอันเศร้าหมอง ๔ อย่าง

๒. อคติ คือความลำเอียง ๔ อย่าง

๓. อบายมุข คือทางหายนະ ๖ อย่าง

ทรงแสดงวิธีทำเทวดาพลี การสังเวยเทวดาเป็นธรรมเนียมของพวกอริยกะในครั้งพุทธกาล พวกอริยกะนั้นยังนับถือเทวดาทั้งที่ให้คุณและให้โทษ การสังเวยเทวดาที่ให้คุณก็เพื่อให้มีความเอ็นดู ยิ่งขึ้น สังเวยเทวดาที่ให้โทษ ก็เพื่อไม่ให้คิดร้าย

ครั้งหนึ่ง พระบรมศาสดาเสด็จจาริกถึงบ้านปาฏลिकาม (ปาฏลีบุตร) แขวงมคธ ได้รับ อารามนา เพื่อเสวยภัตตาหารที่เมืองใหม่พร้อมกับภิกษุสงฆ์จากสุณิรพราหมณ์และวัสสการพราหมณ์ ๒ มหาอำมาตย์ของพระเจ้าอชาตศัตรู ผู้กำลังคุมการก่อสร้างพระนครเพื่อป้องกัน ชาววัชชี เมื่อพระองค์และภิกษุสงฆ์เสวยเสร็จแล้ว ทรงอนุโมทนาด้วยคำถามีคำว่า

“กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิตอยู่ในที่ใด ฟังนิมนต์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์มีศีลหมดจด ลำรวมดี แล้วมาฉัน ณ ที่นั้น แล้วอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่เทวดาผู้สิงสถิต ณ ที่นั้น เทวดาทั้งหลายอันกุลบุตร นั้นบูชาแล้วย่อมนับถือตอบ แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยเมตตา ดุจมารดากับบุตร กุลบุตร อันเทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมเห็นผลอันเจริญทุกเมื่อ”

เสด็จสักกชนบท

โปรดพุทธบิดา พระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดาทรงทราบว่ พระบรมศาสดาทรงบรรลุ พระสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วเสด็จจาริกแสดงธรรมสั่งสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์มาโดยลำดับ เสด็จประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ มีพระราชประสงค์จะทรงได้เห็น จึงตรัสสั่งกาฬทายีอำมาตย์ให้ไป เชิญเสด็จ พระพุทธองค์ทรงรับอารามนา เสด็จพระดำเนินวันหนึ่งสิ้นหนทาง ๑ โยชน์* จากกรุงราชคฤห์ ถึงกรุงกบิลพัสดุ์ ระยะทาง ๖๐ โยชน์ ทรงใช้เวลา ๒ เดือน จึงบรรลุถึงกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกชนบท ประทับอยู่ที่นิโครธารามพร้อมด้วยภิกษุบริวาร ๒ หมื่นองค์ ทรงทำลายทิฐิฐิมานะของพวกศากยกษัตริย์ จนเป็นเหตุมหัศจรรย์ ฝนโบกขรพรรษตกลงมาในสมาคมนั้น พวกภิกษุสงฆ์ทูลถาม จึงได้ตรัส เวสสันดรชาดก

ในวันรุ่งขึ้น ทรงเสด็จออกบิณฑบาตพร้อมกับภิกษุสงฆ์ไปยังบ้านเรือนประชาชนทั่วไป พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบ รีบตามเสด็จไปเชิญเสด็จกลับ พระองค์ตรัสว่าเป็นกิจวัตรของสมณะ แล้วตรัสธรรมเทศนาโปรดจนพระเจ้าสุทโธทนะบรรลุโสดาปัตติผล

* ๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร

โปรดอนาถบิณฑิกเศรษฐี

กาลครั้งหนึ่ง คฤหบดีชาวเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ชื่อสุทัตต์ ได้เนमितกนามว่า **อนาถบิณฑิกะ** แปลว่า ก้อนข้าวสำหรับคนอนาถ เป็นคนใจบุญได้ไปกรุงราชคฤห์ด้วยภารกิจบางอย่าง พักอาศัยอยู่ที่บ้านของเศรษฐีเมืองนั้น ได้เห็นท่านเศรษฐีสาละวันสั่งคนใช้ให้เตรียมอาหารมีประการต่าง ๆ จึงได้ถาม ทราบความว่า ได้นิมนต์พระสงฆ์มีองค์พระพุทธเจ้าเป็นประธานมาฉันในวันรุ่งขึ้น พอได้ยินคำว่า พระพุทธเจ้า อนาถบิณฑิกะตกตะลึงใครจะได้เฝ้าแต่ถูกห้ามไว้ว่าเป็นเวลาไม่สมควร พอรุ่งขึ้นก่อนที่พระองค์จะเสด็จมา อนาถบิณฑิกเศรษฐีรีบไปเฝ้าเสียก่อนที่สี่วัน ได้ฟังอนุพุทฺธิกถา และอริยสัจ ๔ ก็บรรลุโสดาปัตติผลแล้วกราบทูลแสดงตนเป็นอุบาสก

บทที่ ๔

ปัจฉิมโพธิกาล ทรงปลงอายุสังขาร

เสด็จบ้านเวพุลคาม เมื่อพระองค์เสด็จพระพุทธดำเนินสั่งสอนเวไนยสัตว์ ในคามนิคมชนบทราชธานี ต่าง ๆ มีเมืองราชคฤห์ เป็นต้น ประดิษฐานพุทธสาวกมณฑลให้เป็นไปนัยกาลกำหนด แต่ได้ตรัสรู้มาล่วงได้ ๔๔ พรรษา ครั้นพรรษาที่ ๔๕ เสด็จจำพรรษา ณ บ้านเวพุลคาม เขตเมืองเวสาลี ภายในพรรษากาลนั้น พระองค์ทรงพระประชวรชราพาธกล้า เกิดทุกขเวทนา ไกล้มรณชนม์พินาศ แต่พระองค์ทรงดำรงพระสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นทุกขเวทนาด้วยอริยาสนชันทิ เห็นว่ายังมีควรที่จะปรินิพพาน จึงขับไล่บ่าบัดอาพาทนั้นให้สงบระงับไป ทรงสั่งสอนภิกษุสงฆ์ในเอกายนมรรค คือ สติปัญญาทั้ง ๔ และปกิณณกเทศนาตามสมควร

ทรงปลงอายุสังขาร จนกาลล่วงไปถึงมาฆปุณณมี แห่งฤดูเหมันต์ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓) เวลาเช้าวันนั้นพระองค์ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จโคจรบิณฑบาต ณ เมืองเวสาลี ครั้นหลังเวลาภัตตาคารดำรงสั่งให้พระอานนท์ถือเอาผ้าสีทณะสำหรับรองนั่ง เสด็จไปยังป่าवालเจติย์ เพื่อสำราญพระอิริยาบถในเวลากลางวัน พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์จะให้พระอานนท์กราบทูลอาราธนาให้ดำรงอยู่ชั่วอายุกับหนึ่งหรือเกินกว่าอายุกับ จึงได้ตรัสโอภาสปริยานิมิตอันชัดถึง ๓ ครั้ง แสดงอานภาพแห่งอิทธิบาทภาวนาสามารถจะให้ท่านผู้เจริญดำรงอยู่ได้อายุกับหนึ่ง หรือเกินกว่าอายุกับ แต่มารเขาคดโกงท่านพระอานนท์ จึงไม่สามารถรู้ทัน มิได้อาราธนา พระองค์จึงทรงขับพระอานนท์ไปเสียจากที่นั้น

ครั้นท่านพระอานนท์หลีกไปไม่ช้า มารได้เข้าไปเฝ้า ยกเนื้อความแต่ปางหลัง เมื่อเริ่มแรกตรัสรู้ และกราบทูลว่า “บัดนี้ ปริสสมบัติ (ความถึงพร้อมด้วยบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) พระพรหมจรรย์ก็สมบูรณ์ดังพุทธประสงค์ทุกประการแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลที่จะปรินิพพานแห่งพระผู้มีพระภาคแล้ว” พระองค์จึงตรัสว่า “ดูก่อนมารผู้มีบาป

เธอจึงมีความขวนขวายน้อยเกิด ความปรินิพพานแห่งตลาคตจักมีในไม่ช้า แต่นี้ไปอีก ๓ เดือน ตลาคตจักปรินิพพาน”

ลำดับนั้น พระพุทธองค์ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์นั้น ก็เกิดมหัศจรรย์แผ่นดินไหวใหญ่ และชนลูกชู้ชั้นสยงเกล้าน่าสะพรึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น ในอากาศ

เหตุเกิดแผ่นดินไหว ๘ ประการ ท่านพระอานนท์เกิดพิศวงความมหัศจรรย์นั้น จึงเข้าไป ถวายบังคม แล้วทูลถาม พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “เหตุที่จะให้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่มี ๘ ประการ คือ (๑) ลมกำเริบ (๒) ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาล (๓) พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตลงสู่พระครรภ์ (๔) พระโพธิสัตว์ประสูติ (๕) พระโพธิสัตว์ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ (๖) ตลาคตแสดง ธรรมจักกัปวัตตนสูตร (๗) ตลาคตปลงอายุสังขาร (๘) ตลาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ”

สถานที่ทรงกระทำนิมิตโอภาส ๑๖ ตำบล ท่านพระอานนท์ได้ทราบว่พระพุทธองค์ทรง ปลงอายุสังขาร จึงกราบทูลอาราธนาว่า “ขอพระผู้มีพระภาคจงดำรงอยู่กับหนึ่งเกิด เพื่ออนุเคราะห์ สัตว์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” พระองค์ตรัสห้ามว่า “อย่าเลย อานนท์ ท่านอย่าได้อ้อนวอนตลาคตเลย บัดนี้ มิใช่กาลเพื่อจะวิงวอนเสียแล้ว เมื่อตลาคต ทำนิมิตโอภาส หากอานนท์พึงวิงวอนไซ้ ตลาคตพึงห้ามเสีย ๒ ครั้ง ครั้นวาระที่ ๓ ตลาคตจะรับอาราธนา แต่อานนท์มิได้วิงวอน เพราะเหตุนั้น จึงเป็นความผิดของอานนท์ ผู้เดียว” สถานที่ที่ตลาคตทำนิมิต โอภาส ๑๖ ตำบล คือ **เมืองราชคฤห์ ๑๐ ตำบล ได้แก่**

๑. ภูเขาชิลมกุฏ
๒. โคตมนิโครธ
๓. เหวที่ทิ้งโจร
๔. ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต
๕. กาศศิลา เชิงภูเขาอิสิคิลิบรรพต
๖. เจ็อมลัปปิโสณทิกา ณ สัตวัน
๗. ตโปทาราม
๘. เวฬุวัน

๙. ชีวกัมพวัน

๑๐. มัททกุจฉิมิคทายวัน

เมืองเวสาลี ๖ ตำบล ได้แก่

๑. อุเทนเจดีย์

๒. โคตมกเจดีย์

๓. สัตตัมพเจดีย์

๔. พุทฺตเจดีย์

๕. สารันทเจดีย์

๖. ปาวาลเจดีย์

ปัจฉิมบิณฑบาต เมื่อพระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์แล้ว จึงเสด็จพุทธดำเนินไปยัง
กุฎาคารศาลา ปามหาวัน ให้พระอานนท์เรียกประชุมภิกษุทั้งหลายที่อาศัยอยู่เมืองเวสาลีแล้ว
เสด็จประทับพุทธอาสน์ ประทานโอวาทสอนภิกษุสงฆ์ด้วยอภิญญาเทสิตรธรรม ธรรมที่ทรงแสดงด้วย
ปัญญาอันยิ่ง ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรค
มีองค์ ๘ เพื่อประโยชน์สุขแก่อกุลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก และทรง
แสดงสังเวคกถาและอัปมาทธรรม ครั้นรุ่งขึ้น ทรงนุ่งห่มแล้ว ถือบาตรจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาต
ยังเมืองเวสาลี ครั้นปัจฉิมกลับจากบิณฑบาตแล้ว ทอดพระเนตรเมืองเวสาลีเป็นนาควาโลก คือ
ทรงกลับพระองค์ (กลับหันหลัง เหมือนช้างเหยี่ยวหลัง) ทอดพระเนตร อันเป็นอาการแห่งมหาบุรุษ
ตรัสกะพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ตถาคตเห็นเมืองเวสาลีครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย เรามาพร้อมกัน
ไปบ้านภัณฑุคามกันเถิด” พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับอยู่ ณ บ้านภัณฑุคามนั้น ตรัสเทศนาอริยธรรม
๔ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ ต่อแต่นั้นก็เสด็จไปยังบ้านหัตถิคาม อัมพคาม ชัมพูคาม
และโกคนคร ประทับอยู่ที่อานันทเจดีย์ ตรัสมหาปเทศ ๔ ฝ่ายพระสูตรว่า “ถ้าจะมีผู้ใดมาอ้างว่า
นี้เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นลัทธิศาสนา เธออย่าพึงรับเชื่อและอย่าพึงปฏิเสธก่อน พึงเรียนพยานะ
ให้แน่นอนแล้วพึงสืบสวนในสูตร พึงเทียบในวินัย ถ้าสอบไม่ตรงกันในสูตรเทียบกันไม่ได้ในวินัย
พึงเข้าใจว่านั่นไม่ใช่คำของพระผู้มีพระภาคเจ้า เธอผู้นั้นรับมาผิด จำมาเคลื่อนคลาด ถ้าสอบกันได้
เทียบกันได้ นั่นเป็นคำของพระผู้มีพระภาค” เป็นต้น

เมื่อวันคืนล่วงไปใกล้กำหนดจะปรินิพพาน พระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ได้เสด็จไปยังเมืองปาวนคร ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร นายจุนทกัมมารบุตรทราบข่าวจึงไปเฝ้าได้ฟังธรรมมีกถาแล้วเลื่อมใส จึงได้กราบทูลนิมนต์พระองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เพื่อฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้นแล้วลากลับ

รุ่งขึ้นเวลาเช้า อันเป็นวันวิสาขปุณณมี (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) พระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จไปถึงบ้านของนายจุนทะ ประทับ ณ พุทธอาสน์แล้ว ตรัสเรียกหานายจุนทะมาว่า “ดูก่อนจุนทะ สุกรรมทัทวะ (เห็ดชนิดหนึ่ง) ที่เธอได้จัดแจงไว้นั้น จงอังคาส (ถวาย) แก่ตถาคตเท่านั้น ส่วนของเคี้ยวของฉันอันประณีต เธอจงอังคาสภิกษุสงฆ์เถิด” นายจุนทะทำตามพระพุทธรูปประสงค์ เมื่อเสร็จภัตตาหารแล้วตรัสให้นายจุนทะนำสุกรรมทัทวะไปฝังเสีย มิให้ผู้ใดบริโภค ทรงแสดงธรรมมีกถาแล้วเสด็จกลับ

ทรงพระประหาร

เมื่อพระพุทธรองค์เสวยภัตตาหารของนายจุนทะแล้ว ก็เกิดอาพาธอย่างแรงกล้า ทรงพระประหารลงพระโลหิต (อาเจียนเป็นเลือด) ใกล้แต่มรณทุกซ์ ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นด้วยอธิวาสนขันติ จึงตรัสแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ เรามาพร้อมกันเถิด เราจักไปเมืองกุสินารา เมื่อเสด็จมากลางทางทรงเหน็ดเหนื่อย ทรงแวะเข้าประทับร่มไม้แห่งหนึ่ง ตรัสให้พระอานนท์ปูผ้าสังฆาฏิพับเป็นสี่ชั้น แล้วประทับนั่ง ตรัสให้น้ำนำมาให้ดื่ม ท่านพระอานนท์นำบาตรไป น้ำที่ชุนเพราะเกวียน ๕๐๐ เล่มก็กลับใส พระอานนท์ตักน้ำนำมาถวายแล้วกราบทูลถึงความมหัศจรรย์

ขณะนั้นบุตรแห่งมัลลกะชื่อยชูปุกกุสะ เคยเป็นศิษย์แห่งสำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร ร่วมกัน เดินผ่านมาเห็นเข้าจำได้ จึงเข้าไปเฝ้า ได้ฟังสันติวิหารธรรม เกิดเลื่อมใส ได้ถวายผ้าสังฆาวรรณ ๑ คู่ แล้วหลีกไป เมื่อพระองค์ทรงง่วงหลับ ปรากฏว่าผิวพรรณงามยิ่งนักเป็นที่น่ายมหัศจรรย์ พระอานนท์กราบทูลสรรเสริญ พระองค์ตรัสว่า “ผิวกายของตถาคตจะผุดผ่องสวยงามยิ่งใน ๒ กาล คือ ในราตรีที่จะได้ตรัสรู้ และในราตรีที่จะปรินิพพาน ดูก่อนอานนท์ ในยามสุดท้ายแห่งราตรีวันนี้ ตถาคตจักปรินิพพาน ณ ระหว่างไม้รังทั้งคู่ที่ศาลาโนทยานเมืองกุสินารา อานนท์ เราไปยังแม่น้ำกุฏธารที่กันเถิด”

บิณฑบาตทาน ๒ คราว มีผลเท่ากัน ครั้นถึงแม่น้ำกุณฑลที่ เสด็จลงทรงและเสวยพอเพียง พุทธประสงค์ เสด็จขึ้นประทับที่สวนมะม่วง ตรัสให้พระจุนทกเถระปูลาดสังฆาฏิให้เป็นลี้ชั้นถวาย ลำเจ็สสีไสยา (นอนแบบราชสีห์) โดยข้างเบื้องขวา แล้วตรัสเรียกพระอานนท์มาว่า “อานนท์ อาจจะมีบ้างที่ใครบางคนจะทำความเดือดร้อนแก่นายจุนทกัมมารบุตรว่า “จุนทะ ไม่เป็นลากของท่านเลย ท่านไม่ได้ดีเลยพระตลาคตเจ้าเสวยภัตตาหารของท่านเป็นครั้งสุดท้ายแล้วเสด็จปรินิพพาน” อานนท์ ความเดือดร้อนของนายจุนทะนั้น เธอทั้งหลายพึงระงับเสียให้สงบด้วยพลอบให้เบาใจว่า “ดูก่อนจุนทะ เป็นลากใหญ่ของท่าน ท่านได้ดีแล้ว พระตลาคตเจ้าเสวยภัตตาหารของท่านแล้วปรินิพพาน เราได้รับฟังมาเฉพาะพระพักตร์ว่าบิณฑบาต ๒ คราว คือ

๑. บิณฑบาตที่พระตลาคตเจ้าเสวยแล้วตรัสรู้

๒. บิณฑบาตที่พระตลาคตเจ้าเสวยแล้วปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุมีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน มีผลมาก มีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตทั้งหลายอื่น ๆ “กรรมที่ให้อายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ และความเป็นอธิบดี นายจุนทะได้สั่งสมก่อสร้างแล้ว” ดังนี้ ต่อแต่นั้นเสด็จข้ามแม่น้ำ หิริญญวดีถึงศาลาโนทยาน เมืองกุสินารา ตรัสให้พระอานนท์ตั้งเตียง หันพระเศียรไปทางทิศอุดร ระหว่างต้นไม้มังหังคู้ ทรงลำเจ็สสีไสยา มีพระสติสัมปชัญญะแต่มิได้มีมนสิการที่จะลุกขึ้น เพราะเป็นการบรรทมครั้งสุดท้าย เรียกว่า อนุฐานไสยา

ปรารภสักการบูชา สมัยนั้น ต้นรังทั้งคู่อีกแผ่กิ่งดอกอันมิใช่ฤดูกาล ตั้งแต่โคนต้นตลอดยอด บานสะพรั่งหล่นลงมา แม้นดอกมณฑารพอันเป็นดอกไม้เมืองสวรรค์ ก็ตกลงมาจากอากาศ เพื่อบูชาพระตลาคตเจ้า เป็นที่น่าอัศจรรย์ ลำดับนั้น พระพุทธองค์ตรัสเรียกพระอานนท์มาตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ ตลาคตเป็นผู้อันบริษัทสักการบูชาด้วยสักการะพิเศษเพียงเท่านี้หามิได้ อานนท์ บริษัททั้ง ๔ ผู้ใดก็ตามเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่งปฏิบัติธรรมโดยสมควร ผู้นั้นชื่อว่า เคารพสักการะตลาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง”

สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล คือ

๑. สถานที่พระตถาคตเจ้าบังเกิดแล้ว คือ ประสูติจากพระครรภ์พระมารดา
๒. สถานที่พระตถาคตเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
๓. สถานที่พระตถาคตเจ้าแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร
๔. สถานที่พระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้วด้วยอนุपाติเสสนิพพานธาตุ

สถานที่ ๔ ตำบลนี้ ทรงแสดงแก่พระอานนท์ว่า “เป็นที่ควรจะเห็น ควรจะดู และควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา บริษัททั้ง ๔ ผู้มีศรัทธาจักมายังสถาน ๔ ตำบลนั้นด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตเจ้าบังเกิดแล้ว ณ ที่นี้ พระองค์ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ที่นี้ พระองค์ได้แสดงธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว ณ ที่นี้ พระองค์เสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุपाติเสสนิพพานธาตุ ณ ที่นี้ ดูก่อนอานนท์ ชนทั้งหลายเหล่าใดเที่ยวไปยังเจดีย์จาริกอยู่ จักเป็นคนเลื่อมใส เมื่อทำกาลกิริยาลงชนเหล่านั้นจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

การปฏิบัติในสตรีเพศ พระองค์ทรงแสดงการปฏิบัติอันสมควรในสตรีเพศ ดังนี้

๑. ไม่เห็น ไม่ดูเสียเลย เป็นการดี
๒. ถ้าเห็นแล้ว และจำเป็นต้องดู การไม่พูดไม่เจรจา เป็นการสมควร
๓. ถ้าจำเป็นต้องพูด ต้องเจรจา ก็ต้องมีสติอยู่เสมอ

อุปารหบุคคล ๔ จำพวก

เมื่อพระองค์ตรัสวิธีปฏิบัติพุทธสรีระเช่นเดียวกับพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว ทรงแสดงอุปารหบุคคล คือ บุคคลที่ควรแก่การประดิษฐานไว้ในสถูป ๔ จำพวก คือ

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระอรหันตสาวก
๔. พระเจ้าจักรพรรดิ

บุคคลพิเศษ ๔ จำพวกควรบรรจ้อัฐิธาตุไว้ในสถูปตั้งไว้ให้เป็นที่สักการบูชาแก่ชนทั่วไป การบูชานั้นสามารถจะเป็นปัจจัยนำสัตว์ให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ตามกำลังความเลื่อมใสแห่งจิตของตน

ประทานโอรสและสรรเสริญพระอานนท์ เมื่อพระอานนท์หลบหลีกไปยืนร้องไห้ พระองค์ให้เรียกหา พระอานนท์มาแล้วตรัสว่า “สิ่งใดเป็นของเกิดขึ้น มีขึ้น อันปัจจัยแต่งขึ้น สิ่งนั้นมีความ จิบหายเป็นธรรมดา อันใคร ๆ จะปรารภว่า “ขอสิ่งนั้นอย่าจิบหายเลย” นั้นไม่ใช่ฐานะ ที่จะเป็นไปได้” แล้วตรัสสรรเสริญพระอานนท์แก่เหล่าภิกษุ โดยใจความว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีตก็ได้ในอนาคตกัณฐิกิภิกษุผู้อุปัฏฐากพระองค์อย่างยิ่งก็เท่าพระอานนท์นี้แหละไม่ยิ่งไม่หย่อนกว่านี้ พระอานนท์เป็นบัณฑิตดำเนินตนด้วยปัญญาย่อมรู้กาลที่บริษัทใดจะเฝ้าพระตถาคต” อนึ่ง พระองค์ ทรงแสดงข้ออัศจรรย์ ๔ ประการในพระอานนท์ว่า “เมื่อใดบริษัททั้ง ๔ เข้าใกล้ พอได้เห็นพระอานนท์ ก็มีจิตยินดี ถ้าแสดงธรรมก็ชื่นชมภายิต ไม่อึดไม่เบื่อ เมื่อพระอานนท์หยุดนิ่ง บริษัททั้งหลายซึ่งได้ ฟังแล้วก็ยินดี ไม่อึดไม่เบื่อ”

ตรัสเมืองกุสินารา พระอานนท์ทูลว่าเมืองกุสินาราเป็นเมืองเล็ก ขอให้เสด็จไปปรินิพพาน เมืองอื่นที่ใหญ่กว่า พระองค์ตรัสว่า ในกาลก่อน เมืองนี้เป็นราชธานี ชื่อกุสาวดี โดยยาว ๑๒ โยชน์ กว้าง ๙ โยชน์ กีกก้องไปด้วยเสียง ๑๐ ประการ ทั้งกลางคืนกลางวัน คือ เสียงช้าง ม้า รถ เกรี (กลอง) ตะโพน พิณ ขับริ้ง กังสดาล สังข์ และเสียงคนเรียกกันบริโภคอาหาร ซึ่งมีพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้สมบุรณ์ไปด้วยรัตนะ ๙ ประการ พระนามว่า มหาสุทนต์ ปกครองโดยธรรม

โปรดสุภัททปริพาชก ครั้งเมื่อมัลลกะษัตริย์ได้ถวายอภิวาทเสด็จในปฐมยาม สมัยนั้น ได้มี ปริพาชกผู้หนึ่งชื่อสุภัททะได้ขอเข้าเฝ้า พระอานนท์ที่ทตทานไถถึง ๓ ครั้ง พระองค์ทรงได้สดับ จึงตรัส ให้เข้าเฝ้า สุภัททปริพาชกทูลถามถึงเรื่องครูทั้ง ๖ คือ ปุณณกัสสป มัคชลิโคศล อชิตเกสกะมล ปุทฺธกัจจายณะ สัญชัยเวลัญฐบุตร นิครนถนาฏบุตรว่าตรัสรู้ด้วยปัญญาจริงหรือไม่ พระองค์ตรัสตอบว่า “มรรคมืองค์ ๘ มีอยู่ในธรรมวินัยใด พระอริยบุคคลย่อมมีในธรรมวินัยนั้น แต่มรรคมืองค์ ๘ มีอยู่ใน ธรรมวินัยนี้เท่านั้น หากว่าชนทั้งหลายยังปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ไซ้ (ปฏิบัติตามอริยมรรค ๘) โลกจะ ไม่พึงว่างจากพระอรหันต์” สุภัททะเกิดเลื่อมใสทูลขอบวช เมื่อบวชแล้วหลีกตนออกจากหมู่คณะบำเพ็ญ เพียรไม่ช้าก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานนับเป็นพระอรหันต์สาวกองค์สุดท้าย

ประธานโฆวาท พระพุทธรองค์ประธานโฆวาทแก่ภิกษุบริษัทว่า “เธอทั้งหลายอย่ามีความดำริว่า ปาพจน์ คือ ศาสนธรรม มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาแห่งเราทั้งหลายไม่มี เธอทั้งหลาย ไม่พึงเห็นเช่นนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันใดอันเราได้แสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรม และวินัยนั้นจักเป็นศาสดาแห่งเธอทั้งหลายโดยกาลล่วงไปแล้วแห่งเรา” ต่อแต่นั้นทรงสั่งสอนให้ภิกษุ ร้องเรียกกันและกันโดยโวหารอันสมควรว่า ภิกษุเถระผู้แก่พรรษา พึงเรียกภิกษุที่อ่อนกว่าตนโดยชื่อ หรือโคตร หรือโดยคำว่า “อาวุโส” ส่วนภิกษุใหม่ที่อ่อนพรรษา พึงเรียกภิกษุเถระที่มีพรรษาแก่กว่าตนว่า “กันเฒ” หรือ “อายัสมา”

วิธีลงพรหมทัณฑ์ แล้วตรัสถึงวิธีลงพรหมทัณฑ์แก่พระภิกษุว่า เมื่อพระองค์ล่วงไปแล้ว สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุนั้นะ โดยภิกษุทั้งหลายไม่พึงว่ากล่าว ไม่พึงให้โฆวาท ไม่พึงสั่งสอน เธอจะทำอะไรก็ช่าง นี่ชื่อว่า พรหมทัณฑ์

ปัจฉิมโฆวาท ทรงตรัสเตือนภิกษุเป็นครั้งสุดท้ายว่า “บัดนี้ ตถาคตขอเตือนเธอทั้งหลาย ให้รู้ว่า สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวงอันเป็นประโยชน์ ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด” พระดำรัสนี้เป็นปัจฉิมโฆวาท คือ คำสั่งสอนครั้งสุดท้าย

นิพพาน

ต่อแต่นั้นพระองค์มิได้ตรัสอะไรเลย ทรงทำปรินิพพานบริกรรมด้วยอนุปปวิหารสมาบัติ ทั้ง ๙ คือ ทรงเข้ารูปสมาบัติทั้ง ๔ (รูปฌาน) ตามลำดับ ออกจากรูปฌานที่ ๔ แล้วเข้าอรูปสมาบัติทั้ง ๕ (อรูปฌาน) ออกจากอรูปฌานที่ ๕ แล้วเข้าสัญญาเวทิตนโรธดับจิตตสังขาร คือ สัญญาและเวทนา ครั้นแล้วทรงออกจากสัญญาเวทิตนโรธเข้าสู่รูปฌาน ๔ ที่ถอยหลังตามลำดับกลับมาจนกระทั่ง ปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าสู่ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌานโดยลำดับ พิจารณาองค์ แห่งจตุตถฌานนั้นแล้ว เสด็จออกจากฌานนั้นยังมีทันเข้าสู่รูปสมาบัติ ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ ยามสุดท้ายแห่งราตรีวันอังคารขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๑ ปี ในขณะนั้นก็ยังบังเกิด แผ่นดินไหวใหญ่สั่นสะเทือน โลมชาติชูชันสยดสยอง กลองทิพย์ก็บันลือสนั่นลำเนียงในอากาศ

บทที่ ๕

อปรกาล ถวายพระเพลิง

เมื่อสว่างแล้ว ท่านพระอนุรุธเถระเจ้าจึงบัญชาให้พระอานนทเถระไปแจ้งข่าวปริณิพพาน แก่พวกมัลลกะษัตริย์ พอพวกมัลลกะษัตริย์ทราบ ก็ทรงกำสรดโศกาคร่ำครวญต่าง ๆ ทรงให้ประกาศให้ประชาชน ทราบไปทั่วพระนคร แล้วนำดอกไม้ ของหอม ดนตรี ผ้าขาว ๕๐๐ พับ เสด็จไปยังศาลาโนทยาน ทำการสักการบูชาพระพุทธสรีระอย่างมโหฬาร ตลอดทั้ง ๖ วัน ๖ คืน

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๗ มัลลปาโมกข์ทั้ง ๘ องค์ ได้อัญเชิญพระพุทธสรีระเข้าไปยังพระนคร โดยประตูด้านทิศอุดรเพื่อให้ประชาชนถวายสักการบูชาทั่วพระนคร แล้วอัญเชิญออกจากพระนคร ทางประตูด้านทิศบูรพา ไปประดิษฐานที่มกุฏพันธเจดีย์ (สถานที่ทำราชาภิเษก) ซึ่งอยู่ ณ ทิศบูรพา แห่งพระนครกุสินารา เพื่อจะถวายพระเพลิง

การปฏิบัติพระพุทธสรีระ พวกมัลลกะษัตริย์ตรัสถามท่านพระอานนทเถระว่า จะปฏิบัติ เช่นไรต่อพระพุทธสรีระ พระเถระบอกให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระเจ้าจักรพรรดิ พวกมัลลกะษัตริย์ ทรงปฏิบัติตามพุทธประสงค์ โดยใช้ผ้าขาวใหม่ห่อพระสรีระแล้วซับด้วยสำลีแล้วห่อด้วยผ้าขาวใหม่ แล้วซับด้วยสำลี โดยนัยนี้จนครบ ๕๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญลงในหีบเหล็กที่มีน้ำมันเต็มปิดฝา ประดิษฐานบนจิตกาธาน คือ เชิงตะกอนที่ทำด้วยไม้หอมล้วน ๆ แล้วมัลลปาโมกข์ ๔ องค์ นำเพลิง เข้าไปจุดเชิงตะกอนทั้ง ๔ ทิศ ก็ไม่สามารถจะจุดเพลิงให้ติดได้ มีพระหลุ่ยสงสัยจึงตรัสถามท่าน พระอนุรุธเถระเจ้า พระเถระบอกให้คอยท่านพระมหากัสสปะก่อน

เกิดเลี่ยนนามต่อพระพุทธศาสนา ขณะนั้น ท่านพระมหากัสสปเถระกำลังเดินทางมาจาก ปาวานครยังมีทันถึงมกุฏพันธเจดีย์ พร้อมด้วยภิกษุประมาณ ๕๐๐ องค์ แวะพักข้างทางที่ร่มไม้ แห่งหนึ่ง ได้เห็นอาชีวกผู้หนึ่งถือดอกมณฑารพเดินมา จึงได้เข้าไปถามถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า

อาชีวกตอบว่าพระสมณโคดมปริณิพพานได้ ๗ วัน พวกภิกษุที่เป็นปุถุชน บางพวกก็ยกมือทั้งสองขึ้น ประคองแล้วร้องไห้ ปรีทวนการรำพันเกลือกกลิ้งไปมา ส่วนภิกษุที่เป็นพระอรหันตชีณาสพ มีสติสัมปชัญญะอดกลั้นโดยธรรมสังเวช

ในที่นั้น มีภิกษุรูปหนึ่งบวชเมื่อแก่ ชื่อสุภทัตะ (สุภทัตพุทธบรพชิต) ได้ติดตามพระเถระ และภิกษุทั้งหลายมาด้วย ได้ร้องห้ามขึ้นว่า “หยุดร้องไห้เถิดท่านทั้งหลาย อย่าได้เศร้าโศกเสียใจไปเลย เราทั้งหลายพ้นแล้วจากพระมหาสมณะ ด้วยว่าพระองค์ทรงสั่งสอนว่า “สิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควร” เราทั้งหลาย จำเป็นต้องทำตามจึงลำบากนัก บัดนี้ เราจะทำอะไรหรือไม่ทำอะไรก็ตามก็ทำได้ตามความพอใจ โดยมีต้องเกรงผู้ใด” ท่านพระมหากัสสปเถระได้สดับแล้วเกิดความสังเวชสลดใจ ครั้นจะยกขึ้นเป็น อธิกรณ์ทำนุคหกรรมเล่าก็เห็นว่ายังไม่สมควร จึงปลอบภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม แล้วรับนำภิกษุทั้งหลายไปสู่กุฎพัทธนเจดีย์ เข้าไปใกล้เชิงตะกอนประนมอัญชลีขึ้นนมัสการ กระทำประทักษิณล้น ๓ รอบ แล้วถวายบังคมพระบาทยุคลทั้งคู่ ด้วยเศียรเกล้า เมื่อพระมหากัสสปเถระและภิกษุ ๕๐๐ องค์ ถวายบังคมแล้ว เติชราตุก็ได้โพล่งขึ้นเองลูกโซติช่วงเผาพระพุทธรูปพร้อมทั้งจิตกาธาน

ส่วนที่เหลืออยู่ ส่วนที่เหลือจากพระเพลิงเผาไหม้ คือ พระอัฐิ (กระดูก) พระเกศา (ผม) พระโลมา (ขน) พระนขา (เล็บ) พระทันตา (ฟัน) ทั้งหมด และผ้าคู่มือพระสร้อยคู่หนึ่งเป็นเครื่องห่อ พระบรมสารีริกธาตุเหลืออยู่ มิได้ไหม้ นอกนั้นเพลิงเผาพินาศหมดสิ้น

เมื่อเสร็จจากการถวายพระเพลิง มัลลกะษัตริย์ทั้งหลายนำสุคนธวาริ คือ น้ำหอมชนิดต่าง ๆ ดับจิตกาธาน อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานไว้ ณ สัณฐาคารศาลาภายในพระนคร ตั้งเล้าทหารรักษารายล้อมภายในพระนครอย่างแข็งแรงมั่นคง ทำสักการบูชา และมีมหรสพฉลองพระบรมสารีริกธาตุอย่างมโหฬาร ตลอด ๗ วัน ๗ คืน

แจกพระบรมสารีริกธาตุ

ราชทูต ๗ ทัพ บรรดากษัตริย์และผู้ครองนครทั้ง ๗ นคร คือ

๑. พระเจ้าอชาตศัตรู แห่งเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ
๒. กษัตริย์ลิจนวี แห่งเมืองเวสาลี แคว้นวัชชี
๓. ศากยกษัตริย์ แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกชนบท

๔. กุลิกษัตริย์ แห่งเมืองอัลลกะปนนคร
๕. โกลิยกษัตริย์ แห่งเมืองรามคาม แคว้นลักกชนบท
๖. มัลลกษัตริย์ แห่งเมืองปาวานคร แคว้นมัลละ
๗. มหาพราหมณ์ แห่งเมืองเวฏฐทีปนนคร

ได้ทราบกิตติศัพท์ จึงได้ส่งทูตเชิญราชสาส์นพร้อมทั้งกองทัพมายังมัลลกษัตริย์เมืองกุสินารา เพื่อทูลขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ในพระสถูปเจดีย์ เพื่อเป็นที่สักการบูชา ณ เมืองแห่งตน มัลลกษัตริย์ไม่ยอมให้ เกือบจะเกิดสงครามกันขึ้น

สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์ ฝ่ายโทณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ มีปัญญาสามารถชาญฉลาดมีถ้อยคำ เป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป สามารถจะห้ามการวิวาทให้สงบลงได้โดยธรรมได้ฟังการปฏิเสธของมัลลกษัตริย์แล้วคิดว่า สงครามและการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นเพราะการแย่งพระบรมสารีริกธาตุนั้นไม่เป็นการสมควรเลย ควรจะแบ่งให้เท่า ๆ กัน เพื่อจะได้นำไปสักการบูชา ยังเมืองของตน คิดดังนี้แล้ว จึงได้กล่าวขึ้นว่า “ขอพระมหाराชเจ้าทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า สมเด็จพระพุทธองค์ทรงเป็นสรณะที่พึ่งแห่งเราทั้งหลาย พระองค์เป็นขันตีวาท กล่าวสรรเสริญ ความอดทนอดกลั้นต่อทุกข์ และกำลังแห่งกิเลส การจะถือเอาพระบรมสารีริกธาตุเป็นเหตุแล้วทำการประหัตประหารต่อสู้กันด้วย ศัสตราวุธจนเป็นสงครามขึ้นมา ไม่ดีไม่งามเลย ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ขอบรรดาเจ้านครทั้งหลายจงพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเสมอกันทุก ๆ พระนครเถิด ขอพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจงแพร่หลายไปทั่วทุกทิศ จักให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่นิกรสัตว์สิ้นกาลนาน”

กษัตริย์ทั้งหลายเมื่อได้สดับก็ทรงเห็นชอบ และได้ให้โทณพราหมณ์เป็นผู้แบ่ง โทณพราหมณ์นั้นใช้ตุ้มพระตานทอง ตวงพระบรมธาตุแบ่งออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน ถวายกษัตริย์และพราหมณ์ทั้ง ๘ พระนคร เสร็จแล้วทูลขอตุ้มพระที่ตวงพระบรมธาตุอันควรแก่การบรรจุไว้ ณ เจดีย์สถานไปก่อสถูปบรรจุไว้

ภายหลัง โมริยกษัตริย์แห่งเมืองปิณฑลวันได้ทราบข่าว จึงได้ส่งราชทูตมาทูลขอ มัลลกษัตริย์ ได้ตรัสว่า “ส่วนพระสรีระไม่มี เราได้แบ่งกันเป็นส่วน ๆ หมดไปแล้ว ท่านจงเชิญพระอังคาร ไปบรรจุพระสถูปทำการสักการบูชาเถิด” ราชทูตจึงได้นำพระอังคารกลับไปบรรจุไว้ในพระสถูปยังเมืองปิณฑลวัน

เจดีย์ ๔ ประเภท

สัมพุทธเจดีย์ คือเจดีย์อันเนื่องด้วยองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ท่านกล่าวไว้ ๔ ประเภท คือ

๑. ธาตุเจดีย์
๒. บริโภคเจดีย์
๓. อุทเทสิกเจดีย์
๔. รัชมเจดีย์

การจัดประเภทแห่งเจดีย์

๑. พระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จัดเป็นธาตุเจดีย์
๒. พระสถูปที่บรรจุพระพุทธรูปหรือพระบรมธาตุ ที่บรรจุอัฐิธาตุ สันนิษฐานสถานทั้ง ๔ แห่ง บริหารทั้งหมดของพระพุทธองค์ ตลอดกระทั่งเตียงตั้ง เสนาสนะ กุฏิ วิหาร ซึ่งพระองค์เคยประทับ จัดเป็นบริโภคเจดีย์
๓. พระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปปฏิมา จัดเป็นอุทเทสิกเจดีย์
๔. พระสถูปที่บรรจุคัมภีร์ไบเบิลหรือหนังสือ และสิ่งต่าง ๆ ที่จารึกพุทธวจนะ คือพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ จัดเป็นรัชมเจดีย์

สังคายนา

สังคายนา หรือสังคีติ หรือการร้อยกรอง หรือจัดพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ว่าเป็นธรรม นี้นวินัย จัดได้เป็น ๓ หมวด เรียกว่า พระไตรปิฎก คือ

๑. ที่เป็นกฎระเบียบ ข้อบังคับ จัดเป็นวินัยปิฎก
 ๒. ที่เป็นพระธรรมคำสอน อันเป็นปูชนียสถาน ยกบุคคลเป็นอุทาหรณ์ จัดเป็นสุตตันตปิฎก
 ๓. ที่เป็นธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลเป็นธรรมที่สุกสุปลีกซึ่ง จัดเป็นอภิธรรมปิฎก
- การทำสังคายนานั้นที่พอจะนับได้มี ๕ ครั้ง ทำในชมพูทวีป ๓ ครั้ง ในลังกาทวีป ๒ ครั้ง คือ

๑. ปฐมสังคายนา ครั้งที่ ๑ กระทำที่หน้าถ้ำสัตตบรรณคูหา เชิงภูเขาเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ ภายหลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน พระมหากัสสปเถระเป็นประธาน พระอุบาลีเถระวิสันนาพระวินัย พระอานนทเถระวิสันนาพระสูตร และพระอภิรम्म รวมกับ พระอรหันตชีณาสพ จำนวน ๕๐๐ รูป ประภทเรื่องพระสุกัฏฐะกล่าวจ้วงจาบพระศาสดา กระทำอยู่ ๗ เดือน จึงสำเร็จ

๒. ทุตติยสังคายนา ครั้งที่ ๒ กระทำที่วาฬุการาม เมืองเวสาลี พระเจ้ากาฬโคตรราช เป็นองค์อุปถัมภ์ เมื่อ พ.ศ. ๑๐๐ โดยพระอรหันต์ จำนวน ๗๐๐ รูป มีพระยสกากัณทกบุตรเถระ เป็นประธาน และมีพระสัพพกามีเถระ และพระเรวตเถระ เป็นต้น ชำระเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ ที่พวกภิกษุ ชาววัชชีบุตร ชาวเมืองเวสาลีนำมาแสดงว่าไม่ผิดธรรมเนียม กระทำอยู่ ๘ เดือน จึงสำเร็จ

๓. ตติยสังคายนา ครั้งที่ ๓ กระทำที่โอศการาม เมืองปาฏลิบุตร พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นองค์อุปถัมภ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘ โดยพระอรหันต์ จำนวน ๑,๐๐๐ รูป มีพระโมคคัลลบุตรติสสเถระ เป็นประธาน เนื่องด้วยเดียรฉัตรปลอมบวชในพุทธศาสนา กระทำอยู่ ๙ เดือน จึงสำเร็จ

๔. จตุตถสังคายนา ครั้งที่ ๔ กระทำที่อุปาราม เมืองอนูราธบุรี ลังกาทวีป พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นองค์อุปถัมภ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ มีพระมหินทเถระและพระอริกฐเถระเป็นประธาน ชักชวนภิกษุชาวสีหล ๖๘,๐๐๐ รูป เพื่อประดิษฐานพระพุทธรศาสนาให้มั่นคงในลังกาทวีป กระทำอยู่ ๑๐ เดือน จึงสำเร็จ

๕. ปัญจมสังคายนา ครั้งที่ ๕ กระทำที่อาโลกเลณสถาน ในมัลลชนบท ลังกาทวีป พระเจ้าวัฏฏคามินิอภัยเป็นองค์อุปถัมภ์ เมื่อ พ.ศ. ๔๕๐ โดยภิกษุชาวสีหลผู้พระอรหันต์ จำนวน ๑,๐๐๐ รูป พระติสสมหาเถระและพระพุทททัตตเถระ เป็นต้น เห็นความเสื่อมถอยปัญญาแห่งกุลบุตร จึงได้ประชุมกันจาริกพระธรรมวินัย เป็นอักษรลงไว้ในใบลานซึ่งมีพระพุทททัตตเถระเป็นประธาน พระติสสเถระเป็นผู้วิสันนา ทำอยู่ ๑ ปี จึงสำเร็จ

อ้างตำราว่า พ.ศ. ๔๓๓

ภาคผนวก

ชื่อชนบท (แคว้น) มหาชนบท ๑๖ แห่ง

๑. อังคะ
๒. มคธะ
๓. กาสี
๔. โกศล
๕. วัชชี
๖. มัลละ
๗. เจตี
๘. วังสะ
๙. กุรุ
๑๐. ปัญจาละ
๑๑. มัจฉะ
๑๒. สุรเสนะ
๑๓. อัสสกะ
๑๔. อวันตี
๑๕. คันธาระ
๑๖. กัมโพชะ

นอกจากมหาชนบท ๑๖ แห่ง

๑. สักกะ
๒. โกลิยะ
๓. ภัคคะ
๔. วิเทหะ
๕. อังคุตตราปะ

ชื่อนครหลวง

- จำปา
ราชคฤห์
พาราณสี
สาวัตถี
เวสาลี
กุสินารา-ปาวา
โสตถิวัตติ
โกสัมพี
อินทปัตถะ
กัมปิลละ
สาคละ
มคฺฐา
โปตนะ หรือโปตลิ
อุชเชนี
ตักกกลีลา
ทวารกะ

- กบิลพัสดุ์
เทวทหะ หรือรามคาม
สุงฺสุมารคิระ
มิถิลา
เป็นแต่่นิคมชื่อ อาปนะ

ศาสนพิธี

บทนิเทศ

พิธี คือ แบบอย่าง แบบแผน หรือรูปแบบต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติในทางพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา เรียกว่า **ศาสนพิธี** ความจริงเรื่องพิธีเป็นเรื่องมีด้วยกันทุกศาสนา และเป็นเรื่องเกิดขึ้นที่หลังศาสนา หมายความว่า มีศาสนาเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงมีพิธีต่าง ๆ เกิดตามมาภายหลัง แม้ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาก็เช่นกัน เกิดขึ้นภายหลังทั้งสิ้น

เหตุเกิดศาสนพิธีในพระพุทธศาสนานี้ ก็เนื่องจากมีหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้แต่ในปีที่ตรัสรู้ เพื่อพุทธสาวกจะได้ถือเป็นหลักในการออกไปประกาศพระศาสนา อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” ในโอวาทปาติโมกข์นั้น มีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป ๓ ประการ คือ พระพุทธศาสนานี้

- (๑) สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง
- (๒) สอนให้อบรมกุศลให้พร้อม
- (๓) สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

หลักการทั้ง ๓ นี้ เป็นอันว่าพุทธบริษัทต้องพยายามเลิกละความประพฤติชั่วทุกอย่าง จนเต็มความสามารถ และพยายามสร้างกุศลสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสร้างได้ กับพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ด้วยการพยายามทำตามคำสอนในหลักการนี้ เป็นการพยายามทำดี เรียกว่า “ทำบุญ” และการทำบุญนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุ คือที่ตั้งอันเป็นทางไว้โดยหลักย่อ ๆ ๓ ประการ เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” คือ

- (๑) ทาน การบริจาคสิ่งของของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
- (๒) ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงพุทธบัญญัติ
- (๓) ภาวนา การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล

บุญกิริยาวัตถุนี้ เป็นแนวให้พุทธบริษัทปฏิบัติตามหลักการที่กล่าวข้างต้นและเป็นเค้าให้เกิดศาสนพิธีต่าง ๆ ขึ้นโดยนิยมนั้น คือ ในกาลต่อ ๆ มา พุทธบริษัทนิยมทำบุญ ไม่ว่าจะปรารภเหตุใด ๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ นี้ โดยเริ่มต้นมีรับศีล ต่อไปภาวนาด้วยการสวดมนต์เอง หรือฟังพระสวดแล้วตั้งใจไปตาม จบลงด้วยบริจาคทานตามสมควร เพราะนิยมทำบุญเป็นการบำเพ็ญความดีดังกล่าวนี้นี้ และทำในกรณีต่าง ๆ กันตามเหตุที่ปรารภ จึงเกิดพิธีกรรมขึ้นมากประการ เมื่อพิธีกรรมใดเป็นที่นิยมและรับรองปฏิบัติสืบ ๆ มาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมนั้นก็กลายเป็นศาสนพิธีขึ้น ฉะนั้น ศาสนพิธีจึงมีมากมาย เมื่อแยกเป็นหมวดก็สงเคราะห์ได้ ๔ หมวด คือ

- (๑) หมวดกุศลพิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล
- (๒) หมวดบุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญ
- (๓) หมวดทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน
- (๔) หมวดปกิณณกพิธี ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

หมวดที่ ๑ กุศลพิธี

เรื่องกุศลพิธี เป็นเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระศาสนา เฉพาะตัวบุคคล คือ เรื่องสร้างความดีแก่ตนทางพระพุทธศาสนาตามพิธีนั่นเอง ซึ่งพิธีทำนองนี้มีมากด้วยกัน เมื่อจัดเข้าเป็นหมวดเดียวกัน จึงให้ชื่อหมวดว่า “หมวดกุศลพิธี” ฉะนั้น หมวดกุศลพิธีที่จะกล่าวต่อไปนี้จะนำกุศลพิธีเฉพาะที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญมาชี้แจงเพียง ๓ เรื่อง คือ

- ก. พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- ข. พิธีรักษาอุโบสถ
- ค. พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การประกาศตนของผู้แสดงว่า เป็นผู้รับนับถือพระพุทธเจ้าเป็นของตน เป็นการแสดงตนให้ปรากฏว่ายอมรับนับถือพุทธศาสนาประจำชีวิตของตนนั่นเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชี้แจงเหตุผลและที่มาของพิธีนี้ไว้โดยละเอียดในพระนิพนธ์คำนำหนังสือพุทธมามกะว่า

“การแสดงให้ปรากฏว่า เป็นผู้รับนับถือพระพุทธศาสนา ได้ทำกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเป็นกิจจำต้องทำในสมัยนั้นอันเป็นคราวที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นใหม่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนละลัทธิเดิมรับเอาพระพุทธศาสนาไว้เป็นที่นับถือ วิธีแสดงตนมีต่างกันโดยสมควรแก่บริษัท ดังนี้

๑. ผู้เป็นบรรพชิตภายนอกมาก่อนแล้ว กราบพลุชขอบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ พระศาสดาทรงรับด้วยวาจาว่า “มาเถิดภิกษุ ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” หรือเพียงว่า “มาเถิดภิกษุ จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” ภิกษุที่ทรงรับใหม่นั้นถือเพศตาม เป็นเสร็จ คฤหัสถ์ผู้ปรารถนาจะเป็นภิกษุ แสดงตนและทรงรับเหมือนอย่างนั้น

๒. ผู้ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสาวก รับถือเพศตามก่อนแล้วลั่นวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ คือที่ระลึกนับถือ ๓ หน เป็นเสร็จ

๓. ภายหลังใช้วิธีที่ ๒ รับเป็นสามเณร สงฆ์ประกาศรับเป็นภิกษุ

๔. คลุหส์ผู้ไม่ปรารถนาจะบวช ลั่นวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ปฏิญาณตน ขาย เป็นอุบาสก หญิง เป็นอุบาสิกา ลั่นวาจาอย่างอื่นอันมีใจความอย่างเดียวกัน เช่น ขอถวายตัวขอรับเอาเป็นที่พำนัก ขอเข้าเป็นศิษย์ หรือไม่ได้ลั่นวาจา แต่แสดงความนับถืออย่างสูง ให้ปรากฏเช่นในบัดนี้กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ท่านว่าใช้ได้ “ทำซ้อหลัง ดูเหมือนเพียงได้ความ รับรองว่าเป็นผู้นับถือ”

“การปฏิญาณตนเป็นผู้นับถือพระศาสนา ไม่จำทำเฉพาะคราวเดียว ทำซ้ำ ๆ ตามกำลัง แห่งศรัทธาและเลื่อมใสก็ได้ เช่น พระสาวกบางรูป ภายหลังแต่ได้รับอุปสมบท ลั่นวาจาว่า “พระผู้มี พระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ๆ เป็นสาวก” ดังนี้ก็มี อุบาสกประกาศตนหนึ่งแล้ว ประกาศซ้ำอีกก็มี”

“เมื่อการถือพระศาสนาไม่เป็นเพียงเฉพาะตัว ถือกันทั่วทั้งสกุลและสืบชั้นลงมามารดาบิดา ยอมนำบุตรธิดาของตนให้เข้าถึงพระศาสนาที่ตนนับถือตั้งแต่ยังเป็นเด็กอ่อนไม่รู้จักเดียงสา มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาว่า นิมนต์พระสำหรับสกุลไปแล้ว ขอให้ขนานซื้อและให้สักขาบทแก่เด็ก ขอให้ขนานซื้อ ไม่เคอะ ขอให้สักขาบทเคอะอยู่ หรือให้พอเป็นพิธีเท่านั้น ธรรมเนียมเมืองเราเจ้านายประสูติใหม่ นำเข้าเมื่อสมโภชเดือน เชิญเสด็จออกมาหาพระสงฆ์ถ้าเป็นพระกุมาร พระสังฆเถระผูกพระหัตถ์ ด้วยด้ายสายสิญจน์ ถ้าเป็นพระกุมารี พาดสายสิญจน์ไว้มุมเบาะข้างบน แล้วพระสงฆ์สวดอำนวยพระพร ด้วยบาลีว่า โส อตุลลทฺโร... หรือว่า สา อตุลลทฺธา... โดยควรแก่ภาวะบุตรธิดาของสกุลที่ไม่ได้ ทำขวัญเดือน ดูเหมือนนำมาขอให้พระผูกมือให้เท่านั้น ความรู้สึกก็ไม่เป็นไปทางเข้าพระศาสนา เป็นไปเพียงทางรับมงคลเนื่องด้วยพระศาสนา”

“นำเข้าพระศาสนาแต่ยังเล็ก เด็กไม่รู้สึกรู้สีกด้วยตนเอง เมื่อโตขึ้นที่เป็นชายจึงนำเข้าบรรพชา เป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นภิกษุ ที่เจ้าตัวได้ปฏิญาณและได้ความรู้สึก การนำและสำแดงซ้ำอย่างนี้ เป็นทัฬหกรรม คือ ทำให้มัน เช่นเดียวกับอุปสมบทซ้ำ”

“เมื่อความนิยมในการบวชเณรจืดจางลง พร้อมกันเข้ากับการส่งเด็กออกไปเรียนในยุโรปก่อน แต่มีอายุสมควรบวชเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปริวิตกว่าเด็ก ๆ จักหาได้ความรู้สึกในทางพระศาสนาไม่ จึงโปรดให้พระราชโอรสผู้มิได้เคยทรงผนวชเป็นสามเณร ทรงปฏิญาณพระองค์ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก่อนเสด็จออกไปศึกษาในยุโรป ครั้งนั้นใช้คำตำแดง เป็นอุบาสกตามแบบบาลี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นพระองค์แรกปฏิญาณพระองค์ ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น และใช้เป็นราชประเพณี ต่อมาได้ทราบว่า ผู้อื่นจากพระราชวงศ์ เห็นชอบตามพระราชดำริ ทำตามบ้างก็มี”

“ธรรมเนียมนี้แม้ได้ใช้นานมาแล้วยังไม่ได้เรียบเรียงไว้เป็นแบบแผน คราวนี้ สมเด็จพระบวรราชเจ้า พระราชสมภารเจ้า (รัชกาลที่ ๖) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะส่งพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า จุมพฏพงษ์บริพัตร พระโอรสสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต กับหม่อมเจ้า อื่น ๆ ออกไปศึกษาในยุโรป สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต มีพระประสงค์จะให้พระโอรส ได้ปฏิญาณพระองค์ในพระพุทธศาสนาตามธรรมเนียมที่พระองค์ได้เคยทรงมา พระบิดาและพระญาติ ของหม่อมเจ้าอื่นก็ทรงดำริร่วมกัน เป็นอันว่าธรรมเนียมนี้ยังจักใช้อยู่ต่อไป ข้าพเจ้าจึงเรียบเรียง ตั้งเป็นแบบไว้ทีเดียว สำหรับใช้ทั่วไปไม่เฉพาะเจ้านาย ได้แก่บท “อุบาสก” เฉพาะผู้ใหญ่ ผู้ได้ศรัทธาเลื่อมใสด้วยตนเองเป็น “พุทธมามกะ” ที่แปลว่า ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน”

โดยเหตุนี้ จึงเกิดเป็นประเพณีนิยมแสดงตนเป็นพุทธมามกะขึ้นสืบต่อกันมา แต่ในปัจจุบัน ความนิยมของชาวพุทธในประเทศไทยมีสรุปได้ว่า

๑. เมื่อมีบุตรหลานของตนมีอายุพ้นเขตเป็นทารก เจริญวัยอยู่ในระหว่างอายุ ๑๒ ถึง ๑๕ ปี ก็ประกอบพิธีให้บุตรหลานได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็กสืบความเป็นชาวพุทธ ตามตระกูลวงศ์ต่อไป

๒. เมื่อจะส่งบุตรหลานของตนซึ่งเป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ให้ไปอยู่ในถิ่นที่ไม่ใช่ดินแดนของ พระพุทธศาสนา เพื่อการศึกษาหรือเพื่อประโยชน์ใด ๆ ก็ตาม เป็นการที่ต้องจากถิ่นไปนานแรมปี ก็นิยมประกอบพิธีให้บุตรหลานของตนที่จะจากไปนั้น แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็กได้รำลึก อยู่เสมอว่าตนเป็นพุทธศาสนิกชน

๓. เมื่อจะปลูกฝังนิสัยเยาวชนให้มั่นคงในพระพุทธศาสนาส่วนมากทางโรงเรียนที่สอนวิชาทั้งสามัญศึกษาและอาชีวศึกษาแก่เด็ก ซึ่งตั้งอยู่ในกลุ่มชาวพุทธ นิยมประกอบพิธีให้นักเรียนที่เข้าศึกษาใหม่ในรอบปี ได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะหมู่ คือ แสดงรวมกันเป็นหมู่ทำปีละครั้งในวันที่สุดวาทที่สุด เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการที่ตนเป็นชาวพุทธร่วมอยู่กับชาวพุทธทั้งหลาย

๔. เมื่อมีบุคคลต่างศาสนาเกิดเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาต้องการจะประกาศตนเป็นชาวพุทธ ก็ประกอบพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเพื่อประกาศว่า นับแต่นี้ไปตนยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะตามธรรมเนียมในปัจจุบัน มีระเบียบปฏิบัติที่นิยมกันดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. **มอบตัว** ผู้ประสงค์จะประกอบพิธี ต้องไปมอบตัวกับพระอาจารย์ที่ตนเคารพนับถือ และมุ่งหมายจะให้เป็นที่ประจักษ์ในพิธีด้วยก่อน ถ้าเป็นเด็กต้องมีผู้ปกครองนำไป แต่ถ้าเป็นพิธีแสดงหมู่ เช่น นักเรียน ให้ครูใหญ่หรือผู้แทนโรงเรียนเป็นผู้นำแต่เพียงบัญชีรายชื่อของนักเรียนที่จะเข้าพิธีไปเท่านั้นก็พอ ไม่ต้องนำนักเรียนทั้งหมดไปก็ได้ การมอบตัวควรมีดอกไม้ธูปเทียนใส่พานไปถวายพระอาจารย์ตามธรรมเนียมโบราณด้วย ฟังปฏิบัติดังนี้

ก. เข้าไปหาพระอาจารย์ ทำความเคารพพร้อมกับผู้นำ (ถ้ามีผู้นำ)

ข. แจ้งความประสงค์ให้พระอาจารย์ทราบ เมื่อพระอาจารย์รับแล้ว จึงมอบตัว

ค. การมอบตัว ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะถือพานดอกไม้ธูปเทียนที่เตรียมไปนั้นเข้าไปใกล้ ๆ พระอาจารย์คุกเข่าลงกับพื้น กะว่าเข่าของตนห่างจากตัวพระอาจารย์ประมาณศอกเศษ แล้วยกพานนั้นน้อมตัวประเคน เมื่อพระอาจารย์รับพานแล้ว เขยิบกายถอยหลังทั้ง ๆ อยู่ในท่าคุกเข่านั้น ห่างออกมาเล็กน้อย แล้วประนมมือก้มลงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ตรงหน้าพระอาจารย์ ๓ ครั้ง ถ้าเป็นตัวแทนมอบตัวหมู่ ให้ผู้แทนปฏิบัติเช่นเดียวกัน พร้อมกับถวายบัญชีรายชื่อผู้ที่ประกอบพิธี

ฆ. กราบเสร็จแล้วนั่งราบในท่าพับเพียบลงตรงนั้นเพื่อฟังข้อแนะนำและนัดหมายของพระอาจารย์จนเป็นที่เข้าใจเรียบร้อยแล้ว

ง. เมื่อตกลงกำหนดการกันเรียบร้อยแล้ว ขอเผด็จสงฆ์ต่อพระอาจารย์ตามจำนวนที่ต้องการไม่น้อยกว่า ๓ รูป รวมเป็น ๔ ทั้งพระอาจารย์

เมื่อเสร็จธุระนี้แล้ว ให้กราบลาพระอาจารย์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์อีก ๓ ครั้ง

๒. เตรียมการ ในการประกอบพิธีนี้ต้องมีเตรียมการให้พร้อมทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายผู้แสดงตน คือ

ก. ฝ่ายสงฆ์ พระอาจารย์ผู้เป็นประธานสงฆ์ที่ได้รับมอบตัวผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ต้องเป็นผู้จัดเตรียมบริเวณพิธีภายในวัดไว้ให้พร้อมก่อนกำหนดนัด เพราะพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้ ประกอบขึ้นในวัดเป็นเหมาะที่สุด ถ้าไม่จำเป็นแล้วไม่ควรทำในที่อื่น บริเวณพิธีในวัดควรจัดในพระอุโบสถได้เป็นดี เพราะเป็นสถานที่สำคัญอันเป็นหลักของวัด แต่ถ้าในพระอุโบสถไม่สะดวกด้วยประการใด ๆ ควรจัดในวิหารหรือศาลาการเปรียญ หอประชุมแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ไม่ควรจัดให้มีในที่กลางแจ้ง ควรตั้งโต๊ะบูชามีพระพุทธรูปเป็นประธาน ในบริเวณพิธีนั้น ๆ จัดให้สะอาดเรียบร้อยตามธรรมเนียม และให้เด่นอยู่กึ่งกลาง ถัดหน้าโต๊ะบูชาออกมาตรงหน้าพระประธาน ตั้งหรือปูอาสนะสงฆ์หันหน้าออกตามพระประธานนั้น อาสนะพระอาจารย์อยู่ข้างหน้าเดี่ยวเฉพาะองค์เดียว อาสนะพระสงฆ์อยู่ข้างหลังพระอาจารย์ เรียงแถวหน้ากระดาน ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ควรเตรียมที่ปักธูปเทียนและที่วางดอกไม้บูชาพระสำหรับผู้แสดงตนไว้ข้างหน้าให้พร้อม ถ้าสถานที่ไม่อำนวยให้จัดเช่นนี้ได้ก็จัดอาสนะพระอาจารย์และพระสงฆ์ให้อยู่ทางซีกขวาของพระประธานเป็นด้านข้างให้หันหน้าไปทางซีกซ้ายของพระประธาน วิธีจัดก็ให้อาสนะพระอาจารย์อยู่หน้าอาสนะพระสงฆ์ เรียงแถวอยู่หลังพระอาจารย์ เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้ว ที่จัดดังนี้ก็เพื่อให้ผู้แสดงตน เข้าแสดงตนต่อสงฆ์ โดยหันหน้าตรงพระอาจารย์แล้วได้หันมือขวาเข้าหาพระประธาน นับเป็นการแสดงความเคารพอีกประการหนึ่งด้วย

ข. ฝ่ายผู้แสดงตน ต้องตระเตรียมผ้าขาวสำหรับนุ่งผืนหนึ่ง ชายควรนุ่งโจงกระเบน หลีกควรนุ่งจีบแบบผ้าถุงหรือจะตัดเย็บเป็นกระโปรงก็ได้แล้วแต่เหมาะสม และต้องมีผ้าขาวสำหรับห่มสไบเฉียงอีกหนึ่งผืน ใช้เหมือนกันทั้งชายและหญิง นอกจากนี้มีเสื้อขาวแบบสุภาพสวมก่อนสไบเฉียงทั้งชายและหญิง รองเท้าและถุงเท้าไม่ต้องใช้พิธี ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ เช่น นักเรียนหรือข้าราชการ เป็นต้น จะไม่นุ่งขาวห่มขาวตามแบบ ก็ให้แต่งเครื่องแบบของตนให้เรียบร้อยทุกประการ

เว้นแต่รองเท้าต้องถอดในเวลาเข้าพิธี อีกประการหนึ่ง ต้องเตรียมเครื่องสักการะสำหรับถวายพระอาจารย์ในพิธีเฉพาะตน ๆ ด้วย คือ ดอกไม้รูปเทียนใส่พาน ๑ ที่ กับดอกไม้รูปเทียนสำหรับจุดบูชาพระในพิธี ๑ ที่ นอกนั้นจะมีไทยธรรมถวายพระสงฆ์ในพิธีด้วย ก็แล้วแต่ศรัทธา

๓. พิธีการ เมื่อเตรียมการพร้อมทุกฝ่ายดังกล่าวแล้ว ถึงวันนัดประกอบพิธี โดย

ก. ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะ นุ่งขาว ห่มขาว หรือแต่งเครื่องแบบของตนเรียบร้อยแล้วยังบริเวณพิธีก่อนกำหนด นั่งรอเวลาในที่ที่ทางวัดจัดไว้

ข. ถึงเวลากำหนด พระอาจารย์และพระสงฆ์เข้าสู่บริเวณพิธี กราบพระพุทธรูปประธานแล้ว เข้านั่งประจำอาสนะ

ค. ให้ผู้แสดงตนเข้าไปคุกเข่าหน้าโต๊ะบูชา จุดรูปเทียนและวางดอกไม้บูชาพระสงฆ์ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เปล่งวาจาว่า

อภินา สกกาเรน, พุทฺธํ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้

(กราบ)

อภินา สกกาเรน, ธมฺมํ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้

(กราบ)

อภินา สกกาเรน, สงฺฆํ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้

(กราบ)

ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ให้หัวหน้าเข้าไปจุดรูปเทียนบูชาคนเดียว นอกนั้นวางดอกไม้รูปเทียนยังที่ที่จัดไว้ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ หัวหน้านำกล่าวคำบูชา ให้พร้อม ๆ กัน การกราบต้องก้มลงกราบกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ทุกครั้ง

ฆ. เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์ ถวายพานเครื่องสักการะแก่พระอาจารย์ แล้วกราบพระสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์นั้น ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง ถ้าแสดงตนหมู่ ทุกคนนั่งคุกเข่าประนมมืออยู่กับที่หัวหน้าหมู่คนเดียวนำสักการะทีเดียวเข้าถวายแทนทั้งหมด แล้วกราบพร้อมกับหัวหน้า

ง. กราบเสร็จแล้ว คงคุกเข้าประนมมือ เปล่งคำปฏิญาณตนให้จะฉานต่อหน้าสงฆ์
ทั้งคำบาลีและคำแปลเป็นตอน ๆ ไปจนจบเรื่องปฏิญาณ ดังนี้

คำนมัสการ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

คำแปล

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำปฏิญาณ

เอสาหัง ภนฺเต, สุจิรปริณิพฺพุตมฺปิ, ตํ ภควนฺตํ สรณํ

คจฺฉามิ, ฆมฺมณฺจ, สงฺฆณฺจ, พุทฺธมามโกติ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ปรินิพพานไปนานแล้ว
ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นพุทธมามกะ
ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า

หมายเหตุ :- ถ้าปฏิญาณพร้อมกันหลายคนทั้งชายหญิง คำปฏิญาณให้เปลี่ยนเฉพาะ
ที่ขีดเส้นใต้ไว้ ดังนี้

เอสาหัง เป็น ชายว่า เอเต มยํ

หญิงว่า เอตา มยํ

คจฺฉามิ เป็น คจฺฉาม (ทั้งชายและหญิง)

พุทฺธมมโกติ เป็น พุทฺธมมกาคิ (ทั้งชายและหญิง)

มํ เป็น โน (ทั้งชายและหญิง)

คำแปลก็เปลี่ยนเฉพาะคำ “ข้าพเจ้า” เป็นว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย” เท่านั้น นอกนั้น เหมือนกัน สำหรับหญิงผู้ปฏิญาณคนเดียวว่า เอสาหํ ฯลฯ ถึง พุทฺธมมโกติ เปลี่ยนเป็นว่า พุทฺธมมกาคิ ต่อไปไม่เปลี่ยนตลอดทั้งคำแปลด้วย ถ้าหญิงกับชายปฏิญาณคู่กัน เฉพาะคู่เดียวให้ว่า แบบปฏิญาณคนเดียว คือ ขึ้น เอสาหํ ฯลฯ ถึง พุทฺธมมโกติ ชายว่า หญิงเปลี่ยนว่า พุทฺธมมกาคิ เท่านั้น นอกนั้นคงรูปตลอดทั้งคำแปล

เมื่อผู้ปฏิญาณกล่าวคำปฏิญาณจบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นประนมมือรับ “สาธุ” พร้อมกัน ต่อนั้นให้ผู้ปฏิญาณลดลงนั่งราบแบบพับเพียบกับพื้นแล้วประนมมือฟังโอวาทต่อไป

จ. ในลำดับนี้ พระอาจารย์พึงให้โอวาทเพื่อให้รู้หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาพอสมควร โดยใจความว่า

ตัวอย่างโอวาทโดยย่อ

ท่านเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ประกาศตน เป็นพุทฺธมมกะ คือรับว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงสุดของตน ในที่พร้อมหน้าแห่งคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ ขอนี้จัดเป็นลาภอันประเสริฐของท่าน ท่านได้ดีแล้วคือ ได้สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา

แท้จริง พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้นามว่า รัตนะ เพราะยังความยินดีให้เกิดแก่ ผู้เคารพบรรจบเป็น ๓ รวมเรียกว่า พระรัตนตรัย แก้ว ๓ ประการ เป็นหลักอันสำคัญยิ่งนักใน พระพุทธศาสนา

ส่วนข้อปฏิบัติซึ่งพุทธศาสนิกชนจะพึงยึดถือไว้เป็นบรรทัดแห่งความประพฤติย่อ กล่าวตามพระพุทธโอวาท สรุปลงได้ ๓ ประการ คือ

๑. ไม่พึงทำบาปทั้งปวง ได้แก่ไม่ประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ
๒. บำเพ็ญกุศลให้เกิดมี ได้แก่ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ
๓. ทำจิตของตนให้ผ่องใส คือไม่ให้ขุ่นมัวด้วย โลภ โกรธ หลง

ขอท่านจงตั้งศรัทธาความเชื่อให้มั่นคง ตรงต่อพระรัตนตรัย และจงตั้งใจสมาทานเบญจศีล
ซึ่งจะได้ให้ท่านสมาทาน ณ กาลบัดนี้

(แนวโอวาทนี้ แล้วแต่ความสามารถของพระอาจารย์จะอธิบายขยายความได้มากน้อย
เพียงใด เพื่อปลูกศรัทธาของพุทธมามกะผู้ปฏิญาณตนนั้น ๆ)

จ. เมื่อจบโอวาทแล้ว ให้ผู้ปฏิญาณรับคำว่า “สาธุ” แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือน้อมตัว
ลงเล็กน้อย กล่าวคำอาราธนาเบญจศีล และสมาทานศีล ตามคำที่พระอาจารย์ให้ทั้งคำบาลีและคำแปล
ดังนี้

คำอาราธนาเบญจศีล

(ผู้ปฏิญาณว่า)

อหํ ภนฺเต, วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย, ติสฺรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจามิ.

ทุติยมุปี อหํ ภนฺเต, วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย, ติสฺรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจามิ.

ตติยมุปี อหํ ภนฺเต, วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย, ติสฺรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจามิ.

(ว่าเหมือนกันทั้งชายและหญิง แต่ถ้าสมาทานพร้อมกันหลายคน ให้เปลี่ยนคำ อหํ เป็น มยํ,
ยาจามิ เป็น ยาจาม)

คำสมาทานเบญจศีล พร้อมทั้งคำแปล

(พระอาจารย์เป็นผู้บอก ผู้ปฏิญาณว่าตาม)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

(พระอาจารย์ว่า “ยมห์ วทามิ ตํ วเทหิ” ผู้ปฏิบัติรับว่า “อาม ภนฺเต”)

(พระอาจารย์บอก ผู้ปฏิบัติว่าตามต่อ)

พุทธ สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ

ธมม สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ

สงฆ สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ

ทุติยมปิ พุทธ สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒

ทุติยมปิ ธมม สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒

ทุติยมปิ สงฆ สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒

ตติยมปิ พุทธ สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมปิ ธมม สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓

ตติยมปิ สงฆ สรณ คจณามิ

ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓

(พระอาจารย์ว่า “ติสรณคมนํ นิฏฺฐิตํ” ผู้ปฏิบัติรับว่า “อาม ภนฺเต”)

(พระอาจารย์บอกต่อ ผู้ปฏิบัติว่าตาม)

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากผลาญชีวิตสัตว์

(๒) อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้

(๓) กาเมสุมิจจาจารา เวมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากประพฤติดังในกาม

(๔) มุสาวทา เวมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากพูดเท็จ

(๕) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นฐานแห่งความ

ประมาท

อิมานิ ปญจ สิกขาปทานิ สมาธิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท ๕ เหล่านี้

(พระอาจารย์บอกบทนี้จบเดียว ผู้ปฏิบัติพึงว่าซ้ำ ๓ จบ)

สุดท้ายพระอาจารย์บอกอันสงสัสฺสิล ต่อไป (ผู้ปฏิบัติไม่ต้องว่าตาม) ว่า

สีเลน สุคฺติ ยนฺติ

สีเลน โภคสมฺปทา

สีเลน นิพฺพุติ ยนฺติ

ตสฺมา สีสํ วิโสธเยฯ

ข. เมื่อพระอาจารย์บอกอันสงสัสฺสิลจบแล้ว ผู้ปฏิบัติพึงกราบอีก ๓ ครั้ง ถ้ามีเครื่อง
ไทยธรรมถวายพระสงฆ์ พึงนำมาประเคนในลำดับนี้ เสร็จแล้วนั่งราบตรงหน้าพระอาจารย์ เตรียมน้ำกรวด
เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา

บทอนุโมทนา

ข. พระสงฆ์อนุโมทนาด้วยบท ดังนี้

(๑) ยถา...

(๒) สัพพีติโย...

(๓) โส อตุลทฺโธ... หรือ

สา อตุลทฺธา... หรือ

เต อตุลทฺธา... แล้วแต่กรณี

(๔) ภวตุ สพฺพมงคลํ...

ณ. ขณะพระอาจารย์ว่า ยถา... ผู้ปฏิบัติพึงกรวดน้ำตามแบบ กะให้เสร็จพร้อมกับจบ
ยถา พอพระสงฆ์ว่า สัพพัตติโย... พึงนั่งประนมมือรับพร เมื่อจบแล้ว พึงคุกเข่ากราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง
เป็นอันเสร็จพิธีฯ

พิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมสำคัญประการหนึ่งของคฤหัสถ์ แปลว่า **การเข้าจำ** เป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางแห่งความสงบระงับ อันเป็นความสุขอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้เป็นฆราวาส จึงนิยมเอาใจใส่หาโอกาสประพฤติปฏิบัติตามควร อุโบสถของคฤหัสถ์ที่กล่าวนี้มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถอย่าง ๑ ปฏิชาครอุโบสถอย่าง ๑

อุโบสถที่รักษากันตามปกติเฉพาะวันหนึ่งคืนหนึ่ง อย่างที่อุบาสกอุบาสิการักษากันอยู่ในวันอุโบสถทุกวันนี้ เรียกว่า ปกติอุโบสถ

อุโบสถที่รักษาเป็นพิเศษกว่าปกติ คือ รักษาคราวละ ๓ วัน จัดเป็นวันรับวันหนึ่ง วันรักษาวนหนึ่ง และวันส่งวันหนึ่ง เช่น จะรักษาอุโบสถวัน ๘ คำ ต้องรับและรักษามาแต่วัน ๓ คำ ตลอดไปจนถึงสุดวัน ๙ คำ คือได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ คำนั่นเอง จึงหยุดรักษา อย่างนี้เรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถ

ทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกันเฉพาะวันที่รักษามากน้อยกว่ากันเท่านั้น และการรักษาอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ โดยแท้ก็คือสมาทานรักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด เป็นเอกัสมสมาทานมันคงอยู่ด้วยความผูกใจ จนตลอดกาลของอุโบสถที่ตนสมาทานนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สำคัญดังกล่าวแล้ว

การรักษาอุโบสถนี้ ประกอบด้วยพิธีกรรมซึ่งปฏิบัติกันมาโดยระเบียบต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. เมื่อตั้งใจจะรักษาอุโบสถวันพระใด ฟังตื่นแต่มีดก่อนรุ่งอรุณของวันนั้น พอได้เวลารุ่งอรุณของวันนั้น ฟังเตรียมตัวให้สะอาดเรียบร้อยตลอดถึงการบ้วนปากแล้วบูชาพระเปล่งวาทอธิษฐานอุโบสถด้วยตนเองก่อนว่า “**อิมํ อภฺยจุสมนฺนาคํ พุทฺธปฺพลฺลตํ อุโปสํ, อิมฺลฺล รตฺติ อิมฺลฺล ทิวสํ สมฺมเทว อภฺริกฺขิตุํ สมาทียามิ**” ความว่า “ข้าพเจ้าขอสมาทานอุโบสถพุทธบัญญัติอันประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เพื่อรักษาไว้ให้ดี มิให้ขาดมิให้ทำลายตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่ง

ในเวลา” ดังนี้ แล้วรอเวลาอยู่ด้วยอาการสงบเสีียมตามสมควรรับประทานอาหารเช้าแล้วไปสู่สมาคม
ณ วัดใดวันหนึ่ง เพื่อรับสมาทานอุโบสถศีลต่อพระสงฆ์ตามประเพณี

๒. โดยปกติวันอุโบสถนั้น เป็นวันธรรมสวนะ ภายในวัดพระสงฆ์สามเณรย่อมลง
ประชุมกันในพระอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น หลังจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว บางแห่งมีทำนุ
ตักบาตรที่วัดประจำทุกวันพระ ภิกษุสามเณรลงฉันอาหารบิณฑบาตพร้อมกันทั้งวัด เสร็จภัตตาหาร
แล้วขึ้นกุฏิทำสรีริกัจพอสสมควร แล้วลงประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งตอนสาย ประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา
ต่อหน้าอุบาสกอุบาสิกา แล้วทำวัตรเช้า พอภิกษุสามเณรทำวัตรเสร็จ อุบาสกอุบาสิกาจึงทำวัตรเช้า
ร่วมกันตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ

๓. ทำวัตรจบแล้ว หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาก็ตาม พึงคุกเข่าประนมมือประกาศ
องค์อุโบสถ ทั้งคำบาลีและคำไทย ดังนี้

คำประกาศองค์อุโบสถ

อหฺข โภญฺโต ปกฺขสฺส อญฺญมิตฺวโส เอวฺรุโป โข โภญฺโต ทิวโส, พุทฺเธน ภควตา ปญฺญตฺตสฺส
ธมฺมสฺสวณฺสฺสเจว, ตตฺตถาย อุปาสกอุปาสิกานํ อุโปสฺสสฺส จ กาโล โหติ, หนฺน มโย โภญฺโต สพุเพ
อิธ สมาคตา, ตสฺส ภควโต ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา ปุชนฺตถาย, อิมญจ รตฺติ อิมญจ ทิวสํ
อญฺจกฺสมนฺนาคตํ อุโปสํ อุปวสีสฺสามาติ, กาลปฺริจฺเจทํ กตฺวา ตํ ตํ เวรมณิ อารมฺมณํ กริตฺวา,
อวิภิจิตฺตจิตฺตา หุตฺวา สกฺกจํ อุโปสํ สฺมาทิเยยฺยาม, อิทิสํ หิ อุโปสํ สฺมปฺตฺตานํ อมฺหากํ ชีวิตํ
มานิรตฺถกํ โหตุ

คำแปล

ขอประกาศเริ่มเรื่องความที่จะสมาทานรักษาอุโบสถอันพร้อมไปด้วยองค์แปดประการ
ให้สาธุชนที่ได้ตั้งจิตสมาทานทราบทั่วกันก่อน แต่สมาทาน ณ บัดนี้ ด้วยวันนี้ เป็นวันอญฺญมิตฺวโสที่แปด
แห่งปักษ์มาถึงแล้ว ก็แหละวันเช่นนี้เป็นเวลาที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ให้
ประชุมกันฟังธรรม และเป็นการที่จะรักษาอุโบสถของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายเพื่อประโยชน์แก่การ
ฟังธรรมนั้นด้วย เชิญเถิด เราทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ พึงกำหนดกาลว่า

จะรักษาอุโบสถตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งนี้ แล้วพึงทำความเว้นโทษนั้น ๆ เป็นอารมณ์ (คือ เว้นจาก
ฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักขโมยของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ๑ เว้นจากประพฤติกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑
เว้นจากเจรจาคำที่จลลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มกินสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑
เว้นจากบริโภคอาหารตั้งแต่เวลาพระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำ
ขับร้อง และประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ แต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่บุญกุศลทั้งสิ้น และตัดทรงประดับ
ตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องประดับ เครื่องทา เครื่องย้อม ผัดผิวกายให้วิจิตรงดงาม
ต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ๑ เว้นจากนั่งนอนเหนือเตียงตั้งมุ้งที่มีเท้าสูงเกินประมาณ
และที่นั่งที่นอนใหญ่ ภายในมีนุ่นและสำลีเครื่องปูลาดที่วิจิตรด้วยเงินและทองต่าง ๆ ๑) อย่าให้มี
จิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น พึงสมาทานเอาองค์อุโบสถทั้งแปดประการโดยเคารพ เพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มี
พระภาคพุทธเจ้านั้นด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ อนึ่ง ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้เป็นอยู่รอดมาถึงวัน
อุโบสถเช่นนี้จึงอย่าได้ล่วงไปเสียเปล่าจากประโยชน์เลย

หมายเหตุ :- คำประกาศนี้สำหรับวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ ทั้งข้างขึ้น
และข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนบาลีเฉพาะคำที่ขีดเส้นได้ว่า **ปณณรสีทิวโส**
และเปลี่ยนคำไทยที่ขีดเส้นได้เป็นว่า “วันปณณรสีดิลิที่ลิลิห่า” ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ
เปลี่ยนบาลีตรงนั้นว่า **จาตุททสีทิวโส** และเปลี่ยนคำไทยแห่งเดียวกันว่า “วันจาตุททสี
ดิลิที่ลิลิ” สำหรับคำไทยภายในวงเล็บ จะว่าด้วยก็ได้ ไม่ว่าด้วยก็ได้

๔. เมื่อหัวหน้าประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสกอุบาสิกา
ทุกคน พึงนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน ว่าดังนี้

มยฺ ภนฺเต, ติสฺรณฺณ สห,

อญฺจุสฺมณฺณาคตฺ, อุโปสถํ ยาจาม (ว่า ๓ จบ)

ต่อนี้ คอยตั้งใจรับสรณคมน์และศีลโดยเคารพ คือ ประณมมือ

๕. พึงว่าตามคำสั่งที่พระสงฆ์บอกเป็นตอน ๆ ไป คือ

นโม...๓ (จบ)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯลฯ

ตติยมฺปิ สรณํ สรณํ คจฺฉามิ

เมื่อพระสงฆ์ว่า “ติสรณคณํ นิฏฺฐิตํ” พึงรับพร้อมกันว่า “อาม ภนฺเต” แล้วท่านจะให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุดดังต่อไปนี้

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๒) อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๓) อพฺรหฺมจริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๔) มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๕) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๖) วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๗) นจฺเจตฺวาทิตฺตวิสุทฺทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

(๘) อุจฺจาसनมหาสยนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

อิมํ อฏฺฐจกฺสมนฺนาคตํ, พุทฺธปฺลยตฺตํ อุโปสถํ, อิมญฺจ รตฺตี อิมญฺจ ทิวสํ, สมฺมเทว อภิรฺกฺขิตุํ สมาธิยามิ.

หยุดรับเพียงเท่านั้นในการให้ศีลอุโบสถนี้ตลอดถึงคำสมาทานท้ายศีล บางวัดให้เฉพาะคำบาลีมิได้แปลให้ บางวัดให้คำแปลด้วย ทั้งนี้ สุดแต่นิยมอย่างใดตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วยก็พึงว่าตามเป็นข้อ ๆ และคำ ๆ ไปจนจบ ต่อนี้พระสงฆ์จะว่า “อิมานิ อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ อุโปสทวเสน มนสิกริตฺวา, สาธุกํ อปฺปมาเทน รกฺขิตพฺพานิ” พึงรับพร้อมกันเมื่อท่านกล่าวจบคำนี้ว่า “อาม ภนฺเต” แล้วพระสงฆ์จะว่าอาณิสสศีลต่อไป ดังนี้

สีเลน สุคฺติ ยนฺติ

สีเลน โภคสมฺปทา

สีเลน นิพฺพุติ ยนฺติ

ตสฺมา สีลํ วิโสธเย ฯ

พอท่านว่าจบ พึงกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ต่อนี้นั่งราบพับเพียบประนมมือฟังธรรม ซึ่งท่านได้แสดงต่อไป

๖. เมื่อพระแสดงธรรมจบแล้ว ทุกคนพึงให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน ดังนี้

สารุ สารุ สารุ

อหิ พุทธญจ ฐมมญจ

สงฆญจ สรณิ คโต

อุปาสกตฺ เทเสสิ

ภิกขุสงฆสฺส สมมุขา

เอตํ เม สรณิ เขมํ

เอตํ สรณมุตฺตมํ

เอตํ สรณมคฺคม

สพฺพทฺทฺชา ปมฺจุเย

ยถาพลํ จเรยฺยาหิ

สมฺมาสมฺพุทฺทสาสนํ

ทฺทฺขนิสฺสรณสฺเสว

ภาคิ อสฺสํ อนาคเต ฯ

หมายเหตุ :- คำสวดประกาศข้างต้นนี้ ถ้าผู้กล่าวเป็นผู้หญิง พึงเปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้ ดังนี้

คโต เปลี่ยนเป็นว่า คตา

อุปาสกตฺ เปลี่ยนเป็นว่า อุปาสิกตฺ

ภาคิ อสฺสํ เปลี่ยนเป็นว่า ภาคินิสฺสํ

นอกนั้นว่าเหมือนกัน

เมื่อสวดประกาศนี้จบแล้ว พึงกราบพร้อมกันอีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้าเพียงเท่านี้

๗. ต่อนี้ผู้รักษาอุโบสถพึงรออยู่ที่วัด ด้วยการนั่งสนทนาธรรมกันบ้าง ภาวนากัมมัฏฐานตามสัปปายะของตนบ้าง หรือจะท่องสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรม ถึงเวลาพึงรับประทานอาหารเพลาให้เสร็จทันกาลก่อนเที่ยง เสร็จแล้วจะพักผ่อนหรือปฏิบัติอะไรที่ปราศจากโทษก็แล้วแต่อัธยาศัย พอได้เวลาบ่ายหรือเย็นจนค่ำ พึงประชุมกันทำวัตรค่ำตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ในภาคบ่ายจนถึงเย็นนี้ บางแห่งทางวัดจัดให้มีเทศน์โปรดอีกกัณฑ์หนึ่ง ถ้ามีเทศน์พระผู้เทศก์จะลงมาเทศน์เมื่อจบทำวัตรตอนนี ห้วนหน้าพึงนั่งคุกเข่ากราบพระ ๓ ครั้ง แล้วกล่าวอาราธนาธรรมพิเศษ โดยเฉพาะ ว่าดังนี้

จาตุทฺทสี ปณฺณรสี

ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี

กาลา พุทฺเธน ปณฺณตฺตา

สทฺธมฺมสฺสวนสฺสึเม

อฏฺฐมี โข อยนฺทานิ

สมฺปตฺตา อภิลกฺขิตา

เตนํ ปริสา ฐมํ

โสตุํ อิธ สมากตา

สารุ อโยโย ภิกฺขุสงฺฆโม

กโรตุ ฐมฺมเทสนํ

อยญฺจ ปริสา สพฺพา

อฏฺฐิกิตฺวา สฺมณฺดา ตฺนฺติ ฯ

หมายเหตุ :- คาลาอาราธนาธรรมนี้ใช้เฉพาะวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้เป็นว่า “ปณฺณรสี” ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ เปลี่ยนคำนั้นเป็นว่า “จาตุทฺทสี” นอกนั้นเหมือนกัน

๘. เมื่ออาราธนาจบแล้ว พระจะขึ้นแสดงธรรม ฟังนั่งฟังธรรมโดยเคารพอย่างพิริยตมเข้า พอเทศน์จบ ทุกคนฟังให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน อย่างเดียวกับที่ท้ายเทศน์ในภาคเช้า และสวดประกาศต่อท้ายติดต่อกันไปอีกว่า

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
 พุทฺเธ กุณฺหมํ ปกตํ มยา ยํ
 พุทฺโธ ปฏิกุณฺณหตุ อจฺจยณฺตํ
 กาลนฺตเร สํวริตฺตํ ว พุทฺเธฯ
 กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
 ฐมฺเม กุณฺหมํ ปกตํ มยา ยํ
 ฐมฺโม ปฏิกุณฺณหตุ อจฺจยณฺตํ
 กาลนฺตเร สํวริตฺตํ ว ฐมฺเมฯ
 กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
 สงฺฆเ กุณฺหมํ ปกตํ มยา ยํ
 สงฺฆो ปฏิกุณฺณหตุ อจฺจยณฺตํ
 กาลนฺตเร สํวริตฺตํ ว สงฺฆเฯ

๙. ถ้าไม่มีเทศน์กัณฑ์เย็นนี้ พอทำวัตรจบ ผู้ประสงค์จะกลับไปพักผ่อนที่บ้าน ฟังขึ้นไปลาหัวหน้าสงฆ์บนกุฏิ หรือหัวหน้าสงฆ์จะลงมารับลาในที่ประชุม ก็แล้วแต่ธรรมเนียมของวัดนั้น ๆ ส่วนผู้ประสงค์จะค้างที่วัดไม่กลับบ้านก็ไม่ต้องลา แต่ถ้ามีเทศน์ด้วยดังกล่าว ผู้จะกลับบ้านพึงบอกต่อพระผู้เทศน์ เมื่อสวดประกาศตอนท้ายเทศน์จบลงแล้วได้ทันที คำลากลับบ้าน ฟังว่า ดังนี้

หนุทฺทานิ มยํ ภนฺเต, อาปฺจุฉาม
 พหุกิจฺจา มยํ พหุภริยา.

พระสงฆ์ผู้รับลา จะเป็นในที่ประชุมฟังเทศน์หรือบนกุฏิก็ตาม ฟังกล่าวคำว่า “ยสฺสทานิ ตุมฺहे กาลํ มลฺลยถ” ผู้ลาพึงรับคำพร้อมกันว่า “สาธุ ภนฺเต” แล้วกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีฯ

พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนนิยมประกอบพิธีกรรมมีการบูชาเป็นต้น เพื่อระลึกคุณพระรัตนตรัยเป็นพิเศษ แต่เดิมกำหนดไว้ ๓ วัน คือ วันวิสาขบูชา วันอัฐมิมบูชา วันมาฆบูชา ภายหลังเพิ่มวันอาสาฬหบูชาเข้าอีกวันหนึ่งรวมเป็น ๔ วัน

๑. วันวิสาขบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๖ แต่ในปีที่มีอธิกมาสเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญเดือน ๗ วันนี้นิยมว่าเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ คล้ายวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ซึ่งสามกาลสามสมัยของพระพุทธองค์ตกในวันเพ็ญเดือนวิสาขะทั้งนั้น เหตุนี้พุทธศาสนิกชนจึงนิยมทำการบูชาเป็นพิเศษในเมื่อวันเช่นนี้เวียนมาถึงทุก ๆ ปี

๒. วันอัฐมิมบูชา คือ วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ หรือปีใดมีอธิกมาสปีนั้นเลื่อนไปเดือน ๗ นับถัดจากวันวิสาขบูชาไป ๗ วัน เป็นวันคล้ายวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระที่เมืองกุสินารา เป็นวันสำคัญที่ระลึกถึงพระพุทธองค์อีกวันหนึ่ง เหตุนี้ เมื่อถึงวันเช่นนี้ทุก ๆ ปี พุทธบริษัทจึงนิยมทำการบูชาพิเศษอีกวันหนึ่ง

๓. วันมาฆบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๓ ถ้าปีใดมีอธิกมาส ปีนั้นเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญเดือน ๔ วันนี้นิยมว่าคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นครั้งแรกและครั้งเดียวเท่านั้น ในท่ามกลางพระอรหันต์สงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันต์ชีณาสพ มาประชุมพร้อมกันโดยบังเอิญมิได้มีการนัดหมายกันมา ในปีแรกที่พระองค์ตรัสรู้ และเริ่มประกาศพระศาสนาแล้ว เป็นเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ครั้งเดียว และครั้งนั้นพระองค์ก็ทรงวางหลักการของพระศาสนาในท่ามกลางสงฆ์นั้น ซึ่งเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ การประชุมในวันนั้นเรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต** เพราะเป็นการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ คือ (๑) ภิกษุสงฆ์ที่มาประชุมจำนวน ๑,๒๕๐ องค์ เป็นจำนวนที่พระองค์ได้ในการมาประกาศพระศาสนาในกรุงราชคฤห์ เป็นครั้งแรก และปีแรกที่ตรัสรู้ ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ชีณาสพ (๒) ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ ผู้อุปสมบทมาแต่สำนักพระพุทธองค์ (๓) ท่านเหล่านั้นไม่มีใครเชื่อเชิญ บังเอิญใจตรงกันมาประชุมในเวลาเดียวกันโดยลำพังตนเอง และ (๔) วันที่ประชุมวันนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะด้วย เพราะวันนี้มีความสำคัญดังกล่าวนี ภายหลังจึงเกิดนิยมนำการบูชาพระรัตนตรัยเป็นพิเศษในวันนี้

๔. วันอาสาฬหบูชา คือ วันเพ็ญเดือน ๘ ก่อนวันเข้าปฐมพรรษา ๑ วัน เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ เทศน์กัณฑ์แรก ชื่อ **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** โปรดพระปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในปีแรกที่ตรัสรู้ใหม่ และเพราะผลของพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ เป็นเหตุให้ท่านพระโกณฑัญญะในจำนวนพระปัญจวัคคีย์ ได้ธรรมจักขุดวงตาเห็นธรรม ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์เป็นพระอริยสงฆ์องค์แรก วันนี้จึงเป็นวันเกิดขึ้นแห่งสังฆรัตนะอีกโสดหนึ่งด้วย เหตุนี้วันนี้จึงนับเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งและเกิดนิยมทำกรรพชาพิเศษในเมื่อถึงวันเช่นนี้ทุก ๆ ปีเพิ่มขึ้นอีก

การบูชาพิเศษในวันสำคัญทั้ง ๔ นี้ ก็คือ การเวียนเทียน นอกเหนือไปจากประชุมทำวัตรสวดมนต์และฟังเทศน์ตามปกติในวันนั้น การเวียนเทียนนี้ คือ การที่พุทธบริษัทถือดอกไม้รูปเทียนจุดประนมมือ เดินเวียนขวา ที่เรียกว่า ประทักษิณรอบปูชนียวัตถุในวัด หรือในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ๓ รอบ ส่งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยในขณะที่เดินเวียน เสร็จแล้วนำดอกไม้รูปเทียนนั้นไปบูชาปูชนียวัตถุที่เวียนนั้น เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงด้วยเครื่องสักการบูชาในการนี้มีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

ระเบียบพิธี

พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทั้ง ๔ วัน มีระเบียบปฏิบัติเหมือนกันตลอด ต่างกันแต่คำบูชา ก่อนเวียนเทียน ซึ่งมีกำหนดใช้เฉพาะวันนั้น ๆ แต่ละวันเท่านั้น เมื่อถึงกำหนดวันสำคัญนั้น ๆ ให้ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกันทั้งชาววัดและชาวบ้าน และบอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วยว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่ายหรือค่ำก็ได้ แล้วแต่สะดวก

ถึงเวลากำหนด ทางวัดตีระฆังสัญญาณให้พุทธบริษัท ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกและอุบาสิกาประชุมพร้อมกัน ที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้า ถัดไปสามเณร ทำยสุตอุบาสกอุบาสิกาจะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิง หรือปล่อยให้คละกันตามอัธยาศัยก็ได้แต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้รูปเทียนตามแต่จะหาได้และศรัทธาของตนควรกะขนาดของเทียนให้จุดเดินได้จนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่หมดเสียในระหว่างเดิน

เมื่อพร้อมกันแล้ว หัวหน้าสงฆ์จุดเทียนและรูป ทุกคนจุดของตนตาม เสร็จแล้วถือดอกไม้
รูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือหันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่เวียนนั้น หัวหน้าสงฆ์นำว่า นโม... พร้อมกัน
๓ จบ ต่อนั้นนำว่าคำถวายดอกไม้รูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ตามแบบที่กำหนดไว้สำหรับวันนั้น ๆ
เป็นคำ ๆ เฉพาะบาลีเท่านั้น (ถ้ามีโอกาสและเห็นสมควรจะว่าคำแปลด้วยก็ได้) ทุกคนทั้งบรรพชิต
และคฤหัสถ์ว่าตามจนจบ

ต่อนั้น หัวหน้าสงฆ์เดินนำแถวด้วยอาการประนมมือถือดอกไม้รูปเทียนนั้น ไปทางขวามือ
ของสถานที่ที่เวียน คือ เดินเวียนไปทางที่มือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้น พึงตั้งใจระลึกถึง
พระพุทธคุณ โดยนัยบท **อิติปิ โส ภควา ฯลฯ** รอบที่สองระลึกถึงพระธรรมคุณ โดยนัยบท
สุวากขาโต ภควตา ธมโม ฯลฯ และรอบที่สามระลึกถึงพระสังฆคุณ โดยนัยบท **สุปฏิปันโน ภควโต
สาวกสงโฆ ฯลฯ** ครบ ๓ รอบ แล้วนำดอกไม้รูปเทียนไปปักบูชาตามที่เตรียมไว้ ต่อนั้นจึงเข้าไป
ประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถหรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนด เริ่มทำวัตรค่ำ
และสวดมนต์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะธรรมดา เสร็จแล้วมีเทศน์พิเศษ
แสดงเรื่องพระพุทธประวัติและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญนั้น ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธี

หมวดที่ ๒ บุญพิธี

บุญพิธี ได้แก่ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวของพุทธศาสนิกชน เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทยทั่วไป ส่วนมากทำกันเกี่ยวกับเรื่องฉลองบ้าง เรื่องต้องการสิริมงคลบ้าง เรื่องตายบ้าง ในเรื่องเหล่านี้นิยมทำบุญทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญเลี้ยงพระและตักบาตร เป็นต้น เพราะประเพณีนิยมดังนี้ จึงเกิดมีพิธีกรรมที่จะต้องปฏิบัติขึ้นและถือสืบ ๆ กันมาแต่โบราณกาล ฉะนั้นในเรื่องพิธีทำบุญ หรือเรียกว่า บุญพิธี จึงเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะนำมากล่าวในหมวดนี้ โดยแยกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ทำบุญงานมงคล

๒. ทำบุญงานอวมงคล

แต่ละประเภทมีความมุ่งหมายและเหตุผล ตลอดถึงระเบียบปฏิบัติพิธีแตกต่างกันออกไป เป็นกรณี ๆ อีกหลายอย่าง ดังจะนำมาชี้แจงแต่เพียงที่สำคัญ ๆ ให้เข้าใจต่อไป

พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระ ตามปกติที่ทำกัน มักนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในสถานที่ที่ประกอบพิธีในตอนเย็น เรียกกันอย่างสามัญว่า สวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นเวลาเช้า (บางกรณีเวลาเพล) ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์เมื่อเย็นวานนั้น เรียกกันว่า เลี้ยงพระเช้า (เลี้ยงพระเพล) หรือฉันเช้า (ฉันเพล) และในคราวเดียวกันก็มีการตักบาตรด้วย บางคนมีเวลาน้อย ย่นเวลามาทำพร้อมกันในวันเดียวในตอนเช้าหรือตอนเพลตามความสะดวก โดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ก่อน จบแล้วถวายภัตตาหารให้เสร็จสิ้นในเวลาเดียวกัน อย่างนี้ก็เรียกว่า ทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระนี้ นิยมทั้งในงานมงคลและงานอวมงคลทั่วไป ที่เรียกว่า ทำบุญงานมงคลนั้น ได้แก่ การทำบุญเลี้ยงพระดังกล่าว เพื่อความสุขความเจริญแก่จิตใจโดยปราศจากเหตุที่ตี เป็นมูลเกี่ยวกับฉลองความสำเร็จในชีวิต เช่น ฉลองพระบวชใหม่ เป็นต้น หรือเกี่ยวกับการริเริ่มชีวิตใหม่

เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามปรารถนาด้วยดีตลอดไป เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญแต่งงาน หรือเรียกว่ามงคลสมรส เป็นต้น ส่วนที่เรียกว่า ทำบุญงานอวมงคล ได้แก่ การทำบุญเลี้ยงพระเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขโดยปรารถนาเหตุไม่ผู้ดี เนื่องจากการตายขึ้นในวงญาติหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในครอบครัว จัดการทำบุญขึ้น เพื่อให้สำเร็จเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อเป็นมิ่งขวัญญาติๆ แก่ผู้ที่ยังอยู่งานทำบุญโดยปรารถนาเหตุนี้ เรียกว่า ทำบุญงานอวมงคล

การทำบุญทั้ง ๒ ประเภทนี้ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติมี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายทายก ทายิกาผู้ประกอบด้วยต้องการบุญ เรียกว่า ฝ่ายเจ้าภาพ ๑ ฝ่ายปฏิบัติหาผู้รับทานและประกอบพิธีกรรมตามความประสงค์ของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ เรียกว่า ฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑ ทั้งสองฝ่ายนี้มีระเบียบปฏิบัติพิธี กำหนดไว้เพื่อความเรียบร้อยโดยเหมาะสมแต่ละประเภทของงาน เป็นขนบประเพณีสืบมาดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ทำบุญงานมงคล

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานมงคลต่าง ๆ นั้น ในที่นี้เรียกว่า “เจ้าภาพ” เบื้องต้นจะต้องเตรียมกิจการต่าง ๆ ที่ควรทำก่อน ดังนี้

- ก. อาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์
- ข. เตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา
- ค. ตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี
- ฅ. วงด้ายสายสิญจน์
- ง. เชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา
- จ. ปลูกดอกอาสนะสำหรับพระสงฆ์
- ฉ. เตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ตามควรแก่ฐานะ
- ช. ตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์

เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้วตามเวลากำหนด จะต้องปฏิบัติกรณียกิจดังต่อไปนี้

- ก. คอยล้างเท้าพระสงฆ์และเช็ดด้วย (ปัจจุบันพระสงฆ์สวมรองเท้าและเท้าไม่สกปรกจึงไม่ต้องล้างเท้าก็ได้)

- ข. ประเคนเครื่องรับรองที่จัดไว้
- ค. ได้เวลาแล้ว จุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชา บูชาพระแล้วกราบนมัสการ ๓ ครั้ง
- ฅ. อาราธนาศีลและรับศีล
- ง. ต่อจากรับศีล อาราธนาพระปริตร เสร็จแล้วไหว้หรือกราบ แล้วแต่กรณี
- จ. นั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อจบแล้ว ถวายน้ำร้อนหรือเครื่องดื่มอันควรแก่สมณะ แล้วแต่จะจัด

ในการปฏิบัติพิธีตามหน้าที่ที่กล่าวนี้ มีข้อที่ควรจะเข้าใจ คือ

๑. เรื่อง การอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ นิยมไม่กำหนดจำนวนข้างมาก แต่นิยมกำหนดข้างน้อยไว้โดยเกณฑ์ คือ ไม่ต่ำกว่า ๕ รูป เกิน ๕ ไปก็เป็น ๗ หรือ ๙ ข้อน่าสังเกตก็คือ ไม่นิยมตั้งพระสงฆ์จำนวนคู่ เพราะถือเหมือนอย่างว่า การทำบุญครั้งนี้มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานแบบเดียวกับครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏตามบาลีว่า **พุทธปมุโข ภิกขุสงฺโฆ** พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข โดยตั้งพระพุทธรูปไว้ข้างหน้าแล้วพระสงฆ์นับจำนวนรวมกับพระสงฆ์เป็นคู่ เว้นแต่ในงานมงคลสมรส มักนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคู่ จุดม่งหมาย คือ แบ่งให้ฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวนิมนต์พระมาจำนวนเท่า ๆ กัน เมื่อมารวมกันจึงเป็นจำนวนคู่ แต่ในพิธีหลวงในปัจจุบันนี้ มักอาราธนาพระสงฆ์เป็นจำนวนคู่ เช่น ๑๐ รูป เป็นต้น

๒. เรื่อง เตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา ที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชาในงานพิธีต่าง ๆ นั้น นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “โต๊ะบูชา” สิ่งสำคัญของโต๊ะบูชาประกอบด้วยโต๊ะรอง ๑ เครื่องบูชา ๑ โต๊ะรองเป็นที่รองรับพระพุทธรูปและเครื่องบูชา ปัจจุบันนี้นิยมใช้กันทั่วไปเป็นโต๊ะหมู่ซึ่งสร้างไว้โดยเฉพาะ เรียกกันว่า โต๊ะหมู่บูชา มีเป็นหมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ หมายความว่า หมู่หนึ่ง ๆ ประกอบด้วย โต๊ะ ๕ ตัว ๗ ตัว และ ๙ ตัว ก็เรียกว่าหมู่ เท่านั้นเท่านั้น ถ้าในที่ที่หาโต๊ะหมู่ไม่ได้ จะใช้โต๊ะอะไรที่สมควร ซึ่งไม่สูงหรือต่ำเกินไปนักจัดเป็นโต๊ะบูชาในพิธีก็ได้ โต๊ะหรือตั่งนั้นต้องใช้ผ้าขาวปูพื้นก่อน ถ้าหาผ้าขาวไม่ได้จำเป็นจะใช้ผ้าสีต้องเป็นผ้าสะอาดและยังมิได้ใช้การอย่างอื่นมาเป็นเหมาะที่สุดผ้าอะไรก็ตามถ้าแสดงลักษณะชัดว่าเป็นผ้าปูแล้ว ไม่สมควรอย่างยิ่ง

การตั้งโต๊ะบูชานี้มีหลักว่า ต้องตั้งหันหน้าโต๊ะออกทางเดียวกับพระสงฆ์ คือให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์ออกทางเดียวกับพระสงฆ์นั่นเอง ด้วยมุ่งหมายให้พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประธาน เว้นแต่จำเป็นเกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งจะต้องให้พระสงฆ์นั่งมีเบื้องซ้ายอยู่ทางพระพุทธรูปแล้วจึงต้องตั้ง

โตะบูชาหันหน้ามาทางพระสงฆ์ให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์หาพระสงฆ์ เป็นอันไม่ต้องเข้าแถวกับพระสงฆ์ สำหรับเรื่องทิศทางที่จะประดิษฐานพระพุทธรูปนั้น มักจะให้ผืนพระพักตร์ไปสู่ทิศเหนือ ด้วยถือว่าพระพุทธรูปเจ้าเป็นโลกอุดร มิฉะนั้นก็ให้หันไปทางทิศตะวันออก ด้วยถือว่าเป็นทิศพระ (ในวันตรัสรู้ พระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งผืนพระพักตร์ไปทางตะวันออก) เป็นพื้น แต่เรื่องนี้เห็นว่าไม่จำเป็นต้องจำกัดเช่นนั้น จะให้ผืนพระพักตร์ไปทิศใด ๆ ก็ไม่เกิดโทษและไม่มีข้อห้าม เป็นอันแล้วแต่สถานที่ จะอำนวยความสะดวกให้ประดิษฐานได้เหมาะสมก็พึงทำได้ทั้งนั้น

สำหรับการตั้งเครื่องบูชา นั้น ต้องแล้วแต่โตะที่ตั้ง ถ้าเป็นโตะเดี่ยวที่ใช้ตั้งหรือโตะตัวเดียว ตั้งแทนโตะหมู่ เครื่องบูชาควรมีแจกันประดับดอกไม้ ๑ คู่ ตั้ง ๒ ข้าง พระพุทธรูปไม่ชิดหรือห่างจนเกินไป ถัดมาแถวหน้าพระพุทธรูป ตั้งกระถางรูปทรงหน้าพระพุทธรูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ ตั้งตรงกับแจกัน เพียงเท่านั้นก็สำเร็จรูปเป็นโตะบูชาพอสมควร

สำหรับโตะหมู่จะแสดงการตั้งโตะหมู่ ๗ เป็นตัวอย่าง ดังนี้

หลักโตะหมู่ ๗ มีอยู่ ๒ ใช้แจกัน ๒ คู่ คู่ ๑ ตั้งบนโตะกลางที่ตั้งพระพุทธรูป ชิดด้านหลัง ๒ ข้าง พระพุทธรูปอยู่ตรงมุมทั้ง ๒ ด้านหลัง อีกคู่ ๑ ตั้งบนโตะข้างตัวละ ๑ ชิดมุมนอกด้านหลัง ถือหลักว่าแจกันเป็นพนักหลังสุด จะตั้งล้ำมาข้างหน้าไม่ควร พานดอกไม้ ๕ พาน ตั้งกลางโตะทุกโตะ เว้นโตะกลางแถวหน้าซึ่งตั้งกระถางรูป เชิงเทียน ๕ คู่ ตั้งที่โตะข้างซ้ายและขวามือโตะละ ๑ ที่มุมหน้าตรงข้ามกับแจกัน รวม ๒ ซีก ๒ คู่ ตรงกลางตั้งแต่โตะพระพุทธรูปลงมา ๓ ตัว ตั้งตัวละคู่ที่มุมโตะทั้ง ๒ ด้านหน้า รวมอีก ๓ คู่ สำหรับคู่ที่อยู่บนโตะที่ตั้ง พระพุทธรูปนั้นก็จำเป็น เช่นบังพระพุทธรูปหรือชิดพระพุทธรูปเกินไป จะตัดออกเสียคู่หนึ่งก็ได้ แม้โตะหมู่อื่นนอกจากหมู่ ๗ ที่กล่าวนี้ ก็ถือหลักการตั้งเช่นเดียวกัน

๓. เรื่อง ตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี นิยมให้สะอาดเรียบร้อยเป็นสำคัญ เพราะเป็นการทำบุญ ต้องการสิริมงคล และออกแขกด้วยความสะอาดเรียบร้อยทุกอย่าง เป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง ถ้าได้เพิ่มการตกแต่งเพื่อความสวยงามขึ้นอีก ก็เป็นการดียิ่ง ทั้งนี้สุดแต่ฐานะและกำลังของตนเป็นสำคัญ

๔. เรื่อง วงด้ายสายสิญจน์ คำว่า สิญจน์ แปลว่า การรดน้ำ คือ การรดน้ำด้วยพิธีสืบเนื่องมาแต่พิธีพราหมณ์ เดิม “สาย” เข้าข้างหน้า เป็น สายสิญจน์ กลายเป็นวัตถุชนิดหนึ่งที่น่ามาใช้ในการงานมงคลต่าง ๆ สายสิญจน์ ได้แก่ สายที่ทำด้วยด้ายดิบ โดยวิธีจับเส้นด้ายในเช็ดเส้นเดียว จับออกครั้งแรกเป็น ๓ เส้น ม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้สายใหญ่ ก็จับอีกครั้งหนึ่งจะกลายเป็น ๔ เส้น ในงาน

มงคลทุกประเภท นิยมใช้สายสิญจน์ ๙ เส้น เพราะกล่าวกันว่าสายสิญจน์ ๓ เส้น สำหรับใช้ในพิธี เบิกโลงผี จะนำมาใช้ในพิธีงานมงคลไม่เหมาะสม ถ้าเพ่ง

การวงสายสิญจน์ มีเกณฑ์ลืออยู่ว่า ถ้าเป็นบ้านมีรั้วรอบให้วงรอบรั้ว ถ้าไม่มีรั้วรอบหรือ มีแต่กว้างเกินไป หรือมีอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับพิธีอยู่ร่วมในรั้วด้วยก็ให้วงเฉพาะ อาคารพิธีโดยรอบ ถ้าเจ้าภาพไม่ต้องการวงสายสิญจน์รอบรั้วบ้านหรือรอบอาคารที่ตนประกอบพิธีทำบุญ จะวงสายสิญจน์ฐานพระพุทธรูปบนโต๊ะบูชาเท่านั้น แล้วโยงมาที่ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์ก็ได้ การโยง สายสิญจน์จากฐานพระพุทธรูปมายังภาชนะน้ำมนต์ ควรโยงหลบเพื่อไม่ให้ต้องข้ามสายสิญจน์ ในเวลาจุดรูปเทียน เมื่อวงที่ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์แล้ว พึงวางกลุ่มด้ายสายสิญจน์ไว้บนพานสำหรับ รองสายสิญจน์ ซึ่งอยู่ทางหัวอาสน์สงฆ์ใกล้ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์ การวงสายสิญจน์ถือหลัก วงจากซ้ายไปขวาของสถานที่หรือวัตถุ มีข้อที่ลือเป็นเรื่องราวระว่างอยู่อย่างหนึ่ง คือ ในขณะที่วง สายสิญจน์ อย่าให้สายสิญจน์ขาด

อนึ่ง สายสิญจน์ที่วงพระพุทธรูปแล้วนี้จะข้ามกรายมิได้เพราะถ้าข้ามกรายแล้ว เท่ากับข้าม พระพุทธรูป เป็นการแสดงความไม่เคารพต่อพระพุทธรูปทีเดียว หากมีความจำเป็นที่จะต้องผ่าน สายสิญจน์ ก็ต้องลอดมือหรือก้มศีรษะลอดภายใต้สายสิญจน์ผ่านไป

๕. เรื่อง เชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา เป็นกิจที่พึงทำเมื่อใกล้จะถึงกำหนดเวลา ประกอบพิธี พระพุทธรูปนั้นจะเป็นพระปางอะไรก็ได้แล้วแต่จะหาได้ ขอให้พระพุทธรูปเท่านั้น ไม่ใช่พระเครื่องซึ่งเล็กมากไม่เหมาะแก่พิธี พระพุทธรูปถ้าไม่เหมาะสมประดับ เช่น พวงมาลัยหรือดอกไม้ เป็นต้น ควรให้องค์พระเด่นเป็นสำคัญ เว้นแต่ที่ฐานพระจะใช้พวงมาลัยวงรอบฐานกลับดูงามดี ไม่มีข้อห้าม ดอกไม้บูชามิระเบียบจัดตั้งกล่าวแล้วในเรื่องตั้งเครื่องบูชา ก่อนที่จะยกพระพุทธรูปจาก ที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งก็ดี ในขณะที่วางพระพุทธรูปลง ณ ที่บูชาก็ดี ควรจะน้อมไหว้ก่อนยก หรือน้อมไหว้ ในเมื่อวางลงแล้ว เป็นอย่างน้อย ถ้าถึงกราบได้เป็นงดงาม

๖. เรื่อง ปลูกตาสนะสำหรับพระสงฆ์ นิยมใช้กันอยู่ ๒ วิธี คือ ยกพื้นอาสน์สงฆ์ให้สูงขึ้น โดยใช้เตียงหรือม้าวางต่อกันเข้าให้ยาวพอแก่จำนวนสงฆ์ อีกวิธีหนึ่ง ปลูกตาสนะบนพื้นธรรมดา อาสน์สงฆ์ชนิดยกพื้นนิยมใช้ผ้าขาวปลูกตา จะมีผ้านิสิตนะ (ผ้าปูนั่ง) ปูอีกชั้นหนึ่งหรือไม่ก็ได้ โดยเฉพาะ อาสน์สงฆ์ยกพื้นนี้ มักจัดในสถานที่ที่ฝ่ายเจ้าภาพนั่งเก้าอี้กัน ส่วนอาสนะชนิดที่ปลูกตาบนพื้นธรรมดา จะใช้เสื่อหรือพรมหรือผ้าที่สมควรปูที่สุดแต่จะมีหรือหาได้ ข้อที่ควรระวัง คือ อย่าให้อาสนะพระสงฆ์

กับอาสนะของคฤหัสถ์ฝ่ายเจ้าภาพเป็นอันเดียวกัน ควรปลูกตักให้แยกจากกัน ถ้าจำเป็นแยกไม่ได้โดย
ปลูกเลื้อหรือพรมไว้เต็มห้อง สำหรับอาสนะพระสงฆ์ ควรจัดปลูกทับเลื้อหรือพรมนั้นอีกชั้นหนึ่งจึงจะเหมาะ

๑. เรื่อง เตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ ตามแบบและประเพณี ก็มีหมากพลู บุหรี่ น้ำร้อน
น้ำเย็น และกระโถน การวางเครื่องรับรองเหล่านี้มีหลักว่า ต้องวางทางด้านขวามือของพระ ระหว่าง
รูปหนึ่งกับอีกรูปหนึ่งที่นั่งเรียงกัน ด้านขวามือของรูปใดก็เป็นเครื่องรับรองของรูปนั้น การวางไว้วาง
กระโถนข้างในสุด เพราะเป็นสิ่งที่ต้องประเคน ถัดออกมาภาชนะน้ำเย็น ออกมาอีกเป็นภาชนะ
ใส่หมากพลูบุหรี่ ซึ่งรวมอยู่ในที่เดียวกัน เมื่อพระสงฆ์นั่งก็ประเคนตั้งแต่ข้างในออกมาหาข้างนอก คือ
น้ำเย็น แล้วหมากพลูบุหรี่ ส่วนน้ำร้อนจัดประเคนภายหลัง ไม่ต้องตั้งประจำที่เหมือนอย่างเครื่อง
ดังกล่าวแล้ว เครื่องรับรองดังกล่าวนี้ ถ้าจำกัด จะจัดรับรอง ๒ รูป ต่อ ๑ ที่ก็ได้และให้จัดวางตามลำดับ
ในระหว่างรูปที่ต้องการให้ใช้ร่วมกัน

๒. เรื่อง ตั้งภาชนะสำหรับทำนํ้ามนต์ ควรเตรียมภาชนะเป็นประการแรก ถ้าไม่มีครอบนํ้ามนต์
ซึ่งเป็นของสำหรับใส่นํ้ามนต์โดยเฉพาะ จะใช้บาตรของพระหรือขันนํ้าพานรองแทนก็ได้ แต่ขันต้องไม่ใช่
ขันเงินหรือทองคำ เพราะเงินและทองเป็นวัตถุอนามาสไม่ควรแก่การจับต้องของพระ ต่อไปก็หานํ้า
สะอาดใส่ในภาชนะ ห้ามไม่ให้ใช้นํ้าฝนทั้งนี้ เห็นจะเป็นด้วยถือว่า นํ้าที่จะศักดิ์สิทธิ์ขึ้นได้ต้องมาจากธรณี
ส่วนนํ้าฝนมาจากอากาศจึงไม่นิยม นํ้าที่ใส่ควรใส่แต่เพียงค่อนภาชนะเท่านั้น ควรหาใบเงินใบทอง
ใส่ลงไปด้วยแต่เพียงสังเขปเล็กน้อย (ถ้าหาไม่ได้ จะใช้ดอกบัวใส่แทนก็ได้ แต่ดอกไม้อื่นไม่ควร)
ต้องมีเทียนนํ้ามนต์อีกหนึ่งเล่ม ควรเป็นเทียนขี้ผึ้งแท่งขนาดหนัก ๑ บาทเป็นอย่างต่ำ ติดที่ปากบาตร
หรือขอบขัน หรือบนยอดจุฬาครอบนํ้ามนต์ไม่ต้องจุด แล้วนำไปวางไว้หน้าโต๊ะบูชาให้ค่อนมาทาง
อาสนะพระสงฆ์ ใกล้กับรูปที่เป็นหัวหน้าเพื่อหัวหน้าจะได้หยดเทียนทำนํ้ามนต์ในขณะสวดมนต์ได้สะดวก

๓. เรื่อง จุดเทียนรูปที่โต๊ะบูชา เจ้าภาพควรจุดเอง ไม่ควรให้คนอื่นจุดแทน เพราะเป็น
การนํ้าสการพระอันเป็นกิจเบื้องต้นของบุญ การจุดควรจุดเทียนก่อน จุดด้วยไม้ขีดหรือเทียนชนวน
อย่าต่อจากตะเกียง หรือไฟอื่น เทียนติดดีแล้ว ใช้รูป ๓ ดอกจุดต่อที่เทียนจนติดดี จึงปักลงให้ตรง ๆ
ในกระถางรูป แล้วตั้งใจบูชาพระ

ต่อจากนี้จึงดำเนินพิธีไปตามลำดับ คือ อาราธนาศีล รับศีลแล้ว อาราธนาพระปริตร
วิธีอาราธนาจักกล่าวต่อไปข้างหน้า

พออาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ ทุกคนที่อยู่ในบริเวณพิธี ฟังนั่งประนมมือฟังพระสวดด้วยความเคารพ พอพระเริ่มสวดมงคลสูตรขึ้นต้นบท **อเสวนา จ พาลานั** เป็นต้น เจ้าภาพฟังเข้าไปจุดเทียนน้ำมันที่บาตรหรือครอบน้ำมันตหน้าพระ แล้วประเคนบาตรหรือครอบน้ำมันตนั้นต่อหัวหน้าสงฆ์ เพื่อท่านจะได้ทำน้ำมันตต่อไป

๑๐. ข้อปฏิบัติวันเลี้ยงพระ ถ้าเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้น การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ ฟังจัดอย่างวันสวดมนต์เย็น เมื่อพระภิกษุสงฆ์มาพร้อมตามเวลาแล้ว เจ้าภาพฟังจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระแล้วอาราธนาศีลและรับศีลอย่างเดียวกับวันก่อน เสร็จแล้วไม่ต้องอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์จะเริ่มสวดถวายพรพระเอง ถ้ามีการตักบาตรด้วย ฟังเริ่มลงมือตักบาตรขณะพระสงฆ์สวดถึงบท **พาหุ** และให้เสร็จก่อนพระสงฆ์สวดจบ เตรียมยกบาตรและภัตตาหารมาตั้งไว้ให้พร้อม พอสวดจบก็ประเคนให้พระฉันได้ทันที ถ้าไม่มีตักบาตรเจ้าภาพก็นั่งประนมมือฟังพระสวดไปพอสมควรแล้ว เตรียมตั้งภัตตาหารเมื่อพระสวดจวนจบ

แต่ถ้าเป็นงานวันเดียว คือ สวดมนต์ก่อนฉัน การตระเตรียมต่าง ๆ ก็คงจัดครั้งเดียว พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ก่อน แล้วสวดถวายพรพระต่อท้าย เจ้าภาพฟังนั่งประนมมือฟังเมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทถวายพรพระ จึงเตรียมภัตตาหารไว้ให้พร้อม พอพระสวดจบก็ยกประเคนได้

สุดท้ายพิธี เมื่อพระภิกษุสงฆ์ฉันอิ่มแล้ว ถวายเครื่องไทยธรรม ต่อนั้นพระสงฆ์อนุโมทนาขณะพระว่าบท **ยลา...** ให้เริ่มกรวดน้ำให้เสร็จก่อนจบบท **ยลา...** พอพระว่าบท **สพฺพิติโย...** พร้อมกัน ฟังประนมมือรับพรตลอดไปจนจบ แล้วส่งพระกลับ

อนึ่ง การเลี้ยงพระในพิธีทำบุญเลี้ยงพระนี้ มีประเพณีโบราณสืบเนื่องกันมานานอย่างหนึ่ง คือ ประเพณีถวายข้าวพระพุทธรูป เห็นจะเนื่องมาจากถือว่า พระสงฆ์ที่นิมนต์มาฉันในพิธีนั้น มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุขตามหลักพระบาลีที่กล่าวมาแล้ว ฉะนั้นการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ก็ต้องถวายองค์ประมุข คือ พระพุทธรูปเจ้าด้วย แม้พระองค์บริณีพพานไปนานแล้ว ก็จำต้องทำการถวายต่อพระพักตร์พระพุทธรูปให้เป็นกิริยาลำเร่รูปสมตามเจตนานั้น เหตุนี้ในงานทำบุญไม่ว่างานมงคลหรืองานอวมงคล จึงนิยมถวายภัตตาหารแด่พระพุทธรูปด้วย ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า **ถวายข้าวพระพุทธรูป** ถ้ามีตักบาตรก็ต้องตั้งบาตรพระพุทธรูปไว้หัวแถวด้วยเช่นกัน ข้าวพระพุทธรูปที่ถาวยนั้นนิยมจัดอย่างเดียวกับที่ถวายพระสงฆ์ เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว ข้าวพระพุทธรูปนั้นตกเป็นของมรรคทายกวัด หรืออุบาสกอุบาสิกาผู้มาในงาน แต่บางงานเนื่องด้วยที่จำกัดหรือจะเป็นเพราะเรียวยาวตามกาลเวลา หรือความง่ายของบุคคล

หาทราบไม่ เจ้าภาพจึงจัดสำรับพระพุทธรูปเพียงสำรับเล็ก ๆ ก็มี การถวายนี้เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพ
พึงใช้ผ้าขาวปูบนโต๊ะที่จะนำมาตั้งรองข้าวพระพุทธรูปหรือปูบนพื้นราบก็ได้ตรงหน้าโต๊ะบูชาแล้วตั้งสำรับ
คาวหวานพร้อมทั้งข้าวน้ำให้บริบูรณ์บนโต๊ะหรือบนพื้นผ้านั้น เสร็จแล้วจุดธูป ๓ ดอก ปักในกระถางธูป
หน้าโต๊ะบูชานั่งคุกเข่าประนมมือตรงหน้าที่ตั้งข้าวพระพุทธรูปและโต๊ะบูชา ว่า นโม ๓ จบ แล้วว่าคำถวาย
ดังนี้ “**อิมิ สุปพยุถชนสมุปนฺนํ สาลินิ โอนํ, อุทกํ วรํ พุทฺธสฺส ปุเชมิ**” จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง
ต่อนี้จึงจัดถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ตามวิธีที่กล่าวแล้ว

เมื่อเสร็จกิจ และพระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จจนกลับหมดแล้ว ถ้ามีการเลี้ยงแขกผู้มา
ในงานต่อก็เป็นหน้าที่ของอุบาสกหรืออุบาสิกา ผู้ธรรมนิยมวัดจะลาข้าวพระพุทธรูปนั้นมารับประทาน
การลาข้าวพระพุทธรูปมีนิยมนดังนี้ ผู้ลาพึงเข้าไปนั่งคุกเข่าหน้าสำรับที่หน้าโต๊ะบูชานั้น กราบ ๓ ครั้งก่อน
แล้วประนมมือกล่าวคำว่า “**เสถ มงคลา ยาจามิ**” แล้วไหว้ ต่อนั้นยกข้าวพระพุทธรูปออกไปได้เลย

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ เริ่มต้นเมื่อพระสงฆ์รับนิมนต์ไปในงานทำบุญแล้ว ถึงวันกำหนดถ้าเจ้าภาพ
กำหนดจะมารับ พึงเตรียมตัวไว้ให้พร้อมก่อนถึงเวลา พอมีคนมารับก็ให้ไปได้ทันที ควรไปตาม
กำหนดให้ถึงที่งานก่อนเวลาพอสมควร อย่าให้ก่อนมากนักเพราะเกี่ยวข้องการเตรียมการของเจ้าภาพ
อาจยังไม่พร้อมก็ได้ จะเป็นเหตุให้เจ้าภาพอึดอัดในการที่ยังไม่พร้อมจะรับรอง และอย่าให้กระชั้น
เวลาจนเกินไป เพราะจะทำให้เจ้าภาพกระวนกระวาย

การไปในงานต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นสมณสาธูป ตามแบบนิยมของวัด ควรมีพัดไปด้วย
ทุกรูป และควรใช้พัดงานมงคล ไม่ใช่พัดงานศพ พัดงานศพที่ถือเป็นข้อห้ามอย่างจริงจังนั้น คือ
พัดที่มีอักษรปรากฏว่า ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ... ในงานฌาปนกิจศพ... เพราะพัดงานศพ
ใช้สำหรับงานอวมงคลเท่านั้น ถ้าขัดข้องเพราะเหตุจำเป็นจริง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งไม่สามารถจะนำพัด
ไปได้ทุกรูป (สำหรับพระสงฆ์วัดเดียวกันทั้งหมด) ก็ควรมีไปเฉพาะหัวหน้ารูปเดียว เพราะพัดที่ต้องนำไปนี้
จำเป็นต้องใช้ในคราว

- ก. ให้ศีล เฉพาะหัวหน้า
- ข. ขัด สกุเค และขัดตำนาน เฉพาะรูปที่นั่งอันดับที่ ๓
- ค. อนุโมทนาท้ายพิธี ต้องใช้ทุกรูป
- ฆ. ถ้ามีการบังสุกุลอัฐิประกอบด้วย ก็ต้องใช้ทุกรูปเช่นกัน

เรื่องการนำพัดไปในงานทำบุญนี้ บางแห่งถือกันว่า ถ้าพระสงฆ์มีพัดไปในงานทุกรูปเป็นการให้เกียรติแก่เจ้าภาพด้วย

เมื่อไปถึงที่งานแล้ว ได้เวลาเจ้าภาพจะนิมนต์เข้าที่ ขณะขึ้นนั่งบนอาสนะที่เจ้าภาพจัดปูไว้ ควรพิจารณาเสียก่อน ถ้าเป็นอาสนะผ้าขาวไม่ควรขึ้นเหยียบหรือทำอาการใด ๆ ให้ผ้าเท้าถูกผ้าขาวสกปรกด้วย ควรคุกเข่าบนผ้าขาวเดินเข้าเข้าไปยังที่นั่ง ถ้าไม่ใช่อาสนะผ้าขาว ควรปฏิบัติโดยอาการที่เหมาะสมเรียบร้อยน่าดูเป็นเหมาะสมที่สุด ให้เข้านั่งกันตามลำดับไว้ระยะให้พองามนั่งแบบพับเพียบให้ได้แถวได้แนว ดูเข้าให้เสมอกันและนั่งอย่างผึ่งผาย ไม่ควรนั่งงอหลังหรือเท้าแขน เข้าที่แล้ววางพัดไว้ทางหลังด้านขวามือ

เมื่อเจ้าภาพเริ่มอาราธนาศีล พระเถระผู้เป็นหัวหน้าพึงคลี่กลุ่มสายสิญจน์แล้วส่งต่อกันไปจนถึงรูปสุดท้าย พออาราธนาศีลถึงวาระที่ ๓ ว่า **ตติยมปิ...** ผู้เป็นหัวหน้าพึงตั้งพัดเตรียมให้ศีล การจับพัดให้จับด้วยมือขวาที่ด้ามถัดคอพัดลงมา ๔-๕ นิ้ว หรือกะว่าจับตรงส่วนที่สามตอนบนข้างด้ามพัด ใช้มือกำด้ามด้วยนิ้วทั้ง ๔ เว้นนิ้วแม่มือ เฉพาะนิ้วแม่มือยกขึ้นแตะด้ามให้ทาบตรงขึ้นไปตามด้ามพัดนั้น นำสายสิญจน์ขึ้นพาดไว้บนนิ้วชี้ ตั้งพัดให้ตรงหน้า ปลายด้ามอยู่กึ่งกลาง อย่าให้ห่างตัวหรือชิดตัวมากนัก และอย่าตั้งนอกสายสิญจน์ดูหน้าพัดให้หันออกข้างนอก ให้พัดตั้งตรงได้จากเป็นงาม พอจบคำอาราธนาศีลก็ตั้ง นโม ให้ศีลทันที ให้ไปถึงตอนจบไตรสรณคมนี้นี้ไม่ต้องว่า “**ติสรณคมนํ นิฏจติ**” เพราะคำนี้ใช้เฉพาะในพิธีสมათานศีลจริง ๆ เช่น สมათานอุโบสถศีล ในการรับศีลเป็นพิธีอย่างในงานทำบุญนี้ไม่ต้องว่าพึงให้ศีลต่อไตรสรณคมนี้อีกเลยทีเดียว พอให้ศีลจบก็วางพัด ถ้าไม่ได้นำพัดไปทุกรูปให้ส่งพัดต่อให้รูปที่ ๓ เตรียมขัด **สกุเค**

พอเจ้าภาพอาราธนาพระปริตรถึงครั้งที่สาม รูปที่ต้องขัด **สกุเค** เตรียมตั้งพัดแบบเดียวกับที่กล่าวแล้ว พออาราธนาจบก็เริ่มขัดได้ พอขัดจบพระสงฆ์ทุกรูปยกสายสิญจน์ขึ้นประนมมือพร้อมกัน ใช้ข้อมนิ้วแม่มือทั้งสองรับสายสิญจน์ไว้ในระหว่างประนมมือ แล้วหัวหน้านำว่า **นโม** และนำสวดมนต์บทต่าง ๆ ไปตามแบบนิยม

การเจริญพระพุทธรูปในงานมงคล มีกำหนดเป็นหลัก ดังนี้

เจ็ดตำนานใช้ในงานมงคลทั่วไป

สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย ใช้ในงานมงคลบางอย่าง สุดแต่เจ้าภาพประสงค์หรือ สุดแต่พระสงฆ์เห็นเป็นการสมควร ที่ถือกันมาเป็นธรรมเนียม เช่น ในงานทำบุญอายุใหญ่ สวดธรรมจักร และเจ็ดตำนานย่อ งานมงคลสมรส สวดมหาสมัยและเจ็ดตำนานย่อ

ในการเจริญพระพุทธมนต์งานมงคลทุกแบบ มีตั้งภาชนะน้ำมนต์ไว้ด้วย ก็เพื่อให้พระสงฆ์ ทำน้ำมนต์ในขณะสวด การทำน้ำมนต์นิยมว่าเป็นหน้าที่ของหัวหน้าสงฆ์ เจ้าภาพจะจุดเทียนน้ำมนต์ ตั้งแต่เริ่มสวดมงคลสูตร พอสวดรัตนสูตรถึงตอน **ซีณ ปุราณ นว นตฺถิ สมฺภว...** หัวหน้าสงฆ์พึงใช้ มือขวาปลดเทียนน้ำมนต์ออกจากที่ปัก ถ้าที่น้ำมนต์เป็นครอบ พึงเปิดฝาครอบแล้วจับเทียนควบกับ สายสิญจน์เอียงให้หยดลงในน้ำที่ละลาย ๆ พร้อมกับสวด พอสวดถึงคำว่า **นิพฺ** ในคำว่า **นิพฺพนฺติ ธีรา ยถามุปฺทีโป** ก็ให้จุ่มเทียนลงดับในน้ำมนต์ทันที พอถึงคำว่า **ปทีโป** จึงยกขึ้นแล้ววาง หรือติดเทียนไว้ตามเดิม (นี่กล่าวตามธรรมเนียมแต่ก่อน แต่ในปัจจุบันพอสวดถึง **เย สุปฺปยุตฺตา...** เตรียมปลดเทียนน้ำมนต์ และเริ่มหยดเรื่อยไปดับตรงคำว่า **นิพฺ** เช่นเดียวกันก็มี) เป็นอันเสร็จพิธี ทำน้ำมนต์ ต่อเนื่องสวดมนต์ต่อไปจนจบ

อนึ่ง ในงานมงคล เมื่อตั้งน้ำมนต์และทำน้ำมนต์ในขณะเจริญพระพุทธมนต์แล้ว เสร็จพิธี หรือเสร็จการเลี้ยงพระในวันนั้น มักมีประเพณีขอให้พระสงฆ์พรมน้ำพระพุทธมนต์ให้เจ้าภาพและ บริเวณสถานที่บ้านเรือนเป็นต้นด้วย ถ้าเจ้าภาพประสงค์ให้มีการพรมน้ำพระพุทธมนต์ต่อท้ายเจ้าภาพ จะต้องเตรียมสิ่งสำหรับพรม คือ กล้วยา หรือก้านมะยม มักเป็นกำไว้ให้พร้อม การใช้กล้วยาคือประเพณี ติดมาแต่คดีพราหมณ์ ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์ว่า เมื่อครั้งอสูรกับเทวดาร่วมกัน กวนเกษียรสมุทรให้เป็นน้ำอมฤตขึ้นสำเร็จ พวกเทวดาหาอุบายกีดกันไม่ให้พวกอสูรได้ดื่มน้ำอมฤตนั้น จึงเกิดวิวาทถึงรบราฆ่าฟันกันเป็นการใหญ่ ในการรบกันนั้น น้ำอมฤตได้กระเซ็นตกมาบนกล้วยาคา ๒-๓ หยด โดยเหตุนี้เองพวกพราหมณ์จึงถือว่ากล้วยาคือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสิ่งที่ทำจัดให้ตายได้ยาก เลยนำมาใช้ในพิธีการต่าง ๆ หลายอย่างติดมาจนทุกวันนี้

สำหรับชาวพุทธที่ติดประเพณีพราหมณ์ ก็ถือว่ากล้วยาคือเป็นกล้วยามงคล เพราะปรากฏเป็น พุทธบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าประทับได้ร่มโพธิ์พิกุลในวันตรัสรู้ จึงนิยมใช้กล้วยากันสืบต่อมา

ส่วนที่ใช้ก้านมะยมอีกอย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นความนิยมเกิดขึ้นในภายหลัง และอาจจะนิยม เฉพาะในประเทศไทย อย่างเดียวกับที่ชาวจีนนิยมใช้ก้านทับทิมพรมน้ำมนต์ เรื่องใช้ก้านมะยม ในหมู่ชาวไทยนี้ ได้ทราบอธิบายของเกจิอาจารย์มาว่า ท่านถือว่า “ไม้มะยม” มีชื่อพ้องกันกับ “ยมทัณฑ์”

คือ ไม้อาญาสิทธิ์ของพญายมผู้เป็นเจ้าของภูตผีปีศาจ ไม่ยมทัณฑ์นั้นสามารถปราบหรือกำจัดภูตผีได้
ทุกทิศทุกทาง ชาวไทยเราถือเคล็ดที่ชื่อพ้องกันนี้นำมาใช้สำหรับพรมน้ำพระพุทธรณ์ เพื่อขับไล่
เสนียดจัญไร และเพื่อให้มีความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ในการใช้ก้านมะยมนี้ จึงนิยมเพิ่มเติมอีกว่า
ต้องใช้ ๗ ก้านมัดรวมกัน โดยถือว่าได้จำนวนเท่ากับหัวข้อธรรมในโพชฌงคสูตร ซึ่งเป็นธรรม
โอสถวิเศษ และเท่าจำนวนพระปริตร ๗ ตำนานที่พระสงฆ์สวดในงานมงคลนั้นด้วย แต่จะอย่างไรก็ตาม
เรื่องใช้ก้านมะยมพรมแทนห้อยคาที่นิยมมาเดิม เห็นจะเป็นเพราะในถิ่นที่เจริญแล้ว เช่น ในเมือง เป็นต้น
หาห้อยคาได้ยาก เพราะไม่มีป่า แต่ต้นมะยมมีอยู่ตามบ้านในเมืองไทยนี้ทั่วไป จึงดัดแปลงมาเพื่อใช้
สิ่งที่ทำได้ง่ายเป็นประมาณนั่นเอง

๒. ทำบุญงานอวมงคล

การทำบุญงานอวมงคล หมายถึง การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตายดังกล่าวแล้ว นิยมทำกัน
อยู่ ๒ อย่าง คือ ทำบุญหน้าศพ ที่เรียกกันว่าทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ
อย่างหนึ่ง ทำบุญอุทิศหรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่ง ในวันคล้ายกับวันตาย
ของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว อย่างหนึ่ง ทั้งสองอย่างนี้ มีระเบียบที่จะพึงปฏิบัติ ดังนี้

ก. งานทำบุญหน้าศพ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในงานทำบุญหน้าศพ มีกิจกรรมที่ควรเตรียมไว้เป็นเบื้องต้น ส่วนใหญ่
คล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่างอยู่บางประการ คือ

๑. อารธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธรณ์ มีจำนวนนิยม ๘ รูป หรือ ๑๐ รูป หรือ
กว่านั้นขึ้นไป แล้วแต่กรณี ในเรื่องอารธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคลไม่ใช้คำอารธนาว่า
“ขออารธนาเจริญพระพุทธรณ์” เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอารธนาว่า “ขออารธนา
สวดพระพุทธรณ์” มีข้อแตกต่างกันอยู่เป็นเรื่องที่ต้องกำหนดไว้

๒. ไม่ตั้งน้ำวงด้าย หมายความว่า ไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำนํ้ามนต์ และไม่มีการ
วงด้ายสายสิญจน์

๓. เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพไว้ เพื่อใช้บังสุกุล สายโยงนั้นก็ใช้ด้ายสายสิญจน์นั่นเอง แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล เรียกว่า สายโยง ถ้าไม่ใช่สายสิญจน์โยงมีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูปที่ตั้งในพิธีไม่ได้ และจะปล่อยให้ลาดมากับพื้นที่เดินหรือนั่งก็ไม่เหมาะเพราะสายโยงนี้ เป็นสายที่ล่ามโยงออกมาจากกระหม่อมของศพ เป็นสิ่งเนื่องด้วยศพ จึงต้องล่ามหรือโยงให้สมควร

ส่วนการปฏิบัติกรณียกิจ ในเมื่อพระสงฆ์มาถึงตามกำหนดแล้วก็คล้ายกับงานมงคล

สำหรับข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ ก็เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในงานมงคล มีแต่เพียงว่าในงานอวมงคล หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาฟังกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ต้องใช้พัดที่เกี่ยวกับงานศพเป็นเหมาะสม เพราะงานอวมงคลเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น ถ้าไม่มีจะใช้พัดงานอื่นก็ได้ เช่น พัดงานฉลองต่าง ๆ การสวดมนต์ในงานอวมงคลนี้ (สวดมนต์เย็นและฉันวันรุ่งขึ้น) มีระเบียบนิยมเหมือนกันในตอนต้นและตอนท้ายทุกงาน ต่างกันแต่ตอนกลาง ซึ่งมีนิยมเฉพาะงาน ๆ ดังนี้

(๑) ทำบุญศพ ๗ วัน สวดอนัตตลักขณสูตร

(๒) ทำบุญศพ ๕๐ วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร

(๓) ทำบุญศพ ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ สวดธรรมนิยามสูตร

(๔) ทำบุญศพในวาระอื่นจากที่กล่าวนี้จะสวดสูตรอื่นใดนอกจากที่กล่าวนี้ก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพประสงค์หรือหัวหน้านำสวด แต่มีธรรมเนียมอยู่ว่า **ไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน**

ธรรมจักร มหาสมัย

ในการสวดนี้ มีระเบียบปฏิบัติ คือ เมื่อพระหัวหน้าให้ศีลและเจ้าภาพอาราธนาสวดพระปริตรจบแล้ว ไม่ต้องขัด **สกุเค** พระทุกรูปประนมมือพร้อมกันแล้ว หัวหน้านำสวด

ก. นมการปาฐะ (นโม...)

ข. สรณคมณปาฐะ (พุทฺธ สรณ...)

ค. ปัพพโตปมคาลาและอริยธรรมาคาลา (ยถาปี เสลา...)

พอจบตอนนี้ ทั้งหมดลดมือลง แล้วรูปที่นิ่งอันดับ ๓ ตั้งพัดขัดบพขัดของสูตรที่กำหนด สวดตามงานสูตรใดสูตรหนึ่ง เมื่อขัดจบวางพัด ทุกรูปประนมมือพร้อมกันอีก หัวหน้านำสวดสูตร ที่ขัดนำนั้น จบสูตรแล้ว นำสวดบทท้ายสวดมนต์ของงานอวมงคลต่อ คือ

ก. ปฏิจสมุปบาท (อิหฺขาปจฺยา สงฺขาร...)

ข. พุทธอุทานคาถา (ยथा หเว...)

ค. กัทเทกัรตตคาถา (อติตํ นานวาคเมยฺย...)

ฃ. ภวตุ สัพพมฺงคฺล...

ถ้าสวดธรรมนิยามสูตร ใช้สวดติลักขณาพิคาถา (สพฺเพ สงฺขารํ อนิจฺจาติฯ เปฯ เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ) ก่อนสวดปฏิจสมุปบาท

เมื่อพระสวดมนต์จบแล้ว ถ้ามีการชักผ้าบังสุกุลต่อท้าย เจ้าภาพจะลากสายโยงหรือกุญแจ โยงแล้วทอดผ้า พอทอดถึงรูปสุดท้าย พระสงฆ์ก็ตั้งพัดพร้อมกัน (อย่าข้ามสายโยงหรือกุญแจโยง เพราะ จะถือว่าเป็นการข้ามศพ) การตั้งพัดในพิธีชักบังสุกุลของพระให้ใช้มือซ้ายจับพัดแล้วใช้มือขวาจับผ้า บังสุกุล

ในกรณีที่เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพียงสวดมนต์ ไม่มีการเลี้ยงพระ ไม่ต้องสวดบทถวายพรพระ เมื่อพระสงฆ์รับไทยธรรมแล้ว หากไม่มีการรับดวง ในกรอนุโมทนาด้วยบทวิเสสนุโมทนา ฟังใช้บท “อทาสิ เม” เพราะศพยังปรากฏอยู่

ข. งานทำบุญอุทิศ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ฟังจัดเตรียมทำนองเดียวกับงานทำบุญหน้าศพที่กล่าวแล้วทุกประการ ต่างแต่เพียงงานนี้เป็นงานทำบุญหน้าอุทิศหรือรูปที่ระลึกของผู้ที่ล่วงลับ เป็นต้น เจ้าภาพต้องเตรียม ที่ตั้งอุทิศหรือที่ตั้งรูประลึคนั้น ๆ ต่างหากจากโต๊ะบูชา จะใช้โต๊ะหมู่หรือโต๊ะอื่นใดที่สมควรก็ได้ ให้มีดอกไม้ ตั้งหรือประดับพองามตามแต่จะฟังจัดได้ และตั้งกระถางรูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ ที่หน้าโต๊ะอุทิศหรือ รูปนั้นด้วยเพื่อบูชา จะใช้พานหรือกระบะเครื่องห้าสำหรับบูชาแทนก็ได้ ข้อสำคัญให้ดูงามเด่นพอควร เป็นใช้ได้

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ส่วนใหญ่ก็พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับงานทำบุญหน้าศพ ต่างแต่การสวดมนต์
นิยมใช้สูตรอื่นจากอนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร และธรรมนิยามสูตร ที่ใช้สำหรับงานทำบุญศพ
๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือหน้าวันปลงศพดังกล่าวแล้ว (ในปัจจุบันสวดธรรมนิยามสูตรก็มี) ทั้งนี้
แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะกะหนดหมาย หรือเจ้าภาพจำนงหมาย เช่น สติปัญฐานปาฐะ เป็นต้น

หมวดที่ ๓ ทานพิธี

พิธีถวายทานต่าง ๆ เรียกว่า ทานพิธี ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะทานพิธีสามัญ ที่จำเป็นและนิยมบำเพ็ญกันอยู่ทั่วไป และจะกล่าวเฉพาะระเบียบปฏิบัติกับคำถวายของฝ่ายทายกเท่านั้น

การถวายทาน คือ การถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทาน ในพระพุทธศาสนาเรียกวัตถุที่ควรให้เป็นทานนี้ว่า “ทานวัตถุ” ทานจำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ (๑) ภัตตาหาร (๒) น้ำ รวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโภค (๓) ผ้า เครื่องนุ่งห่ม (๔) ยานพาหนะ สงเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย (๕) มาลัย และดอกไม้ เครื่องบูชาชนิดต่าง ๆ (๖) ของหอม หมายถึง รูปเทียนบูชาพระ (๗) เครื่องลูบไล้ หมายถึง เครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด มีสบู่ดู่ตัว เป็นต้น (๘) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ (๙) ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะ และเครื่องสำหรับเสนาสนะ เช่น เตียง ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น (๑๐) เครื่องตามประทีป มีเทียนจุดใช้แสงตะเกียง น้ำมันตะเกียงและไฟฟ้า เป็นต้น ทั้ง ๑๐ ประการนี้ควรแก่การถวายเป็นทานแก่ภิกษุสามเณรเพื่อใช้สอยหรือบูชาพระตามสมควร แต่การถวายทานนี้มีนิยาม ๒ อย่าง คือ

๑. ถวายเจาะจงเฉพาะรูปนั้นรูปนี้อย่างหนึ่ง เรียกว่า **ปาฏิบุคลิกทาน**

๒. ถวายไม่เจาะจงรูปใด มอบเป็นของกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเองอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า **สังฆทาน**

สำหรับปาฏิบุคลิกทานไม่จำเป็นต้องมีพิธีกรรมอะไรในการถวาย เพราะผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งใด แก่ภิกษุหรือสามเณรรูปใด ก็จัดสิ่งนั้นมอบถวายเฉพาะรูปนั้นเป็นรายบุคคลสำเร็จเป็นทานแล้วและผู้รับปาฏิบุคลิกทานจะอนุโมทนาอย่างไรนั้นก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลเช่นกัน

แต่สำหรับสังฆทาน เป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวมในวัด จัดเป็นการสงฆ์ไม่ใช่การบุคคลดังกล่าว จึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรมโดยเฉพาะการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ย่อมมีพิธีปฏิบัติ ฉะนั้นในหมวดนี้จึงจะกล่าวทานพิธีเฉพาะส่วนที่ถวายเป็นการสงฆ์อย่างเดียว และทานที่ถวายสงฆ์นั้น แม้มีกำหนดวัตถุเป็น ๑๐ ชนิดแล้ว ก็มีนิยามถวายวัตถุใน ๑๐ ชนิดนั้นเป็นรายการ ๆ แยกคำถวายต่างกันไปอีกมากมาย แต่จะเป็นถวายอะไรก็ตาม เมื่อสงเคราะห์

ก็อยู่ในปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ทั้งนี้ และการถวายก็มีนิยามเป็น ๒ คือ ถวายในกาลที่ควรถวายสิ่งนั้น ๆ เรียกว่า กาลทาน ๑ ถวายไม่เนื่องด้วย กาลหรือนอกกาลอีก ๑ ซึ่งมีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

ระเบียบพิธี

๑. หลักสำคัญของการถวายทานเป็นการสงฆ์มีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคลผู้รับว่า เป็นภิกษุหรือสามเณร เป็นพระสังฆเถระหรือพระอันดับ ถ้ามีฉะนั้นแล้ว จะเป็นเหตุให้จิตใจชั่วเขวเกิดความยินดียินร้ายไปตามบุคคลผู้รับ ซึ่งจะเสียพิธีสังฆทานได้ ควรทำใจว่า ผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใด ๆ ก็ตาม เมื่อเป็นผู้รับในนามของสงฆ์ซึ่งสงฆ์จัดมา หรือเป็นผู้มาถึงเฉพาะหน้า ในขณะที่ตั้งใจถวายสงฆ์แล้ว ก็ถวายทานนั้น ๆ อุทิศให้เป็นสงฆ์จริง ๆ

๒. ตระเตรียมทานวัตถุที่ต้องการถวายให้เสร็จเรียบร้อย ตามศรัทธาและทันเวลาถวาย ถ้าเป็นภัตตาหาร จีวร และคิลานเภสัช ซึ่งเป็นวัตถุยกประเคนได้ จะเป็นของถวายเนื่องด้วยกาล หรือไม่ก็ตาม ต้องจัดให้ถูกต้องตามนิยมของทานชนิดนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นเสนาสนะหรือเครื่องเสนาสนะ ซึ่งต้องก่อสร้างกับที่และเป็นของใหญ่ใช้ติดที่ ก็ต้องเตรียมการตามสมควร

๓. เสด็จสงฆ์ คือ แจ้งความประสงค์ที่จะถวายทานนั้น ๆ ให้สงฆ์ทราบ ถ้าเป็นภัตตาหาร หรือจีวร คิลานเภสัช ซึ่งมีจำนวนจำกัดไม่ทั่วไปแก่สงฆ์ผู้รับให้ตามจำนวนต้องการและนัดแนะสถานที่ กับกำหนดเวลาให้เรียบร้อยด้วย

๔. ในการถวายทานนั้น ถ้ามีพิธีอื่นประกอบด้วย ก็เป็นเรื่องของพิธีแต่ละอย่าง ๆ ไป เฉพาะพิธีถวายทาน เมื่อถึงกำหนดฝ่ายทายกพึงดำเนินพิธี ดังนี้

ก. จูฐูปเทียนหน้าที่บูชาพระ ถ้ามีตั้งอยู่ด้วย

ข. อาราธนาศีลและรับศีล

ค. ประนมมือกล่าวว่าคำถวายทานนั้น ๆ ตามแบบ ในการกล่าวคำถวายนี้ทุกครั้งต้องตั้ง นโมก่อน ๓ จบ ถ้ายาวรวมกันหลายคน ควรว่า นโม พร้อมกันก่อน แล้วหัวหน้ากล่าวนำคำถวาย ให้ผู้อื่นว่าตามเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลจนจบ แต่คำแปลในบางกรณีที่มิได้ถวายบาลียัตถะ จะเว้นไม่กล่าวก็ได้ ต่อนั้นถ้าเป็นของควรประเคนก็ประเคน จะประเคนสิ่งของประเภทอาหารแต่เพียง

แล้วไปหาได้ใหม่ อนึ่ง เสนาสนะหรือวัตถุที่ใหญ่โต ไม่สามารถจะยกประเคนได้ ถ้าประสงค์จะประเคน
ใช้น้ำหลังลงบนมือของสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธี ก็ถือว่าได้ประเคนแล้ว

๕. พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนา เพื่อรับสังฆทานตามธรรมเนียมของทานนั้น ๆ แล้วบางพวก
ในขณะที่ยกกล่าวคำถวายทานประนมมือเป็นอาการแสดงถึงการรับทานโดยเคารพ เมื่อท่ายก
กล่าวคำถวายจบแล้ว เปล่งวาจา สาธุ พร้อมกัน บางพวก เมื่อท่ายกกล่าวคำถวายจบแล้ว
จึงประนมมือ เปล่งวาจา สาธุ ทั้งนี้ สุดแต่จะควรสถานใดกล่าวไว้ตามที่เคยเห็นเท่านั้น เมื่อเสร็จจาก
การประเคนแล้ว พึงอนุโมทนาด้วยบท

ก. ยถา

ข. สัพพีติโย

ค. บทอนุโมทนาโดยควรแก่ทาน

ฌ. ภาวตุ สัพพมงคล

๖. ขณะพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกพึงกรวดน้ำ เมื่อพระเริ่มบท ยถา... พอถึงบท
สัพพีติโย... เป็นต้นไป พึงประนมมือรับพรไปจนจบ แล้วกราบ ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธีถวายทาน

คำถวายสังฆทาน

(ประเภทสามัญ)

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภคฺคตาณิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สาธุ โน ภนฺเต,
ภิกฺขุสงฺฆ, อิมานิ, ภคฺคตาณิ, สปริวารานิ, ปฏิกุณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมฺมตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย กัตตอาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้
แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับกัตตอาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลีนกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายสังฆทาน

(ประเภทมตกัฏฐิกผู้ตาย)

อิมานิ มยํ ภนฺเต มตฺถกตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, มตฺถกตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากณฺเฑว, มาตาปิตฺวาทีนญฺจ ฅาตกานํ, กาลกตานิ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย มตกัฏฐาทหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับมตกัฏฐาทหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติของข้าพเจ้าทั้งหลายมีมารดาบิดา เป็นต้น ผู้ทำกาลล่วงลับไปแล้วด้วย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายสลากภัต

เอตานิ มยํ ภนฺเต, สลากกตฺตานิ, สปริวารานิ, อสุกฺกุฏาเน, จปิตานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, เอตานิ, สลากกตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย สลากภัตอาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลาย ซึ่งตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งสลากภัตอาหาร กับทั้งบริวาร เหล่านั้น ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต ตณฺหุลานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สารุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ, ตณฺหุลานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ข้าวสาร กับทั้งเครื่องบริวารทั้งหลาย เหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับข้าวสาร กับทั้งเครื่องบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความร่มเย็นเป็นสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเภสัชทานมีน้ำผึ้ง เป็นต้น

สรโท นามายํ ภนฺเต, กาโล สมฺปตฺโต, ยตฺถ ตถาคฺโค, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, สารทิกาทาเรน อาพาธิกานํ, ภิกฺขุณํ, ปญฺจ เภสชฺชานิ, อนฺนญฺลาสิ, สปิปี, นวนินฺตํ, เตลํ, มธุ ฝาลินฺตํ, มยฺหนฺทานิ, ตกฺกาลสทิสํ สมฺปตฺตา ตสฺส ภควโต, ปญฺยตฺตานุกํ, ทานํ ทาทูกามา, เตสุ ปริยาปนฺนํ, มธุ จ, เตลํ จ, ฝาลินฺตํ จ, ภิกฺขุณญฺเจว, สามเณรानญจ, โอลฺลชยาม, สารุ โน ภนฺเต, อยฺยา ยถาวิทฺตฺตา, มรฺุทานํ จ, เตลํ จ, ฝาลินฺตํ จ, ปฏิกฺคณฺหนฺตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ บัดนี้สภทกาลมาถึงแล้ว ในกาลใดเล่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอนุญาติเภสัช ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้อาพาธ ด้วยโรคเกิดในสภทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลาย มาถึงกาลเช่นนี้แล้ว ประรณนาจะถวายทาน ตามพระพุทธานุญาต ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงถวายน้ำผึ้งกับน้ำมันและน้ำอ้อยอันนับเข้าในเภสัช ๕ อย่างนั้น แก่ภิกษุและสามเณรทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงรับมรุตาน เกลทาน และ ฝาลิตทาน ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ตามที่แจกถวายแล้วนั้น เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเสนาสนะ กุฏิ วิหาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต เสนาสนานิ, อาคตนาคตสฺส, จาตุทฺทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม,
สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, เสนาสนานิ, ปฏิกุณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย เสนาสนะเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์
ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับเสนาสนะเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายศาลาโรงธรรม

มยํ ภนฺเต, อิมํ สาลํ, ฐมฺมสภาย, อุทฺทิสฺส, จาตุทฺทิสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม,
สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมํ สาลํ, ปฏิกุณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ศาลาหลังนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ที่มี
ในทิศทั้ง ๔ อุทิศเพื่อเป็นสถานที่แสดงธรรม ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับศาลาหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าวัสสิกสาฎก

อิมานิ มยํ ภนฺเต, วสฺสิกสาฎกานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต,
ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, วสฺสิกสาฎกานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอาบน้ำฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลีนกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าจำนำพรรษา

อิมานิ มยํ ภนฺเต, วสฺสวาสิกจิวฺรานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, วสฺสวาสิกจิวฺรานิ, สปริวารานิ, ปฏฺิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมฺตตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าจำนำพรรษา กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าจำนำพรรษา กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลีนกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าอังเจกจีวร

อิมานิ มยํ ภนฺเต, อจฺเจกจิวฺรานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, อจฺเจกจิวฺรานิ, สปริวารานิ, ปฏฺิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆมฺตตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอังเจกจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอังเจกจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลีนกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้าป่า

อิมานิ มยํ ภนฺเต, ปัสสฺสจิวฺรานิ, สปริวารานิ, ภิกขุสงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สาธุ โน
ภนฺเต, ภิกขุสงฺโฆ, อิมานิ, ปัสสฺสจิวฺรานิ, สปริวารานิ, ปฏิกุณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทิฆรตฺตํ,
หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้
แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย
เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลีนกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายผ้ากฐิน (แบบ ๑)

อิมํ, สปริวารํ, กฐินจิวฺรทฺสํ, สงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม. (ว่า ๓ จบ)

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้ากฐินจีวร กับทั้งบริวารนี้ แก่พระสงฆ์ ฯ

คำถวายผ้ากฐิน (แบบ ๒)

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ, กฐินจิวฺรทฺสํ, สงฺฆสฺส, โอลฺลชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมํ,
สปริวารํ, กฐินจิวฺรทฺสํ, ปฏิกุณฺหาตุ, ปฏิกุณฺเหตฺวา จ, อิมินา ทฺสฺเสน, กฐินํ, อตุลฺรตฺถ, อมฺหากํ,
ทิฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้ากฐินจีวร กับทั้งบริวารนี้
แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้วจงกรานกฐิน
ด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลีนกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายรูปเทียนดอกไม้เพื่อบูชา

อิมานิ มยํ ภนฺเต, ทีปรูปปุปฺผวารานิ, รตนตฺตยสุเสว, อภิปฺมุขม, อมฺหากํ, รตนตฺตยสุส
ปฺปชา, ทิฆมรตฺตํ, หิตฺตสุขาวหา, โหตุ, อาสวกฺขยปฺปตฺติยา.

คำแปล

ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชารูปเทียนและดอกไม้อันประเสริฐ
เหล่านี้ แก่พระรัตนตรัย กิริยาที่บูชาแก่พระรัตนตรัยนี้ จงเป็นผลนำมาซึ่งประโยชน์และความสุข
แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน จงเป็นไปเพื่อให้ถึงซึ่งพระนิพพาน เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวกิเลส เทอญ ฯ

คำถวายกระทงสำหรับลอยประทีป

มยํ อิมินา ปทีเปน, อสุกาย, นมฺมทาย, นทียา, ปฺุลลิเน จิตฺ, มฺุนิโน, ปาทวลณฺฐํ, อภิปฺมุขม,
อยํ, ปทีเปน, มฺุนิโน ปาทวลณฺฐสฺส, ปฺปชา, อมฺหากํ, ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย, สํวตฺตตุ.

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งรอยพระพุทธบาท ที่ตั้งอยู่เหนือหาดทราย ในแม่น้ำชีอันมมทานที่
โน้น ด้วยประทีปนี้ กิริยาที่บูชารอยพระพุทธบาท ด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายธงเพื่อบูชา

มยํ อิมินา, ธชปฏฺฐาเกน, รตนตฺตยํ, อภิปฺมุขม, อยํ ธชปฏฺฐาเกน, รตนตฺตยปฺปชา, อมฺหากํ,
ทิฆมรตฺตํ, หิตาย, สุขาย, สํวตฺตตุ.

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งพระรัตนตรัย ด้วยธงแผ่นผ้านี้ กิริยาที่บูชาพระรัตนตรัย ด้วยธงแผ่นผ้านี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลี้กกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายเวจกุฎี

มัย ภนฺเต, อิมั, วจฺจกุฎี, อาคตนาคตสฺส, จาตุทฺทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ อิมั, วจฺจกุฎี, ปฏิกุณฺณหาตุ, อมฺหากั, ทิฆมฺรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย เวจกุฎีหลังนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับเวจกุฎีหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลี้กกาลนาน เทอญ ฯ

คำถวายสะพาน

มัย ภนฺเต, อิมั, เสตุํ, มหาชนานั, สาธารณตฺถาย, นิยุยาเทม, สาธุ โน ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมสฺมี, เสตุมฺหิ, นิยุยาติเต, สกฺขิโก โหตุ, อิทํ, เสตุทานั, อมฺหากั, ทิฆมฺรตฺตํ, หิตาย, สุขาย, สํวตฺตตุ.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่งสะพานนี้ เพื่อประโยชน์ทั่วไป แก่มหาชนทั้งหลาย ขอพระสงฆ์จงเป็นพยาน แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ในสะพานที่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้มอบให้แล้วนี้ ขอเสตุทานนี้ จงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลี้กกาลนาน เทอญ ฯ

หมวดที่ ๔ ปกิณกะ

พิธีกรรมที่จะกล่าวในบทนี้เป็นพิธีเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติบางประการ ในการประกอบพิธีต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วในหมวดต้น ๆ มาชี้แจงเพื่อความรู้และเพื่อเป็นทางปฏิบัติ แต่จะกล่าวเฉพาะเรื่องที่ได้ชี้แจงไว้ข้างต้นเพียง ๕ เรื่องเท่านั้น คือ

๑. วิธีแสดงความเคารพพระ
๒. วิธีประเคนของพระ
๓. วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย
๔. วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม
๕. วิธีกรวดน้ำ

จะได้แสดงวิธีปฏิบัติต่อไปตามลำดับ

๑. วิธีแสดงความเคารพพระ

ความมุ่งหมายของการแสดงความเคารพพระ ก็เพื่อแสดงให้เห็นปรากฏว่า ตนมีความนับถือด้วยกายและใจจริง การแสดงให้เห็นปรากฏนี้ส่วนใหญ่แสดงออกทางกาย ซึ่งส่อซึ่งถึงน้ำใจอย่างเด่นชัด พระที่ควรแก่การแสดงความเคารพ ได้แก่ พระพุทธรูปหรือปูชนียวัตถุ มีพระสถูปเจดีย์ เป็นต้น ๑ พระภิกษุสามเณรผู้ทรงเพศอุคตมกว่าตน ๑ การแสดงความเคารพต่อพระดังกล่าวนี้ จะนำมาชี้แจงในที่นี้เพียง ๓ วิธี คือ

- ก. ประนมมือ
- ข. ไหว้
- ค. กราบ

ประนมมือ ตรงกับหลักที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “ทำอัญชลี” คือ การกระพุ่มมือทั้งสองประนมให้ฝ่ามือทั้งสองประกบกัน นิ้วทุกนิ้วของมือทั้งสองแนบชิดตรงกัน ไม่มีเหลี่ยมล้ำกว่ากันหรือกางให้ห่าง ตั้งกระพุ่มมือที่ประนมด้วยอาการนี้ไว้ในระหว่างอก ให้ตั้งตรงขึ้นข้างบน มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม

แนบศอกทั้งสองข้างชิดชายโครงไม่ให้กางห่างออกไป แสดงอาการอย่างนี้ เรียกว่าประนมมือ เป็นการแสดงความเคารพ เวลาสวดมนต์ หรือฟังพระสวดและฟังเทศก์ เป็นต้น แสดงอย่างเดียวกันทั้งชายทั้งหญิง

ไหว้ ตรงกับที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “นมัสการ” หรือ “วันทา” คือการยกมือที่ประนมแล้วขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้มือประนมจดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้วอย่างนี้เรียกว่า ไหว้ ใช้แสดงความเคารพพระในขณะนั่งเก้าอี้หรือยืนอยู่ ไม่ไขว่หน้ากับพื้น แสดงอย่างเดียวกันทั้งชายและหญิง

กราบ ตรงกับที่เรียกในบาลีว่า “อภิวาท” คือแสดงอาการกราบราบลงกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ได้แก่ กราบทั้งองค์ ๕ ให้หน้าผาก ๑ ฝ่ามือ ๒ เข่า ๒ จดพื้น เมื่อกราบอย่างนี้ ฟังนั้คุกเข่า เป็นอันว่าเข่าทั้งสองจดพื้นแล้ว ฟังประนมมือไหว้ แล้วหมอบลงทอดฝ่ามือทั้งสองที่พื้น แหวกช่องหว่างฝ่ามือที่วางราบนั้นให้ห่างกันเล็กน้อย ก้มศีรษะลงตรงช่องนั้น ให้หน้าผากจดพื้น ก็เป็นอันว่าฝ่ามือทั้งสอง และหน้าผากติดพื้นครบองค์ ๕

การกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์นี้ ชายฟังคุกเข่าตั้งฝ่าเท้าชันขึ้นนิ้วเท้าเท่านั้นพยັນพิน นั้ทับลงบนสันเท้าทั้งคู่ที่ชันขึ้น ผายเข่าทั้งสองออกเล็กน้อยให้ได้ฉากเป็นรูปสามเหลี่ยม ประนมมือนั้อย่างนี้เรียกกันว่า นั้ท่าพรหม เวลากราบก็ยกมือขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลงปล่อยมือให้ทอดลงกับพื้น ให้ศอกต่อกันกับเข่าตรงกันทั้งสองข้างแล้วก้มลงให้หน้าผากจดพื้นระหว่างฝ่ามือ ดังกล่าว เช่นนี้ เป็นท่ากราบของชาย สำหรับหญิงฟังนั้คุกเข่าราบ คือ ไม่ตั้งฝ่าเท้าชันอย่างแบบชาย เขยียดฝ่าเท้าราบ ไปทางหลัง ให้ปลายเท้าทั้งสองทับกันเพียงเล็กน้อย แล้วนั้ทับลงบนฝ่าเท้าทั้งสองนั้นให้ราบกับพื้น ให้เข่าทั้งสองชิดกัน ประนมมือนั้อย่างนี้เรียกว่า นั้ท่าเทพธิดา ขณะกราบก็ยกมือประนมนั้นขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลง ปล่อยมือให้ทอดลงกับพื้น ให้ข้อศอกพับทั้งสองข้างชนาเข่าพับทั้งสองไว้ ไม่ใช่ต่อเข่าอย่างแบบชาย แล้วก้มลงให้หน้าผากจดพื้นระหว่างฝ่ามือทั้งสอง ระว่างกะฝ่ามือให้พอดี เวลาก้มลงกราบนั้อย่าให้ก้นยกขึ้นเป็นอันขาดจึงจะงาม เช่นนี้เป็นท่ากราบพระของหญิง

๒. วิธีประเคนของพระ

การประเคนของพระ คือ การถวายของให้พระได้รับถึงมือ ของที่ประเคนนั้น ต้องเป็นของที่คนเดียวพอยกได้อย่างธรรมดา ไม่ใช่ของหนัก หรือใหญ่โตจนเกินไป ไม่มีวัตถุอนามาส คือ เงินทอง

หรือของกะโหลกด้วยเงินแทหรือทองแทปนอยู่ด้วย เพราะเป็นของไม่เหมาะแก่ภาวะของพระที่จะรับได้ และถ้าเป็นของเคี้ยวของฉันท้องประเคนได้เฉพาะในกาล เวลาวิกาลตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงย่ำรุ่งวันใหม่ ไม่ควรนำมาประเคน วิธีประเคนนั้นพึงปฏิบัติ ดังนี้

ก. พึงนำของประเคนเข้าไปให้ใกล้พระผู้รับ ประมาณ ๑ ศอก (ไม่ถึงศอกหรือไม่เกินศอก คืบก็ได้) จะนั่งหรือยืนแล้วแต่สถานที่ที่พระนั่งอยู่นั้นอำนวย

ข. จับของที่ประเคนด้วยมือทั้งสองก็ได้ มือเดียวก็ได้ ยกให้สูงขึ้นเล็กน้อย แล้วน้อมถวายพระซึ่งท่านจะยื่นมือทั้งสองออกมาจับ ถ้าผู้ถวายเป็นสตรีพึงวางของลงบนผ้ากราบที่พระประทับอยู่ข้างหน้า เสร็จแล้วพึงไหว้หรือกราบแล้วแต่กรณีหนึ่ง

หลักสำคัญของการประเคนนี้ ต้องแสดงออกด้วยความเคารพ ไม่ใช่เลือกใส่ให้หรือทิ้งให้ โดยไม่เคารพ

๓. วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย

การอาราธนาพระ ก็คือการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีต่าง ๆ ต้องทำให้เป็นกิจจะลักษณะ แต่ปางก่อนใช้อาราธนาด้วยวาจาเป็นพื้น แต่ในปัจจุบันนี้มีนิยมทำหนังสืออาราธนา ความมุ่งหมายก็เพื่อแจ้งกำหนดงานและรายการให้พระสงฆ์ทราบ หนังสืออาราธนานี้ เรียกกันว่า ฎีกานิมนต์พระ มีข้อความที่จะแสดงเป็นตัวอย่าง ดังนี้

“ขออาราธนาพระคุณเจ้า (พร้อมด้วยพระสงฆ์ในวัดนี้อีก.....รูป) เจริญพระพุทธมนต์ (หรือสวดพระพุทธมนต์ หรือแสดงพระธรรมเทศนาแล้วแต่กรณี) ในงาน.....ที่บ้านเลขที่..... ตำบล.....อำเภอ.....กำหนดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.เวลา.....น.

(หากจะอาราธนาให้รับอาหารบิณฑบาต เช้าหรือเพล ให้บอกด้วย ถ้าต้องการตักบาตร หรือปิ่นโต ก็ต้องบอกไว้ในฎีกาให้นำไปด้วย)

ถ้างานนั้นมีเรือหรือรถรับส่ง ก็ให้หมายเหตุบอกไว้ท้ายฎีกานั้น เพื่อพระจะได้ทราบล่วงหน้า การวางฎีกานิมนต์พระนี้ ถ้าเป็นพระวัดเดียวกันไม่ต้องทำฎีกานิมนต์เป็นรายองค์ก็ได้ เป็นแต่ระบุจำนวนพระหรือรายชื่อพระที่ต้องการให้ทางวัดจัดนิมนต์ต่อให้ก็ได้

และในการถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ที่นิมนต์มาประกอบพิธีต่าง ๆ ก็มีนิยมถวายค่าจตุปัจจัยเป็นพิเศษจากไทยธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วย ในการถวายค่าจตุปัจจัยนี้ นิยมทำใบปวารณาถวาย

คือ ถวายด้วยใบปวารณา ความมุ่งหมายก็เพื่อสงเคราะห์ให้ภิกษุได้รับค่าจตุปัจจัยนั้นโดยชอบด้วยวินัย ใบปวารณานี้ มีแบบนิยมเป็นฉบับ ดังนี้

“ขอถวายจตุปัจจัยอันควรแก่สมณบริโภคแด่พระคุณเจ้าเป็นมูลค่า.....บาท.....ส.ต. หากพระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งใดอันควรแก่สมณบริโภคแล้ว ขอได้โปรดเรียกร้องจากกัปปิการก ผู้ปฏิบัติของพระคุณเจ้า เทอญ”

ใบปวารณานี้ นิยมกลัดติดกับผ้าที่ทอดในงานอวมงคล หรือ ถวายเฉพาะใบหรือไม่ก็ได้ของ แล้วรวมถวายไปกับเครื่องไทยธรรมในทุก ๆ งาน ส่วนเงินค่าจตุปัจจัยนั้นมอบให้กับกัปปิการก คือ ศิษย์ผู้มากับพระนั้น

๔. วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม

การอาราธนา คือ การเชื้อเชิญพระสงฆ์ในพิธีให้ศีล ให้สวดพระปริตร หรือให้แสดงธรรม เป็นธรรมเนียมมีมาแต่ดั้งเดิมที่จะต้องอาราธนา ก่อน พระสงฆ์จึงจะประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ และการอาราธนาที่ถือเป็นธรรมเนียมกันมากก็มี ๓ กรณีนี้เท่านั้น

วิธีอาราธนา นิยมกันว่า ถ้าพระสงฆ์นั่งบนอาสนะยกสูงเจ้าภาพและแขกนั่งเก้าอี้ ผู้อาราธนา เข้าไปยืนระหว่างเจ้าภาพกับแถวพระสงฆ์ตรงกับรูปที่ ๓ หรือที่ ๔ ห่างแถวพระสงฆ์พอสมควร หันหน้าไปทางโต๊ะที่บูชา ประนมมือไหว้พระพุทธรูปก่อน แล้วยืนประนมมือตั้งตัวตรงกล่าวคำอาราธนา ตามแบบที่ต้องการ ถ้าพระสงฆ์นั่งอาสนะต่ำธรรมดา เจ้าภาพและแขกอื่นก็นั่งกับพื้น ผู้อาราธนา ต้องเข้าไปนั่งคุกเข่าต่อหน้าแถวพระสงฆ์ตรงหัวหน้า กราบพระที่โต๊ะบูชา ๓ ครั้งก่อน แล้วประนมมือ ตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาที่ต้องการตามแบบ คือ

พิธีสวดมนต์เย็น อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร

พิธีเลี้ยงพระ อาราธนาศีล

พิธีถวายทานทุกอย่าง อาราธนาศีล

พิธีเทศน์ ถ้าเทศน์ต่อจากสวดมนต์ ตอนสวดมนต์ไม่ต้องอาราธนาศีล เริ่มต้นด้วยอาราธนาพระปริตร แล้วอาราธนาศีล ตอนพระขึ้นเทศน์ รับศีลแล้วอาราธนาธรรมต่อ แต่ถ้าสวดมนต์กับเทศน์ไม่ได้ต่อเนื่องกัน ถือว่าเป็นคนละพิธี ตอนสวดมนต์ก็อาราธนาตามแบบพิธีสวดมนต์เย็นที่กล่าวแล้ว ตอนเทศน์ก็เริ่มต้นด้วยอาราธนาศีลก่อน จบรับศีลแล้วจึงอาราธนาธรรม

พิธีสวดศพต่าง ๆ เช่น สวดแจ้ง สวดพระอภิธรรม เป็นต้น ถ้าไม่มีพิธีอื่นนำหน้า
ให้อารธนาศีลก่อน ถ้ามีพิธีอื่นนำหน้าแล้วไม่ต้องอารธนาศีล

คำอารธนาศีล ๕

มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย ทิสฺรณฺเนน สหปญฺจ สีลานิ ยาจาม
ทุติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย ทิสฺรณฺเนน สหปญฺจ สีลานิ ยาจาม
ตติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตถาย ทิสฺรณฺเนน สหปญฺจ สีลานิ ยาจาม

คำอารธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏฺิพาทาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพทฺฤกฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏฺิพาทาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพภยวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏฺิพาทาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทธิยา
สพฺพโรควินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ ฯ

คำอารธนาธรรม

พุทฺธมา จ โลกาธิปตี สหฺมปติ
กตฺตอณฺชลิ อนุจิวิโร อยาจถ
สนฺตึธ สดฺดาปฺปฺรชกฺขชาติกา
เทเสตุ ฐมฺมํ อนุกมฺปิมี ปชํ ฯ

๕. วิธีกรวดน้ำ

เมื่อจะกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญต้องคำนึงถึงประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาลด้วยวิธีนิยมทำกัน
ดังนี้ คือ เริ่มต้นเตรียมน้ำสะอาดใส่ภาชนะไว้พอสมควร จะเป็นคนที่ ขวดเล็ก แก้วน้ำ หรือขัน อย่างไร
อย่างหนึ่งก็ได้ พอพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนาด้วยบท ยล... ก็เริ่มกรวดน้ำโดยตั้งใจนึกอุทิศส่วนบุญ
มือขวาจับภาชนะน้ำริน ใช้มือซ้ายประคอง แล้วว่ำบทกรวดน้ำในใจไปจนจบ การหลั่งน้ำกรวด ถ้าเป็น
พื้นดินควรหลั่งลงในที่สะอาดหมดจด ถ้าอยู่บนเรือนหรือสถานที่ที่ไม่ใช่พื้นดิน ต้องหาภาชนะอื่นที่สมควร
เช่น ถาดหรือขัน เป็นต้น รอน้ำกรวดไว้เสร็จแล้วจึงนำไปเทลงดินตรงที่สะอาด อย่าใช้กระโถน
หรือภาชนะสกปรกครองเป็นอันขาด เพราะน้ำที่กรวดเป็นสักขีพยานในการทำบุญของตนว่าทำด้วยใจ
สะอาดจริง ๆ

คำกรวดน้ำที่นิยมว่ากันในเวลากรวดทั่ว ๆ ไป มีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบสั้น แบบย่อ
และแบบยาว ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น ดังนี้

คำกรวดน้ำแบบสั้น

(คำอุทิศของพระเจ้าพิมพิสาร)

อิหฺม เม ฌาติํ โหตุ (ว่า ๓ จบ)

หากจะเต็มพุทธภาษิตต่อว่า “สุจิตา โหนตุ ฌาติโย” ก็ได้

คำแปล

ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด

“ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เถิด”

คำกรวดน้ำแบบย่อ เรียกคาถาตีโลกวิชัย

ยงฺกิลฺลิจิ กุสฺลํ กมฺมํ

กตฺตพฺพํ กิริยํ มม

กาเยน วาจาเมนสา

ติทฺเธสุ สุกฺคํ กตํ

เย สุตฺตา สลฺยฺณิโน อตฺถิ

เย จ สุตฺตา อสฺลฺยฺณิโน

กตํ ปุณฺณผลํ มยฺหํ
 เย ตํ กตํ สุวทิตํ
 เย จ ตตฺถ น ชานนฺติ
 สพุเพ โลกมฺหิ เย สตฺตา
 มนุญฺสํ โภชนํ สพุเพ

สพุเพ ภาคี ภวนฺตุ เต
 ทินฺนํ ปุณฺณผลํ มยา
 เทวา คนฺดฺวา นิเวทฺยํ
 ชีวนฺดาหารเหตฺวา
 ลภนฺตุ มม เจตฺสา.

คำแปล

กุศลกรรมซึ่งเป็นกิจควรทำอันหนึ่งด้วยกายวาจาใจ อันจะเป็นเหตุนำไปให้เกิดในสวรรค์ชั้นไตรทศเทพ ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ขอสัตว์ซึ่งมีสัญญาและไม่มีสัญญาทุกหมู่เหล่า จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วนั้น เหล่าสัตว์ที่รู้ผลบุญอันที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอจงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญ ที่ข้าพเจ้าอุทิศให้ ในบรรดาสรรพสัตว์จำพวกใดไม่รู้ข่าวถึงบุญข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอเทพยดาทั้งหลาย จงนำไปบอกแก่สัตว์จำพวกนั้น ขอสัตว์ทุกหมู่ในชีวลโลก ซึ่งเสพอาหารเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ จงได้เสวยซึ่งโภชนะอันพึงใจ ด้วยอำนาจเจตนาอุทิศของข้าพเจ้านี้เถิด ฯ

คำกรวดน้ำแบบยาว เป็นคาถาของเก่า

อิมิณา ปุณฺณกมุเมน
 อาริยุปการา จ
 สุริโย จนฺติมา ราชา
 พุรหุมมารา จ อินฺทา จ
 ยโม มิตฺตา มนุสฺสา จ
 สพุเพ สตฺตา สุขี โหนฺตุ
 สุขญจ ติวิธํ เทนฺตุ
 อิมิณา ปุณฺณกมุเมน
 จิปปาห์ สุลเก เจว
 เย สนฺตาเน หินา ฐมฺมา
 นสฺสนฺตุ สพุพทาเยว
 อุชฺชิตฺตํ สติปญฺญา
 มารา ลภนฺตุ โนกาสํ
 พุทฺธาธิปวโร นาโถ
 นาโถ ปจฺเจกพุทฺโธ จ
 เตโสตุตฺตมานุภาเวน

อุปัชฌายา คุณุตฺตรา
 มาตา ปิตา จ ฌาตกา (ปียา มม)
 คุณวฺนฺตา นราปี จ
 โลกปาลา จ เทวตา
 มชฺชตฺตา เวริกาปี จ
 ปุณฺณานิ ปกฺตานิ เม
 จิปปิ ปาเปถ โว มตํ
 อิมิณา อุทฺธิเสน จ
 ตณฺหุปาทานเจทน์
 ยาว นิพฺพานโต มม
 ยตฺถ ชาโต ภเว ภเว
 สลฺเลโข วิริยมฺหิณา
 กาดุญฺจ วิริเยสุ เม
 ฐมฺโม นาโถ วรุตฺตโม
 สงฺโฆ นาโถตฺตโร มม
 มาโรกาสํ ลภนฺตุ มา.

คำแปล

ด้วยผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำนี้ ขอพระอุปชฌาย์ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล อีกทั้งอาจารย์
ผู้ได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา ทั้งมารดาบิดาและคณาญาติทั้งสิ้น ตลอดจนพระอาทิตย์ พระจันทร์ และ
พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในเอกเทศแห่งเมฆินีคัลและนครชนผู้มีคุณงามความดีทั้งหลายทุกถิ่นฐาน อีกทั้ง
ท้าวมหาพรหมกับหมู่มารและท้าวมัฆวานเทวราช ทั้งเทพเจ้าผู้รักษารักษาโลกทั้งสี่ทิศและพญายมราช
อีกมวลมิตรสหาย ทั้งผู้ชวนชวาวางตนเป็นกลาง และผู้เป็นศัตรูของข้าพเจ้าทุก ๆ เหล่า จงมีความ
เกษมสุขนิราศภัย ขอบุญที่ข้าพเจ้ากระทำไว้ด้วยไตรทวารจงบันดาลให้สำเร็จไตรพิรุสข ถึงความเกษม
ปราศจากทุกข์ คือ พระอมตมหานฤพานโดยพลัน อีกโสดหนึ่งนั้น ด้วยบุญกรรมนี้และอุทิศเจตนานี้
ขอให้ข้าพเจ้าบรรลุนิติซึ่งการตัดขาดตัณหา อุปาทาน ธรรมอันชั่วในสันดานจงพินาศไปหมด
จนตรบเท่าถึงนิพพานสิ้นกาลทุกเมื่อเทียว แม้ว่าข้าพเจ้ายังจะท่องเที่ยวไปเกิดในภพใด ๆ ก็ขอให้มิจิต
ชื่อตรง ดำรงสติปัญญาไวชาญฉลาด ให้มีความเพียรกล้าสามารถขัดเกลากิเลสให้สูญหาย ขอหมู่มาร
เหล่าร้ายอย่าได้กล้ากรายสบโอกาส เพื่อทำให้ข้าพเจ้าพินาศคลายความเพียรได้ อนึ่งไซ้ พระพุทธเจ้า
ผู้เป็นที่พึ่งอันยิ่งอย่างประเสริฐ พระธรรมเป็นที่พึ่งอันล้ำเลิศยิ่งประมาณ พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง
อันไพศาลและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันอุดมยิ่งประมาณของข้าพเจ้านี้ ด้วยอานุภาพอันอุดมดีพิเศษสูงสุด
ของพระรัตนตรัย ขออย่าให้หมู่มารได้โอกาสทุกเมื่อไป เทอญ ฯ

นอกจากคำกรวดน้ำทั้ง ๓ แบบตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคำกรวดน้ำอีกแบบหนึ่ง
เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ เรียก ปัตติทานคาถา ดังนี้

ปุลลสุลิตานิ กตสฺส	ยานญญานิ กตานิ เม
เตสญจ ภาคิน โหนตุ	สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา
เย ปิยา คุณวฺนฺตา จ	มยฺหํ มาตาปิตาทโย
ทิจฺฐา เม จาปฺยทิจฺฐา วา	อญฺเณ มชฺชุตฺตเวรีโน
สตฺตา ติจฺฐนฺติ โลกสฺมี	เตภุมฺมา จตุโยนิกา
ปญฺเจกจตุโวการา	สํสฺรณฺตา ภวากเว
ภวตํ เย ปตฺติทานมฺเม	อนฺโมทนตุ เต สยํ
เย จิมิ นปฺปชานนฺติ	เทวา เตสํ นิเวทฺยุ

มยา ทินนนาน ปุณฺณานํ
สพฺเพ สตุตา สทา โหนตุ
เขมปฺปทลฺลจ ปปฺโปนฺตุ

อนฺโมทนาเหตุนา
อเวรา สุขชีวิโน
เตสาสา สิขมฺตํ สุภา.

คำแปล

สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญอันข้าพเจ้าทำแล้ว ณ บัดนี้ด้วย
แห่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าทำแล้วด้วย เหล่าใดเป็นที่รักและมีคุณ มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้า
เป็นต้น เหล่าที่ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือแม้ที่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นแล้ว เหล่าอื่นที่เป็นผู้มีมรรยัสส เป็นปานกลาง
และเป็นผู้มีเวร สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลกเป็นไปในภูมิสาม เป็นไปในกำเนิดสี่ มีขันธห้า มีขันธหนึ่ง
มีขันธสี่ ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยและภพใหญ่ ความสำเร็จของบุญของข้าพเจ้าอันสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้รู้แล้ว
สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด ส่วนสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ยังไม่รู้ซึ่งความสำเร็จของบุญของ
ข้าพเจ้านี้ ขอเทพยดาทั้งหลาย พึงบอกแก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้รู้ (แล้วอนุโมทนา) เพราะเหตุคือ
อนุโมทนาซึ่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้ให้แล้ว ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นผู้ดำรงชีพ
โดยสุขทุกเมื่อเถิด จนถึงซึ่งบัพตอันเกษม คือพระนิพพาน ขอความปรารถนาที่ดั่งใจของสัตว์ทั้งหลาย
ทั้งปวงเหล่านั้นจงสำเร็จเถิด ฯ

วิชาเบญจศิลป์และเบญจธรรม (วิชาวิทย์ ธรรมศึกษาชั้นตรี)

บทนำ

หนังสือเบญจศิลป์เบญจธรรมนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็น
โอรสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และเจ้าจอมมารดาแพ ได้ทรงนิพนธ์ขึ้น
โดยรวบรวมมาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์ของการแต่งหนังสือเล่มนี้ คือ เพื่อมุ่งสำหรับใช้เป็นแบบสอนธรรมปฏิบัติแก่นักเรียนผู้อยู่ในโรงเรียน ถึงคนเราจะมีความรู้ดี แต่มีความประพฤติเสียหาย ก็จะได้รับความสะดวกอ่านเรื่อยไป

อีกประการหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ยังเป็นแบบสำหรับแนะนำชายหญิงทั่วไป เพื่อให้มีความประพฤติถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรานับถืออีกด้วย

คำว่า “ศิลป์” ได้แก่ ข้อประพฤติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม นอกจากนี้ “ศีล” ยังแปลได้อีกหลายอย่าง เช่น แปลว่า เย็น ศีรษะ เกษม สุข อดทน ความสำรวม ความไม่ก้าวล่วงละเมิด เป็นต้น

ผู้ที่ถือศิลย่อมได้รับอานิสงส์ อย่างนี้ คือ

๑. ไม่ต้องประสบความเดือดร้อนในกายหน้า
๒. ย่อมประสบความสำเร็จในการทำมาหากิน
๓. ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้มีศิลย่อมแพร่หลายไปในหมู่มนุษย์ (ในหมู่มนุษย์)
๔. ย่อมเป็นผู้องอาจ ไม่เก้อเขิน เมื่อเข้าไปในหมู่ของผู้มีศิล
๕. เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา คือ ก่อนตายก็มีสติ ตายไปอย่างสงบ ไม่ทุรนทุราย
๖. เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ไม่ต้องตกนรก
๗. ผู้ที่บำเพ็ญศิลให้บริบูรณ์ มีสติบริบูรณ์ ย่อมทำตนให้สิ้นอาสวะได้ คือ สิ้นกิเลสได้

ศีลในทางพระพุทธศาสนาก็มีการจัดอันดับข้อ ดังต่อไปนี้

ศีล ๕ ข้อ สำหรับสาธุชนทั่วไป	มีชื่อเรียกว่า นิจศีล ปกตศีล
ศีล ๘ ข้อ สำหรับอุบาสกอุบาสิกา	มีชื่อเรียกว่า คหัญญศีล อุโบสถศีล
ศีล ๑๐ ข้อ สำหรับสามเณร สามเณรี	มีชื่อเรียกว่า อนุปสัมปันนศีล
ศีล ๒๒๗ ข้อ สำหรับพระภิกษุ	มีชื่อเรียกว่า ภิกขุศีล
ศีล ๓๑๑ ข้อ สำหรับพระภิกษุณี	มีชื่อเรียกว่า ภิกขุณีศีล

เบญจศีล คือ ศีล ๕ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการกล่าวเท็จ
๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย

เบญจธรรม คือ ธรรม ๕ ข้อ

๑. เมตตา กรุณา	คู่กับ ศีลข้อที่ ๑
๒. สัมมาอาชีวะ	คู่กับ ศีลข้อที่ ๒
๓. ความสำรวมในกาม	คู่กับ ศีลข้อที่ ๓
๔. ความมีสัตย์	คู่กับ ศีลข้อที่ ๔
๕. ความมีสติรอบคอบ	คู่กับ ศีลข้อที่ ๕

คำว่า “ธรรม” ได้แก่ สภาพที่ทรงไว้ หมายความว่า ทรงสัตว์ผู้ปฏิบัติธรรมไว้ไม่ให้ตกไป
ในที่ชั่ว

“กัลยาณชน” ได้แก่ คนที่ตั้งอยู่ในกัลยาณธรรม เป็นคนมีความประพฤติดีงาม เป็นที่นิยม
นับถือของคนทั่วไป

ข้อความเบื้องต้น

มนุษย์เกิดมาในโลกนี้ย่อมมีรูปพรรณสัณฐานเป็นต่าง ๆ กัน บางคนก็มีรูปร่างบางคน
ก็มีรูปทราม ทั้งนี้ ย่อมแล้วแต่เหตุจะต้องตกแต่งให้ เหตุดีก็ตกแต่งให้มีรูปร่าง เหตุชั่วก็ตกแต่งให้มี

รูปทรม เพราะเลือกเอาตามใจหวังไม่ได้ คนมีรูปงามก็เป็นที่ยินชมชอบของผู้พบเห็น ถ้ามีรูปเลวทรม ก็ตรงกันข้าม

เหมือนดอกไม้ทั้งงามและไม่งาม ถ้าเป็นดอกไม้งามและมีกลิ่นหอม ก็ย่อมเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป ถ้าเป็นดอกไม้ไม่งามทั้งไร้กลิ่นหอมด้วยแล้ว ยิ่งไม่มีใครปรารถนาเลย

คนเราก็เช่นเดียวกัน ถ้ารูปงามน้ำใจดี ย่อมเป็นที่รักใคร่ยินชมชอบของผู้พบเห็น ถ้ารูปงาม หากไร้คุณธรรมประจำใจ ก็สู้คนรูปชั่วเลวทรม แต่มีคุณธรรมประจำใจไม่ได้

รูปพรรณสัณฐานได้มาอย่างไร ย่อมเป็นอยู่อย่างนั้น ดัดแปลงแก้ไขไม่ได้ แต่ใจนั้นก็มักเป็นไปตามพื้นเดิมถึงอย่างนั้นก็ยังมีทางแก้ไขได้ ด้วยความตั้งใจอันดีเหมือนของที่ไม่หอมมาแต่เดิม เขายังอบให้หอมได้ แต่ธรรมดาใจนั้นมักผันแปรไม่แน่นอนมั่นคงลงได้ นักปราชญ์มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น จึงได้กำหนดวางแบบแผนความประพฤติไว้เป็นหลักฐาน

การตั้งใจประพฤติตามบัญญัตินั้น ชื่อว่า “ศีล” ศีลนี้เป็นแนวทางสำหรับให้คนประพฤติความดี คนเราแรกจะประพฤติความดี ถ้าไม่ถืออะไรเป็นหลัก ใจย่อมไม่มั่นคง อาจเอนเอียงไปหาทุจริตอีกได้ เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์เป็นปกติมรรยาได้แล้ว จึงจะประพฤติคุณธรรมอย่างอื่น ก็มักยั่งยืน ไม่ผันแปร นี่แลเป็นประโยชน์แห่งการบัญญัติศีลขึ้น

ความมุ่งหมายอันดับแรกพึงรู้ว่า การรักษาศีลห้า หรือเรียกว่า “เบญจศีล” นี่เป็นการรักษาตนเอง เป็นการป้องกันตนเอง ไม่ให้เสียคน หรือที่เรียกว่า เสียตัว เพราะตัวเราแต่ละคนนั้นเป็นของหายากและมีจำกัด คือ มีตัวเดียวเท่านั้น ไม่มีตัวแทน อยู่ก็อยู่หมด เสียก็เสียหมด เป็นพระก็เป็นหมด เป็นโจรก็เป็นหมด หรือเข้าคุกก็เข้าหมดเช่นเดียวกัน

การรักษาศีลห้า นั้น มีความมุ่งหมายก็คือ ให้รักษาตนเองไว้ไม่ให้เสียหาย และยังผลพลอยได้อีกมากทั้งทางครอบครัว ทางสังคม ประเทศชาติ และเป็นพื้นฐานให้ตนเองบำเพ็ญสมาธิ ปัญญา จนถึงได้มรรคผล นิพพาน พึงทราบว่าคนไม่มีศีล ย่อมไม่อาจบำเพ็ญสมาธิ ปัญญาให้ได้ผลเต็มที่ใดๆ

หลักสำคัญในการรักษาศีล

ผู้ที่รักษาศีลห้า พึงทราบหลักในทางวิชาการและทางปฏิบัติ โดยย่อ คือ

๑. ความมุ่งหมายในการรักษาศีลห้า
๒. ข้อห้ามของผู้รักษาศีลห้า

๑. ความมุ่งหมายในการรักษาศีลห้า

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การรักษาศีลห้ามีความมุ่งหมายในการป้องกันรักษาตนไม่ให้เสียหายของทุกสิ่งทุกอย่างมันจะดีหรือจะเสีย จะคงทนถาวรหรือชำรุดหักพังโดยง่าย ถ้าตั้งอยู่ที่พื้นฐานของสิ่งนั้น ฉะนั้นช่างก่อสร้างที่เขาจะสร้างตึก จึงต้องตอกเสาเข็มลงรากตรงจุดที่จะรับน้ำหนักไว้แข็งแรง

ชีวิตของคลุหัสถ์ก็เช่นเดียวกัน ต้องแบกน้ำหนัก เพราะเรื่องครอบครัว เรื่องหน้าที่การงาน เรื่องยากดีมีเงิน สุขความทุกข์ข้อยแปด จำจะต้องสร้างพื้นฐานของชีวิตให้มั่นคง จึงจะรับน้ำหนักไว้อย่างปลอดภัย

เราเคยเห็นคนที่มีพื้นฐานชีวิตไม่ดีพอ พอตนจะต้องรับภาระหรือกระทบกระทั่งเข้าเลยต้องกระทำความผิดถึงติดคุกติดตะรางก็มี นั่นแสดงควมที่ชีวิตพังทลายไป น่าเสียดายมาก

ทางศาสนาซึ่งจุดสำคัญที่จะต้องสร้างพื้นฐานไว้ให้มั่นคงเป็นพิเศษ ๕ จุด เป็นการปิดช่องทางที่ตัวเองจะเสีย ๕ ทางด้วยกัน และวิธีที่ว่านี้ ก็คือ การรักษาศีล ๕ ข้อ

ศีลข้อที่ ๑ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย

ศีลข้อที่ ๒ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความมัวเมา

ศีลข้อที่ ๓ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความใจเร็ว

ศีลข้อที่ ๔ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขี้ปด

ศีลข้อที่ ๕ ป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความขาดสติ

หมายความว่า ชีวิตของคลุหัสถ์ทั้งหลายมักจะพังทลายในเพราะ ๕ อย่างนี้ คือ

๑. ความโหดร้ายในสันดาน

๒. ความอยากได้ทรัพย์ของคนอื่นในทางที่ผิด ๆ

๓. ความร่าเริงในทางกามเกี่ยวกับเพศตรงข้าม

๔. ความไม่มีสติจะประจําใจ

๕. ความประมาทขาดสติ สัมปชัญญะ

วิธีแก้ก็คือ การหันเข้ามาปรับพื้นฐานสันดานตนเอง โดยวิธีรักษาด้วยเบญจศีล

๒. ข้อห้ามของผู้รักษาศีลห้า

ความเบียดเบียนกันทางโลกซึ่งเป็นไปโดยกายทวาร ย่อเป็น ๓ ประการ คือ

๑. เบียดเบียนชีวิตร่างกาย

๒. เบียดเบียนทรัพย์สมบัติ

๓. เบียดเบียนประเพณี คือ ทำเชื้อสายของผู้อื่นให้สับสน

ความประพฤติเสียด้วยวาจา อันมีมุสาวาท คือ กล่าวคำเท็จเป็นที่ตั้ง คนจะประพฤติก็เพราะความประมาทและความประมาทนั้นไม่มีมูลอื่นที่ยิ่งกว่าน้ำเมา เมื่อดื่มเข้าไปแล้วย่อมทำให้ความคิดวิปริตทันที เหตุฉะนั้นภราษณทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น เล็งเห็นการณนี้จึงบัญญัติศีลมีองค์ ๕ ไว้ดังกล่าวแล้ว

คำอาราธนาศีล หมายความว่า การนิมนต์ หรือเชิญพระภิกษุ หรือผู้ใดผู้หนึ่งให้เป็นผู้ให้ศีล

คำสมาทานศีล หมายความว่า การว่าตามผู้ที่เราอาราธนามาเพื่อให้ศีล ตั้งแต่ นโม ตสส ภควโต เป็นต้นไป

องค์แห่งศีลอย่างหนึ่ง ๆ เรียกว่า “สิกขาบท” ศีลมีองค์ ๕ จึงเป็นสิกขาบท ๕ ประการ รวมเรียกว่า เบญจศีล การรักษาศีล คือ การตั้งเจตนางดเว้นจากการทำความผิดดังท่านบัญญัติไว้ เป็นเรื่องที่ตั้งใจด ตั้งใจเว้น ตั้งใจไม่ทำอีก ต้องมี “ความตั้งใจ” กำกับไว้เสมอ ไม่ใช่เพราะมีเหตุอื่นบังคับตน จึงไม่ทำความผิด แต่ไม่ทำเพราะตนเองได้ตั้งใจไว้ว่าจะงดเว้น ความตั้งใจดังว่ามานี้ ทางศาสนาเรียกว่า “วริตติ” คือ เจตนาที่งดเว้นจากความชั่ว

วริตติ

ผู้ปฏิบัติตามสิกขาบท ๕ ประการนั้นย่อมมีวริตติด้วย วริตติมี ๓ ประการ คือ

๑. สัมปัตตวริตติ เว้นจากวัตถุที่จะพึงล่วงได้อันมาถึงเฉพาะหน้า ได้แก่ วริตติของคนทั่วไป

๒. สมาทานวริตติ เว้นด้วยอำนาจการถือเป็นกิจวัตร ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา

๓. สมุจเฉทวริตติ เว้นด้วยตัดขาด มีอันไม่ทำอย่างนั้นเป็นปกติ ได้แก่ พระอรหันต์ (พระอรหันต์)

คำว่า รูปธรรม-นามธรรม

คนที่เกิดมาอาศัยเหตุแต่่งขึ้น คุณธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ขึ้นเป็นร่างกาย เรียกว่า รูปธรรม แต่เพราะอาศัยความพร้อมเพรียงแห่งธาตุ ๔ จึงมีใจรู้จักคิดตรึงตรงและรู้สีกกำหนด หมายต่าง ๆ จึงเรียกว่า นามธรรม ถ้ารวมรูปธรรมและนามธรรมเข้าด้วยกัน เรียกว่า สังขาร ซึ่งแปลว่า สิ่งที่เกิดแต่่งขึ้น

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๑

ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต

การบัญญัติศีลข้อนี้มุ่งให้มนุษย์ปลูกเมตตาจิตในสัตว์ทุกจำพวกหรือแม้ในมนุษย์ด้วยกัน เพราะเมตตาจิตนี้เป็นความดี มีทั่วไปทั้งในมนุษย์และสัตว์เดียรัจฉาน

คำว่า “สัตว์” ในที่นี้หมายถึง สัตว์ที่มีชีวิตทุกชนิด ทั้งมนุษย์และสัตว์เดียรัจฉาน ที่ว่ามีชีวิตนั้น นับตั้งแต่สัตว์นั้นมีปราณหรือลมหายใจ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์หรือในไข่ จนกระทั่งสิ้นลมหายใจ คือ ตาย

สัตว์ทุกชนิดย่อมมีสิทธิ์โดยชอบในการมีชีวิตของตนไปจนตาย ผู้ใดทำให้เขาเสียชีวิตด้วยเจตนา ศีลของผู้นั้นก็ขาด เมื่อเพ่งเจตนาจิตเป็นใหญ่ ในสิกขาบทข้อนี้มีข้อห้าม ๓ อย่าง (เว้นการกระทำ) คือ

๑. การฆ่า
๒. การทำร้ายร่างกาย
๓. การทรมาน

การฆ่า

การฆ่า ได้แก่ การทำให้ตาย โดยต่างแห่งวัตถุมี ๒ ประเภท คือ

๑. ฆ่ามนุษย์
๒. ฆ่าสัตว์เดียรัจฉาน

วัตถุที่ใช้ฆ่ามี ๒ อย่าง คือ

๑. ศัสตรา วัตถุที่มีคมเป็นเครื่องฟันแทง เช่น หอก ดาบ เป็นต้น
๒. อาวุธ วัตถุไม่มีคม เช่น ไม้พลอง ก้อนหิน

ฆ่ามนุษย์

ฆ่ามนุษย์ มีโทษหนักโดยวัตถุ ฝ่ายพุทธจักรปรับโทษภิกษุผู้กระทำเป็นปาราชิก ฝ่ายอาณาจักรก็ปรับโทษแก่ผู้กระทำอย่างสูงสุดถึงขั้นประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต จะเบาลงมาก็โดยเจตนา การฆ่า โดยต่างแห่งเจตนาก็มีอยู่ ๒ ประเภท คือ ฆ่าโดยจงใจและฆ่าโดยไม่จงใจ

๑. **ฆ่าโดยจงใจ** คือ สจิตตกะ ได้แก่ คิดไว้ทีแรกว่าจะฆ่าในขณะที่ใจไม่งุ่นง่านและ
เพราะเหตุ คือ

- ตกอยู่ในฐานะแห่งความโลภ เช่น เป็นโจรปล้นบ้าน แล้วฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย
- ตกอยู่ในฐานะแห่งความพยาบาท เช่น ลอบฆ่าคนที่มีเวรต่อกัน
- และเพราะสาเหตุอื่น นอกจากนี้แล้วพยายามใช้เครื่องมือหรืออุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง

ทำให้เขาตาย

๒. **ฆ่าโดยไม่จงใจ** คือ อจิตตกะ ได้แก่ ไม่ได้คิดไว้ก่อน แต่เพราะเหตุเหล่านี้ คือ
บังเอิญเป็น

- เพราะบันดาลโทษะ เช่น วิวาทกัน บันดาลโทษะขึ้นแล้วฆ่ากันตาย
- ประสงค์จะป้องกันตัว เช่น ต่อสู้กับผู้ที่มาทำร้ายตัว และฆ่าเขาตาย
- เพราะไม่แกล้ง เช่น หมายตีพอลาบจำ แต่ถูกที่สำคัญ ผู้ถูกตีนั้นตาย

การฆ่านั้นสำเร็จด้วยประโยค ๒ อย่าง คือ

๑. ฆ่าเอง เรียกว่า สาหัตถิกประโยค เป็นการลงมือฆ่าเอง

๒. ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า เรียกว่า อาณัตติกประโยค

ศีลข้อนี้ขาดทั้งฆ่าเองและใช้ให้คนอื่นฆ่า

การใช้ให้คนอื่นทำนั้นมีนิยาม ๖ ข้อ เป็นเครื่องวินิจฉัยว่า จะล่วงศีลหรือไม่ คำว่า นิยาม คือ
วัตถุเครื่องกำหนดมี ๖ คือ

๑. นิยมวัตถุ หมายถึง วัตถุที่ถูกฆ่า มีมนุษย์และสัตว์ เป็นต้น
๒. นิยมกาล คือ กำหนดเวลาใช้ฆ่า เช่น เวลาเช้า สาย บ่าย เย็น เป็นต้น
๓. นิยมโอกาส หมายถึง กำหนดสถานที่ เช่น ในป่า ในบ้าน เป็นต้น
๔. นิยมเครื่องประหาร หมายถึง เครื่องประหาร มีศัสตรา อาวุธ เป็นต้น
๕. นิยมอิริยาบถ หมายถึง อิริยาบถ มีการยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น
๖. นิยมกิริยาวิเศษ หมายถึง วิธีใช้ฆ่า มีฟัน แทะ ยิง เป็นต้น

ในนิยามทั้ง ๖ นี้ เมื่อสั่งให้เขาทำแล้ว ถ้าเขาทำถูกต้องตามนิยามนั้น จึงชื่อว่า ล่วงศีล
แต่ถ้าผู้รับใช้ทำผิดจากนิยามที่เขาสั่งไป ไม่ชื่อว่า ล่วงศีล

เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม มีโทษหนักเป็นชั้น ๆ กัน แบ่งเป็น ๓ คือ วัตถุ เจตนา ประโยค

๑. โดยวัตถุ หมายถึง สิ่งที่มีตัวตน แยกเป็น ๓ ประเภท คือ

ก. ข้ามมนุษย์ผู้หาความผิดมิได้ คือ ผู้ไม่ได้ประทุษร้ายตนเองและผู้อื่น มีโทษมาก เพราะเว้นจากเหตุจำเป็น

ข. ข้ามมนุษย์ผู้มีอุปการะมาก เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ มีโทษมากเพราะ ตัดประโยชน์สุขของผู้อื่น

ค. ข้ามมนุษย์ผู้มีคุณความดี มีโทษมาก เพราะไม่เป็นแต่ผลาญชีวิตเปล่ายังทำลายล้าง คุณที่เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นประพฤติดิตตามเสียด้วย

๒. โดยเจตนา หมายถึง เช่น ความคิดอ่าน ความตั้งใจ จัดเป็น ๓ คือ

ก. ข่าโดยไม่มีสาเหตุ เช่น ผู้นั้นไม่มีโทษผิดถึงตายตามกฎหมายบ้านเมือง หรือไม่ได้ จะทำร้ายตน มีโทษมาก

ข. ข่าด้วยกำลังกิเลสกล้า เช่น รับจ้างฆ่าเขา มีโทษมาก

ค. ข่าด้วยความพยาบาทอันร้ายกาจ ล้างผลาญเขาให้ถึงความพินาศ มีโทษมาก

๓. โดยประโยชน์ หมายถึง อาการสำหรับประกอบ (การกระทำ) ได้แก่ ข่าให้ลำบาก เช่น ทูตให้บอบช้ำกว่าจะตาย มีโทษมาก เพราะผู้ถูกฆ่า เสวยทุกข์เวทนาแสนสาหัส

การฆ่านั้น มิใช่แต่ห้ามข้ามมนุษย์อื่นเท่านั้น แม้ฆ่าตัวเองให้ตาย ก็ห้าม เพราะเท่ากับเป็นคน ล้นคิด

การฆ่าตัวเองให้ตายนั้น มีชื่อเรียกว่า อัตตวินิบาตกรรม

ฆ่าสัตว์เดียรัจฉาน

การฆ่าสัตว์เดียรัจฉานนั้น มีโทษเบาลงโดยวัตถุจากการข้ามมนุษย์ ฝ่ายพุทธจักรปรับโทษ แก่ภิกษุผู้กระทำเพียงปาจิตติย์ ฝ่ายอาณาจักรมีจำกัดโทษแต่เฉพาะการฆ่าสัตว์บางเหล่าที่หวงห้าม เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม การฆ่าสัตว์เดียรัจฉาน มีโทษหนักเป็นชั้นกันโดย วัตถุ เจตนา ประโยค

๑. โดยวัตถุ จัดเป็น ๕ อย่าง คือ

ก. ฆ่าสัตว์ที่มีเจ้าของหวงแหน

ข. ฆ่าสัตว์ที่มีคุณ คือ อุปการะ

ค. ฆ่าสัตว์ใหญ่อันจะใช้ประโยชน์ได้มาก

ง. ฆ่าสัตว์ของตัวเอง

จ. ฆ่าสัตว์อันหาเจ้าของมิได้

ทั้งหมดนี้มีโทษมาก

๒. โดยเจตนา จัดเป็น ๓ อย่าง คือ

- ก. ฆ่าโดยหาสาเหตุมิได้
- ข. ฆ่าด้วยกำลังกิเลสกล้า
- ค. ฆ่าด้วยความพยายาม

๓. โดยประโยค ได้แก่ ฆ่าให้ลำบาก หรือน่าสมเพช เช่น วางยาในหนองน้ำ เพื่อให้ปลา
เมตตาย มีโทษมาก

ฉายาปาณาติบาต

ผู้รักษาศีลข้อนี้ นอกจากระวังไม่ให้ขาด เพราะการฆ่าสัตว์แล้ว ถ้าเว้นจากการกระทำที่เป็น
ฉายาของปาณาติบาตได้ด้วยแล้ว ก็จะทำให้ศีลของตนบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ถ้าเว้นไม่ได้ศีลของตน
ก็ต่างพร้อยเหมือนผ้าที่ไม่ขาดแต่สกปรก ฉายาปาณาติบาต คือ การทำร้ายร่างกายและทรมาน

การทำร้ายร่างกาย

ข้อนี้หมายเอาเฉพาะทำแก่มนุษย์ แยกเป็น ๓ ประเภท คือ

- ๑. ทำให้พิการ คือ ทำให้เสียอวัยวะเป็นเครื่องใช้การ เช่น การทำให้เสียนัยน์ตา เสียขา
เสียแขน
- ๒. ทำให้เสียโฉม คือ ทำให้ร่างกายเสียรูป เสียงาม ไม่ถึงพิการ
- ๓. ทำให้เจ็บลำบาก คือ ไม่ถึงกับเสียโฉม แต่ทำให้เสียความสำราญ

การทรมาน

ข้อนี้หมายเอาเฉพาะสัตว์เดียรัจฉาน เพราะมนุษย์ไม่เป็นวัตถุอันใคร ๆ จะพึงทรมาน
ได้ทั่วไป ทรมานนี้ ได้แก่ ความประทุष्टิเทียมโหดแก่สัตว์ ไม่มีความกรุณาปรานีสัตว์ ตามที่จัดไว้
เป็นแผนก ดังนี้

- ๑. ใช้การ ได้แก่ การใช้การเกินกำลัง ไม่ปรานีสัตว์ ปล่อยให้ออดอยากหิวอดอยากไม่ได้หยุด
พักผ่อนตามกาล ทำความสำราญของสัตว์ให้เสียไป ขณะใช้ก็เข่นย่นตี

๒. กักขัง ได้แก่ กักขังในที่คับแคบ จนเปลี่ยนอิริยาบถไม่ได้

๓. นำไป ได้แก่ นำสัตว์ไปโดยวิธีทรมาน เช่น ลากไป หรือผูกมัด เป็ด ไก่ สุกร หัวตาม
เอาหัวลง เอาเท้าขึ้น หรือเอาปลาขึงช่องให้ทับยัดเยียดกัน ปล่อยให้ดิ้นกระเลื่อกระสนจนตาย

๔. เล่นสนุก เช่น เอาประทัดผูกหางสุนัข แล้วเอาไฟจุด หรือเอาไฟจุดบนกระดองเต่า
เอาก่อนดินก่อนหินขว้างปานกเล่น เป็นต้น

๕. ผจญสัตว์ เช่น กัดปลา ชนโค (วัว) ชนกระบือ (ควาย) ตีไก่ กัดจิ้งหรีด เป็นต้น

หลักวินิจนัยปาณาติบาต

ปาณาติบาต มีองค์ ๕ คือ

๑. ปาโณ	สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณสัณญตา	ตนรู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. วรกจิตตั้ง	จิตคิดจะฆ่าให้ตาย
๔. อุปักโกโม	ทำความพยายามฆ่า
๕. เตนะ มรณัง	สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น
- ศีลข้อนี้จะขาด ต่อเมื่อทำครบองค์ทั้ง ๕ ข้อข้างต้นนี้

ศัพท์ที่ควรรู้

๑. โลกวัชระ คือ ความผิดที่มนุษย์ทำขึ้น เป็นความผิด เป็นความเสียหาย เช่น ฆ่ามนุษย์
การโจรกรรม ทบตีกัน เป็นต้น บางอย่างเป็นข้อเสียหายที่ชาวโลกติเตียน ถือว่าไม่เหมาะสมกับ
ความเป็นสมณะ เช่น ดื่มสุรา เป็นต้น จึงเป็นโทษทางโลก

๒. ปณณัตติวัชระ คือ ความผิดที่เป็นโทษทางพระบัญญัติ คือ คนสามัญทำเข้า ไม่เป็น
ความผิด ไม่เป็นความเสียหาย ผิดเฉพาะแก่ภิกษุ โดยฐานะละเมิดพระบัญญัติ เช่น จันทอาหารในเวลา
วิกาล ชุดดิน เป็นต้น

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๒

อทินนาทานา เวรมณี เจตนาถวเณจากการลักทรัพย์

ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อป้องกันการทำความลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติของกันและกัน โดยหวังจะให้เลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เว้นจากการเบียดเบียนกันและกัน การประพฤติดังเช่นนี้ได้ชื่อว่า ประพฤติผิตรธรรม เป็นบาป

ข้อนี้หมายถึง การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ถือเอาด้วยอาการเป็นโจร สิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ กำหนดดังนี้

ก. สิ่งของที่มีเจ้าของ ทั้งที่เป็นวิญญูณกทรัพย์ และอวิญญูณกทรัพย์ อันเจ้าของไม่ได้ยกให้เป็นสิทธิ์ขาด

ข. สิ่งของที่ไม่ใช่ของใคร แต่มีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่ สิ่งของที่เขาอุทิศบูชาปฐนียวัตถุ ในศาสนานั้น ๆ

ค. สิ่งของที่เป็นของในหมู่อันไม่พึงแบ่งกัน ได้แก่ ของสงฆ์และของมหาชนในสโมสรสถานนั้น ๆ

เมื่อเพ่งถึงความประพฤติชอบธรรม ในทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นสำคัญ พึงทราบในสิกขาบทนี้ ท่านห้าม ๓ ประการ คือ

๑. โจรกรรม ประพฤติเป็นโจร
๒. ความเลี้ยงชีพอนุโลมโจรกรรม
๓. กิริยาเป็นฉายาโจรกรรม

การกระทำในข้อ ๑ ศีลขาด ในข้อ ๒ และข้อ ๓ พึงตัดสินด้วยเจตนา ถ้ามุ่งทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ของผู้อื่น ศีลขาด ถ้าไม่มีเจตนา ศีลต่างพร้อย

โจรกรรม ประพฤติเป็นโจร

การถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ ด้วยการกระทำอย่างโจรทุกอย่าง จัดเป็นโจรกรรมในทางศีลธรรม ท่านรวมไว้ ๑๔ วิธีด้วยกัน ดังนี้

๑. **ลัก** ได้แก่ การขโมยทรัพย์ของคนอื่นที่เจ้าของเขาไม่ให้ มีชื่อเรียกต่างกัน ดังนี้
 - ก. ขโมย ในเวลาเจียบ เห็นเขาตากผ้าไว้ ไม่ให้เจ้าของรู้ หยิบเอาของเขาไป
 - ข. ย่องเบา เวลาสัจคน แอบเข้าไปในบ้าน หยิบฉวยเอาของต่าง ๆ ไป
 - ค. ตัดช่อง จัด หรือเจาะประตูหน้าต่างที่ปิดอยู่ แล้วหยิบเอาของเขาไป
๒. **ฉก** ได้แก่ การถือเอาของในเวลาเจ้าของเผลอ มีชื่อเรียกต่างกันตามอาการ ดังนี้
 - ก. วังราว คนถือเอาของมากำลังเผลอ เข้าแย่งแล้ววิ่งหนี
 - ข. ดีชิง ดีเจ้าของทรัพย์ให้จับตัว แล้วถือเอาของไป
๓. **กรรโชก** แสดงอำนาจ หรือใช้อาวุธให้เขากลัวแล้วให้ของ เรียกว่า ชู หรือจี
๔. **ปล้น** ได้แก่ รวมพวกกันตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป มีศัสตราวุธเก็บเอาของผู้อื่นด้วยอำนาจ
๕. **ตุ๋** คือ อังกรรมสิทธิ์ ยืนยันเอาของคนอื่นมาเป็นของตน
๖. **ฉ้อ** ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่น เช่น รับของแล้วโกงเอาเสีย อ้างว่าเป็นของของตน
๗. **หลอก** ได้แก่ กิริยาที่พูดปด เพื่อถือเอาของของผู้อื่น
๘. **ลวง** ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาของผู้อื่น ด้วยแสดงของอย่างหนึ่งให้เข้าใจผิด เช่น ใช้เครื่องชั่ง เครื่องตวงโกง
๙. **ปลอม** ได้แก่ กิริยาที่ทำของปลอมให้คนอื่นเห็นว่าเป็นของแท้ แล้วแลกเปลี่ยนเอาทรัพย์ไป
๑๐. **ตระบัด** ได้แก่ กิริยาที่ยืมของคนอื่นไปใช้ แล้วเอาไปเสีย เช่น ยืมของแล้วไม่ส่งคืน กู้เงินเขาแล้วเบี้ยวไม่ส่งดอก ตลอดถึงลักลอบนำสินค้าผ่านด่านภาษี ที่เรียกว่า ตระบัดภาษีด้วย
๑๑. **เบียดบัง** ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาเศษ เช่น ท่านใช้ให้ไปเก็บเงินค่าเช่าบ้าน เป็นต้น ได้มากแต่ให้ท่านน้อย
๑๒. **ลักลอบ** ได้แก่ กิริยาที่ลักลอบเอาของที่ต้องห้ามหลบหนีภาษี เช่น สินค้าเถื่อน เป็นต้น
๑๓. **สับเปลี่ยน** ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของของตน ที่เลวเข้าไว้แทน แล้วเอาสิ่งของที่ดีของผู้อื่น
๑๔. **ยักยอก** ได้แก่ กิริยาที่ยักยอกทรัพย์ของตนที่จะต้องถูกยึด เอาไว้เสียที่อื่น

โจรกรรมมีลักษณะต่างประเภทที่กล่าวมานี้ บุคคลทำเองก็ดี ใช้ผู้อื่นทำก็ดี เป็นแต่รวมพวกไปกับเขาก็ดี เหล่านี้ชื่อว่า ประพฤติผิดเป็นโจรกรรมทั้งสิ้น เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรมมีโทษหนักเป็นชั้นกัน โดยวัตถุ เจตนา ประโยค

ก. โดยวัตถุ ถ้าของที่ทำการโจรกรรมมีค่ามาก ทำความฉิบหายให้แก่เจ้าของทรัพย์มาก ก็มีโทษมาก

ข. โดยเจตนา ถ้าถือเอาโดยโลภ มีเจตนาถลำ ก็มีโทษมาก

ค. โดยประโยค ถ้าถือเอาโดยการฆ่า หรือทำร้ายเจ้าทรัพย์ หรือประทุษร้ายเคหสถาน และพัสดุของเขา ก็มีโทษมาก

ความเลี่ยงชีพอนุโลมโจรกรรม

ข้อนี้ ได้แก่ การแสวงหาทรัพย์พัสดุในทางไม่บริสุทธิ์ แต่ไม่นับเข้าในอาการเป็นโจรมีประเภทดังนี้

ก. สมโจร ได้แก่ การกระทำอุดหนุนโจรกรรมโดยนัย เช่น รับซื้อของโจร ข้อนี้เป็นปัจจัยแห่งโจรกรรม

ข. ปลอกลอก ได้แก่ การคบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ ด้วยหวังทรัพย์ของเขาฝ่ายเดียว เมื่อเขาสิ้นเนื้อประดาตัว ก็ทิ้งขว้าง ข้อนี้เป็นปัจจัยให้คนตกยาก

ค. รับสินบน ได้แก่ การถือเอาทรัพย์พัสดุที่เขาให้เพื่อช่วยทำธุระให้เขาในทางที่ผิด เช่น ข้าราชการรับสินบนจากประชาชน ข้อนี้เป็นปัจจัยให้บุคคลประพฤติผิดทางธรรม

กิริยาเป็นฉายาโจรกรรม

ข้อนี้ ได้แก่ การทำพัสดุของผู้อื่นให้สูญเสีย และเป็นสินใช้ ตกอยู่แก่ตน มีประเภท ดังนี้

ก. ผลาญ ได้แก่ กิริยาที่ทำความเสียหายแก่ทรัพย์พัสดุของคนอื่น เช่น เผาบ้าน ฟันโค ฟันกระบือ เป็นต้น

ข. หยิบฉวย ได้แก่ การถือเอาทรัพย์พัสดุของผู้อื่นด้วยความมั่งง่าย ไม่บอกเจ้าของ คิดเอาเองว่าเจ้าของไม่ทำอะไร

หลักวินิจัยอทินนาทาน

อทินนาทาน มืองค์ ๕ คือ

๑. ปรปรีคคหิตัง ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน
๒. ปรปรีคคหิตสัณญิตา ตนก็รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของหวงแหน
๓. เถยยจิตตัง จิตคิดจะลัก
๔. อุปักกโม พยายามเพื่อจะลัก
๕. เตนะ ทรณัง นำของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

ศีลข้อนี้จะขาด ต่อเมื่อการกระทำครบองค์ทั้ง ๕ ข้างดังนี้

สวิญญานกทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์พัสดุที่มีวิญญานครอง ได้แก่ สัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น

อวิญญานกทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์พัสดุที่ไม่มีวิญญานครอง เช่น บ้าน เรือน เงิน ทอง เป็นต้น
สังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์พัสดุที่เคลื่อนที่ได้ เช่น สัตว์เลี้ยง เติง ตั้ง ถ้วย ชาม รถยนต์ เป็นต้น บางอย่างก็มีชีวิต บางอย่างก็ไม่มีชีวิต

อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ได้แก่ ที่ดินและทรัพย์ซึ่งติดอยู่กับที่ดิน เช่น ดึก บ้าน โรงรถ เป็นต้น

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๓

กาเมสุมิฉาจารา เวมณี เว้นจากการประพฤติดิในกามทั้งหลาย

ศีลข้อนี้ ท่านบัญญัติขึ้น ด้วยหวังปลูกความสามัคคี สร้างความเป็นปึกแผ่น ป้องกันความแตกร้างในหมู่มนุษย์ และทำให้ไว้วางใจกันและกัน ชายกับหญิงแม้ไม่ได้เป็นญาติกันก็ยังมีความรักใคร่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ด้วยอำนาจความปฏิบัติในทางกาม สิกขาบทข้อนี้ แปลว่า เว้นจากการประพฤติดิในกามทั้งหลาย

คำว่า “กามทั้งหลาย” ในที่นี้ ได้แก่ กิริยาที่รักใคร่กันในทางประเวณี หมายถึง เมลุน หรือ การสอเสพกามระหว่างชายหญิง

การผิดในกาม หมายถึง การเสพเมลุนกับคนที่ต้องห้ามดังจะกล่าวต่อไป ผู้ใดเสพเมลุนกับคนที่ต้องห้าม ผู้นั้นทำผิดประเวณี ศีลข้อนี้ขาด เมื่อเพ่งความประพฤติไม่ให้ผิดเป็นใหญ่สำหรับชายและหญิง มีดังนี้

สำหรับชาย หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชายมี ๓ ประเภท คือ

๑. สัสตมิกา หญิงมีสามี ที่เรียกว่า ภรรยาท่าน ได้แก่ หญิง ๔ จำพวก คือ

- ก. หญิงที่แต่งงานกับชายแล้ว
- ข. หญิงที่ไม่ได้แต่งงาน แต่อยู่กินกับชายอย่างเปิดเผย
- ค. หญิงที่รับสิ่งของ มีทรัพย์สิน เป็นต้น ของชายแล้วยอมอยู่กับเขา
- ง. หญิงที่ชายเลี้ยงเป็นภรรยา

๒. ญาติรักชิตา หญิงที่ญาติรักชิตา คือ มีผู้ปกครอง ไม่เป็นอิสระแก่ตน ที่เรียกว่า หญิงอยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน คือ หญิงที่มารดาบิดารักษา หรือญาติรักษา

๓. รัชมรักชิตา หญิงที่ธรรมรักษา หรือจาริตา หญิงที่จารีตรักษา ที่เรียกว่า จาริตห้าม ได้แก่ หญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอ

ก. เทือกเถา คือ ญาติผู้ใหญ่ นับย้อนขึ้นไป ๓ ชั้น มีย่าทวด ยายทวด ๑ ย่า ยาย ๑ แม่ ๑ เหล่ากอ คือ ผู้สืบสายจากตนลงไป ๓ ชั้น มีลูก ๑ หลาน ๑ เหลน ๑

ข. หญิงที่อยู่ใต้พระบัญญัติในพระศาสนา อันห้ามสังวาสกับชาย เช่น ภิกษุณี ในกาลก่อน หรือแม่ชีในบัดนี้

ค. หญิงที่บ้านเมืองห้าม เช่น แม่หม้ายงานผ่านอันมีในกฎหมาย

หญิง ๓ จำพวกนี้ จะมีฉันทะร่วมกันหรือไม่ร่วมกัน ไม่เป็นประมาณ ชายร่วมสังวาสด้วย ก็เป็นกาเมสุมิจจาร

หญิงที่เป็นวัตถุต้องห้ามของชายในกาเมสุมิจจาร โดยพิสดาร มี ๒๐ จำพวก คือ

๑. มาตุรักชิตา หญิงที่มารดารักษา
๒. ปิตุรักชิตา หญิงที่บิดารักษา
๓. มาตাপิตุรักชิตา หญิงที่มารดาบิดารักษา
๔. หญิงที่พี่ชายน้องชายรักษา
๕. หญิงที่พี่สาวน้องสาวรักษา
๖. หญิงที่ญาติรักษา
๗. หญิงที่โคตรหรือมีแซร์รักษา
๘. หญิงมีธรรมรักษา
๙. หญิงมีสามีรักษา
๑๐. หญิงมีสินไหม คือ พระราชาทรงรักษา
๑๑. หญิงที่ขายไถ่หรือซื้อมาด้วยทรัพย์เพื่อเป็นภรรยา
๑๒. หญิงที่อยู่กับชายด้วยความรักใคร่ชอบใจกันเอง
๑๓. หญิงที่อยู่เป็นภรรยาชายด้วยโคตรทรัพย์
๑๔. หญิงที่เชยใจ ได้สีกว่าผ้าถุงผ้าห่มแล้วอยู่เป็นภรรยา
๑๕. หญิงที่ขายขอเป็นภรรยา มีผู้ใหญ่จัดการให้
๑๖. หญิงที่ขายช่วยปลงภาระอันหนักให้แล้วยอมเป็นภรรยา
๑๗. หญิงที่เป็นทาสอยู่ก่อน แล้วขายเอามาเป็นภรรยา
๑๘. หญิงที่รับจ้างแล้ว ชายเอาเป็นภรรยา
๑๙. หญิงที่ขายรบฆ่าศึกได้เป็นเชลยแล้ว เอาเป็นภรรยา
๒๐. หญิงที่ขายอยู่ด้วยขณะหนึ่ง และหญิงนั้นก็เข้าใจว่าชายนั้นเป็นสามีของตน

สำหรับหญิง ชายต้องห้ามสำหรับหญิง มี ๒ ประเภท คือ

๑. ชายอื่นนอกจากสามี เป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับหญิงที่มีสามีแล้ว
๒. ชายที่จาริตห้าม เป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับหญิงทั้งปวง

ชายที่จาริตห้ามนั้น มี ๓ จำพวก คือ

๑. ชายที่อยู่ในพิทักษ์รักษาของตระกูล เช่น พ่อ ปู่ ตา ทวด
๒. ชายที่อยู่ในพิทักษ์รักษาของธรรมเนียม เช่น นักพรต นักบวช
๓. ชายที่กฎหมายบ้านเมืองห้าม เช่น พระภิกษุสามเณร

หญิงที่ไม่เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิฉาจารของชาย มี ๔ อย่าง คือ

๑. หญิงที่ไม่มีสามี
๒. หญิงที่ไม่อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน
๓. หญิงที่จาริตไม่ห้าม
๔. หญิงที่เป็นภรรยาของตน

ชายที่ไม่เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิฉาจารของหญิง มี ๔ คือ

๑. ชายที่ไม่มีภรรยา
๒. ชายที่จาริตไม่ห้าม
๓. สามีของตน
๔. ชายที่ทำโดยพลการพ้นอำนาจของหญิง (เช่น ชายที่ข่มขืน)

โทษของกาเมสุมิฉาจาร

กาเมสุมิฉาจารนี้ เป็นความประพฤดิชั่วร้าย มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ฝ่ายอาณาจักร มีกฎหมายลงโทษผู้ประพฤดิล่วง ฝ่ายพุทธจักรก็จัดเป็นบาปแก่ผู้ทำ เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม จัดว่ามีโทษหนักเป็นชั้นกันโดยวัตถุ เจตนา ประโยค

- ก. โดยวัตถุ ถ้าเป็นการทำชั่ว หรือล่วงละเมิดในวัตถุที่มีคุณ มีโทษมาก
- ข. โดยเจตนา ถ้าเป็นไปด้วยกำลังราคะกล้า มีโทษมาก
- ค. โดยประโยค ถ้าเป็นไปโดยพลการ มีโทษมาก

หลักวินิจัยกาเมสุมิจนจาร

กาเมสุมิจนจาร มืองค์ ๔ คือ

๑. อคมนียวัตถุ วัตถุอันไม่ควรถึง ได้แก่ มรรคทั้ง ๓ คือ ปัสสาวมรรค
ช่องปัสสาวะ, วัจนมรรค ทวารหนัก, มุขมรรค ช่องปาก
๒. ตัสมิง เสวนจิตตัง จิตติดจะเสพในวัตถุอันไม่ควรถึงนั้น
๓. เสวนปปโยโค ทำความพยายามในอันที่จะเสพ
๔. มัคเคนะ มัคคัปปปฏิปัตติ มรรคต่อมรรคถึงกัน

ในเรื่องกาเมสุมิจนจารนี้ ผู้ที่เสพเองเท่านั้นจึงจะชื่อว่า ล่วงกาเมสุมิจนจาร ส่วนการใช้คนอื่น
ให้ทำแก่คนอื่นนั้น ไม่เป็นการผิดกาเมสุมิจนจาร

แต่การใช้ให้คนอื่นทำกาเมสุมิจนจารแก่ตนนั้น ชื่อว่า เป็นการล่วงกาเมสุมิจนจารแท้

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ

ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกัน ด้วยการพูด คือ ตัดประโยชน์ทางวาจา และรักษาวาจาของตนให้เป็นที่เชื่อถือของคนอื่น เมื่อเพ่งความเจริญเป็นใหญ่ พึงทราบในสิกขาบทนี้ ท่านห้ามเป็นข้อใหญ่ ๓ ประการ คือ

๑. มุสาวาท

๒. อนุโลมมุสา

๓. ปฏิสสวะ

การกระทำตามข้อ ๑ คือ ขาด การทำตามข้อ ๒ และข้อ ๓ คือ ต่างพร้อย

มุสาวาท

การพูดเท็จ คือ การโกหก หมายถึง การแสดงออกด้วยเจตนาบิดเบือนความจริงให้คนหลงเชื่อ แสดงออกได้ ๒ ทาง คือ

๑. ทางวาจา ได้แก่ พูดโกหกชัด ๆ

๒. ทางกาย ทำเท็จทางกาย เช่น เขียนจดหมายโกหก ทำรายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม หรือมีใครถามข้อความที่ควรรับ ก็สั่นศีรษะแสดงปฏิเสธ

เพื่อความสะดวกในการเรียนและการปฏิบัติ ท่านจำแนกกิริยาที่เป็นมุสาวาทไว้ ๗ อย่าง คือ

๑. ปด

๒. ทนสาบาน

๓. ทำเล่ห์กระเท่ห์

๔. มารยา

๕. ทำเลศ

๖. เสริมความ

๗. อำความ

๑. ปด ได้แก่ พูดมุสาชัด ๆ ไม่อาศัยมูลเหตุเลย เช่น เห็น ว่าไม่เห็น รู้ ว่าไม่รู้ โดยโวหารต่างกัน ตามความมุ่งหมายของผู้พูด ท่านแสดงไว้เป็นตัวอย่าง ๔ ข้อ คือ

- ก. พุดเพื่อจะให้เขาแตกกัน เรียกว่า ส่อเสียด
- ข. พุดเพื่อจะโก่งท่าน เรียกว่า หลอก
- ค. พุดเพื่อจะยกย่อง เรียกว่า ยอ
- ง. พุดไว้แล้วไม่รับ เรียกว่า กลับคำ

๒. ทนสาบาน ได้แก่ กิริยาที่เสี่ยงสัจจะว่าจะพูดตามจริง แต่ใจไม่ตั้งใจจริงตามนั้นมีพูดปิดเป็นลำดับบริวาร เช่น เป็นพยานทนสาบานไว้ แล้วเบิกความเท็จ เป็นต้น

๓. ทำเล่ห์กระเท่ห์ ได้แก่ กิริยาที่อวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์อันไม่มีจริง เช่น อวดรู้วิชาคงกระพัน ฟันไม่เข้า ยังไม่ออก เป็นต้น ซึ่งเป็นอุบายหลอกลวง

๔. มารยา ได้แก่ กิริยาที่แสดงให้เขาเห็นผิดจากที่เป็นจริง หรือลงให้เข้าใจผิด เช่น เป็นคนทุศีลก็ทำท่าทางให้เขาเห็นว่ามีความดี เจ็บน้อยก็ครวญครางมาก

๕. ทำเลศ ได้แก่ พุดมุสาเล่นสำนวน เช่น เห็นคนวิ่งหนีเขามา เมื่อผู้ใดมาถามไม่อยากจะให้เขาจับคนนั้นได้ แต่ไม่ต้องการให้ใครตราหน้าว่าเป็นคนพุดมุสา จึงย้ายไปยืนที่อื่นแล้วพูดว่าตั้งแต่มาที่นี่ ยังไม่เคยเห็นใครวิ่งมาเลย

๖. เสริมความ ได้แก่ พุดมุสาอาศัยความเดิม แต่เสริมความให้มีมากกว่าที่เป็นจริง เช่น พรรณนาสรรพคุณยา

๗. อำความ ได้แก่ พุดมุสาอาศัยมูลเดิม แต่ตัดความที่ไม่ประสงค์จะให้รู้ออกเสียเรื่องมาก พุดให้เหลือน้อย ปิดความบกพร่องของตน

โทษของมุสาวาท

บุคคลพุดมุสา มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกปรับโทษทางกฎหมายที่หักประโยชน์ของผู้อื่น ทางธรรมปรับโทษอย่างหนักถึงปาราชิก อย่างเบาปรับเสมอปาจิตติย์ กล่าวโดยความเป็นกรรม มีโทษหนักเป็นชั้นกัน โดยวัตถุ เจตนา ประโยค

ก. โดยวัตถุ ถ้าข้อความนั้นเป็นเรื่องหักล้างประโยชน์ เช่น ทนสาบาน เบิกพยานเท็จ กล่าวใส่ความท่าน หลอกลวงเอาทรัพย์ท่าน มีโทษหนัก หรือกล่าวมุสาแก่ผู้มีคุณ เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ เจ้านาย และท่านผู้มีศีลธรรม มีโทษหนัก

ข. โดยเจตนา ถ้าผู้พุดคิดให้ร้ายท่าน เช่น กล่าวใส่ความท่าน มีโทษหนัก

ค. โดยประโยค ถ้าผู้พุดพยายามทำให้เขาเชื่อสำเร็จ มีโทษหนัก

อนุโลมมูสา

อนุโลมมูสา คือ เรื่องที่พูดนั้นไม่จริง แต่ผู้พูดมิได้มุ่งจะให้ผู้ฟังหลงเชื่อ แยกประเภท ๒ อย่าง คือ

๑. เสียดแทง กิริยาที่让别人เจ็บใจ อ้างวัตถุไม่เป็นจริง กล่าวยกให้สูงกว่าพื้นเพเดิม
๒. สับปลับ ได้แก่ พูดปิดด้วยคะนองวาจา

โทษของอนุโลมมูสา

อนุโลมมูสา มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกจัดว่าเป็นกิริยาที่หยาบช้าเลวทราม ไม่สมควรประพฤติ ทางธรรมจัดว่าเป็นบาป เมื่อกล่าวโดยความเป็นกรรม ก็มีโทษหนักเป็นชั้นกัน โดยวัตถุ เจตนา ประโยค

- ก. โดยวัตถุ ถ้าเป็นข้อความเป็นเรื่องประทุษร้ายท่าน เช่น พูดเสียดแทง มีโทษหนัก
- ข. โดยเจตนา ถ้าพูดใส่ร้ายผู้อื่น เช่น หวังจะให้ท่านเจ็บใจและกล่าวเสียดแทง มีโทษหนัก
- ค. โดยประโยค ถ้าผู้พูดพยายามทำความเสียหายแก่ท่านสำเร็จ เช่น ยุให้ท่านแตกกัน และเขาก็แตกกัน มีโทษหนัก

ปฏิสสวะ

ปฏิสสวะ ได้แก่ เดิมรับคำของคนอื่นด้วยเจตนาริสุทธิ์ แต่ภายหลังกลับใจ ไม่ทำตาม ที่รับนั้น แม้ไม่เป็นการพูดเท็จโดยตรง แต่ก็เป็นการทำลายประโยชน์ของคนอื่นได้ มีประเภทเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. ผิดสัญญา ได้แก่ สองฝ่ายทำสัญญากันว่าจะทำอย่างนั้น ๆ แต่ภายหลังไม่ทำอย่างนั้น เช่น ทำสัญญาจ้าง เป็นต้น
 ๒. เสียสัตย์ ได้แก่ ให้สัตย์แก่ท่านฝ่ายเดียวว่าตนจะทำ หรือไม่ทำเช่นนั้น ๆ แต่ภายหลัง ไม่ทำตามนั้น เช่น ข้าราชการผู้ถวายสัตย์สาบานแล้วไม่ทำตามนั้น
 ๓. คินคำ ได้แก่ รับว่าจะทำสิ่งนั้น ๆ แล้วภายหลังไม่ทำ เช่น รับว่าให้สิ่งนั้น ๆ แล้วไม่ให้
- โทษของปฏิสสวะ คือ ทำให้เสียชื่อเสียง ตามฐานที่ไม่ตั้งอยู่ในสัตย์

ถ้อยคำที่ไม่เป็นมุสา

มีคำพูดอีกประเภทหนึ่งที่ผู้พูด ๆ ไม่จริง แต่ก็ไม่ประสงค์ให้ผู้ฟังเชื่อเรียกว่า ยถาสัญญา คือ พูดตามความสำคัญ ผู้พูดไม่ผิดศีล แยกประเภทเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. โวหาร ๒. นิยาย ๓. สำคัญผิด ๔. พลั้ง

๑. โวหาร ได้แก่ ถ้อยคำที่ใช้เป็นธรรมเนียมเพื่อความไพเราะทางภาษา เช่น เราเขียนจดหมาย ลงท้ายด้วยความนับถืออย่างสูง ทั้งที่เราไม่ได้นับถือเขาเลย

๒. นิยาย ได้แก่ เรื่องเปรียบเทียบ เพื่อได้ใจความเป็นสุภาพิต เช่น ผูกนิยายขึ้น เช่น ลิเก ละคร

๓. สำคัญผิด ได้แก่ ผู้พูดเข้าใจผิด พูดไปตามความเข้าใจของตนเอง เช่น จำวันผิดใครถามก็ตอบตามนั้น

๔. พลั้ง ได้แก่ ผู้พูดตั้งใจว่าจะพูดอย่างหนึ่ง แต่ปากไหลไปพูดอีกอย่างหนึ่ง

หลักวินิจัยมุสาวาท

มุสาวาทมีองค์ ๔ คือ

๑. อภูตวัตถุ	เรื่องที่พูดเป็นเรื่องไม่จริง
๒. วิวาทนจิตตั้ง	จงใจจะพูดให้ผิด
๓. ตัซโซ วายาโม	พยายามพูดคำนั้นออกไป
๔. ปรัสสะ ตทัตถวิชานนัง	คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๕

สุราเมรัยมัชฌมาทัญญาณา เวรมณี

เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของตนให้บริบูรณ์ เพราะสุราเป็นของที่ทำให้ผู้ดื่มมึนเมา เมื่อมึนเมาแล้วย่อมทำให้เสียสติ เป็นที่ตั้งของความประมาท จะทำอะไรก็ผิดพลาดทั้งเป็นเหตุทอนคุณความดีที่มีอยู่ให้น้อยลง เมื่อเสพเข้าไปแล้วทำให้สติเลือนลอยขาดการควบคุมตัวเองทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ พุดในสิ่งที่ไม่ควรพูดเป็นเหตุให้ล่วงสิกขาบทอีก ๔ ข้อ ข้างต้น

ศีลข้อ ๕ นี้ นับว่ามีความสำคัญที่สุดในเบญจศีล

น้ำเมา มี ๒ ชนิด คือ

๑. สุรา น้ำเมาก่กลั่นแล้ว ภาษาไทยเรียกว่า เหล้า

๒. เมรัย น้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น เป็นของหมักดอง เช่น เหล้าดิบ น้ำตาลเมา กระแษของมึนเมาเสพติดต่าง ๆ เช่น ฝิ่น กัญชา ก็รวมเข้าในศีลข้อนี้ด้วย

ในปัจจุบันนี้มีสิ่งเสพติดให้โทษร้ายแรงระบอบอยู่ในหมู่ของประชาชน เท่าที่ราชการพบแล้วคือ

๑. สุรา	น้ำเมาก่กลั่นแล้ว
๒. เมรัย	น้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น
๓. ฝิ่น	เป็นยางไม้ชนิดหนึ่ง (ต้นฝิ่น)
๔. กัญชา	เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง (ต้นกัญชา)
๕. มอร์ฟิน	เป็นผลิตภัณฑ์ทำจากฝิ่น
๖. เฮโรอีน	เป็นผลิตภัณฑ์จากมอร์ฟิน
๗. โคเคน	เป็นผลิตภัณฑ์จากมอร์ฟิน
๘. แอลกอฮอล์ ทินเนอร์	ทำมาจากสารเคมี
๙. ยาบ้า	เป็นผลผลิตจากสารเสพติดหลายอย่าง

สุรา เมรัย เสพทางการดื่ม ฝิ่น กัญชา เป็นต้น เสพโดยวิธีสูบบ้าง ฉีดเข้าไปในร่างกายบ้าง

โทษแห่งการดื่มน้ำเมา

ในพระบาลีท่านแสดงโทษของการดื่มน้ำเมาไว้ ๖ อย่าง คือ

๑. เป็นเหตุให้เสียทรัพย์
๒. เป็นเหตุก่อวิวาท
๓. เป็นเหตุให้เกิดโรค
๔. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุประพฤติมารยาทที่น่าอดสู
๖. ทอนกำลังปัญญา

โทษของการเสพฝิ่น

การเสพฝิ่นนั้นมีโทษมาก เมื่อกล่าวแล้วแบ่งออกเป็น ๔ สถาน คือ

๑. เป็นเหตุให้เสียความสำคัญของร่างกาย
๒. เป็นเหตุก่อวิวาทให้เสียทรัพย์
๓. เป็นเหตุเสียความดี
๔. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง

โทษเหล่านี้ ยิ่งหย่อนตามพื้นเพของผู้เสพ

โทษของการเสพกัญชา

กัญชาเป็นสิ่งเสพติดให้โทษเหมือนกัน เพราะฤทธิ์กัญชานั้นย่อมทำมัตตลุงค์ (มึนในสมอง) และเส้นประสาทให้เสียไป ตาตาย เห็นอะไรผิดไปจากความจริง เช่น เห็นเชือกเป็นงู หูเชื่อน ฟังอะไรเหลวไปจากความจริง เช่น ได้ยินเสียงกลองเป็นเสียงปิ่นหรือเสียงฟาร้อง นึกจะทำอะไรก็ยังไม่ได้ ความคิดฟั่นเฟือน มักทำให้หวาดกลัวไปต่าง ๆ เหมือนคนบ้าไม่ควรเสพ

หลักวินิจัยสุราปานะ

สุราปานะ (การดื่มสุรา) มีองค์ ๔ คือ

๑. มทนียัง น้ำเมา
๒. ปาตุกัมยตาจิตตัง จิตคิดจะดื่มน้ำเมา

๓. ตัซโซ วายาโม พยายามตีม้าน้ำเมา

๔. ปีตัมปเวสนัง น้ำเมานั้นล่องล้าคองไป

ศีลขาด คือ ศีลของผู้ที่สมาทานศีลแล้ว แต่ไม่รักษาศีลนั้นให้ดี ล่วงละเมิดเป็นประจำ ทำให้ขาดต้นขาดปลาย หาที่บริสุทธิ์จริงได้ยาก เหมือนผ้าที่ขาดชายรอบทั้งผืน หรือขาดกลางผืนเลย

ศีลทะลุ คือ ศีลของผู้ที่ชอบล่วงละเมิดสิกขาบทกลาง ๆ แต่สิกขาบทต้นและปลายยังดีอยู่เหมือนผ้าที่ทะลุเป็นช่องตรงกลางผืน

ศีลด่าง คือ ศีลของผู้ที่ชอบล่วงละเมิดสิกขาบททีเดียว ๒ หรือ ๓ ข้อ เหมือนแม่โคดำที่กระดำกระด่างลายไปทั่วตัว ดำบ้าง ขาวบ้าง

ศีลพร้อย คือ ศีลของผู้ชอบล่วงละเมิดศีลคราวละสิกขาบท หรือล่วงศีลคราวละองค์สององค์ คือ มีศีลบริสุทธิ์บ้าง ไม่บริสุทธิ์บ้างสลับกันไป

ศีลห้าประการนี้ เป็นวินัยในพระพุทธศาสนาด้วยประการฉะนี้

อุโบสถศีลข้อที่ ๖ **วิกาลโภชนา เวมณิ** แปลว่า เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

คำว่า กาล ได้แก่ เวลาที่กินอาหารได้ คือ เวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเที่ยงวัน

คำว่า วิกาล ได้แก่ เวลาที่กินอาหารไม่ได้ คือ เวลาตั้งแต่เที่ยงวันแล้วไปจนถึงอรุณขึ้นของวันใหม่

อุโบสถ

คำว่า อุโบสถ แปลว่า ดิถีพิเศษที่เข้าอยู่ ดิถีพิเศษเป็นที่เว้น มี ๓ อย่าง คือ

๑. **นิคคัณฐอุโบสถ** เป็นอุโบสถของนักบวชนอกพระพุทธศาสนา คือ ตั้งเจตนางดเว้นเป็นบางอย่าง เช่น เว้นการฆ่าสัตว์ในทิศเหนือ แต่ฆ่าสัตว์ทิศอื่น เป็นการรักษามาตรใจชอบของตน

๒. **โคपालอุโบสถ** เป็นอุโบสถในพระพุทธศาสนา เป็นอุโบสถที่อุบาสกอุบาสิกาสมาทานรักษาไว้ มีอาการเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค คือ เวลาสมาทานแล้ว กลับไปพุดตี่รักษาถาดต่าง ๆ เช่น พุดเรื่องการทำมาหากิน เรื่องทะเลาะกันภายในครอบครัว เป็นต้น

๓. **อริยอุโบสถ** เป็นอุโบสถในพระพุทธศาสนา เป็นอุโบสถที่เหมาะสม และประเสริฐสำหรับอุบาสกอุบาสิกา เมื่อสมาทานแล้วก็ตั้งใจรักษาศีลของตนให้มั่นคง ใจไม่ข้องแวะกับฆราวาสวิสัย สนทนาแต่ในเรื่องของธรรมวินัย ในเรื่องการทำเพ็ญบุญอย่างเดียว อริยอุโบสถนี้ จึงเป็นอุโบสถที่นับว่าประเสริฐที่สุด

เบญจกัลยาณธรรม

กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันงาม เมื่อกล่าวโดยความก็คือ ข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีลและเป็นคู่กับศีล ดังพระบาลีที่แสดงคุณของกัลยาณชนว่า เป็นผู้มืศีล มีกัลยาณธรรม

ศีลกับธรรมต้องคู่กัน ข้อนี้ต้องสันนิษฐานว่า ผู้เว้นจากข้อห้ามทั้ง ๕ ข้อ ได้ชื่อว่า ผู้มืศีล แต่ผู้มืศีลจะชื่อว่ามืกัลยาณธรรมทุกคนหาไม่ได้ เช่น คนหนึ่งเป็นคนมืศีลไปทางเรือพบเรือล่ม คนกำลังว่ายน้ำอยู่ เขาสามารถที่จะช่วยได้แต่ไม่ช่วย จนคนนั้นจมน้ำตาย ศีลของเขาไม่ขาดแต่ปราศจากความกรุณา ยังเป็นที่น่าติเตียนเพราะส่วนนั้นจะจัดว่าเขามืกัลยาณธรรมไม่ได้ ถ้าเขาเห็นแล้วมีความกรุณาเตือนใจ หยุดช่วยคนนั้นให้พ้นอันตรายได้ จึงเชื่อว่ามืทั้งศีลมีทั้งกัลยาณธรรม

กัลยาณธรรมนี้มี ๕ อย่าง จึงเรียกว่า **เบญจกัลยาณธรรม** ท่านจัดตามลิกขาบทในเบญจศีลนั่นเอง ดังนี้

เมตตากับกรุณา	ได้ในลิกขาบทที่ ๑
สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ)	ได้ในลิกขาบทที่ ๒
ความสำรวมในกาม	ได้ในลิกขาบทที่ ๓
ความมืสัตย์	ได้ในลิกขาบทที่ ๔
ความมืสติรอบคอบ	ได้ในลิกขาบทที่ ๕

กัลยาณธรรมในลิกขาบทที่ ๑

เมตตา ได้แก่ ความปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข ตนได้รับความสำราญแล้ว ก็อยากให้คนอื่นได้บ้าง คุณข้อนี้เป็นเหตุให้สัตว์คิดเกื้อกูลกันและกัน

ของที่เราเห็นอยู่รอบด้าน เช่น วัดเป็นที่ประชุมกัน ได้บำเพ็ญกุศลมีประการต่าง ๆ โรงเรียนเป็นที่สำหรับเด็กได้เล่าเรียนวิชา หาความรู้ใส่ตัว โรงเรียนเด็กเป็นที่เลี้ยงเด็กกำพร้า ไร่บิฑามารดา ศาลา สระน้ำ สะพาน เป็นต้น ล้วนประกาศความมีเมตตาจริงของผู้สร้าง ทั้งนี้

การแสดงเมตตาเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควรทำ เพราะแต่แรกเราต้องอาศัยความเมตตาของผู้อื่นมาก่อน จึงมีชีวิตยืนมาได้ ชั้นแรก บิดา มารดา ครู อาจารย์ มิตรสหาย เมื่อเราโตแล้ว

ก็ควรแสดงเมตตาแก่ผู้อื่นบ้าง ถ้าสามารถอยู่และไม่มีเหตุขัดข้อง แต่หาแสดงไม่ เช่น มีลูกแล้ว ไม่เอาเป็นธุระเลี้ยงดู รักษา พบคนขัดสน อดข้าวไม่มีจะบริโภค ตนอาจให้ได้แต่ไม่ได้ให้ ได้ชื่อว่า เป็นคนใจจิตเห็นแก่ประโยชน์ตัว มีหนี้ของโลกติดตัวอยู่ เพราะได้รับอุปการะของโลกมาก่อน เมื่อถึงเวลาเข้าบ้างไม่ตอบแทน

เพราะฉะนั้น คนที่ไม่มีความเมตตา ท่านจึงเรียกว่า คนใจจิต

การแสดงเมตตานี้ เมื่อกล่าวโดยแผ่ไปในผู้อื่น มีลักษณะ ๒ อย่าง คือ

๑. โอิทิสสพพณา หมายถึง การแผ่เมตตาไปในผู้อื่นโดยเจาะจง เช่น ในสัตว์ตัวนั้น ตัวนี้ ในบุคคลหรือในคณะนั้น (ไม่ทั่วไป)

๒. อโนทิสสพพณา หมายถึง การแผ่เมตตา มีสัตว์ บุคคล ไม่มีประมาณ โดยไม่เจาะจง (ทั่วไป) อโนทิสสพพณานี้ จึงมีอานิสงส์มากกว่าโอทิสสพพณา เพราะว่าเป็นการแสดงว่าเราแผ่เมตตา ไปไม่เลือกกว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู

อานิสงส์ของการแผ่เมตตา

เมตตาเมื่อแผ่ไปเสมอ ๆ แล้ว จะมีอานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ

๑. นอนหลับก็เป็นสุข
๒. ตื่นก็เป็นสุข
๓. ไม่ฝันลามก ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย
๖. เทวดาย่อมรักษา
๗. ไฟ ยาพิษ ศัสตราย่อมไม่กล้ากราย
๘. จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิเร็ว
๙. สีนัย่อมเบิกบานแจ่มใส
๑๐. ย่อมไม่หลงตาย คือ ก่อนตายก็มีสติ
๑๑. เมื่อยังไม่ตรัสรู้ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

กรุณา ได้แก่ ความคิดปรารถนาจะให้เขาปราศจากทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นก็พลอย ห่วงใจไปด้วย คุณข้อนี้เป็นเหตุให้สัตว์คิดช่วยเหลือทุกข์ภัยของกันและกัน

การแสดงกรณานี้เป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนควรทำ เราเป็นเด็กเคยได้รับความกรุณาจากท่านผู้อื่นแล้ว เมื่อถึงเวลาก็แสดงแก่ผู้อื่นบ้าง คือ ความกรุณาที่ควรทำ ผู้ใดอาจอยู่แต่ไม่กระทำ เช่น เห็นคนเรือล่มจะเป็นอันตรายแก่ชีวิตก็ไม่ช่วย หรือพบคนเจ็บไข้ตามทางไม่มีผู้อุปถัมภ์ ผ่านไปด้วยไม่สมเพช และไม่ชวนขวายเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้นั้นชื่อว่า เป็นคนใจดำ มีแต่เอาเปรียบโลกหวังอุปการะของทางโลกฝ่ายเดียวเมื่อถึงเวลาเข้าข้างกลับเฉยเสียไม่ตอบแทนเพราะไร้ความกรุณาในจิต

เพราะเหตุนั้น คนที่ไม่มีความกรุณา ท่านจึงเรียกว่าคนใจดำ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อแสดงความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น แต่เป็นเรื่องทำลายประโยชน์ของคนทั้งหลาย เช่น เห็นเขาจับโจรผู้ร้ายมา คิดจะให้ผู้ร้ายรอดจากอาณานิคมแผ่นดิน เข้าแย่งชิงให้หลุดไปถึงช่วยผู้ร้ายให้หลุดไปแล้ว ผู้ร้ายนั้นก็จะไปเบียดเบียนคนอื่นอีก และการที่เขาแย่งชิงนั้น ก็เป็นการผิดกฎหมายอีกด้วย อย่างนี้ไม่ควรทำ ควรวางอุเบกขาเสีย คิดว่าเป็นกรรมของโจรคนนั้นเสีย

การแสดงเมตตากรณานี้ เมื่อใช้ถูกที่แล้ว ย่อมอำนวยผลอันดีให้แก่ผู้ประกอบและผู้รับ ทำความปฏิบัติของผู้มีศีลให้งามขึ้น เหมือนหว่านประดับเรือนหว่านให้งาม ฉะนั้น จึงชื่อว่า กัลยาณธรรม เป็นกัลยาณธรรมแต่ละอย่างในสิกขาบทที่ ๑ นี้

การเจริญเมตตา กรุณา ถ้าเจริญดีแล้ว มีคุณแก่ผู้เจริญได้ทั้งทางโลกและทางธรรม คือ

ทางโลก ย่อมเป็นเหตุให้ต่างคนต่างมีความรักใคร่ถนอม เป็นเหตุไม่เบียดเบียนกัน

ทางธรรม โดยตรงผู้เจริญธรรม ๒ ประการนี้อยู่เรื่อย ๆ เมตตาย่อมกำจัดความพยาบาท

กรุณา ย่อมกำจัดความมีวิหิงสา (ความเบียดเบียนกัน)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมที่คุ้มครองโลกมี ๒ อย่าง คือ เมตตา กรุณา เพราะถ้าในโลกทั้งมนุษย์และสัตว์ ต่างไม่มีความเมตตา กรุณาต่อกันแล้ว ก็คงจะอยู่กันอย่างลำบากเป็นแน่แท้

กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๒

ในสิกขาบทที่ ๒ แห่งเบญจศีลนั้น มีกัลยาณธรรม คือ สัมมาอาชีวะเป็นคู่กัน ได้แก่ การประกอบอาชีพในทางที่ชอบ

คุณข้อนี้ อุดหนุนศีลให้สามารถรักษาให้มั่นคง เพราะผู้มีศีลเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดแล้ว ถ้าไม่หมั่นทำมาหากินในทางที่ชอบแล้ว จะได้อะไรเป็นกำลังเลี้ยงชีพเสมอไปจะอาศัยทรัพย์เก่าก็มีแต่จะหมดไป ไม่มีของใหม่เพิ่มขึ้นมาแทน เมื่อไม่มีทรัพย์ใหม่เลี้ยงชีพความยากจนบีบคั้นเข้า ก็ไม่อาจ

ตั้งอยู่ในศีลได้ จะรักษาให้บริสุทธิ์ ก็ด้วยความลำบากแสนเข็ญ คนมีศรัทธาจน โดยมากเพราะเหตุนี้ ถ้าเขาหมั่นประกอบการงานหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบได้ทรัพย์มาก็จะได้เป็นเครื่องจับจ่ายใช้สอยเลี้ยงชีพ ทั้งเป็นกำลังรักษาสุจริตให้มั่นคงด้วย

ทางที่ชอบ แม้เว้นจากมิฉฉาชีพแล้ว ก็ยังต้องประกอบด้วยกิริยาที่ประพฤติเป็นธรรม ในการหาเลี้ยงชีพอีก ซึ่งท่านจัดไว้เป็น ๓ อย่าง คือ

๑. ประพฤติเป็นธรรมในกิจการ
๒. ประพฤติเป็นธรรมในบุคคล
๓. ประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ

๑. ประพฤติเป็นธรรมในกิจการ ได้แก่ การซื้อตรงในกิจการงาน เช่น คนเป็นลูกจ้าง ก็ทำงานด้วยความอุตสาหะตั้งใจ ตรงตามเวลา มาเช้า เลิกทีหลัง ไม่บิดพลิ้วหลีกเลี่ยงงาน

๒. ประพฤติเป็นธรรมในบุคคล ได้แก่ การประพฤติที่ปราศจากอคติ เช่น ตนเป็นนายงาน จ่ายค่าจ้างตามสัญญาหรือตามแรงงาน เป็นพ่อค้า ก็ขายสินค้าเท่าที่ราคากำหนดไว้แก่คนทุกชั้น ที่มาซื้อของเสมอไป ไม่ประพฤติเห็นแก่ได้ เช่น คนโง่เซอะเซะ ก็ขายแพง ๆ คนฉลาดก็ขายตามตรง

๓. ประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ ได้แก่ ความไม่เอาวัตถุที่ไม่จริงไปหลอกลวงเขาว่าจริง เช่น คนขายสินค้าอะไรเป็นของแท้ หรือเป็นของเทียมกันบอกแก่ผู้ซื้อตามตรง ไม่ขายของเทียม อย่างของแท้ก็อย่างหนึ่ง ทำสัญญาสร้างบ้านเรือน และกำหนดว่า จะใช้ของชนิดนั้น ๆ ทำตรงตามสัญญานั้นไม่ยักเยื้อง ไม่ผ่อนใช้ของชั้นที่สองแทนชั้นที่หนึ่ง ซึ่งจะทำให้บ้านเรือนนั้นไม่คงทนเท่าที่ควร

ผู้ที่เลือกหาการงาน ควรเว้นงานที่ประกอบด้วยโทษเสีย เพราะทรัพย์ที่เกิดจากการงาน อันประกอบด้วยโทษนั้น ไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จเต็มที่

อีกอย่างหนึ่ง การงานที่ต้องเสี่ยงโชค เช่น การพนัน ก็ไม่ควรเลือก เพราะเหตุพลาดท่าก็ฉิบหาย ถ้าได้ทรัพย์ก็ไม่ถาวร ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. เป็นของได้มาง่าย ความเสียดายมีน้อย เก็บไม่ใคร่อยู
๒. มีความอยากไม่มีที่สิ้นสุด ได้มาแล้วคงอยากได้อีก เคยได้มาทางใด ก็ต้องหาทางนั้นอีก เมื่อเล่นการพนันไม่หยุด ก็คงมีเวลาพลาดท่าสักคราวหนึ่งก็เป็นได้

ทรัพย์ที่ได้มาด้วยความหมั่นขยันทำงาน ต้องเอาใจใส่ระวังรักษาให้พ้นอันตรายต่าง ๆ ทั้งภายใน คือ ตนเอง บุตร ภรรยา สามิ ไม่ใช่สอยให้เสียไป เพราะเหตุไม่จำเป็น ทั้งภายนอก เช่น โจรนำไปเสีย หรือไฟพลาญเสียไป เป็นต้น จีบจ่ายใช้สอยพอสมควร อย่าให้ฟุ่มเฟือยเกินรายได้ และไม่เบียดเบียนรอนถึงกับอดอยาก รู้จักเก็บไว้เพื่อการฉางหน้าบ้างก็พอทำตนให้พอสุขสำราญได้ และไม่ต้องประกอบการทุจริต เพราะความเลี้ยงชีวิตเข้าบิบัคั่น

กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๓

ในสิกขาบทที่ ๓ แห่งเบญจศีลนั้น มีกัลยาณธรรม คือ ความสำรวมในกามเป็นคู่กัน ได้แก่ ภิรยาที่ระมัคระวังไม่ประพฤติหมักมากในกาม

คุณข้อนี้ ส่งความบริสุทธิ์ผ่องใสของชายหญิงให้กระจ่างแจ่มใส ชายหญิงเว้นจาก กามเมสุมิฉฉาจารแล้ว แต่ยังประพฤติหมักมากอยู่ในกามคุณ ย่อมไม่มีสง่าราศี ตกอยู่ในมลทินไม่พ้น จากการติฉินนินทาไปได้

ธรรมข้อนี้ แจกตามเพศของบุคคล เป็น ๒ คือ

๑. สฬารสันโดษ ความสันโดษด้วยภรรยาของตน เป็นคุณสำหรับระดับของชาย

๒. ปติวัตร ความประพฤติเป็นไปตามสามีของตน เป็นคุณสำหรับระดับของหญิง

สฬารสันโดษ ได้แก่ ความยินดีด้วยภรรยาของตน ชายได้ภรรยาแล้ว พอใจด้วยภรรยา ของตน ช่วยกันหาช่วยกันทำ เลี้ยงดูกันไปไม่ละทิ้ง ไม่ผูกสมัครักใคร่หญิงอื่นอีก อย่างนี้ชื่อว่า สฬารสันโดษ สันโดษด้วยภรรยาของตนอย่างอุกฤษฏ์ (อย่างสูง)

ในบ้านเมืองที่มีกฎหมาย ย่อมให้ชายมีภรรยาได้หลายคน แต่ชายก็พอประสงค์ด้วยหญิง ที่ตนกำลังถือเป็นภรรยา ก็เป็นสฬารสันโดษ

โทษของอสฬารสันโดษ (ไม่ยินดีด้วยภรรยาของตน)

ชายที่ไม่สันโดษด้วยภรรยาของตน เทียวชุกชนคบหาหญิงแพศยา ถึงไม่เป็นกามเมสุมิฉฉาจาร ก็ย่อมเป็นความเสื่อมเสียแก่ตนเอง ๓ ประการ คือ

๑. เสียทรัพย์เป็นคำบ่าเรอหญิงนั้นทุกครั้ง ไม่ใช่เป็นฐานะอุปการะ แต่เสียค่าปรับเพราะ อำนาจกิเลส

๒. เป็นบ่อเกิดของโรค ทำให้ร่างกายพิการไปต่าง ๆ ไม่แข็งแรง และโรคติดต่อกันได้

๓. ใกล้ต่ออันตรายต่าง ๆ เพราะหญิงแพศยา ย่อมผูกสมัครักใคร่กับชายหลายคน เมื่อเกิดหึงหวงกันขึ้นก็ย่อมทำร้ายกันถึงเสียชีวิตก็มี เรื่องนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ

ปติวัตร ได้แก่ ความจงรักภักดีในสามี ฝ่ายหญิงได้สามีแล้ว พึงปฏิบัติสามีของตนตามหน้าที่ที่ภรรยาจะทำให้ดีที่สุด ผูกสมัครักใคร่เฉพาะสามีของตน ที่สุดเมื่อสามีของตนตายไปก่อนแล้ว ถ้าตนเป็นหญิง ไม่ต้องห้ามจะมีสามีใหม่ก็ได้ ไม่บาปกรรม ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่ด้วยอำนาจความรักใคร่ นับถือในสามีของตนที่ตายไปแล้วคงตัวเป็นหม้ายอยู่อย่างนั้นไม่มีสามีใหม่ หญิงชนิดนี้ได้ชื่อว่า **ปติวัตร** ประพฤติเป็นไปตามสามีของตน

ความสำรวมในกาม ส่องความประพฤติงามของชายหญิง ผู้มีศีลยิ่งขึ้น

กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๔

ในสิกขาบทที่ ๔ แห่งเบญจศีลนั้น มีกัลยาณธรรม คือ ความมีสัตย์เป็นคู่กัน ได้แก่ กิริยาที่ประพฤติตนเป็นคนตรง มีอาการที่พึงเห็นเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. ความเที่ยงธรรม	๒. ความซื่อตรง
๓. ความสวามิภักดิ์	๔. ความกตัญญู

๑. **ความเที่ยงธรรม** คือ ความประพฤติเป็นธรรมในกิจการอันเป็นหน้าที่ของตนไม่ทำกิจการให้ผิดด้วยอำนาจอคติ ๔ ประการ คือ

๑. **ฉันทาคติ** ถึงความลำเอียงเพราะความเห็นแก่กัน
๒. **โทสาคติ** ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง
๓. **โมหาคติ** ถึงความลำเอียงเพราะความหลงไม่รู้ทัน
๔. **ภยากติ** ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว

ข้อนี้พึงเห็นตัวอย่างดังนี้ ผู้พิพากษาผู้ทำการวินิจฉัยบรรลคดีโดยเที่ยงธรรม ไม่เห็นแก่ฝ่ายโจทก์ หรือฝ่ายจำเลย ไม่กตคติที่เขาไม่นิยมตน พิจารณาเหตุผล ตรวจสอบคำกล่าวหา คำให้การ คำพยาน ด้วยปริชาอันสุขุม พังความยุติธรรมเป็นใหญ่ ไม่ถือเอาความกลัวของฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลย เป็นเหตุหักล้างความยุติธรรม ดังนี้ จึงชื่อว่า เที่ยงธรรมในหน้าที่เช่นนี้ ย่อมเป็นที่สรรเสริญของ

คนทั้งหลาย เมื่อถึงคราวที่โอกาสเปิดให้ ย่อมเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุภาพจากโทษ เหมือนพระจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น

๒. ความซื่อตรง คือ ความซื่อตรงต่อบุคคลที่เป็นมิตร เมื่อตนได้รับผิดใจกับผู้อื่นแล้ว ก็ไม่คิดร้ายแก่ผู้นั้น พึงเว้นจากโทษ ๔ คือ

๑. ปอกลอกเพื่อน
๒. ดีแต่พูด (มีวาจาปราศรัยไม่สงเคราะห์จริง)
๓. ประจบสอพลอ
๔. ซักชวนในทางฉิบหาย

และพึงประกอบด้วยคุณ ๔ สถาน คือ

๑. อุปการะเพื่อน
๒. ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน
๓. คอยตักเตือนให้สติแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์
๔. มีความรักใคร่กันจริง

๓. ความสวามิภักดิ์ คือ ความจงรักภักดีต่อเจ้านายของตน เมื่อยอมยกให้ใครเป็นเจ้านายของตนแล้ว ก็ประพฤติซื่อสัตย์ต่อคนนั้น มีใจจงรักภักดี เป็นกำลังในการงานทุกอย่าง และป้องกันอันตราย เมื่อถึงเวลา ก็อาจสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่เจ้านายของตนได้

๔. ความกตัญญู คือ ความรู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้วแก่ตน เป็นคู่กับกตเวที คือ การตอบแทนให้ทราบว่าคุณรู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว

แต่ในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าไปอย่างนั้น หมายถึงเฉพาะแต่ว่า บุคคลได้รับอุปการะเช่นนั้น จากท่านใดแล้วยกย่องท่านผู้นั้น ตั้งไว้ในที่ผู้มีคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ เจ้านาย เป็นต้น ไม่แสดงอาการลบหลู่ดูหมิ่นและยกตนเทียมท่าน

ความมีสัจย์ จึงทำคนให้มีศึลบริบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงชื่อว่ากัลยาณธรรม ในสิกขาบทที่ ๔

ความมีสัจย์นี้ ท่านจัดว่ามีความสำคัญที่สุดในเบญจศีล ๕ ข้อ เพราะถ้าขาดความมีสัจย์แล้ว เบญจธรรมข้ออื่นก็จะสมบูรณ์ได้ยาก

กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๕

ในสิกขาบทที่ ๕ แห่งเบญจศีลนั้น มีกัลยาณธรรม คือ ความมีสติรอบคอบเป็นคู่กัน ได้แก่ ความมีสติตรวจตราไม่เลินเล่อ มีอาการที่ท่านแยกเป็น ๔ สถาน คือ

๑. ความรู้จักประมาณอาหารที่พึงบริโภค
๒. ความไม่เลินเล่อในการทำงาน
๓. ความมีสติสัมปชัญญะในการประพฤติดัว
๔. ความไม่ประมาทในธรรม

๑. **ความรู้จักประมาณอาหารที่พึงบริโภค** อาหารนั้น โดยปกติมีประโยชน์สำหรับบำรุงร่างกาย แต่ถ้ากินโดยไม่รู้จักประมาณก็ให้โทษ ถึงของอื่นก็เหมือนกัน ที่เป็นของมีประโยชน์ใช้ไม่ระวัง กลับให้โทษ เช่น ไฟ เป็นต้น อาหารเสียไม่ควรบริโภคทีเดียว ถึงอาหารไม่เสียบางอย่างเป็นของแสลงบริโภคแล้วไม่สบาย หรือยามเจ็บไข้บริโภคของบางอย่างเข้าไปแล้ว โรคกำเริบ บูดขึ้นในกระเพาะ ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ มีลงท้อง เป็นต้น ผู้บริโภคอาหารเป็นเวลาไม่ล่าช้า อาหารที่บริโภคเข้าไปนั้นจึงมีคุณเป็นเครื่องบำรุงร่างกาย ให้เป็นสุขสำราญ

รู้จักประมาณในการจับจ่ายอาหารบริโภค แต่กำลังทรัพย์ที่หาได้ อย่าให้ฟุ่มเฟือยเกินไป จะไม่มีกินในวันข้างหน้า ถึงจะมีทางหาได้ก็ไม่ควรปล่อยให้ออดอยาก เพราะทรัพย์นั้นก็เพื่อจับจ่ายเลี้ยงตัวเอง และคนอื่นให้ได้รับความสุขสำราญ

๒. **ความไม่เลินเล่อในการทำงาน** คือ ไม่ทอดธุระเพิกเฉย เอาใจใส่ประกอบการทำงานให้ชอบแก่กาลเทศะ ไม่ปล่อยให้การงานอาดูรเสื่อมเสียไป พึงเห็นตัวอย่าง เช่น คนทำนาก็ต้องทำนาในฤดูทำนา เป็นต้น ผู้ประกอบการทำงานให้ถูกกาลเทศะ ย่อมประกอบการทำงานมีผลไพบูลย์

๓. **ความมีสติสัมปชัญญะในการประพฤติดัว** ได้แก่ ความรู้รอบคอบ รู้จักระวังหน้า ระวังหลัง ชื่อว่าสติสัมปชัญญะ พึงเห็นตัวอย่าง บุคคลผู้ประกอบกิจการใด ๆ ตริตรองให้เห็นก่อนว่า มีคุณหรือมีโทษ หรือเสียประโยชน์ ควรทำหรือไม่ควรทำ ถ้าไม่ควรก็งดเสีย ถ้าควรจึงทำลงไป เวลาจะพูดก็ต้องระวัง ไม่ไปทำความเสียหายแก่ตัวเองและผู้อื่น จะคิดอะไรก็อาศัยหลักฐานไม่ปล่อยให้ความคิดข้ามไป บุคคลมีสติสัมปชัญญะ ตรวจทางได้ทางเสียก่อนแล้วจึงทำกิจนั้น ๆ ย่อมมีปกติทำอะไรไม่ผิดพลาด

๔. ความไม่ประมาทในธรรม ความเป็นผู้ไม่อยู่ปราศจากสติ เรียกว่า ความไม่ประมาท พึงกำหนดรู้ ดังนี้ คนผู้เกิดมายุ่อมตกอยู่ในวิสัยของคนธรรมดา เมื่อเกิดแล้วก็มีกรรมแปรไปตามปกติ มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปเป็นธรรมดาเหมือนกันหมด ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ แก่ ชรา ผู้หยั่งรู้ธรรมดาของสังขารว่าเป็นเช่นนั้นแล้วไม่ควรประมาทในวัย ในความสำราญ และในชีวิต เวลาเป็นเด็ก พึงรับศึกษาหาวิชาไว้เป็นเครื่องมือ เมื่อเติบโตใหญ่หมั่นทำงานสั่งสมทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงคุณความดีไว้ ทำกิจสำหรับคนภายหลังให้เรียบร้อย ยามพยาธิครอบงำทำการงานไม่ไหว จะได้อาศัยทรัพย์และชื่อเสียงคุณความดี เลี้ยงชีพตลอดไปโดยผาสุก เมื่อความตายมาถึงจะได้ไม่ห่วงใย อย่างนี้ชื่อว่า ไม่ประมาทในธรรม คือสภาวะอันเป็นอยู่ตามธรรมดาของโลก

คนผู้ตั้งอยู่ในกัลยาณธรรมได้ชื่อว่า กัลยาณชน คือ คนที่ประพฤติดีงาม เป็นที่นิยมนับถือของคนทั่วไป

ปัญหาและเฉลยข้อสอบ
ธรรมศึกษาชั้นตรี
พ.ศ. ๒๕๕๓

กระทรวง ธรรมศึกษาชั้นตรี
สอบในสนามหลวง
วันศุกร์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓

ทพมาโน ปิโย โหติ.

ผู้ให้ ย่อมเป็นที่รัก.

อง. ปญจก. ๒๒/๔๔.

แต่งอธิบายให้สมเหตุสมผล อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๑ ข้อ และบอกชื่อคัมภีร์
ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง.

ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

ใช้เวลา ๓ ชั่วโมง

ปัญหาและเฉลยวิชาธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันศุกร์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓

คำสั่ง : จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว แล้วกากบาท (x) ลงในช่องของข้อที่ต้องการ
ในกระดาษคำตอบ ให้เวลา ๕๐ นาที (๑๐๐ คะแนน)

๑. ธรรมสำหรับป้องกันความผิดพลาดในการทำงาน ได้แก่ข้อใด ?

ก. สติ-สัมปชัญญะ

ข. หิริ-โอตตปปะ

ค. ขันติ-โสรัจจะ

ง. ฉันทะ-วิริยะ

คำตอบ : ก

๒. ข้อใด เชื่อว่ามีสติสัมปชัญญะในการทำงาน ?

ก. ทำด้วยความขยัน

ข. ทำด้วยความพอใจ

ค. ทำด้วยความตั้งใจ

ง. ทำด้วยความไม่ประมาท

คำตอบ : ง

๓. ข้อความรณรงค์ว่า เมาไม่ขับ สอนให้มีธรรมข้อใด ?

ก. สติ

ข. ประหยัด

ค. ซื่อสัตย์

ง. กตัญญู

คำตอบ : ก

๔. คำว่า พระในบ้าน หมายถึงข้อใด ?

ก. พระพุทธรูป

ข. พระภูมิเจ้าที่

ค. พ่อแม่

ง. ปู่ ย่า ตา ยาย

คำตอบ : ค

๕. ข้อใด เป็นลักษณะของคนมีขันติ-โสรจจะ ?

ก. ปิดทองหลังพระ

ข. ทำเป็นทองไม่รู้ร้อน

ค. ยึดได้เมื่อภัยมา

ง. นานิ่งไหลลึก

คำตอบ : ค

๖. ชาวพุทธ ควรยึดถือสิ่งใดเป็นที่พึ่งสูงสุด ?

ก. พระอินทร์

ข. พระพิฆเนศวร

ค. พระพรหม

ง. พระรัตนตรัย

คำตอบ : ง

๗. คำพูดเช่นใด มีผลทำลายความสามัคคี ?

ก. พูดปด

ข. พูดคำหยาบ

ค. พูดต่อเสียง

ง. พูดเพื่อเจ้า

คำตอบ : ค

๘. เด็กติดเกมส์ เพราะมือกุศลมูลข้อใด ?

ก. โลภะ

ข. โทสะ

ค. โมหะ

ง. ราคะ

คำตอบ : ค

๙. ธรรมเป็นเครื่องนำไปสู่ความเจริญ เรียกว่าอะไร ?

ก. สังคหวัตถุ ๔

ข. จักร ๔

ค. อิทธิบาท ๔

ง. ปธาน ๔

คำตอบ : ข

๑๐. ผู้ปฏิบัติตามหลักจักร ๔ จะได้รับประโยชน์อย่างไร ?

ก. มีความเจริญ

ข. มีความยินดี

ค. มีความยินร้าย

ง. มีความยุติธรรม

คำตอบ : ก

๑๑. การตั้งตนไว้ชอบ หมายถึงประพจน์เช่นไร ?

ก. ถูกใจเขา

ข. ถูกกาลเทศะ

ค. ถูกใจเรา

ง. ถูกศีลธรรม

คำตอบ : ง

๑๒. ความอยุติธรรมอันเกิดจากไม่รู้ข้อมูลที่แท้จริง ตรงกับข้อใด ?

ก. ภัยาคติ

ข. จันทาคติ

ค. โทสาคติ

ง. โมหาคติ

คำตอบ : ง

๑๓. หนัสร้างความคิดให้เกิดขึ้นในตน ตรงกับปธาน ๔ ข้อใด ?

ก. สังวรปธาน

ข. ปหานปธาน

ค. ภาวนापธาน

ง. อนูรักขนาปธาน

คำตอบ : ค

๑๔. ปัญญา ล้างจะ จาคะ อุปสมะ อยู่ในหมวดใด ?

ก. อธิษฐาน ๔

ข. อิทธิบาท ๔

ค. พรหมวิหาร ๔

ง. ปธาน ๔

คำตอบ : ก

๑๕. ชาตกเรื่องพระมหาชนก เน้นคุณธรรมข้อใด ?

ก. นันทะ

ข. วิริยะ

ค. จิตตะ

ง. วิมังสา

คำตอบ : ข

๑๖. เห็นคนอื่นได้ดีมีความสุข เราก็ยินดีด้วย ตรงกับธรรมข้อใด ?

ก. เมตตา

ข. กรุณา

ค. มุทิตา

ง. อุเบกขา

คำตอบ : ค

๑๗. อะไรเป็นสมุทัยคือเหตุให้เกิดทุกข์ ?

ก. ความเกิด

ข. ความอยาก

ค. ความจน

ง. ความเจ็บ

คำตอบ : ข

๑๘. เมตตา มีความหมายตรงกับข้อใด ?

ก. ประารถนาให้เป็นสุข

ข. คิดช่วยให้พ้นทุกข์

ค. พลอยยินดี

ง. ไม่ยินดียินร้าย

คำตอบ : ก

๑๙. ธรรมข้อใด เป็นคู่ปรับกับความเกียจคร้าน ?

ก. สัทธา

ข. วิริยะ

ค. จินติ

ง. สมาธิ

คำตอบ : ข

๒๐. ชั้นธ ๕ ย่อลงเป็น ๒ อย่าง ตรงกับข้อใด ?

ก. รูปกับนาม

ข. สัญญากับสังขาร

ค. นามกับสัญญา

ง. สังขารกับวิญญาณ

คำตอบ : ก

๒๑. ระวางตัวไม่ทำความชั่ว จัดเข้าในคารวธรรมข้อใด ?

ก. พระพุทธรูป

ข. พระธรรม

ค. พระสงฆ์

ง. ความไม่ประมาท

คำตอบ : ง

๒๒. ตั้งใจศึกษา ปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ตรงกับภาวะใด ?

ก. พระพุทธรูป

ข. พระธรรม

ค. พระสงฆ์

ง. การศึกษา

คำตอบ : ข

๒๓. ข้อใด มีความหมายตรงกับคำว่า สาราณียธรรม ?

ก. อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย

ข. อยู่ให้เขารัก จากให้เขาคิดถึง

ค. คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย

ง. น้ำขึ้นให้รีบตัก

คำตอบ : ข

๒๔. สาราณียธรรม สอนให้คนเป็นเช่นไร ?

- ก. มีความพอเพียง
- ค. ไม่ประกอบอกุศล

- ข. เลี้ยงตนโดยชอบ
- ง. รู้รักสามัคคี

คำตอบ : ง

๒๕. ข้อใด เชื่อว่ารักษาศีลบริสุทธิ์เสมอกัน ?

- ก. มีอะไรก็แบ่งปัน
- ค. ว่าอะไรก็ว่าตามกัน

- ข. มีอะไรก็ช่วยกัน
- ง. รักษาระเบียบร่วมกัน

คำตอบ : ง

๒๖. อริยทรัพย์ หมายถึงทรัพย์เช่นไร ?

- ก. ทรัพย์ภายใน
- ค. ทรัพย์มรดก

- ข. ทรัพย์ภายนอก
- ง. อสังหาริมทรัพย์

คำตอบ : ก

๒๗. นกน้อยทำรังแต่พอตัว ตรงกับสัปปริสธรรมข้อใด ?

- ก. อตตัณฺณตา
- ค. กาลัญญตา

- ข. มตตัณฺณตา
- ง. ปริสตัณฺณตา

คำตอบ : ข

๒๘. เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม ตรงกับข้อใด ?

- ก. อตตัณฺณตา
- ค. ปริสตัณฺณตา

- ข. กาลัญญตา
- ง. มตตัณฺณตา

คำตอบ : ค

๒๙. โลกธรรม หมายถึงธรรมข้อใด ?

ก. ธรรมรักษาโลก

ข. ธรรมเหนือโลก

ค. ธรรมที่อยู่คู่โลก

ง. ธรรมที่สร้างโลก

คำตอบ : ค

๓๐. โลกธรรม จะเกิดขึ้นแก่ใคร ?

ก. ข้าราชการ

ข. คนใช้แรงงาน

ค. คนค้าขาย

ง. คนทุกคน

คำตอบ : ง

๓๑. โลกธรรมข้อใด จัดเป็นอนิฏฐารมณ์ ?

ก. มีลาภ

ข. มียศ

ค. มีสุข

ง. มีทุกข์

คำตอบ : ง

๓๒. ตามหลักโลกธรรมเมื่อถูกนิทาให้ทำอะไร ?

ก. หาทางนินทาตอบ

ข. ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา

ค. ทำเป็นไม่สนใจ

ง. พยายามปรับปรุงตัวเอง

คำตอบ : ข

๓๓. ข้อใด จัดเป็นการทำบุญทางวาจา ?

ก. ดูรายการธรรมทางทีวี

ข. พูดเพื่อเอาตัวรอด

ค. ร้องเพลงธรรมซึ่งรางวัล

ง. บอกทางแก่คนหลงทาง

คำตอบ : ง

๓๕. การไหว้พระสงฆ์ จัดเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ข้อใด ?

ก. ภาวนามัย	ข. อปายนัมมัย
ค. เวยยาวัจจัมมัย	ง. ปัตติทานัมมัย

คำตอบ : ข

๓๕. ใช้อย่างพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟื่อนัก ไม่ให้ผิดเคื่องนัก ตรงกับข้อใด ?

ก. อุฏฐานสัมปทา	ข. อารักขสัมปทา
ค. กัลยาณมิตตตา	ง. สมชีวิตา

คำตอบ : ง

๓๖. ข้อใด จัดเป็นอุฏฐานสัมปทา ?

ก. ขยันตื่นแต่เช้า	ข. ขยันออกกำลังกาย
ค. ขยันทำงาน	ง. ขยันออกงานสังคม

คำตอบ : ค

๓๗. มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท ตรงกับธรรมข้อใด ?

ก. อุฏฐานสัมปทา	ข. อารักขสัมปทา
ค. กัลยาณมิตตตา	ง. สมชีวิตา

คำตอบ : ข

๓๘. อันเพื่อนดีมีหนึ่งถึงจะน้อย ดีกว่าร้อยเพื่อนคิตรีษยา ตรงกับข้อใด ?

ก. อุฏฐานสัมปทา	ข. อารักขสัมปทา
ค. กัลยาณมิตตตา	ง. สมชีวิตา

คำตอบ : ค

๓๙. เชื่อว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตรงกับสัมปทาข้อใด ?

ก. สัทธาสัมปทา

ข. สีสสัมปทา

ค. จาคสัมปทา

ง. ปัญญาสัมปทา

คำตอบ : ก

๔๐. ผู้ถือมงคลตื่นข่าว จะมีลักษณะตามข้อใด ?

ก. ขวนกันปฏิบัติธรรม

ข. ไหว้พระศักดิ์สิทธิ์

ค. ไหว้เสาไม้ตะเคียน

ง. ไหว้พระธาตุ

คำตอบ : ค

๔๑. มีเงินนับเป็นน้อง มีทองนับเป็นพี่ ตรงกับคนเทียมมิตรข้อใด ?

ก. คนปอกลอก

ข. คนดีแต่พูด

ค. คนหัวประจบ

ง. คนชักชวนในทางฉิบหาย

คำตอบ : ก

๔๒. ต่อหน้าว่าสรรเสริญ ถิ่นหลังตั้งนินทา ตรงกับคนเทียมมิตรข้อใด ?

ก. คนดีแต่พูด

ข. คนหัวประจบ

ค. คนปอกลอก

ง. คนชักชวนในทางฉิบหาย

คำตอบ : ข

๔๓. ลูกผู้ชายไม่ทิ้งกันในยามมีภัย จัดอยู่ในมิตรแท้ประเภทใด ?

ก. มิตรมีอุปการะ

ข. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์

ค. มิตรแนะประโยชน์

ง. มิตรมีความรักใคร่

คำตอบ : ข

๔๔. เขาเป็นคนดีคงเส้นคงวา แสดงถึงคุณธรรมข้อใด ?

ก. ทาน	ข. ปิยาวาจา
ค. อิตถจริยา	ง. สมานัตตตา

คำตอบ : ง

๔๕. พุดแล้วต้องทำให้ได้อย่างที่พุด ตรงกับธรรมข้อใด ?

ก. ลัจจะ	ข. ทมะ
ค. ขันติ	ง. จาคะ

คำตอบ : ก

๔๖. งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้ เพราะขาดธรรมข้อใด ?

ก. ลัจจะ	ข. ทมะ
ค. ขันติ	ง. จาคะ

คำตอบ : ค

๔๗. ดื่มน้ำก่อน นอนทีหลัง เป็นหน้าที่ใครปฏิบัติต่อใคร ?

ก. ลูก-พ่อแม่	ข. ภรรยา-สามี
ค. ศิษย์-ครู	ง. บ่าว-นาย

คำตอบ : ง

๔๘. ข้อใด จัดเป็นมิจฉาวนิชชา ?

ก. ชายวัตถุโบราณ	ข. ชายสังฆภัณฑ์
ค. ชายพระพุทธรูป	ง. ชายอาวุธ

คำตอบ : ง

๔๙. ห้ามมิให้ทำความชั่ว ให้ทำแต่ความดี เป็นความอนุเคราะห์ของใคร ?

ก. มารดา-บิดา

ข. ครู-อาจารย์

ค. ภรรยา-สามี

ง. บุตร-ธิดา

คำตอบ : ก

๕๐. ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ เป็นโทษของอบายมุขข้อใด ?

ก. ดื่มน้ำเมา

ข. เที่ยวกลางคืน

ค. เล่นการพนัน

ง. คบคนชั่วเป็นมิตร

คำตอบ : ค

ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันศุกร์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓

คำสั่ง : จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว แล้วกากบาท (x) ลงในช่องของข้อที่ต้องการ
ในกระดาษคำตอบ ให้เวลา ๕๐ นาที (๑๐๐ คะแนน)

๑. พุทธประวัติ กล่าวถึงเรื่องอะไร ?

ก. ความเป็นไปของพระพุทธเจ้า

ข. ความเป็นไปของพุทธสาวก

ค. ความเป็นไปของพุทธสาวิกา

ง. ความเป็นไปของพุทธบริษัท

คำตอบ : ก

๒. ผู้ศึกษาด้านศิลปะและกสิกรรม พาณิชการ คือพวกใด ?

ก. กษัตริย์

ข. พราหมณ์

ค. แพศย์

ง. ศูทร

คำตอบ : ค

๓. พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระราชโอรสของใคร ?

ก. พระเจ้าชยเสนะ

ข. พระเจ้าสีหนุ

ค. พระเจ้าอัญชนะ

ง. พระเจ้าสุปปพุทธะ

คำตอบ : ข

๔. พระมารดาของเจ้าชายสิทธัตถะ มีพระนามว่าอะไร ?

ก. พระนางพิมพา	ข. พระนางปมิตา
ค. พระนางปชาบดีโคตมี	ง. พระนางสิริมหามายา

คำตอบ : ง

๕. พระโพธิสัตว์ก่อนอุบัติในมนุษยโลกเสด็จอยู่สวรรค์ชั้นไหน ?

ก. ดาวดึงส์	ข. ยามา
ค. ดุสิต	ง. นิมมานรดี

คำตอบ : ค

๖. สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ปัจจุบันคือประเทศอะไร ?

ก. เนปาล	ข. ปากีสถาน
ค. ศรีลังกา	ง. อินเดีย

คำตอบ : ก

๗. วันใด เป็นวันประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ?

ก. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี
ข. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี
ค. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี
ง. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี

คำตอบ : ค

๘. พระนามว่า สิทธัตถะ มีความหมายว่าอย่างไร ?

ก. มีพระรูปงาม	ข. มีความต้องการสำเร็จ
ค. มีวาสนาบารมี	ง. มีศักดิ์ใหญ่

คำตอบ : ข

๙. เจ้าชายสิทโธตตะได้ปฐมฌานครั้งแรกในขณะที่พระราชบิดาทรงประกอบพิธีอะไร ?

ก. พิธีมงคลสมรส

ข. พิธีโสกันต์

ค. พิธีแรกนาขวัญ

ง. พิธีเกี่ยวข้าว

คำตอบ : ค

๑๐. เจ้าชายสิทโธตตะยังความพอพระหฤทัยในบรรพชาให้เกิดขึ้น เพราะเห็นเทวทูตใด ?

ก. คนแก่

ข. คนเจ็บ

ค. คนตาย

ง. สมณะ

คำตอบ : ง

๑๑. เจ้าชายสิทโธตตะทรงอธิษฐานเพศบรรพชา ณ สถานที่ใด ?

ก. ริมฝั่งแม่น้ำอนโนมา

ข. ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

ค. ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

ง. ริมฝั่งแม่น้ำสินธุ

คำตอบ : ก

๑๒. เมื่อเจ้าชายสิทโธตตะออกบรรพชา ใครนำบาตรและจีวรมาถวาย ?

ก. สหัมบดีพรหม

ข. ท้าวสักกเทวราช

ค. ท้าวจตุโลกบาล

ง. ฆฤการพรหม

คำตอบ : ง

๑๓. พระมหาบุรุษทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาที่ไหน ?

ก. สวนลุมพินี

ข. ลัฏฐิวัน

ค. อรุณเวลาเสนานิคม

ง. ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

คำตอบ : ค

๑๔. ใครถวายข้าวมธุปายาสก่อนตรัสรู้ ?

ก. นางวิสาขา

ข. นางสุชาดา

ค. นางสุธัมมา

ง. นางสุนันทา

คำตอบ : ข

๑๕. ญาณใด เป็นเหตุให้สิ้นอาสวะในวันตรัสรู้ ?

ก. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

ข. จุตูปปาตญาณ

ค. อาสวกขยญาณ

ง. ทิพพจักขุญาณ

คำตอบ : ค

๑๖. พระพุทธเจ้าตรัสรู้เมื่อพระชนมายุเท่าไร ?

ก. ๒๙ พรรษา

ข. ๓๕ พรรษา

ค. ๓๖ พรรษา

ง. ๔๕ พรรษา

คำตอบ : ข

๑๗. ผู้ถึงพระพุทธและพระธรรมเป็นสรณะ คือใคร ?

ก. บิดาของยสกุณฑลบุตร

ข. ยสกุณฑลบุตร

ค. อุปติสสะและโกณฑิยะ

ง. ตปุสสะและภัลลิกะ

คำตอบ : ง

๑๘. ใครทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าขอให้โปรดเวไนยสัตว์ ?

ก. พกาพรหม

ข. ฌฎิการพรหม

ค. มหาพรหม

ง. สหัมบดีพรหม

คำตอบ : ง

๑๙. หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาแรกที่ไหน ?

ก. ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน	ข. วัดเวฬุวัน
ค. วัดเชตวัน	ง. ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

คำตอบ : ก

๒๐. พระธรรมเทศนาถ้อยคำแรก ชื่อว่าอะไร ?

ก. อาทิตตปริยายสูตร	ข. อนัตตลักขณสูตร
ค. รัมมจักกัปปวัตตนสูตร	ง. มงคลสูตร

คำตอบ : ค

๒๑. ทางสายกลาง คืออะไร ?

ก. อริยมรรคมีองค์ ๘	ข. วิชา ๘
ค. อริยบุคคล ๘	ง. สมบัติ ๘

คำตอบ : ก

๒๒. ผู้ได้ดวงตาเห็นธรรมเบื้องต้น เป็นพระอริยบุคคลชั้นไหน ?

ก. พระโสดาบัน	ข. พระสกทาคามี
ค. พระอนาคามี	ง. พระอรหันต์

คำตอบ : ก

๒๓. พระอริยสาวกองค์แรก คือใคร ?

ก. พระวชิระ	ข. พระภัททิยะ
ค. พระอัญญาโกณฑัญญะ	ง. พระอัสสชิ

คำตอบ : ค

๒๔. พระปัญญาวัคคีย์สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะฟังพระสูตรใด ?

ก. อาทิตตปริยายสูตร	ข. อนัตตลักขณสูตร
ค. รัมมจักกัปปวัตตนสูตร	ง. เวทนาปริคคหสูตร

คำตอบ : ข

๒๕. พระรัตนตรัย เกิดขึ้นในโลกเมื่อไร ?

ก. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓	ข. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖
ค. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘	ง. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙

คำตอบ : ค

๒๖. อุบาสกคนแรกผู้ถึงรัตนะ ๓ คือใคร ?

ก. อนาคตนิมิตกเสฐฐี	ข. ตปุสสะและภัลลิกะ
ค. พระเจ้าพิมพิสาร	ง. บิดาของพระยสะ

คำตอบ : ง

๒๗. วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ชื่อว่าอะไร ?

ก. เขตวัน	ข. ลัญจิวัน
ค. เวฬุวัน	ง. อัมพวัน

คำตอบ : ค

๒๘. โกณฑปริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรม เพราะฟังธรรมจากใคร ?

ก. พระพุทธเจ้า	ข. อุปติสสปริพาชก
ค. พระอัสสชิ	ง. สุภัททปริพาชก

คำตอบ : ข

๒๙. ผู้ที่ออกบวชอุทิศพระอรหันต์ในโลก คือใคร ?

ก. อุปติสสมาณพ

ข. โกลิตมาณพ

ค. อชิตมาณพ

ง. ปิปปลิมมาณพ

คำตอบ : ง

๓๐. วันจาตุรงคสันนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมอะไร ?

ก. ภิกขุปาฏิโมกข์

ข. โอวาทปาฏิโมกข์

ค. ภิกขุณีปาฏิโมกข์

ง. อริยสัจ

คำตอบ : ข

๓๑. ใครทำบุญอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วเป็นคนแรก ?

ก. พระเจ้าพิมพิสาร

ข. อนาปิณฑิกเศรษฐี

ค. พระเจ้าปเสนทิโกศล

ง. นางวิสาขา มหาอุบาสิกา

คำตอบ : ก

๓๒. ใครทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ได้สำเร็จ ?

ก. พระอานนท์

ข. พระฉันทะ

ค. พระกาฬทายี

ง. พระอุบาลี

คำตอบ : ค

๓๓. พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขาร ณ สถานที่ใด ?

ก. ปาสาณเจดีย์

ข. อนิมิสเจดีย์

ค. รัตนฆรเจดีย์

ง. ปาวาลเจดีย์

คำตอบ : ง

๓๔. พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาสุดท้าย ณ สถานที่ใด ?

ก. นาลันทา

ข. เวฬุคาม

ค. เวฬุวัน

ง. กุสินารา

คำตอบ : ข

๓๕. ใครถวายบิณฑบาตครั้งสุดท้ายแก่พระพุทธเจ้า ?

ก. นายจุนทกัมมารบุตร

ข. นางวิสาขา มหาอุบาสิกา

ค. นางสุชาดา

ง. อนาถปิณฑิกเศรษฐี

คำตอบ : ก

๓๖. ใครเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้ายก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ?

ก. พระอานนท์

ข. พระฉันทะ

ค. สุภัททวุฒบวรพชิต

ง. สุภัททปริพาชก

คำตอบ : ง

๓๗. ก่อนปรินิพพานพระพุทธเจ้าทรงตั้งใครเป็นศาสดาแทน ?

ก. พระมหากัสสปะ

ข. พระอานนท์

ค. พระอุบาลี

ง. พระธรรมวินัย

คำตอบ : ง

๓๘. พระพุทธเจ้าตรัสโอวาทครั้งสุดท้าย ว่าด้วยเรื่องอะไร ?

ก. ความสันโดษ

ข. ความไม่ประมาท

ค. ความกตัญญู

ง. ความอดทน

คำตอบ : ข

๓๙. พระพุทธเจ้าปรินิพพานที่เมืองไหน ?

ก. เมืองปาวา

ข. เมืองพาราณสี

ค. เมืองกุสินารา

ง. เมืองสาวัตถี

คำตอบ : ค

๔๐. สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์ที่ห้ามกษัตริย์แย่งชิงพระสารีริกธาตุ ว่าด้วยเรื่องอะไร ?

ก. สามัคคีธรรม

ข. เมตตาธรรม

ค. ยุติธรรม

ง. ทศพิธราชธรรม

คำตอบ : ก

๔๑. แบบอย่างหรือแบบแผนที่พึงปฏิบัติในทางศาสนา เรียกว่าอะไร ?

ก. ศาสนปฏิบัติ

ข. ศาสนธรรม

ค. ศาสนศึกษา

ง. ศาสนพิธี

คำตอบ : ง

๔๒. ผู้รับนับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของของตน หมายถึงข้อใด ?

ก. อุบาสก

ข. อุบาสิกา

ค. พุทธมามกะ

ง. พุทธบริษัท

คำตอบ : ค

๔๓. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีกี่วัน ?

ก. ๓ วัน

ข. ๔ วัน

ค. ๕ วัน

ง. ๖ วัน

คำตอบ : ข

๔๔. การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดเข้าในพิธีใด ?

ก. กุศลพิธี

ข. ทานพิธี

ค. บุญพิธี

ง. ปกิณกพิธี

คำตอบ : ก

๔๕. วันอัฐมีบูชา ตรงกับวันอะไร ?

ก. วันแสดงปฐมเทศนา

ข. วันแสดงโอวาทปาฏิโมกข์

ค. วันมหาปวารณา

ง. วันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

คำตอบ : ง

๔๖. วันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ตรงกับวันอะไร ?

ก. วันมาฆบูชา

ข. วันวิสาขบูชา

ค. วันอัฐมีบูชา

ง. วันอาสาฬหบูชา

คำตอบ : ง

๔๗. วันเทโวโรหณะ คือวันอะไร ?

ก. วันพระเจ้าเปิดโลก

ข. วันแสดงปฐมเทศนา

ค. วันแสดงโอวาทปาฏิโมกข์

ง. วันอธิษฐานเข้าพรรษา

คำตอบ : ก

๔๘. ข้อใด จัดเป็นกาลทาน ?

ก. สังฆทาน

ข. ปาฏิบุคลิกทาน

ค. ผ้าป่า

ง. กฐินทาน

คำตอบ : ง

๔๙. มะยัง กันเต...ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ เป็นคำอะไร ?

ก. อารธนาเทศน์

ข. อารธนาธรรม

ค. อารธนาพระปริตร

ง. อารธนาศีล

คำตอบ : ง

๕๐. ข้อใด เป็นคำกรวดน้ำแบบย่อ ?

ก. สัพเพ สตตา อเวรา โหนตุ

ข. อิหं เม ฌาตীনํ โหตุ สุขิตา โหนตุ ฌาตโย

ค. ยถา วาริวหา ปูรา ปริปูเรนติ สาครี

ง. อิมินา ปุณณกมฺเมน อุปชฌายา คุณุตตรา

คำตอบ : ข

ปัญหาและเฉลยวิชาเบญจศิลป์-เบญจธรรม (วิทย์) ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง
วันศุกร์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓

คำสั่ง : จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว แล้วกากบาท (x) ลงในช่องของข้อที่ต้องการ
ในกระดาษคำตอบ ให้เวลา ๕๐ นาที (๑๐๐ คะแนน)

๑. หลักธรรมใด ปรับพฤติกรรมทางกาย วาจาของมนุษย์ให้เรียบร้อย ?

ก. ทาน	ข. ศีล
ค. สมาธิ	ง. ปัญญา

คำตอบ : ข

๒. ข้อห้าม ๕ อย่าง มีปาณาติบาตเป็นต้น เรียกว่าอะไร ?

ก. เบญจศีล	ข. เบญจธรรม
ค. เบญจพล	ง. เบญจชั้น

คำตอบ : ก

๓. ข้อใด เป็นประโยชน์ในการบัญญัติศีล ?

ก. เพื่อให้งดเบียดเบียน	ข. เพื่อให้มีจิตใจมั่นคง
ค. เพื่อให้ปัญญาผ่องใส	ง. เพื่อให้คนนับถือบูชา

คำตอบ : ก

๔. การเบียดเบียนกันทางกาย ตรงกับข้อใด ?

ก. ยุยง

ข. ปองร้าย

ค. ดุด่า

ง. ชกต่อย

คำตอบ : ง

๕. การเบียดเบียนกันทางวาจา ตรงกับข้อใด ?

ก. ยกพวกตีกัน

ข. ยุยงให้แตกกัน

ค. วังราวทรัพย์

ง. อาฆาตมาดร้าย

คำตอบ : ข

๖. คำว่า ปาณาติบาต มีความหมายตรงกับข้อใด ?

ก. การทำร้ายร่างกาย

ข. การทรมานสัตว์

ค. การทำให้ตาย

ง. การทำให้พิการ

คำตอบ : ค

๗. คำว่า อนุโลมปาณาติบาต มีความหมายตรงกับข้อใด ?

ก. ทำร้ายร่างกาย

ข. ทำร้ายจิตใจ

ค. ทำลายทรัพย์สิน

ง. ทำลายชื่อเสียง

คำตอบ : ก

๘. คำว่า ทรกรรม หมายถึงการประพฤติดีชั่วใด ?

ก. เด็ก

ข. สตรี

ค. คนชรา

ง. สัตว์

คำตอบ : ง

๙. คำว่า ผจญสัตว์ ตรงกับข้อใด ?

ก. ชนโค ชนไก่

ข. ใช้งานและเพี้ยนดี

ค. ใช้งานเกินกำลัง

ง. ปล่อยให้ทอดยาว

คำตอบ : ก

๑๐. ผ่า ได้แก่ การทำให้ตาย ตรงกับข้อใด ?

ก. ทำแท้ง

ข. ทำกรรม

ค. ทำให้เสียโฉม

ง. ทำให้พิการ

คำตอบ : ก

๑๑. คนทะเลาะกันใช้มีดฟันจนแขนขาด อนุโลมปาณาติบาตข้อใด ?

ก. ทำให้เสียโฉม

ข. ทำให้พิการ

ค. ทำให้เจ็บลำบาก

ง. ทำกรรม

คำตอบ : ข

๑๒. ยิงนก ตกปลา ถ่าสัตว์เพื่อความสำราญ จัดเข้าในกรรมข้อใด ?

ก. ใช้การ

ข. ผจญสัตว์

ค. นำไป

ง. เล่นสนุก

คำตอบ : ง

๑๓. อานิสงส์การงดเว้นจากปาณาติบาต ตรงกับข้อใด ?

ก. มีโรคน้อย

ข. มีคนเชื่อถือ

ค. มีทรัพย์มาก

ง. มีบริวารมาก

คำตอบ : ก

๑๔. กิริยาเช่นไร เป็นความผิดในอุทินนาทานชื่อว่า ตู ?

ก. ฟ้องร้องเอาทรัพย์สินคนอื่น	ข. ถูเอาของคนอื่นด้วยวิสาสะ
ค. รับฝากของแต่ไม่ยอมคืนให้	ง. หยิบของขณะที่เจ้าของเผลอ

คำตอบ : ก

๑๕. สวิญญานกทรัพย์ในเรื่องอุทินนาทาน ตรงกับข้อใด ?

ก. บ้าน	ข. รถยนต์
ค. ต้นไม้	ง. สัตว์เลี้ยง

คำตอบ : ง

๑๖. ข้อใด ไม่ใช่ความผิดที่นับเข้าในอุทินนาทาน ?

ก. ตัดไม้ทำลายป่า	ข. ลักพระพุทธรูป
ค. ลอบวางระเบิด	ง. ละเมิดลิขสิทธิ์

คำตอบ : ค

๑๗. ข้อใด จัดเป็นอนุโลมโจรกรรม ?

ก. ลัก	ข. ปล้น
ค. นก	ง. รับสินบน

คำตอบ : ง

๑๘. ข้อใด ตรงกับคำว่า หลอก ในเรื่องอุทินนาทาน ?

ก. ขายสินค้าเลียนแบบ	ข. พุดปดให้โอนเงิน
ค. เปลี่ยนของไว้ใช้เอง	ง. กู้เงินไม่ยอมใช้คืน

คำตอบ : ข

๑๙. คบคนโดยขาดความซื่อสัตย์ มุ่งจะเอาทรัพย์สมบัติเขาถ่ายเดียว อนุโลมโจรกรรมข้อใด ?

ก. สมโจร	ข. ปอกลอก
ค. รับสินบน	ง. ถูกทุกข้อ

คำตอบ : ข

๒๐. ทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยมิจฉาชีพ มีโทษอย่างไร ?

ก. เสียชื่อเสียง	ข. เสียทรัพย์
ค. เสียศักดิ์ศรี	ง. ถูกทุกข้อ

คำตอบ : ง

๒๑. การประพฤติดนโดยดเว้นจากอกทินนาทาน ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ข้อใด ?

ก. สัมมาทิฐิ	ข. สัมมาสังกัปปะ
ค. สัมมาอาชีวะ	ง. สัมมากัมมันตะ

คำตอบ : ค

๒๒. ข้อใด จัดเข้าในฉาพยาโจรกรรม ?

ก. ทำลายทรัพย์สินคนอื่น	ข. รับซื้อของที่ขโมยมา
ค. เป็นเจ้าหน้าที่รับสินบน	ง. คบคนมุ่งจะเอาทรัพย์

คำตอบ : ก

๒๓. คำว่า ภรรยาท่าน ได้แก่หญิงประเภทใด ?

ก. หญิงไม่มีสามี	ข. หญิงมีสามี
ค. หญิงหย่าสามี	ง. หญิงสามีตาย

คำตอบ : ข

๒๔. ศิลข้อที่ ๓ ให้คนงดเว้นเกี่ยวกับเรื่องใด ?

ก. ผิดประเวณี

ข. ฆ่าสัตว์

ค. ดื่มสุราเมรัย

ง. พุดเท็จ

คำตอบ : ก

๒๕. การรักษาศิลปข้อที่ ๓ ช่วยลดปัญหาทางสังคมด้านใด ?

ก. การละเมิดลิขสิทธิ์

ข. การละเมิดสิทธิ

ค. การละเมิดทางเพศ

ง. การละเมิดทรัพย์สิน

คำตอบ : ค

๒๖. มุสา ในคำว่า มุสาวาท ตรงกับข้อใด ?

ก. ความเห็นผิด

ข. ความเท็จ

ค. ความเห็นถูก

ง. ความจริง

คำตอบ : ข

๒๗. ความผิดที่นับเข้าในมุสาวาท ตรงกับข้อใด ?

ก. ปฏิฆะ

ข. ปฏิปจณา

ค. ปฏิมา

ง. ปฏิสวระ

คำตอบ : ง

๒๘. ข้อใด มีความเกี่ยวข้องกับศิลปข้อที่ ๔ ?

ก. พยายามจะฆ่า

ข. ผู้ฟังเข้าใจผิด

ค. นอกใจคู่ครอง

ง. สับเปลี่ยนของ

คำตอบ : ข

๒๙. คำพูดประเภทใด ตรงกับคำว่า กลับคำ ?

ก. พูดเห็นแก่ได้

ข. พูดเพื่อยกย่อง

ค. พูดหลีกเลียง

ง. พูดให้แตกแยก

คำตอบ : ค

๓๐. กิริยาอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์อันไม่เป็นจริง เรียกว่าอะไร ?

ก. ทนสาบาน

ข. ทำเล่ห์กระเท่

ค. เสริมความ

ง. อำความ

คำตอบ : ข

๓๑. คำพูดที่ไม่นับเข้าในข้อห้าม ไม่มีโทษแก่ผู้พูด ตรงกับข้อใด ?

ก. โวหาร

ข. อำความ

ค. มารยา

ง. สับปลับ

คำตอบ : ก

๓๒. การรักษาศีลข้อที่ ๔ ส่งเสริมให้มนุษย์มีคุณธรรมใด ?

ก. ทาน

ข. ปิยวาจา

ค. อุตถจริยา

ง. สมานัตตตา

คำตอบ : ข

๓๓. คำว่า เลิกเหล้าเลิกจน เพื่อให้เห็นโทษการดื่มน้ำเมาข้อใด ?

ก. เป็นเหตุเสียทรัพย์

ข. เป็นเหตุก่อวิวาท

ค. เป็นเหตุให้เกิดโรค

ง. ทอนกำลังปัญญา

คำตอบ : ก

๓๔. ปัญหาสังคมด้านใด สะท้อนการมองข้ามความสำคัญศีลข้อที่ ๕ ?

ก. การพนันบอล	ข. อาชญากรรม
ค. ยาเสพติด	ง. การทุจริต

คำตอบ : ค

๓๕. การรักษาศีลข้อที่ ๕ มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างไร ?

ก. ให้มีสติปัญญา	ข. ให้มีสติพ้นเพื่อน
ค. ให้มีสติวิปลาส	ง. ให้มีสติวิกลจริต

คำตอบ : ก

๓๖. วิรติ ได้แก่ กิริยาที่ละเว้นจากข้อห้าม มีความสัมพันธ์กับข้อใด ?

ก. ศีล ๕	ข. พละ ๕
ค. ศีล ๘	ง. ชั้น ๕

คำตอบ : ก

๓๗. ข้อใด ไม่จัดเข้าในวิรติ ๓ อย่าง ?

ก. มั่งสวัรติ	ข. สมาทานวิรติ
ค. สัมปัตตวิรติ	ง. สมุจเฉทวิรติ

คำตอบ : ก

๓๘. ข้อใด จัดเข้าในกัลยาณธรรม ๕ ประการ ?

ก. ความสำรวมกาย	ข. ความสำรวมวาจา
ค. ความสำรวมกาม	ง. ความสำรวมจิต

คำตอบ : ค

๓๙. การช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก จัดเป็นกัลยาณธรรมใด ?

ก. ความมีเมตตา

ข. ความมีสติ

ค. ความมีกรุณา

ง. ความมีสัตย์

คำตอบ : ค

๔๐. ตั้งน้ำดื่มไว้หน้าบ้านเพื่อคนสัญจรไปมา จัดเป็นกัลยาณธรรมใด ?

ก. ความมีเมตตา

ข. ความซื่อตรง

ค. ความมีกรุณา

ง. ความกตัญญู

คำตอบ : ก

๔๑. ไม่ดื่มสุรา แต่จำหน่ายสุราหนีภาษี ได้ชื่อว่าขาดกัลยาณธรรมใด ?

ก. ความเที่ยงธรรม

ข. สัมมาอาชีวะ

ค. ความสวามิภักดิ์

ง. ความมีสัตย์

คำตอบ : ข

๔๒. การไม่ประพฤตินอกใจคู่ครอง ตรงกับกัลยาณธรรมใด ?

ก. สัมมาอาชีวะ

ข. กามสังวร

ค. ความมีสัตย์

ง. ความมีสติ

คำตอบ : ข

๔๓. ความประพฤติเป็นธรรมในกิจการ ตรงกับข้อใด ?

ก. มาทำงานตรงเวลา

ข. ข่ายของถูกกฎหมาย

ค. ให้ค่าแรงเหมาะสม

ง. ไม่เอาเปรียบผู้บริโภค

คำตอบ : ก

๔๔. ความประพฤติเป็นธรรมในบุคคล ตรงกับข้อใด ?

ก. รับผิดชอบต่อหน้าที่	ข. ไม่บกพร่องต่อหน้าที่
ค. ไม่ปลอมแปลงสินค้า	ง. ให้คำจ้างตามสัญญา

คำตอบ : ง

๔๕. ความประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ ตรงกับข้อใด ?

ก. ขายของมีคุณภาพ	ข. ทำงานเต็มเวลาที่กำหนด
ค. ซื่อสัตย์ต่อองค์กร	ง. ไม่ฟ้องนาย ไม่ขายเพื่อน

คำตอบ : ก

๔๖. สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง มีความหมายตรงกับข้อใด ?

ก. ขาดความกตัญญู	ข. ขาดความเที่ยงตรง
ค. ขาดความซื่อสัตย์	ง. ขาดความรอบคอบ

คำตอบ : ง

๔๗. บุคคลประพฤติตนอย่างไร จึงได้ชื่อว่ามีชีวิตตรง ?

ก. ไม่คิดร้ายต่อมิตร	ข. รู้อุปการะท่าน
ค. มีความสวามิภักดิ์	ง. กตัญญูรู้คุณ

คำตอบ : ก

๔๘. การลงนามถวายพระพรในหลวง แสดงถึงคุณธรรมใด ?

ก. ความเที่ยงธรรม	ข. ความซื่อตรง
ค. ความสวามิภักดิ์	ง. ความกตัญญู

คำตอบ : ค

๔๙. การประกอบอาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีความสอดคล้องกับกัลยาณธรรมใด ?

ก. สัมมาอาชีพะ

ข. ความซื่อสัตย์

ค. ความมีสติ

ง. ความกตัญญู

คำตอบ : ก

๕๐. โครงการฝนหลวงในพระราชดำริเพื่อช่วยบรรเทาความแห้งแล้ง สอดคล้องกับกัลยาณธรรมใด ?

ก. ความเที่ยงธรรม

ข. ความกตัญญู

ค. ความสวามิภักดิ์

ง. ความมีกรุณา

คำตอบ : ง

ประกาศกรมการศาสนา
เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอน
ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
เกิดประสิทธิผลในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เผยแผ่หลักธรรมสู่เด็ก เยาวชน และประชาชน
ให้เป็นคนดีมีคุณภาพของสังคม

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๑๘ ของระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธ-
ศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ กรมการศาสนาจึงกำหนดการจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียน
การสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้จัดชั้นเรียน แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ

๑.๑ ชั้นต้น

๑.๒ ชั้นกลาง

๑.๓ ชั้นสูง

ข้อ ๒ ให้จัดหลักสูตรการเรียนการสอน ดังนี้

๒.๑ ชั้นต้น มีดังนี้

ก. วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี

ข. วิชาเลือก โดยเลือก ๑ วิชา ดังนี้

(๑) สุขศึกษาและพลศึกษา

(๒) ทักษะศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์

(๓) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

(๔) ภาษาไทย

(๕) คณิตศาสตร์

(๖) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(๓) การงานและอาชีพ

(๔) ภาษาต่างประเทศ

(๕) คอมพิวเตอร์

ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา หรือวันสำคัญอื่น ๆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

๒.๒ ชั้นกลาง มีดังนี้

ก. วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นโท

ข. วิชาเลือก โดยเลือก ๑ วิชา ดังนี้

(๑) สุขศึกษาและพลศึกษา

(๒) ทักษะศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์

(๓) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

(๔) ภาษาไทย

(๕) คณิตศาสตร์

(๖) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(๗) การงานและอาชีพ

(๘) ภาษาต่างประเทศ

(๙) คอมพิวเตอร์

ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา หรือวันสำคัญอื่น ๆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

๒.๓ ชั้นสูง มีดังนี้

ก. วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นเอก

ข. วิชาเลือก โดยเลือก ๑ วิชา ดังนี้

- (๑) สุขศึกษาและพลศึกษา
- (๒) ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์
- (๓) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- (๔) ภาษาไทย
- (๕) คณิตศาสตร์
- (๖) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- (๗) การงานและอาชีพ
- (๘) ภาษาต่างประเทศ
- (๙) คอมพิวเตอร์

ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๘๐ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา หรือวันสำคัญอื่น ๆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมและปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม

ข้อ ๓ ให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เปิดสอนในวันอาทิตย์ โดยมีเวลา เรียนไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง และวันอื่นตามที่คณะกรรมการบริหารศูนย์เห็นสมควร โดยให้เป็นไปตาม ความเหมาะสมของท้องถิ่น

ข้อ ๔ รายละเอียดที่ไม่ได้กำหนดไว้ในประกาศฉบับนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบ ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐

ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

(นายปรีชา กันธิยะ)

อธิบดีกรมการศาสนา

บรรณานุกรม

- พระไตรปิฎกบาลี. สยามรัฐ. เล่มที่ ๓, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๔, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๓๕. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.
- วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ปจโม ภาโค. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. นวโกวาท. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- วิชัย ธรรมเจริญ. คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
- องค์การศึกษา. ศาสนพิธี เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.
- สนามหลวงแผนกธรรม. เรื่อง สอบธรรมสนามหลวง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘-๒๕๕๑.

น ฆาสเหตุปี กเรยฺย ปาปํ.
ไม่ควรทำบาปเพราะเห็นแก่กิน.

นัย. ขุ. ชา. นวก. ๒๗/๒๖๒

